

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΑΝΤΙ

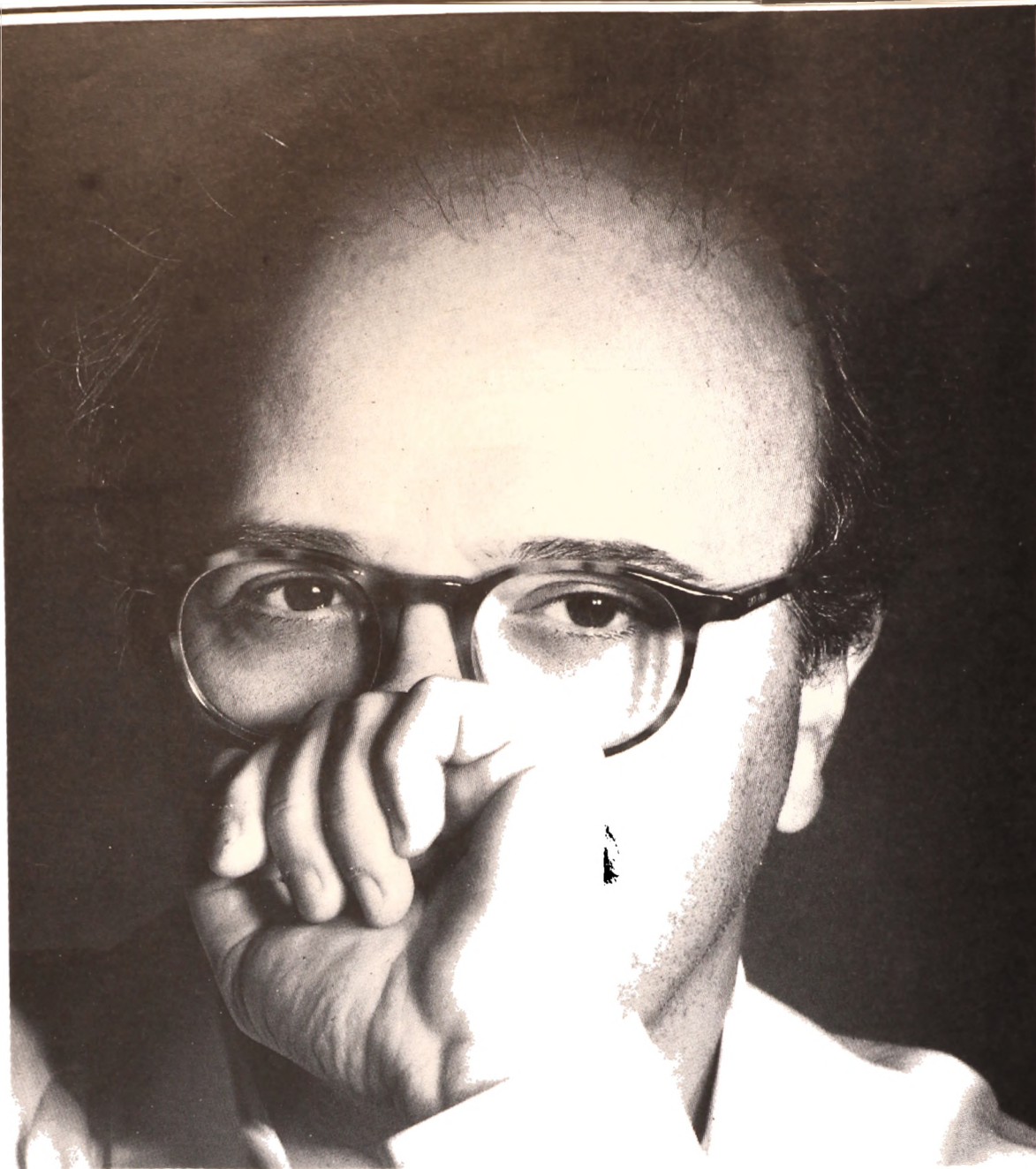

Περίοδος Β'
Τεύχος 525
Παρασκευή
9 Ιουλίου 1993
Δρχ. 300

ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ: ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ ΓΡΑΦΟΥΝ ΣΤΟΝ ΜΗΛΑ ΚΛΙΝΙΟΥΝ

Η ΑΝΑΤΟΛΗ ΤΩΝ «ΚΑΘΑΡΩΝ»

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΘΟΥΛΗΣ

- Το καλοκαίρι που χάθηκε στο χειμώνα
- Ο Σόουμαν δε δά 'ρδει απόγε
- Το πεδαμένο λικέρ
- Ο χάρτινος Σεπτέμβρης της καρδιάς μας
- Το ροζ που δεν ξέχασα
- Η εποχή των καφέδων

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Η σύγχρονη εκδοτική παρουσία στα ελληνικά γράμματα

- Περίοδος Β΄
 - Χρόνος 20ός
 - Τεύχος 525
- Παρασκευή 9 Ιουλίου 1993, Δρχ. 300

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Δημοχάρους 60 • 115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 72.32.713 - 72.49.300
72.32.819 - 72.48.240
FAX: 72.26.107 TELEX: 214179 ANTI

- Εκδότης:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
- Διαφημίσεις:
ΠΟΛΥΝΑ ΓΚΙΟΚΑ
- Γραμματεία - Λογιστήριο:
ΤΑΣΙΑ ΡΟΥΜΠΟΥ
- Σελιδοποίηση, Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
- Φωτοστοιχειοθεσία - Φίλμς:
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
Α.Ε.
Χρήστου Λαδά 1 - Αθήνα
Τηλ. 32.33.114 - 32.19.182
FAX: 32.33.114
- Εκτύπωση:
ΛΙΘΟΥΠΙ Α.Ε.
Ιασιού 5 - Περιστέρι
121 31 Αθήνα
Τηλ. 57.22.201
- Κάθε ενυπόγραφο άρθρο εκφράζει τις
απόψεις του συγγραφέα του.
- Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού
Εξαμ. 3.400 δρχ.
Ετήσια 6.800 δρχ.
Ετήσια Οργανισμών,
Τραπεζών, κτλ.: 25.000 δρχ.
Φοιτητική ετήσια: 6.100 δρχ.

Εξωτερικού
Ευρώπη - μεσογ. χώρες:
εξάμηνη: δολ. 27
ετήσια: δολ. 54
Η.Π.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία -
Αυστραλία - Ωκεανία:
εξάμηνη: δολ. 30
ετήσια: δολ. 60

- Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ
ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ
- ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 300
ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 500

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

- Για τα διδλιοπωλεία
της Αθήνας:
Περιοδικό «ANTI»
Δημοχάρους 60
τηλ.: 72.32.713 - 72.48.240
- Για τα διδλιοπωλεία
Β. Ελλάδας:
Κέντρο του βιβλίου.
Α. Πουλونκτοή και Σια Ε.Ε.
Λαοσάνη 9,
ΤΗΛ. (031) 285.857
546 22 Θεσσαλονίκη

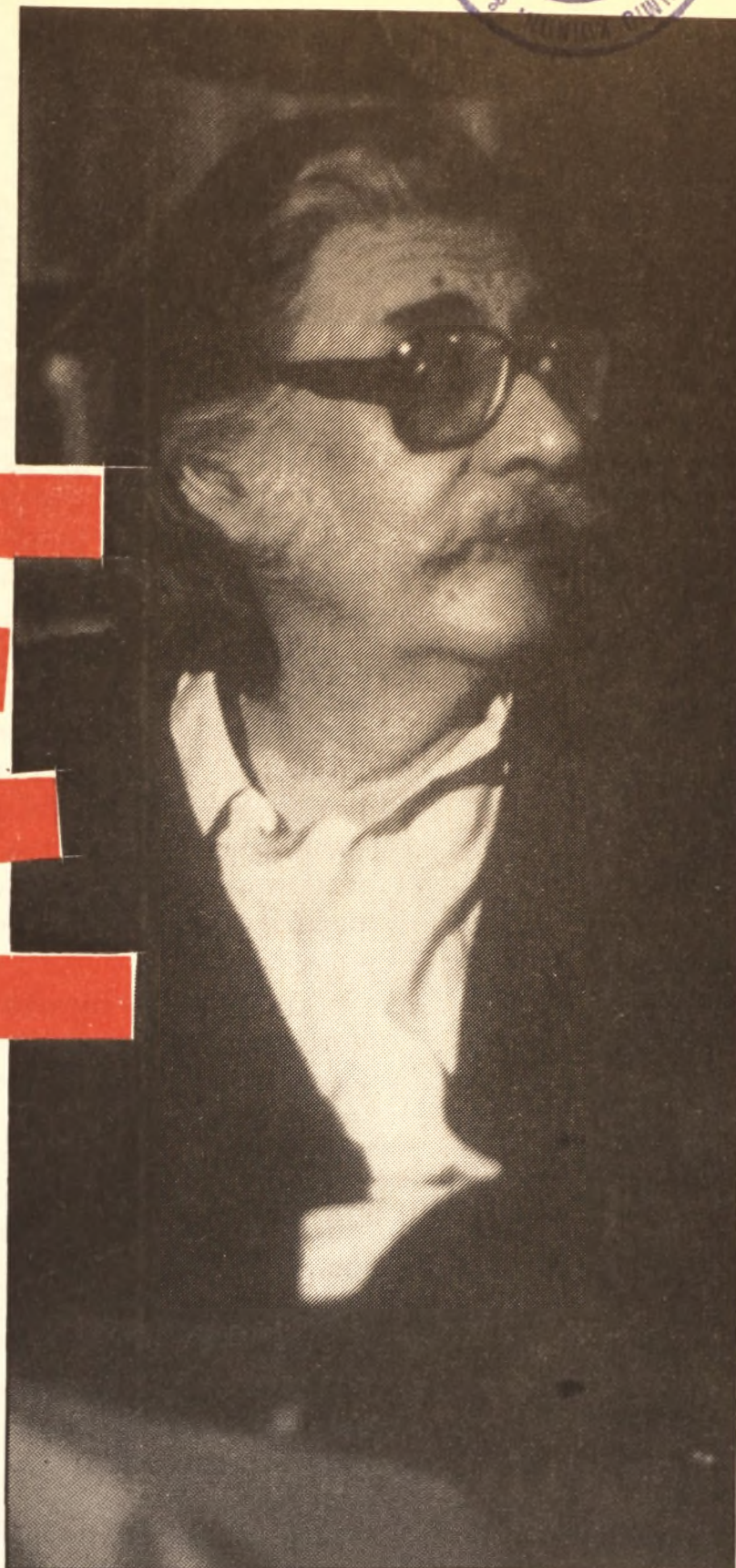
ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΣΤΟΝ

ΜΑΝΟΛΗ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ

Σε λίγο, το Αντί
κυκλοφορεί εκτάκτως
με αφιέρωμα στον
ποιητή ΜΑΝΟΛΗ
ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ.
Μη χάσετε τη
σημαντική αυτή
έκδοση...

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΣΗΜΕΡΑ

Ανέτειλαν οι «καθαροί»... Ποιο θα είναι το ιδεολογικό στίγμα της «Πολιτικής Άνοιξης» και τι επιπτώσεις θα έχει η ίδρυσή της στη συντηρητική παράταξη; (Σελ. 12-15). Τι υποκρύπτει η όξυνση των ελληνοαλβανικών σχέσεων; Πώς πίσω από τον εθνικισμό των γειτόνων και τη ρατσιστική ελληνική πολιτική των απελάσεων κρύβεται καλά ο ιμπεριαλισμός; Τι έγραψαν σε τηλεγράφημά τους προς τον Κλίντον οι εκπρόσωποι της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία; (Σελ. 17-22). Τι γίνεται στην ελληνική Αριστερά, τι στο ελληνικό ποδόσφαιρο, γιατί αυτοκτονούν οι μαθητές που αποτυγχάνουν στις εξετάσεις; Αυτά και άλλα πολλά...

ΤΟ ΑΣΤΕΡΙ ΤΟΥ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΥ	5
Γήσης ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ.....	6
Ρωτούσαν για την ποιότητα ΑΝΤΗΝΩΡ	
ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ	8
ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ	11
ΚΕΡΜΑΤΟΔΕΚΤΗΣ.....	28
ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ	37
ΔΙΑΛΟΓΟΣ	43
ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ	45
★ Ο Στάθης και ο Δημήτρης Χαντζόπουλος λείπουν σε δια- κοπές.	

ΑΛΛΑΓΗ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΣΚΗΝΙΚΟΥ;

ΔΕΚΑ ημέρες μετά τη γενέθλια πράξη της, η «Πολιτική Άνοιξη» επιβεβαιώνει σχεδόν καθημερινά αυτό που αποτελούσε, πριν από την ίδρυσή της, κοινό, σχεδόν, τόπο και κοινή υπόθεση εργασίας: ότι το «κόμμα Σαμαρά» δεν καταγράφεται ως βραχυπρόθεσμο ή συγκυριακό διάδημα και ότι, πέραν της πρόδηλης αφετηριακής του πρόθεσης να πολυσυλλέξει τη «διαμαρτυρία», επιδρά καταλυτικά στους όρους του πολιτικού ανταγωνισμού και γι' αυτό λειτουργεί κεντρικά στο πολιτικό σκηνικό.

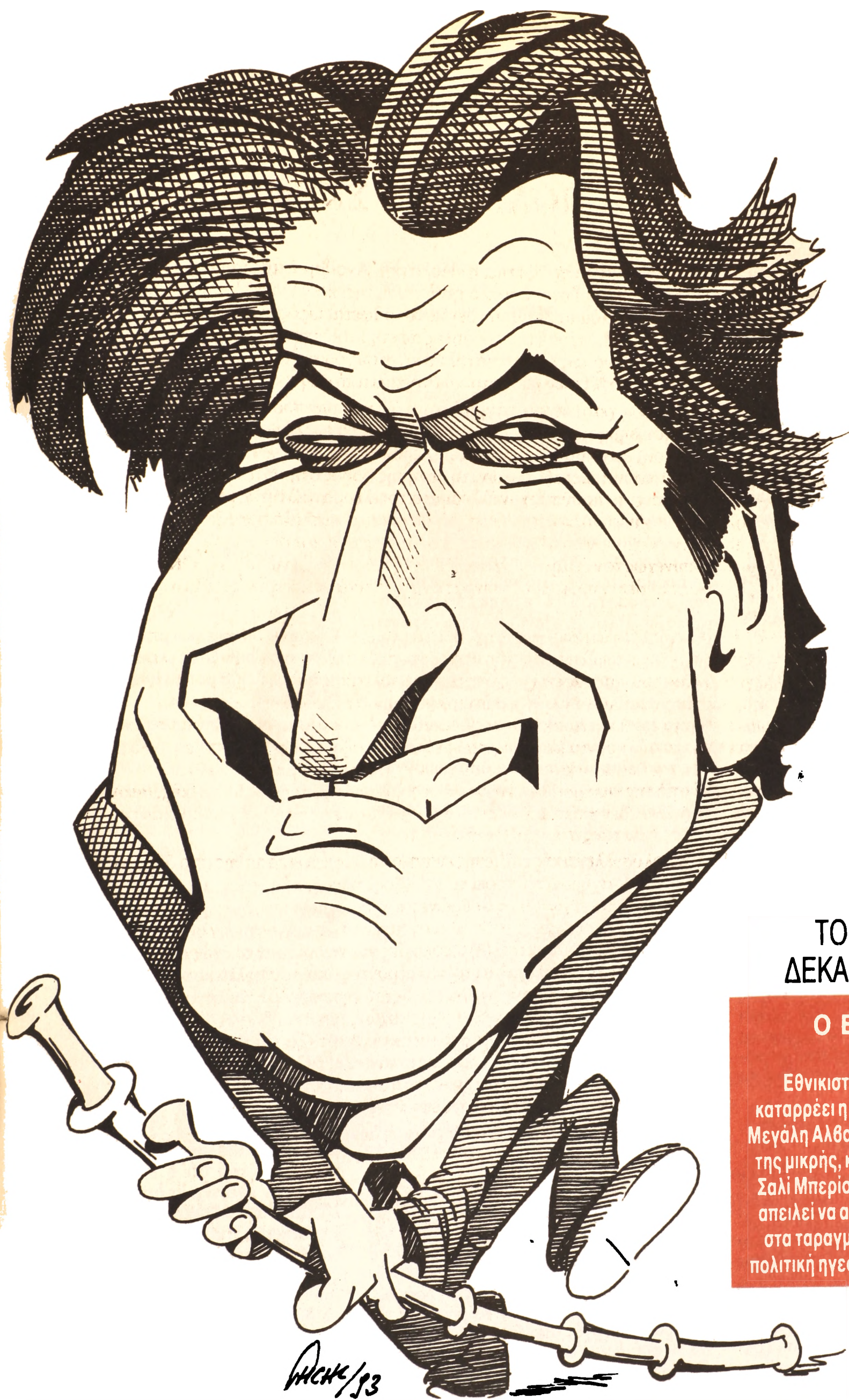
Η ΙΔΡΥΣΗ της «Π.Α.» έρχεται σε μια στιγμή όπου η όξυνση των προβλημάτων σε όλους σχεδόν τους τομείς του δημόσιου βίου έχει ως αποτέλεσμα να παγιώνει καθημερινά ένα πλέγμα κρίσης, η οποία επισφραγίζει όλες τις επιμέρους αποφάσεις ή πολιτικές. Μια κατάσταση που επιδεινώνει, μεταξύ άλλων, τη θέση της χώρας στην ασταθή της περιφέρεια, και αυξάνει το προϋπάρχον έλλειμμα αποτελεσματικότητας και κοινωνικών εκπροσωπήσεων στις κυβερνητικές επιλογές. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, η αίσθηση της ακυβερνησίας επιτείνεται, αφού η Ν.Δ. περιδινείται ομφαλοσκοπούσα την κρίση της και κατακερματίζει συνεχώς τον ενιαίο χώρο της κρατικής εξουσίας, ενώ το ΠΑΣΟΚ συμπεριφέρεται ως κυβέρνηση, επεμβαίνοντας ανατρεπτικά σε κεντρικές κυβερνητικές αποφάσεις.

ΤΟ «ΣΧΕΔΙΟ» της «Πολιτικής Άνοιξης» μοιάζει να έχει ως προδρομικό όρο εμπέδωσής του την όξυνση των συμπτωμάτων της αστάθειας στο πολιτικό σύστημα. Εκμεταλλευόμενοι το συλλογικό δίωμα του «μη παρέχει» της σημερινής πολιτικής κατάστασης, οι επιτελείς του νέου σχήματος γνωρίζουν πολύ καλά ότι η δημιουργία ενός δικού του «χώρου» προϋποθέτει τη ρητορική και πρακτική πλειοδοσία στη διαδικασία αποδόμησης, η οποία έχει αρχίσει εδώ και δύο χρόνια περίπου στα «δεξιά» του άξονα. Την ίδια στιγμή, όμως, η κατασκευή αυτού του ζωτικού και προσίδιου χώρου για το νέο κόμμα οφείλει να διαμεσολαβηθεί από την «υπέρβαση» όλων των δεδομένων παικτών της πολιτικής, αφού και αυτοί στο παρελθόν δεν υπέστησαν επιτυχώς ή χωρίς αμφισβήτηση τη δοκιμασία του ήθους και του προσώπου τους στην πολιτική αγορά.

Η ΕΠΙΤΥΧΙΑ της πολυσυλλεκτικής επίθεσης εναντίον όλων και είσπραξης από όλους που μετέρχεται εξαρχής το νέο σχήμα δεν μπορεί να προεξοφληθεί ή, αντιθέτως, να αποκλεισθεί. Ο πολιτικός ανταγωνισμός αρθρώνεται «γύρω από» και, συγχρόνως, αρθρώνει ενδιαφέροντα και συμφέροντα, που οι ανταγωνιστές οργανώνουν σε προγράμματα και σημειογραφούν σε ιδέες ή ιδεολογίες για να ορίσουν το «χώρο» τους. Αντιθέτως, η «Π.Α.» αρνείται το πλέγμα αυτό συμφέροντος –πάγιου πολιτικού σχεδίου– ιδεολογίας, επιλέγοντας σοφά, από την άποψη του δικού της παιγνίου, τη λογική της ηθικής και της αισθητικής, των χρωμάτων και των εποχών, των συμβόλων και της ρητορικής «πέρα - από - τους - χώρους» της κείμενης πολιτικής. Τα τεχνήματα αυτά αποτελούν οπωσδήποτε το «πνευματικό» έρμα της πολιτικής, τη λογοδοτική θεμελίωση των συμβολαίων της· επίσης προστατεύουν έναν νέο πολιτικό παίκτη από τη μόλυνση της «καθημερινότητας» της πολιτικής και από τους εφιάλτες της κρίσης της.

ΟΜΩΣ, οι προοπτικές της «Πολιτικής Άνοιξης» και η δυναμική που θα προσδώσουν στο πολιτικό σύστημα θα κριθούν, στον μεσοπρόθεσμο τουλάχιστον χρόνο, από το προγραμματικό της «πρόσωπο»· εδώ θα διϋλιστούν οι ηθικές φόρμες της Ιδρυτικής της Διακήρυξης και από αυτό το πρόσωπο θα εξαρτηθεί η πιθανότητα ή όχι για ένα παιχνίδι της στο «κέντρο» του άξονα. Σε αυτό το προγραμματικό πεδίο, τέλος, θα φανεί και το αν η χώρα θα κινηθεί σε αστερισμό που προσομοιάζει προς αυτόν της Ιταλίας ή, αντίθετα, θα παραμείνει σε ένα διασκευασμένο διπολισμό.

αντί

ΤΟ ΑΣΤΕΡΙ ΤΟΥ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΥ

Ο ΕΘΝΙΚΙΣΤΗΣ

Εθνικιστική εσωστρέφεια, κι ας καταρρέει η οικονομία. «Οράματα» για Μεγάλη Αλβανία κι ας πεινούν οι πολίτες της μικρής, καθημαγμένης γείτονος. Ο Σαλί Μπερίσα, πολитеυόμενος έξαλλα, απειλεί να ανάψει άλλον ένα δυναμίτη στα ταραγμένα Βαλκάνια. Κι εμείς; Η πολιτική ηγεσία μας; Οι διπλωμάτες μας;

«Ρωτούσαν για την ποιότητα»...

ΣΤΗ ΔΕΞΙΩΣΗ της Αμερικανικής Πρεσβείας, την περασμένη Κυριακή, το «θέμα Σαμαρά» σκίασε όλα τα άλλα: Ακόμα και την παρουσία του πρωθυπουργού Κ. Μητσοτάκη (που έγινε δεκτός με εξαιρετικές τιμές από τον επιτετραμένο Τζέιμς Γουίλιαμ), τους κοινούς όρκους πίστεως στις αρχές της ελευθερίας και της δημοκρατίας ή το πατριωτικό, ελληνοαμερικανικό «χάπενινγκ», με πρωταγωνιστή τον βαρύτονο Τζον Μοδινό, που τραγούδησε –σε υψηλούς επικούς τόνους– τους εθνικούς ύμνους της Ελλάδας και των ΗΠΑ, συνοδεία μπάντας πεζοναυτών... Πάντως, όσοι περίμεναν, με την ευκαιρία της αμερικανικής εθνικής επετείου, ανακοινώσεις για το όνομα του νέου Αμερικανού πρέσβη στην Ελλάδα ή για την επίσκεψη Μητσοτάκη στην Ουάσιγκτον (θυμάστε εκείνη την «ταλάντευση» –τα ήξεις αφήξεις– του Γουόρεν Κρίστοφερ, σε συνδυασμό με τον χρόνο «Χ» των ελληνικών εκλογών;) μάλλον απογοητεύθηκαν.

ΤΟ «ΘΕΜΑ ΣΑΜΑΡΑ» έχει, βέβαια, πολλές πλευρές. Και ουρές... Κάποιοι συνάδελφοι δημοσιογράφοι, έτσι, θέλησαν να μάθουν «πώς βλέπουν οι Αμερικανοί τον Σαμαρά» και αν το προφίλ του «προσιδιάζει» στο «προφάιλ» (επί το αμερικανικότερο) του Μπιλ Κλίντον, μια και οι δυο τους ανήκουν στον αστερισμό των «σαραντάρηδων»! (Απαντήσεις δεν δόθηκαν, μια και οι περισσότεροι αρκέστηκαν να υπομειδιάσουν. Μόνον ένας Ευρωπαίος διπλωμάτης συνελήφθη υποτονθορύζων: «Plus ça change, plus c'est la même chose» – «Όσο περισσότερα αλλάζει, τόσο το ίδιο μένει»)... Άλλοι, πάλι, δημοσιογράφοι... «ρωτούσαν για την ποιότητα», αν, δηλαδή, η έμπνευση, η φερεγγυότητα, η αξιοπιστία, η ανανέωση, η ευαισθησία εναρμονίζονται με την πρώτη εμφάνιση Σαμαρά, όπου το νέο κόμμα, η αξιοκρατία, η περίφημη «υπέρβαση» συγκριμένοποιήθηκαν σε ένα και μόνο πρόσωπο – το πρόσωπο του αρχηγού!

ΩΣΤΟΣΟ, το «πρόβλημα των προβλημάτων» ήταν –και παραμένει– άλλο: Τι ποσοστό ψήφων μπορεί να συγκεντρώσει το νέο κόμμα Σαμαρά; Και σε τι βαθμό η διαρροή ψήφων (κυρίως από τη Νέα Δημοκρατία) προς την «Πολιτική Άνοιξη» μπορεί να στερήσει (αμετάκλητα...) το κυβερνών κόμμα από την αυτοδυναμία... Ακόμα: Αν υποθεθεί ότι «Νέα Δημοκρατία» και «Πολιτική Άνοιξη» συγκεντρώσουν, από κοινού, ποσοστό 52% ή 53%, μπορεί ένα τέτοιο ποσοστό να ανακόψει την αυτοδυναμία του ΠΑΣΟΚ, εφόσον αναδειχθεί από τις κάλπες πρώτο κόμμα;... Τη φορά αυτή, τα ερωτήμα-

τα των δημοσιογράφων απευθύνονταν όχι μόνο στους παρόντες ξένους διπλωμάτες αλλά και στους παρόντες Έλληνες υπουργούς ή υφυπουργούς... Μόνο που η στήλη τιμά το OFF THE RECORD... Και αδυνατεί να παραθέσει επί μέρους σκέψεις, απόψεις ή προβληματισμούς...

ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ, όμως, υπάρχουν και έξω από το χώρο μιας δεξίωσης... Και η πρώτη από αυτές λέει ότι από την εμφάνιση του κόμματος Σαμαρά θα υποστούν απώλειες και η Νέα Δημοκρατία (φυσικά τις μεγαλύτερες) και το ΠΑΣΟΚ (κατά πολύ μικρότερες). Βέβαια, πάντως, είναι ότι οι «δυσανεστημένοι» ή «απογοητευμένοι» πρώην ψηφοφόροι της Ν.Δ. ευχερέστερα –εφόσον δεν επαναπατρισθούν– θα ψηφίσουν «ΠΟΛ.Α.» παρά ΠΑΣΟΚ... Μια δεύτερη εκτίμηση λέει ότι ακόμα και αν η Νέα Δημοκρατία συγκεντρώσει ποσοστό 37% (το χαμηλότερο δυνατό) και η «ΠΟΛ.Α.» ποσοστό 15% (το υψηλότερο δυνατό), το ΠΑΣΟΚ –χάρη στον ισχύοντα εκλογικό νόμο, που προμοδοτεί το πρώτο και το τρίτο κόμμα– θα μπορεί να εξασφαλίσει άνετη κοινοβουλευτική πλειοψηφία 155-158 εδρών... Φυσικά, η κυβέρνηση εξακολουθεί να πιστεύει ότι «η κατάσταση είναι αναστρέψιμη». Και ότι βοηθώντας του «Πακέτου Ντελόρ 2» –αλλά και του Μετρό, και του Φιλίππου, βασιλέως των Μακεδόνων και των 4.449 νέων διορισμών κ.λπ.– «το κλίμα μπορεί ν' αλλάξει»...

ΤΗΝ ΑΠΟΨΗ αυτή συμμερίζονται αρκετοί υπουργοί και υφυπουργοί... Αλλά όχι όλοι. Οι υπόλοιποι (και μαζί τους επιφανή κεντρικά οργανωτικά στελέχη του κόμματος) εισηγούνται στον πρωθυπουργό, ως αδήριτη ανάγκη, την αλλαγή του εκλογικού νόμου. Δέχονται, βέβαια, ότι οι διάφορες «σφυγμομετρήσεις» δεν απηχούν, κατ' ανάγκη, το κοινό αίσθημα. (Ιδιαίτερα όταν οι «σφυγμομετρήσεις» εμφανίζουν λ.χ. τον πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ ως τη «σημαντικότερη» και «δημοφιλέστερη» προσωπικότητα «από όλο το πολιτικό φάσμα της χώρας»...). Παρά ταύτα, εμμένουν στην άποψή τους περί αλλαγής του εκλογικού νόμου.

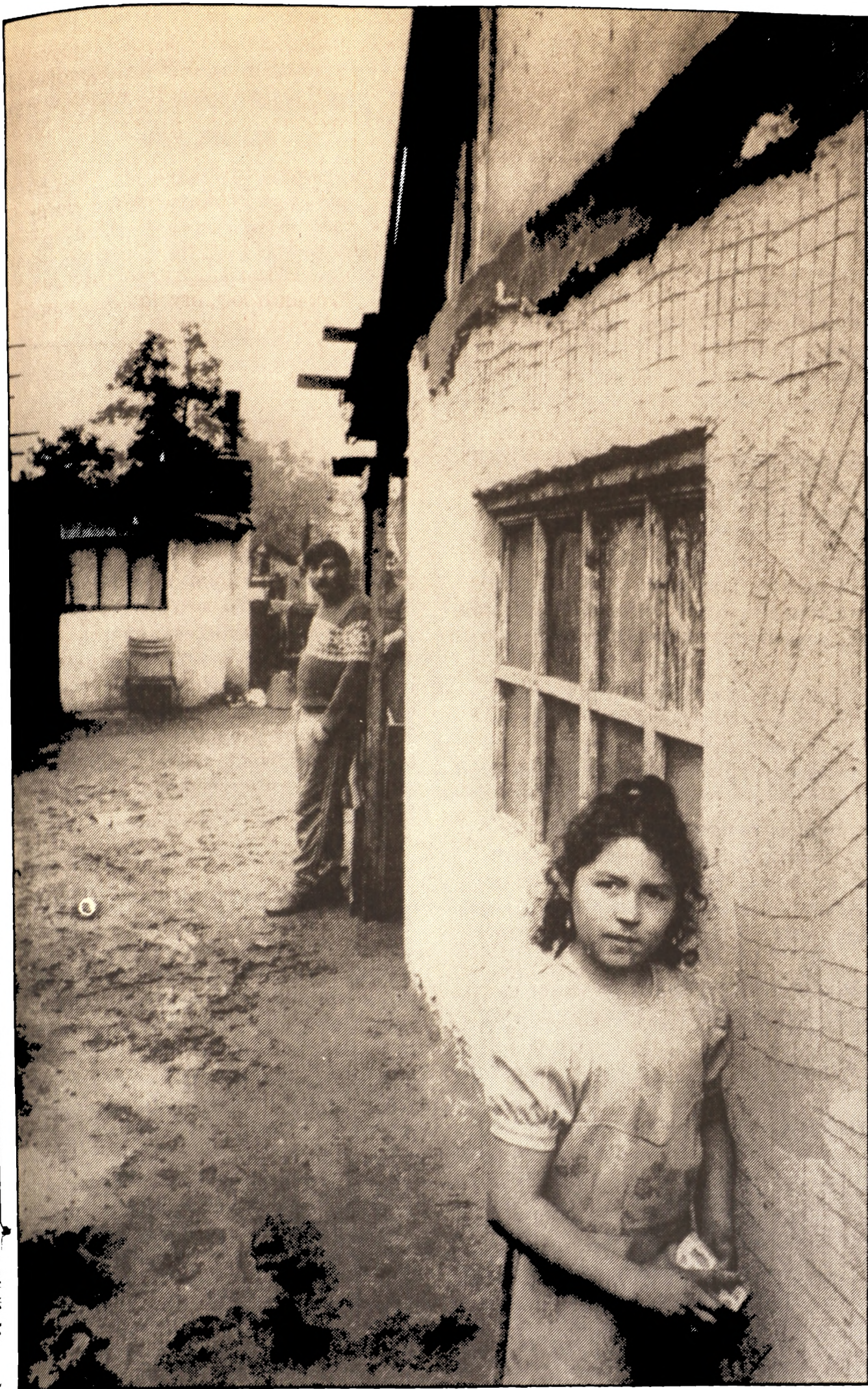
ΜΕΧΡΙ ΣΤΙΓΜΗΣ, ο πρωθυπουργός Κ. Μητσοτάκης φέρεται αμετάπειστος. «Δεν θα αυτοεξευτελισθώ, λέει, αλλάζοντας τον εκλογικό νόμο. Και εφόσον δεν χάσουμε τη δεδηλωμένη, έχουμε κάθε λόγο να διενεργήσουμε τις εκλογές στο τέλος της τετραετίας. Μέχρι τότε πολλά μπορούν να συμβούν...». (Ο πρωθυπουργός αποφεύγει να διευκρινίσει τη φράση του αυτή.) Υποστηρίζει, όμως, ότι έως την άνοιξη του 1994, η ανάκαμψη της οικονομίας θα είναι αισθητή και ότι ορισμέ-

νες «μεμετρομένες» παροχές μπορούν να αποδώσουν.

ΤΡΙΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ, στο μεταξύ, σημάδεψαν το «Δεκαπενθήμερο» που επισκοπούμε: Η επίσκεψη Γιέλτσιν στην Ελλάδα, η νέα ένταση τις σχέσεις Αθήνας-Τιράνων και ο νέος γύρος διαλόγου για τη Βοσνία. Και ως προς την επίσκεψη Γιέλτσιν, τα πράγματα πήγαν καλά. Κάποιοι, βέβαια –όπως ο αδογμάτιστος Ριζοσπάστης...– απεφάνθησαν ότι αν έλειπε ο Μπόρις Γιέλτσιν –«πρώην μέλος του Π.Γ. της Κ.Ε. του ΚΚΣΕ»– και ο αντικομματικός Γκορμπατσόφ, δεν θα είχε ανατραπεί ούτε η (άλλοτε πανίσχυρη) Σοβιετική Ένωση ούτε η «παγκόσμια ισορροπία» (του τρόμου)... Άλλοι, πάλι, θυμήθηκαν το «Μόσκοβο» (που θα έφερνε το «σεφέρι») για να εισηγηθούν τη συγκρότηση ενός καινούργιου «ορθόδοξου τόξου», που να αντιπαλέψει το «ισλαμικό τόξο», που, εν μέσω Άγκυρας, Σεράγεβο, Τιράνων, απειλεί και την ορθοδοξία και την εθνική μας ανεξαρτησία! (Το ότι μουσουλμάνοι είναι και οι Κούρδοι και οι Παλαιστίνιοι και οι άλλοι πλήθιοι Άραβες φίλοι μας, κάνουμε ότι το ξεχνούμε.) Υπήρξαν, όμως, και οι νηφάλιοι, που, αφού σημείωσαν το ενεργό ενδιαφέρον της σημερινής Ρωσίας για τα συμβαίνοντα στον βαλκανικό χώρο, απεφάνθησαν ότι η Ελλάδα έχει κάθε λόγο να διατηρεί καλές σχέσεις και με τη Μόσχα και με το Βελιγράδι (κι αν το αποσκορακίζουν μερικοί μερικοί...) και με τη Σόφια και με τα Τίρανα και, φυσικά, με τα Σκόπια!

Κάποιοι, ελάχιστοι βέβαια, υποστηρίζουν ότι η Ελλάδα δεν έχει τίποτε να κερδίσει από μια Ρωσία που το εργατικό της δυναμικό είναι (κατά την εκτίμηση της Διεθνούς Τράπεζας) «από τα φθηνότερα του κόσμου» και το εθνικό της νόμισμα υποτιμάται κατά 10% το μήνα. (Σήμερα, η ισοτιμία του δολαρίου στη Μόσχα, εκτοξεύθηκε στα 1.000 ρούβλια το δολάριο, ενώ ήταν 60 ρούβλια πριν από τη μεταρρύθμιση.) Συνεπώς, η κυβέρνηση Μητσοτάκη «ουδέν επέτυχε», προσκαλώντας τον Γιέλτσιν στην Ελλάδα! (Αυτό, μεταξύ άλλων, θα πει «εποικοδομητική αντιπολίτευση»...). Αλλά, ασφαλώς, δεν αξίζει να ασχοληθεί κανείς με «εκτιμήσεις» του είδους αυτού. Η Ρωσία παραμένει μια μεγάλη (πυρηνική) δύναμη, με ανεξάντλητους πόρους που θα μπορέσει –αργά ή γρήγορα– να ξεπεράσει τις σημερινές τεράστιες εσωτερικές δυσχέρειες.

ΤΗΝ ΩΡΑ που σύρονται οι γραμμές αυτές είναι ευάρεστο ότι η ένταση στις ελληνοαλβανικές σχέσεις, αν δεν εκτονώνεται, τουλάχιστο δεν κλιμακώνεται. Η κυβέρνηση υποστηρίζει, βέβαια, τώρα, ότι άλλο πράγμα είναι η απέλαση του αρχιμανδρίτη Χρυσόστομου και άλλο οι απελάσεις 40.000 περίπου Αλβανών οικονομικών προσφύγων («λαθρομεταναστών») και ότι μοναδική τη έγνοια είναι η ανάπτυξη καλών σχέσεων με τη γειτονική μικρή Αλβανία. Η «αποσύνδεση» αυτή, όμως, δεν έπεισε κανένα. Και φυσικά, δεν έπεισε ούτε το Συμβούλιο τη

Ευρώπης, το οποίο προχώρησε στην έκδοση καταδικαστικού, εις βάρος μας, ψηφίσματος. Και, βέβαια, η Ελλάδα δεσμεύεται από την κοινοτική συμφωνία SCHENGEN, που ρυθμίζει θέματα λαθρομεταναστών κ.λπ. Οι όποιες δεσμεύσεις, όμως, ή προτάσεις για «νόμιμη εποχιακή απασχόληση Αλβανών στην Ελλάδα» δεν νομιμοποιούν καθόλου αντίποινα, όπως αυτά που κατέγραψαν οι τηλεοπτικές κάμερες, με πογκρόμ χιλιάδων εξαθλιωμένων ανθρώπων, σε όλα σχεδόν τα

διαμερίσματα της χώρας. (Τη φορά αυτή, «εθνόφρονες» τύπου Σαρτζετάκη ή Παπαθεμελή διέψευσαν ότι εισηγήθηκαν ακόμα και τη χρήση πυροβόλων όπλων!).

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ θα μπορούσε, βέβαια, να είχε ήδη υιοθετήσει την έκκληση του αρχιεπισκόπου Τιράνων Αναστασίου και να είχε αναστείλει –έστω προσωρινά– τις μαζικές απελάσεις, οι οποίες, καθ' όλες τις ενδείξεις, συνεχίζονται. Από την άλλη, βέβαια, κανείς

δεν υιοθετεί τους τελεσιγραφικούς όρους που θέτει η αλβανική κυβέρνηση – ν' απομακρυνθούν οι «δυο μεραρχίες ελληνικού στρατού»;) από τα σύνορα, οι ορθόδοξοι κληρικοί, στο έδαφος της Αλβανίας, να είναι μόνο αλβανοί υπήκοοι, οι ραδιοσταθμοί της Κέρκυρας και των Ιωαννίνων να μην έχουν ειδικές εκπομπές για τους Έλληνες της Νότιας Αλβανίας και η κυβέρνηση να αναγνωρίσει το «απαράβιαστο των συνόρων»... Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι τα Τίρανα δεν ενεργούν «αφ' εαυτών» και ότι, πίσω από τους όρους αυτούς, θα μπορούσε ν' αναζητήσει κανείς ορισμένη «ξένη δύναμη»... Από την πλευρά του, πάντως, το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών δηλώνει ότι η Ελλάδα δεν τρέφει εδαφικές διεκδικήσεις εις βάρος της Αλβανίας, ότι δεν υπήρξαν μετακινήσεις ελληνικών στρατευμάτων στα σύνορα και ότι το μόνο που ζητεί η Αθήνα, για την ελληνική μειονότητα, είναι να έχει σχολεία, δασκάλους, βιβλία, εκκλησίες και δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτική και δημόσια ζωή της Αλβανίας.

ΟΠΩΣ ΚΑΙ αν έχει το πράγμα, η ένταση στις ελληνοαλβανικές σχέσεις ήρθε να επιδεινωθεί την απουσία, από ελληνικής πλευράς, βαλκανικής στρατηγικής, με μακρόπνοους στόχους. Αποτέλεσμα: Αντί η Ελλάδα να δρα στο βαλκανικό χώρο ως «δύναμη επιδιαιτησίας και παράγων σταθεροποίησης στα ταραγμένα από τον εθνικιστικό πυρετό Βαλκάνια» («Καθημερινή»), να εμφανίζεται, κάθε τόσο, ως «εμπλεκόμενο μέρος», τότε με τα Σκόπια, τότε με τη Σόφια και τότε με τα Τίρανα!

★ ★ ★

ΚΑΙ ΕΝΩ ο εμφύλιος εξακολουθεί να μαίνεται στα περισσότερα μέτωπα της Βοσνίας, όλες οι πληροφορίες συγκλίνουν στο ότι οι μεσολαβητές λόρδος Όσουεν και Τόρβαλντ Στόλτενμπερκ ετοιμάζονται για ένα νέο γύρο διαβουλεύσεων, με τη συμμετοχή –αν το επιτύχουν– όλων των πρωταγωνιστών της κρίσης. Αυτό, στην απλοελληνική σημαίνει ότι οι πιέσεις προς τον δόσνιο πρόεδρο Αλίγια Ιζετμπέκοβιτς θα ενταθούν και ότι η τριχοτόμηση της Βοσνίας θεωρείται μάλλον δεδομένη.

ΟΙ ΝΕΕΣ διαβουλεύσεις πραγματοποιούνται καθώς η Αθήνα παρακολουθεί με «ιδιαιτέρο ενδιαφέρον» την προσέγγιση Ουάσιγκτον με Μιλόσεβιτς (αυτό, τουλάχιστον, πιστεύει ο πολιτικός προϊστάμενος νευραλγικού ελληνικού υπουργείου), την ίδια ώρα που η απήχηση από την υπόθεση Ντράσκοβιτς, στην ευρωπαϊκή κοινή γνώμη, υπήρξε καταλυτική για τον πρόεδρο της Σερβίας. Ωστόσο, η όποια προσέγγιση Μιλόσεβιτς - Ουάσιγκτον δεν αποκλείει –σε κάποιο άλλο στάδιο– «εξελίξεις» στην περιοχή του Κοσσυφοπεδίου. Και όσο και αν αυτό φαίνεται αντιφατικό, «όλα είναι πιθανά» –κατά την εκτίμηση έλληνα υπουργού. Εδώ είναι Μπαλκάνια!

ΑΝΤΩΝΩΡ

Υποκλοπές: Ο πανικός των «αρχαγγέλων»

Ο πανικός του κ. Μητσοτάκη ήταν το μόνο απτό δείγμα αντίδρασης και συμπεριφοράς του στη Βουλή όταν το ΠΑΣΟΚ κατέθεσε πρόταση για σύσταση Εξεταστικής Επιτροπής με αντικείμενο την υπόθεση υποκλοπών του κυκλώματος Μαυρίκη - Γρυλλάκη: η «αντιπρόταση» του κ. Μητσοτάκη να διευρυνθεί το αντικείμενο εργασιών της Επιτροπής και να ασχοληθεί αυτή και με τις υποκλοπές ΠΑΣΟΚ (1985-1987), ήταν μια ορμέμφυτη ή τουλάχιστον «άσφαιρη» θέση αφού το υλικό το οποίο έχει συλλεγεί για την περίοδο ΠΑΣΟΚ γεμίζει αρκετά... δωμάτια. Εκτός όμως από αλυσιτελής, η αντιπρόταση Μητσοτάκη ήταν και πολιτικά υπονομευτική για τον ίδιο, αφού με τη θέση του αυτή ο αχρηγός της Ν.Δ. έθετε κατ' ουσίαν σε ίδια μοίρα ηθικής το κόμμα του, το κόμμα της «κάθαρσης» και τους «αρχαγγέλους» της, με το «αμαρτωλό ΠΑΣΟΚ».

Στο διάστημα που διέρρευσε από τότε, το πόρισμα Ζορμπά και ο διορισμός εφέτη-ανακριτή αποτέλεσαν σταθερά δήματα στην επιδείνωση της κατάστασης ασφυξίας στην οποία έχουν περιέλθει οι «διαχειριστές» του κυκλώματος Μαυρίκη και Σία. Όσο για την Εξεταστική Επιτροπή, αυτή από τις 25 Μαΐου ασχολείται, με ευθύνη της κυβερνητικής πλειοψηφίας, με την εξέταση τριών (!) συνολικά μαρτύρων για την υπόθεση υποκλοπών ΠΑΣΟΚ παραλείποντας το χρόνο με την ελπίδα ότι θα πάρει παράταση (πόση άραγε;) η εξέταση της υπόθεσης Μαυρίκη παράταση που επιδιώκεται και με το αίτημα των βουλευτών της Ν.Δ. να διακόψει για ένα μήνα τις εργασίες της η Επιτροπή προκειμένου να έλθουν σε επικοινωνία με τους... ψηφοφόρους τους!

Τώρα φαίνεται ακόμα καθαρότερα η αδιέξοδη υστεροβουλία που υπάρχει στην πρόταση Μητσοτάκη να επεκταθεί το έργο της Επιτροπής στην περίοδο ΠΑΣΟΚ, όπως και όλα τα αήθη τεχνάσματα που χρησιμοποίησε η κυβερνητική πλειοψηφία της Επιτροπής προκειμένου να αρχίσουν οι εργασίες της όχι από το παρόν, από την υπόθεση Μαυρίκη, αλλά από το παρελθόν.

Στο μεταξύ την κυβερνητική προσπάθεια της πάση θυσία συγκάλυψης της υπόθεσης Μαυρίκη συνδράμουν και... διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας σε αυτές και σε άλλες «ρυθμίσεις» βασίζονται διάφοροι λειτουργοί της Δικαιοσύνης (γνωστοί και από την περίοδο της χούντας) και δεν αποστέλλουν στην Εξεταστική Επιτροπή της Βουλής το πλήρες υλικό με τις μαρτυρικές καταθέσεις, το οποίο υπάρχει κατατεθειμένο στη δικογραφία του κ. Ζορμπά.

Ίσως, βέβαια, οι παρατάσεις, οι παρεκλύσεις και οι κουτοπόνηροι νομικισμοί να μην συμφέρουν. Σκεφτείτε τι πρόκειται να συμβεί αν η εξέταση της υπόθεσης Μαυρίκη από την Επιτροπή συμπέσει με την προεκλογική περίοδο!

«Ηθικόν! Αχμαιοτάτον!»

Τελικώς τι κάνει η ηγεσία της Ν.Δ. απέναντι στους βουλευτές που ρέποντες προς Σαμαρά μένουν εντός κόμματος;

«Βλέπω μια χαλαρή αντιμετώπιση του θέματος από το κόμμα».

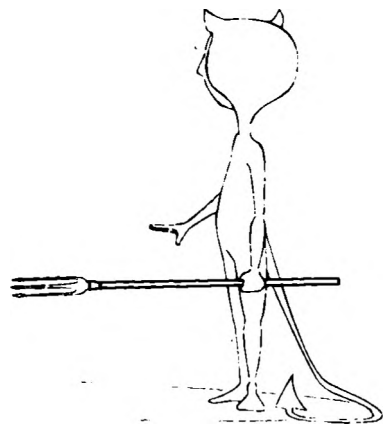
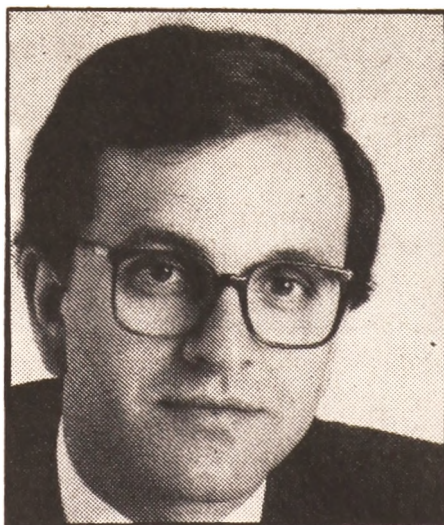
Και τι γίνεται με τους ίδιους βουλευτές που απειλούν να μην ψηφίσουν τα κατά Μητσοτάκη και για τον Μητσοτάκη κρίσιμα νομοσχέδια ιδιωτικοποίησης επειδή αυτά αντιβαίνουν προς το προεκλογικό πρόγραμμα της Ν.Δ.;

«Το παραμύθι περί προγράμματος κομμένο»!

Αυτά σκέφτεται (και τα λέει) ο κ. Βουλγαράκης. Είναι δυναμικός, βέβαιος, σίγουρος, αισιόδοξος. Γιατί δεν ανέθεσε σε αυτόν ο κ. Μητσοτάκης τις επαφές με τους «σαμαρικούς»; Γιατί άφησε τους «λαπάδες» να ξεκαθαρίσουν το θέμα και δεν έδωσε τον κ. Βουλγαράκη που θα έδινε στους

«σαμαρικούς» να καταλάβουν «τι εστί βερίκοκο»;

Σε τέτοιες κρίσιμες στιγμές χρειάζεται «καρδιά». Και δεν βαριέσαι! Ας γίνουν όλα στάχτη και μπούρμπελη. Σάμπως τώρα είναι αλλιώς;

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΕΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

«Προς τον Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας, τον πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων και τον Έλληνα πρωθυπουργό Σας ζητώ να απελευθερώσετε και να παραχωρήσετε αμνηστία σε όλους τους αντιρρησίες συνείδησης που βρίσκονται στη φυλακή και να τους αναγνωρίσετε το δικαίωμα του αντιρρησία συνείδησης διαμέσου ενός νόμου που θα καθιερώνει μία εναλλακτική πολιτική θητεία. Όνομα. Επώνυμο. Υπογραφή».

Με πρωτοβουλία του ιταλικού Συνδέσμου Αντιρρησιών Συνείδησης και της Διεθνούς Πολιτικής Θητείας χιλιάδες τέτοιες κάρτες θα σταλούν στην ελληνική πρεσβεία στη Ρώμη για να εκφράσουν την αλληλεγγύη τους με τους κρατούμενους αντιρρησίες συνείδησης στις ελληνικές στρατιωτικές φυλακές.

Η εκστρατεία με τίτλο «Απελευθερώστε τους Έλληνες αντιρρησίες συνείδησης» αποτελεί μία ακόμα πρωτοβουλία του ΣΑΣ και της ΔΠΘ που αφορά στην ευαισθητοποίηση της ιταλικής κοινής γνώμη για το πρόβλημα της καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ελλάδα με την άρνηση αναγνώρισης των αντιρρησιών συνείδησης και τη φυλάκισή τους, όπως έχει εκφραστεί στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις 11 Μαρτίου '93.

Στην πρωτοβουλία, που θα κλείσει στις 15 Ιουλίου, συμμετέχουν οι μεγαλύτερες ιταλικές εθελοντικές οργανώσεις όπως οι καθολικές ACLI και CARITAS, η τεράστια πολιτιστική οργάνωση της Αριστεράς ARCI, οι οικολογικές οργανώσεις ITALIA NOSTRA και WWF κ.ά.

Για όσους θέλουν να συμμετάσχουν στη πρωτοβουλία, η διεύθυνσή τους είναι η εξής: SERVIZIO CIVILE INTERNAZIONALE Via dei Laterani 28, 00184 Roma - ITALIA τηλ. 0039-6-7085367 και 7005994, FAX 0039-6-70054272, για τους Έλληνες Αντιρρησίες Συνείδησης «Obiettori greci».

ΒΕΡΓΙΝΑ: Το μπλε κιτς της σάρισσας

Αποφάσισε ο πρωθυπουργός με την κόρη του, υπουργό Πολιτισμού, να τιμήσουν με την παρουσία τους τα εγκαίνια που έγιναν στα σκέπαστρα των βασιλικών τάφων της Βεργίνας - ένα από τα σημαντικά έργα που χρεώνεται στον Μανόλη Ανδρόνικο.

Φαίνεται όμως ότι οι ανεγκέφαλοι σύμβουλοι, παρασύμβουλοι, ηγέτες και ηγήτορες που κατοικοεδρεύουν στην Ρηγίλλης και στο Μαξίμου υπερβαίνουν και αυτήν ακόμη την αντίληψη Γκλιγκόρφ για τη σχέση ενός λαού με την ιστορία του, την ηθική και την αισθητική αυτής της σχέσης: Δούλεψαν οι άνθρωποι συστηματικά με το περίφημο Infofax και συντόνισαν ένα ολόκληρο κομματικό καρακίτσαριό που έσπευσε με σημειούλες της Ν.Δ. γύρω από τους βασιλικούς τάφους για να υποδεχτεί τον αρχηγό της φυλής, τον Κ. Μητσοτάκη· ο οποίος σκάρωσε και κάτι αντισαμαρικές κορώνες (έτσι, για να «χτυπήσει» από τη «Μακεδονία» τον νεαρό «μακεδονομάχο») και άκουσε με περισσή ικανοποίηση τον κοινοτάρχη της Βεργίνας να τον προσφωνεί με τον κραταιό όρκο: «οι σάρισσες τις βάσης της Ν.Δ. δεν χαλαρώνουν».

Άντε, παιδιά, και στην Ακρόπολη τώρα!

Γ.Ζ.

του Δημήτρη Χαντζόπουλου από τα «Νέα»

Ζητούνται δημόσιοι άνδρες αήθεις

Συνήθης είναι ανά ανά τους καφενέδες της ειμκράτειας (για να τιμήσουμε και αείμνηστο εκμύσωπο του Τύπου, ο οποίος εξαιτίας της ανδρεομπασιανδροεοφιλίας του και παρά την ευφύια που τον διέκρινε, κατέληξε στον ιυρήνα του κοσκωτικού άγους) η μεμψιμορία για αυτό που καλείται δημόσιος βίος της χώρας. Κυρίως εγκαλείται, συχνά όχι με τις κοσμότερες εκφράσεις, το ήθος των δημοσίων ανδρών. Πρόκειται για καθυστερημένες αιτιάσεις, οι οποίες δεν εννοούν να αναγνωρίσουν το προφανές: νέα ήθη αμέμιτως χρηστά και ανιδιοτελή κυριαρχούν, σταδιακά, στην πολιτική κοινότητα. Μια σύντομη αναδρομή στο, πολύ πρόσφατο, παρελθόν επιβεβαιώνει αυτή τη χαρμόσυνη εξέλιξη. Η κρυστάλλινη καθαρότης των αποστασιοποιήσεων του διδύμου Ανδρουλάκη - Γαλανού από το «θρῶμκο 1989» τους τοποθετεί, αντιπαγγέλτως, στην πρωταγεία των πολιτικών νέου ήθους. Δικαιωματικά, αλλά, εξ ορισμού, με τάσεις «υπερβάσεως», η δεύτερη θέση ανήκει στους αφανείς εργάτες του Σαμαρικού, τρικολόρ, κόμματος αρχών. Δεν

αιταιείται η κατοχή νόμιμης για να κατανοηθεί ότι μόνο η διαύγεια, αν όχι η ειμφοίτηση, του νέου ήθους τους επέτρεψε το ακατόρθωτο: συνέπεια προς το εγκαταλειπόμενο κόμμα, συνέπεια προς το νεοϊδρυθέν κόμμα, συνέπεια προς τις οικογενειακές αρχές μέσω της διασφάλισης των βουλευτικών τους συντάξεων. Από κοντά και ο νεομυροσλήτος του ηθικού μετώπου, Ανδρέας Λεντάκης, του οποίου την ευκνησία, αδυνατούσα να παρακολουθήσει η αραχνασμένη Διοικούσα Επιτροπή της ΕΔΑ, αντιλαμβάνεται, όλως αντιστρόφως, ως αποδεικνύουσα «τουλάχιστον έλλειψη πολιτικού ήθους». Από την προέλαση των υιερών του νέου ήθους δεν μπορεί, ασφαλώς, να παραλειφθεί η εκδηλωτική παρουσία των πολιτικών, συνδικαλιστών, πανεπιστημιακών και εγκρίτων νομικών - συνταγματολόγων οι οποίοι, όλως αυθορμήτως, σε κάθε νέα κόντρα Μητσοτάκη - Αλαφούζων, προσέρχονται με μια φωνή, οι ίδιοι πάντα κατά σύμπτωση, να γνωματεύουν υπέρ των δευτέρων, δηλαδή, όπερ ταυτόσημον, υπέρ βωμών, αρχών και ιδεών δημοκρατικών. Τελευταίος, αλλά όχι έσχατος σε αυτή την τιμητική λίστα μου, ασφαλώς, αδικεί πολλούς λιγότερο επιώνυμους ομοϊδεάτες τους, ο νέος διευθυντής της «Καθημερινής», κ. Π. Λουκάκος. Με Ηράκλειο, πράγματι, θάρρος στην τελευταία, πριν την προαγωγή του, ειμφυλλίδα, μας προτρέπει να ακολουθήσουμε (μαζί του) «κάθε άνθρωπο που

εντίμως είχε τότε καταγγείλει τον Ανδρέα Παπανδρέου για τις υποκλοπές, εντίμως πάλι σήμερα θα αναγνωρίσει ότι είχε πλανηθεί, ότι υιήρξε και αυτός θύμα των εντυπώσεων, που δημιούργησαν το καλοκαίρι του 1989 οι αποκαλυφθέντες παρακρατικοί μηχανισμοί». Πρόκειται για την κορύφωση μιας πορείας υιοταγής σε αρχές και δεσμεύσεις εντιμότητας, εκδηλώσεις της οιοσίας μας είχε δώσει ο εν λόγω ειμφυλλιδογράφος τον τελευταίο χρόνο, ιαλαντινόμενος, τουλάχιστον ιετράκις, μεταξύ «Σλαβομακεδονίας» και «Σκοπίων».

Κόντρα, λοιπόν, στην κοινή δόξα ότι «υιάρχει έλλειμμα ήθους», (κατά την έκφραση του παραλειφθέντος, ως βετεράνου του είδους, Κ. Λαλιώτη) στο δημόσιο βίο, τα προσκομιθέντα εδώ νιοκοιμένα περὶ άλλων ερίζουν. Ότι, δηλαδή, ιλην δεινοσαύρων, οι αήθεις έχουν καταστεί είδος δυσεύρετον.

Υστερόγραφο: Η «σιήλη» υιοιασσομένη στην καλύτερη των εγχωρίων παραδόσεων, «ια μιάνια του λαού», διακόπτει προσωρινά τη συνεργασία της με το φιλόξενο Αντί. Προς τους ειμκρινείς της (οι οποίοι εγνωσμένως την διάβαζαν) και την εκδοτική ομάδα του περιοδικού (η οιοία θερμώς της συμπαρσιάθηκε), εκφράζει τις ειλικρινείς ευχαριστίες της. Καλή ανιάμωση.

Λεωνίδας Λουλούδης

ΣΩΣΤΟΙ ΕΡΓΟΛΑΒΟΙ...

... Είναι αυτοί που νόμο τους έχουν μόνον το δίκιο της τσέπης τους, μέτρο τους την «αρπαχτή» και κανόνα τους την εξαπάτηση. Παρά τα όσα υπαινίσσονται διάφοροι, ο υφυπουργός των αυθαιρέτων Κατσιγιάννης δεν έχει σαν κίνητρο την τσέπη του όταν χειρίζεται κατά το δοκούν το νόμο: ίσα-ίσα, ο κ. Κατσιγιάννης, όταν κάνει πιρουέττες τσαλακώνοντας το Συμβούλιο της Επικρατείας, το κάνει κατ' εντολήν του αρχηγού του, ο οποίος, κοντά σε όλες τις μικροκομματικές αυθαιρεσίες του, αυθαιρετεί και στο περιβάλλον έναντι κάποιων ψήφων. Βεβαίως, το ότι αυτό μπορεί να σημαίνει εξαπάτηση όλων συλλήδην των πελατών (ψηφοφόρων) αυτό λίγη σημασία έχει για τους «ωφελομένους». Και επίσης το ότι αυθαίρετη διευθέτηση των αυθαίρετων είναι συνώνυμη, στην αφετηρία και τους στόχους της, με μια γνήσια συμπεριφορά «αρπαχτής», αυτό δεν έχει καμιά σημασία για τον αυθεντικό «εργολάβο» – όπως ο υφυπουργός Κατσιγιάννης.

Το πολύ-πολύ να εκθέσει την κυβέρνηση του, εκτελώντας εντολές του αρχηγού του. Να την εκθέσει, δηλαδή, δείχνοντας ότι διάζεται να κλείσει όσο πιο πολλές «δουλειές» μπορεί πριν τις εκλογές. Δουλειές όπως ο Αχελώος, οι εταιρείες δημόσιων έργων, η «Ολυμπιακή» – έκθεση για την οποία ο κ. Μητσοτάκης διόλου δεν νοιάζεται...

Χ.Κ.

Μεταμορφώσεων συνέπειες

«Καλά, κ. Λεντάκη, σεις δεν ήσαστε μέχρι προ ολίγων ημερών πρόεδρος ενός κόμματος του οποίου ο τίτλος και μόνον αρκεί να το κατατάξει στην Αριστερά;». Το ερώτημα απευθύνθηκε κατά τη διάρκεια τηλεοπτικής εκπομπής (Ενώπιος Ενωπίω - Ν. Χατζηνικολάου) στον άρτι μεταστάντα στην «Πολιτική Άνοιξη» του κ. Σαμαρά βουλευτή της Β' Αθηνών, από την κοινοβουλευτική ομάδα του ΣΥΝ. Και το ερώτημα απευθύνθηκε προς τον κ. Λεντάκη ενώ αυτός επέμενε ότι «δεξιά», «κέντρο» και «αριστερά» είναι έννοιες του... προηγούμενου αιώνα.

Και η απάντηση του κ. Λεντάκη: Ναι, «τυπικά» ήταν στον τίτλο της ΕΔΑ το προσδιοριστικό «αριστερά».

Ε! Κάπως έτσι τρελάθηκε κι ο καημένος ο Χαμαιλέων όταν τον έβαλαν πάνω σε μωσαϊκό. Προσέξτε, κ. Λεντάκη, η «υπέρβαση» κοστίζει, ιδίως όταν η ηθική της ιστορίας που έχουν τα χρώματα και οι χώροι τσαλακώνεται απ' τη μία μέρα στην άλλη.

Χ.Π.

Από «γραφείο» σε «γραφείν

Πρόσφατα εμφανίστηκε στα γραφεία της δεξιάς μειοψηφίας του Δήμου Πειραιά μι πολίτης· εδήλωσε ότι έρχεται εκ μέρους βουλευτή της Ν.Δ. στη Β' Πειραιά (ο οποίος φέρεται προσκείμενος στην «Πολιτικής Άνοιξη»), και ζήτησε να προσληφθεί ο σύζυγός της σαν οδηγός στα υπό αγοράν 1 δημοτικά λεωφορεία. Οι άλλοτε ομοϊδέατ του «σαμαρικού» πλέον βουλευτή εξήγησα στην αιτούσα ότι οι δυνατότητες να ικανοποιηθεί το ρουσφέτι της είναι σχεδόν μηδαμινές, αφού θα προτιμηθούν σαν οδηγοί αυτών των λεωφορείων πρώην εργαζόμενοι στην ΕΑΣ (είδατε αλληλεγγύ με τους «Κολάδες» οι ομοϊδέατες του κ. Κούβελα;!).

Όμως τα νεοδημοκρατικά αυτά στελέχη, ίσως για να μην δυσαρεστήσουν τον «σαμαρικό» βουλευτή (δεν ξέρεις τι γίνεται καμιά φορά), συμβούλευσαν την κυρία αυτή, ότι μπορεί να δοκιμάσει την τύχη τη στο Δήμο της Αθήνας, όπου ο κ. Κουρής κάνει αυτόν τον καιρό προσλήψεις. Της έδωσαν τις απαραίτητες (νέες πια) «συστάσεις» και η απεσταλμένη πελάτις τι σαμαρικού βουλευτή κίνησε για το δήμο τι κλεινού άστεως· εκεί ίσως έχει περισσότερες πιθανότητες: έχει και «σαμαρικούς» και «εβερτικούς» και «μητσοτακικούς». Καλή τύχη.

Γ

ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΣΕΙΡΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ

Για τον Γκράμσι
Μεταξύ Σαρτρ και Αλτουσέρ
ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

ΣΕΙΡΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ • ΑΘΗΝΑ 1984

ΠΙΕΤΡΟ ΙΝΓΚΡΑΟ

Η κρίση
και ο τρίτος δρόμος

ΣΕΙΡΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ • ΑΘΗΝΑ 1984

Ε. ΜΠΑΛΙΜΠΑΡ - Τ. ΛΟΥΠΟΡΙΝΙ
Α. ΤΟΖΕΛ

Η Κριτική της Πολιτικής
στον Μαρξ

ΣΕΙΡΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ • ΑΘΗΝΑ 1984

ΡΑΛΦ ΜΙΛΛΙΜΠΑΝΤ

Το Κράτος
στην καπιταλιστική
κοινωνία

Ανάλυση
του δυτικού συστήματος
έξουσίας

ΣΕΙΡΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ • ΑΘΗΝΑ 1984

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ • ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΕΠΕ
ΖΑΛΟΓΓΟΥ 6 • 106 78 ΑΘΗΝΑ • ΤΗΛ: 3645133 FAX: 3607878

• Και τ' όνομα του νέου προέδρου της ΕΡΤ Α.Ε. **Γιώργος Δραγώνας**. Κομματικό στέλεχος της Νέας Δημοκρατίας, οικονομολόγος, επιχειρηματίας, εκδότης του περιοδικού *Άμυνα και διπλωματία*, προερχόμενος απ' το κομματικό περιβάλλον του κ. **Σωτήρη Κούδελα**. Μη μου πείτε πως δεν σας είχα ενημερώσει! Παιχνίδι πλέον στα κρατικά ΜΜΕ κάνει ο υπουργός Προεδρίας της κυβέρνησης και πιστός, απ' τους λίγους που έμειναν, του κ. **Μητσοτάκη**. Διότι, εκλογές έρχονται κι όλα πρέπει να 'ναι σε τάξη, όπως ακριβώς ορίζει το κομματικό καθήκον...

• Αυτό βεβαίως που έρχομαι να σας αποκαλύψω είναι ότι ο νέος πρόεδρος της ΕΡΤ Α.Ε. —όπως και τα υπόλοιπα μέλη που προτάθηκαν για το Δ.Σ. της ΕΡΤ— αφού επιλέχτηκαν απ' την κυβέρνηση και αποδέχτηκαν τις θέσεις, ζητήθηκε από το Εθνικό Ραδιοτηλεοπτικό Συμβούλιο η επικύρωσή τους. Το 'χουμε γράψει και ξαναγράψει, αποδεικνύεται ακόμη μια φορά: Το ΕΡΣ δεν είναι ανώτατος θεσμός ελέγχου και εποπτείας, είναι ένα όργανο που λειτουργεί ως άλλοθι για λύσεις ήδη συμπεφωνημένες. Είναι ένα όργανο χωρίς εξουσία, ωστόσο χρήσιμο για τα συμφέροντα της εκάστοτε κυβέρνησης...

• Έτσι κι αυτή τη φορά ζητήθηκε κατόπιν εορτής η γνώμη του, η συνεδρίαση έγινε μέσα σε κλίμα έντασης και αντιπαραθέσεων. Από τα 18 μέλη του ΕΡΣ έξι αποχώρησαν καταγγέλλοντας ότι η διαδικασία για τις υποψηφιότητες ήταν καθαρός εκβιασμός. Ο **Αντώνης Βγόντζας** (εκ ΠΑΣΟΚ προερχόμενος), εκπροσωπώντας και τα άλλα πέντε μέλη του ΕΡΣ που αποχώρησαν από τη συνεδρίαση (**Ντίνω Μήτση, Γιάννη Βουτινά, Πωλ Σκλάβο, Γιάννη Κούρκουλο, Λάμπρο Κανελλόπουλο**) είπε ότι η «διαδικασία» ήταν ένας ωμός εκβιασμός, και εμπαιγμός ο τρόπος που τέθηκαν οι υποψηφιότητες. Άλλωστε, τα ονόματα που θα καταλάβουν τις θέσεις είναι προαποφασισμένα και είναι οι: **Γιώργος**

Δραγώνας, Χριστίνα Δεδούση, Γιάννης Κοντολέων, Κώστας Σουγιουτζόγλου. Και βεβαίως, τα μέλη του ΕΡΣ που αποχώρησαν κατήγγειλαν επίσης ότι «δεν διασφαλίζονται στοιχειώδεις όροι για την τυπική διαδικασία που ακολουθείται για τη λειτουργία του κρατικού φορέα, σύμφωνα με το νόμο και το σύστημα».

• Βεβαίως, μόλις πρόσφατα, ο κ. Βγόντζας είχε καταγγείλει, στο Β' Πανελλήνιο Συνέδριο για τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης που είχε πραγματοποιηθεί στο Ζάππειο, τη «δυσλειτουργία» του ΕΡΣ. Το είχε καταγγείλει, είχε διαπιστώσει την κομματική χροιά του, ωστόσο παραμένει σ' αυτό! Καλά να πάθει, λοιπόν. Όσο παραμένει στο ΕΡΣ, όπως και τα υπόλοιπα μέλη του Δ.Σ. του που προέρχονται απ' τον προοδευτικό χώρο, θ' αντιμετωπίζουν την κρατική παρέμβαση σ' όλη της τη μεγαλοπρέπεια. Το να κραυγάζουν δεν σημαίνει τίποτα. Μ' απολύτως τίποτα. Η εκάστοτε κυβέρνηση θα 'ναι αυτή που θα 'χει πάντα τον πρώτο λόγο στα ΜΕΕ.

• Έ, θέλετε τώρα να μάθετε και τη συνέχεια επί προεδρίας, πλέον, του κ. Δραγώνα; Τον επισκέφθηκαν τα μέλη του Δ.Σ. της ΕΣΗΕΑ, για να συζητήσουν και μαζί του το θέμα των συλλογικών συμβάσεων στην ΕΡΤ που ακόμη χρονίζει, απειλούνται στάσεις εργασίας και απεργίες κ.λπ. Κι εκείνος, χωρίς καθόλου να ερυθριά, απάντησε πως δεν γνωρίζει τίποτε, δεν τον αφορούν τα συνδικαλιστικά των δημοσιογράφων και πως είναι απλώς «εκτελεστής εντολών μέχρι τις εκλογές». Ό,τι και να προσθέσουμε βεβαίως, δεν έχει πλέον νόημα...

• Πάντως, απ' την προηγούμενη Δευτέρα άλλαξαν οι ώρες μετάδοσης των δελτίων ειδήσεων στα δύο κρατικά κανάλια. Επανήλθαν στην προ Βεργίτση εποχή. Έτσι, το βραδινό δελτίο της ΕΤ1 μεταδίδεται στις 9.00' μ.μ. και το νυχτερινό δελτίο μισή ώρα πριν από τα μεσάνυχτα, δηλαδή στις 11.30' μ.μ. Τα αντίστοιχα δελτία ειδήσεων της ΕΤ2 δγαίνουν στον «αέρα» ως εξής: Το βραδινό στις 9.30' μ.μ., ενώ

τα τελευταία γεγονότα της ημέρας εκφωνούνται στις 12.30' μετά τα μεσάνυχτα. Μ' αυτές τις αλλαγές η ΕΡΤ ελπίζει να κερδίσει τη χαμένη ακροατικότητα. Λέτε να 'ναι τόσο εύκολο;

• Ο *Ελεύθερος Τύπος* αφού έκανε ασφαλιστικά μέτρα στην *Ελευθεροτυπία* για τις προσφορές της, χάνοντας δέβαια την υπόθεση στο δικαστήριο, προχώρησε κι εκείνος στο δικό του ένθετο: Κυριακάτικο *Έξτρα*, δωρεάν με τον *Τύπο της Κυριακής*. Πόσο «Έξτρα» όμως είναι, αφού οι άνθρωποι δεν κουράστηκαν καθόλου, απλώς αντέγραψαν το *Έψιλον* της Ελευθεροτυπίας; Μιλάμε για πιστή αντιγραφή. Δεν ξέρουμε δέβαια αν ήθελαν να προσελκύσουν τις αντίστοιχες διαφημίσεις, πάντως αναγνώστες με τέτοιες «εξυπνάδες» σίγουρα δεν θα προσελκύσουν. Γιατί είναι τόσες πολλές πια οι προσφορές των εφημερίδων που κι οι αναγνώστες άρχισαν πλέον να υποψιάζονται τις «τσάμπα» προσφορές.

• Μια όμως κι αναφερθήκαμε στην *Ελευθεροτυπία*, πρέπει ν' αναφέρουμε αυτό που παρατηρήσαμε και που δεν έγινε γνωστό απ' τον υπόλοιπο Τύπο. Άλλαξε ιδιοκτησιακό καθεστώς, έγινε κι αυτή Ίδρυμα, με πρόεδρο βεβαίως του Δ.Σ. τον κ. Κίτσο Τεγόπουλο και εκδότη τον αδελφό του κ. Θανάση Τεγόπουλο. Ταυτόχρονα μ' αυτή την αλλαγή κι η εγκατάλειψη του κτιρίου της οδού Κολοκοτρώνη. Η Ελευθεροτυπία μετακομίζει απ' τις 10 Ιουλίου στο νέο της κτίριο επί της οδού Βουλιαγμένης, ενώ το παλιό αγοράζεται από τον ΕΔΟΕΑΠ. Μ' άλλα λόγια μετακομίζουν εκεί οι ιατρικές υπηρεσίες της ΕΣΗΕΑ. Η τελευταία πάντως προσφορά της *Ελευθεροτυπίας*, που μεταφράζεται στη δωρεάν απόκτησης της τετράτομης *Ιστορίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, της έφερε σταθερή κυκλοφορία 55.000 φύλλων καθημερινά. Τώρα, εν όψει της οικονομικής της ευδαιμονίας, λέτε να προχωρήσει η εφημερίδα στις ιδέες που κατά καιρούς συζητούσε, όπως την έκδοση διαφόρων περιοδικών; Ταυτόχρονα δημιουργήθηκε η τηλεοπτική εταιρεία παραγωγής με τίτλο ΕΨΙΛΟΝ-Ραδιοτηλεοπτικές Επιχειρήσεις. Μια ακόμα μέθοδος εισροής κεφαλαίων στο ταμείο της εφημε-

ρίδας. Ίδωμεν για τα περαιτέρω.

• Είχαμε γράψει στο προηγούμενο τεύχος του *Αντί* για την κάθοδο του κ. **Νικολάου** στην *Καθημερινή*. Φαίνεται όμως πως το όλο πράγμα χάλασε την τελευταία στιγμή. Μάθαμε λοιπόν πως, ενώ όλα είχαν συμφωνηθεί, ο κ. Νικολάου ανάφερε πως θα πήγαινε μεν στην *Καθημερινή*, θα έφερνε όμως και το δικό του επιτελείο. Κι αυτό ήταν που χάλασε τη συμφωνία. Διότι οι συντάκτες της εφημερίδας δυσανεκτήθηκαν, πίεσαν απ' τη μεριά τους τον κ. **Αλαφούζο**, ο οποίος τελικά προτίμησε τον κ. **Λουκάκο**. Δεν μάθαμε ακόμη δέβαια, αν υπέκυψε τελικά και στις υπερβολικές οικονομικές απαιτήσεις του. Εν καιρώ, θα μάθουμε όμως...

• Καλά, πολύ γελάσαμε με την επιστολή της κ. **Μαλβίνας Κάραλη** στον Τύπο, με την οποία κατήγγειλε την προηγούμενη εβδομάδα το **SEVEN X** ότι αθέτησε τα συμπεφωνημένα από οικονομικής πλευράς για τους συνεργάτες της. Ξέρουμε όμως, πως εδώ και ένα περίπου χρόνο, οι συνεργάτες του καναλιού σχεδόν δεν αμείβονται. Η κ. Κάραλη όμως τώρα το θυμήθηκε. Μόλις έκλεισε με το *Κανάλι 29*, έσπευσε να καταγγείλει την εργοδοσία και να πάρει το μέρος των εργαζομένων. «Η πόλις εάλω», — όπως «εάλω» και ο Ταύρος!

• Κι ενώ ο «πολύς» **Μαστοράκης** ετοιμάζει πυρετωδώς το νέο πρόγραμμα του Καναλιού 29, μάθαμε και την αμοιβή του: 33% επί των συνολικών εισπράξεων. Δεν είναι κι άσχημα, ε;

• Η *Oslobodenje*, η μόνη πολυεθνική εφημερίδα του Σερράγεβο, θα συνεχίσει την έκδοσή της για έναν ακόμα μήνα, χάρις στη βοήθεια του αριστερού ιταλικού Συνδικάτου Εργατών Βαρίας Βιομηχανίας της Μπρέσιας FIOM-GCIL.

Σε μια λιτή εκδήλωση ο Μασουρίτσιο Τζαπόνι, ο γραμματέας του ιταλικού συνδικάτου, προσφέροντας 15 τόννους χαρτί και υλικό για την *Oslobodenje*, δήλωσε ότι «εάν η εφημερίδα καταφέρει να αντισταθεί και να συνεχίσει την έκδοσή της, το γεγονός από μόνο του θα σημαίνει ότι στην Ευρώπη αντιστέκεται η ίδια η ανθρώπινη συνύπαρξη και επιβίωση».

Η ανατολή των «καθαρών»

Του Χρ. Κυριαζή

Παρά την έντονη δυσaréσκεια του εκλογικού σώματος από την πολιτική της κυβέρνησης, παρά την ισοπεδωτική αρνητική αντίληψη για τους πολιτικούς και τα κόμματα, η παρουσία της «Πολιτικής Άνοιξης» στο σκηνικό του δημόσιου βίου δεν λειτουργεί σταθεροποιητικά προς το πολιτικό σύστημα. Τι είναι λοιπόν το κόμμα Σαμαρά; Και τι καινούργιο μπορεί να κομίσει (μπορεί;) στην ελληνική πολιτική σκηνή;

Αν πιστέψει κανείς τις τάσεις που καταγράφονται σε σωρεία δημοσκοπήσεων, υπάρχει ένα γενικότερο ζήτημα κοινωνικής αποσταθεροποίησης ή / και αστάθειας του υπάρχοντος πολιτικού συστήματος: εξαιρετικά χαμηλοί δείκτες στο σύστημα αντιπροσώπευσης που οικοδομείται γύρω από το δεξιό πόλο (Ν.Δ.) – επιθυμία αλλαγής πολιτικών ηγεσιών – δυσaréσκεια και αντίθεση με τις εφαρμοζόμενες πολιτικές – ισοπεδωτικά αρνητική αντίληψη για τους πολιτικούς και τα κόμματα κ.τ.λ.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, και σύμφωνα με τα δεδομένα των τελευταίων δημοσκοπήσεων, η παρουσία της «Πολιτικής Άνοιξης» στο σκηνικό αυτό του δημόσιου βίου δεν λειτουργεί σταθεροποιητικά προς το πολιτικό σύστημα, απορροφώντας τις δυσaréσκες και τις έκκεντρες συμπεριφορές του εκλογικού σώματος· αντίθετα, στην πρόθεση ψήφου η οποία μετρήθηκε στο λεκανοπέδιο της Αττικής από τη ΔΗΜΕΛ μετά την τηλεοπτική συνέντευξη Σαμαρά και μετά την Ιδρυτική Διακήρυξη του κόμματός του, οι «αναποφάσιστοι» υπερδιπλασιάστηκαν!

Εξηγήσεις με βάση μια γραμμική λογική προσέγγισης του φαινομένου δεν είναι ούτε θεμιτές ούτε αποτελεσματικές· όμως, μια υπόθεση που μπορεί να διαπιστωθεί σχετικά με το ότι η εμφάνιση του νέου κόμματος δεν ισοδυναμεί με την αυτόματη ή αυτονόητη απορρόφηση των δυσλειτουργιών του πολιτικού συστήματος είναι ότι η «Π.Α.» (Πολιτική Άνοιξη) επιχειρεί την πρώτη της παρουσία στην υπάρχουσα πολιτική σκηνή τονίζοντας emphaticά την *κατ' αντιπαράθεση* τοποθέτησή της συνολικά προς αυτή τη σκη-

νή – υπογραμμίζοντας δηλαδή τη βούλησή της ως νέου πολιτικού σχήματος να δημιουργήσει *μια άλλη πολιτική σκηνή* γιατί στη δεδομένη *δεν χωρά*. Και για να επιτύχει σε αυτή την *κατ' αντιπαράθεση* απόπειρα υπαρκτής της, η «Π.Α.» οξύνει διά της ρητορικής της όλα εκείνα τα στοιχεία του πολιτικού συστήματος που στη συνείδηση μεγάλων ομάδων των πολιτών είναι συνώνυμα προς την κρίση και τη δυσλειτουργία του.

Υπ' αυτή την έννοια, η «Π.Α.» επιχειρεί μια «συστηματοποίηση της πολιτικής δυσaréσκειας» και μια θεματογραφική σύνταξη του δικού της εκλογικού χώρου οργανώνοντας κυρίως στο αισθητικό και στο αξιακό επίπεδο την αντιπαράθεση προς τις πρακτικές και τις αντιλήψεις των φορέων του «πολιτικού χθες». Σε αυτήν ακριβώς τη δική της έκκεντρη ως προς το πολιτικά υπάρχον θέση, η «Π.Α.» στηρίζει τον πολιτικό της ζωτικό μύθο για την «υπέρβαση», την οποία παρουσιάζει έμμεσα ως πλήρωση ενός κενού που προκαλείται από την «οριστική πτώχευση των κατεστημένων πολιτικών σχημάτων».

Η εξιδανίκευση του ανατέλλοντος ηλίου

Αν η «Π.Α.» θα προχωρήσει στην κατασκευή του «χώρου» της, όπως υποδηλώνει η τηλεοπτική της διαφήμιση (ενοχοποιώντας συλλήβδην τους υπάρχοντες εκπροσώπων των βασικών πολιτικών σχημάτων), τότε θα πρόκειται για διάδημα δημιουργίας κόμματος εναντίον βασικών όρων λειτουργίας του υπάρχοντος πολιτικού συστήματος. Και απ αυτή την άποψη ο, κατά τα φαινόμενα καταγγελτικός και επί των πολιτικών μορφών λόγος της Ιδρυτικής Διακήρυξης του κ. Σαμαρά είναι βαθύτατα πολιτικός και με στόχους πολύ πέραν της αντιπροσώπευσης κάποιων ηθικών αρχών. Και τούτο διότι τα «κατεστημένα πολιτικά σχήματα» συγκροτήθηκαν στη (μικρότερη ή βραχύτερη) ιστορική διάρκεια αρθρώνοντας αντιπροσωπεύσεις βαθύτατων διαιρετικών τομών με αντίστοιχη θεσμική διάταξη. Ο λόγος της «Π.Α.», αντίθετα, έχει ως πυρήνα του τη άρνηση αυτών των διαιρέσεων και των θεσμικών τους αποκρυσταλλώσεων διαμέσοι

της άρνησης του παρελθόντος τους («δεν μας ενδιαφέρει το πριν»). Ο όρος γι' αυτή την διπλή άρνηση είναι η *παρουσίαση* του νέου σχήματος ως αναδυόμενου από ένα κενό. Κενό που εγκαλείται ως «ντροπή» (κατά το διαφημιστικό μήνυμα της «Π.Α.»), μια ντροπή από το παρελθόν και λόγω του παρελθόντος, την οποία θα θεραπεύσει (εξόχως μεσσιανικά) ο «καθαρός», «τολμηρός», «ήπιος» άνθρωπος που βγαίνει μέσα από την εξιδανικευμένη και μη προσδιορίσιμη από τις «πεζότητες» του εδώ και τώρα εκδοχή του «χώρου»: από έναν ανατέλλοντα ήλιο.

Η «υπέρβαση», αυτό το «δῆμα προς τα εμπρός», είναι, έτσι, έννοια αυτονόητα παράγωγη ενός επικίνδυνου κενού, του κενού της κρίσης: («κοιτάξαμε στα μάτια το επικίνδυνο ελληνικό πρόβλημα»). Όμως η τελευταία δεν «διαβάζεται» από τη ρητορεία της «Π.Α.» ως ένα σύνθετο φαινόμενο με μακρά διάρκεια και δομές. Αντιθέτως, για την «Π.Α.» και τη δραματοποιημένη «ποιητική» του λόγου της, ο χώρος ο οποίος επιλέγεται για την εκ μέρους της οργάνωση του πολιτικού ανταγωνισμού είναι η κριτική στις συμπεριφορές, στη «νοοτροπία» των εκπροσώπων του «πολιτικού χθες». (Ίσως αυτό εξηγεί γιατί η Ιδρυτική Διακήρυξη του νέου κόμματος είχε τόσο πυκνές αναφορές θυμικού και κανονιστικού χαρακτήρα – χαρακτηριστικά που προσδίδουν στο κείμενο και κάποια κηρυγματική διάσταση).

Το αδιάθετο κεφάλαιο της πολιτικής αγοράς

Ίσως η νοοτροπία, η «σημερινή κατεστημένη συμπεριφορά», είναι κατάλληλο όχημα για να κωδικοποιηθεί σε πολιτικό ρεύμα το προνομιακά αποδοτικό σήμερα και σχεδόν αδιάθετο κεφάλαιο της εκλογικής αγοράς: η διάχυτη στάση σημαντικής *απόρριψης* και *δυσπιστίας* που διακρίνει σημαντικό τμήμα των πολιτών. Και οπωσδήποτε η κριτική συμπεριφορών, νοοτροπιών, μορφών πρακτικής κ.τ.λ. που προξενούν πολιτική αλλοτρίωση στο κοινό είναι ένα πρώτης τάξεως «ελικόπτερο» για να συστηματοποιηθεί εκλογικά μια ψήφος διαμαρτυρίας: το υποχρεωτικό της ψηφοφορίας και η μείωση της εμπιστοσύνης των πολιτών στην αξία του θεσμού των εκλογών (σαν συνέπεια της πολιτικής κρίσης) δίνουν τη δυνατότητα στο νέο σχήμα να επιδιώξει μια κοινοβουλευτικά αξιοπρεπή παρουσία – για τις επόμενες εκλογές ένα κρίσιμο για την «Π.Α.» τμήμα του εκλογικού σώματος μπορεί να μην ψηφίσει «για να βγάλουμε κυβέρνηση».

Το βεληνικές των στόχων της «Π.Α.» εκτείνεται σαφώς πέραν της συγκυριακής συμπεριφοράς μιας ψήφου διαμαρτυρίας. Αυτή αρθρώνεται μεν κατά ένα μέρος γύρω από θεματικές ηθικής ενοχοποίησης και συμπεριφορικών εγκλήσεων όλων συλλήβδην των αντιπάλων του νέου κόμματος, όμως απαιτείται και κάποια θετική δέσμη αναφο-

ρών του κοινού που θα εξασφαλίσουν μια μονιμότερη και θεσμοποιημένη διάρκεια στο εγχείρημα της υπέρβασης. Επί του παρόντος, η τακτική της σταδιακής *εμφάνισης* των χαρακτηριστικών και στοιχείων του νέου κόμματος που έχουν επιλέξει οι σύμβουλοι του κ. Σαμαρά και η Spot-Thomson, έχει σαν αποτέλεσμα να μην έχει δημοσιοποιηθεί ακόμα κάποιο πειστήριο προγραμματικού λόγου, που θα υποδήλωνε κάποιες θετικότητες.

Ωστόσο στην «Ιδρυτική Διακήρυξη» υπάρχουν ορισμένα βασικά δείγματα θετικών προτάσεων. Και αυτά απέχουν πολύ από το να προέρχονται από το πουθενά και να προσδίδουν στο υπεράνω. Από τα δείγματα αυτά, μάλιστα, άλλα αναφέρονται καθαρά σε θεσμικούς χώρους και προτάσεις και άλλα κινούνται στην κλίμακα της ηθικής και των μορφών που χαρακτηρίζει και την κατ' αντιπαράθεση τοποθέτηση της «Π.Α.» έναντι όλων, αποτελώντας το αντίστροφο θετικό παράδειγμα. Στην κατηγορία των ηθικών προτάσεων της Ιδρυτικής Διακήρυξης κατατάσσεται, και μάλιστα με κεντρική σημασία, η αντίληψη ότι το «φιλότιμο», η «συνέπεια» και η «συνείδηση» είναι οι τρεις αρχές που διέπουν το «καλύτερο συμβόλαιο πολιτικού ήθους». Αντίληψη στην οποία γίνεται αφαίρεση ασφαλώς του περιεχομένου αναφοράς αυτών των αρχών – οι οποίες έτσι συνιστούν ηθικισμό ενώ η υποστασίωσή τους σε καθολικές, αυτοδύναμες και παντοδύναμες έννοιες τις εξιδανικεύει συγκαλύπτοντας ότι πρόκειται για έννοιες εφαρμοζόμενες στην πολιτική, από πολιτικούς και για την πολιτική: δηλαδή, σε ένα πεδίο εξουσίας και συσχετισμών δύναμης με υλικά διακυβεύματα και ιδεολογικές επενδύσεις.

Στο ίδιο επίπεδο των ηθικών επαγγελιών περί συμπεριφοράς κινείται και η προσωποποιημένη όσο και εσκεμμένα απλουστευτική αντίληψη ότι «όσα συμβαίνουν οφείλονται στην έλλειψη του *προσωπικού παραδείγματος* και στην περιφρόνηση όλων των αξιών της ελληνικής κοινωνίας». Εδώ οι συντάκτες της «Ιδρυτικής Διακήρυξης» προϋποθέτουν ότι, μπροστά στη σημερινή ηθική κρίση, η «ελληνική κοινωνία» *πρέπει* να συνοψισθεί σε μια αchronική και πάντα αρμονική οντότητα «αξιών», στην οποία δεν τίθεται καν ζήτημα συναίνεσης επί «όλων των αξιών» αφού αυτές είναι «*πάντα εκεί*» παράλληλα το ομοιότυπο του «έντιμου», «καθαρού», «συνεπούς» κόμματος θα *πρέπει* να βρίσκεται στο άμοιρο και καταστατικών (και όχι δέδαια με την νομική έννοια ενός καταστατικού) και συμβολαιϊκών δεσμεύσεων *πρόσωπο*, του οποίου η *παραδειγματική* συμπεριφορά λίγο απέχει από τη φιγούρα του Αν. Σαμαρά. (Εξάλλου, η «Π.Α.» επιχειρώντας για πρώτη φορά να κωδικοποιήσει το τι «ζητά» η «Ελληνίδα» και ο «Έλληνας» προτάσσει ένα «πολιτικό πρόσωπο» το οποίο προσδιορίζει με διάφορα κατηγορήματα: «πολιτικό πρόσωπο της ειλικρίνειας», της «ευαισθησίας» κ.τ.λ.).

Συντηρητικός «ελληνοκεντρισμός»

Αυτές οι έννοιες και κατηγορίες προσδιορίζουν μάλλον ένα αξιακά συντηρητικό πρόσωπο στην «Π.Α.», το οποίο ενισχύεται περαιτέρω με ψήγματα «ελληνοκεντρισμού» και ορθόδοξης πίστης («δυναμική ανάταση του Ελληνισμού», «ελληνικό πνεύμα», «δημοκρατική μας ταυτότητα», «το ανεκτίμητο Άγιο Όρος», «λαός οξυδερκής»). Ως προς αυτές τις ηθικές και αξιακές διαστάσεις, ο λόγος του νέου κόμματος εγγράφεται σε μεγάλο βαθμό στη διαίρεση εκσυγχρονισμός/παράδοση επιχειρώντας να κινητοποιήσει στάσεις και συναισθήματα, που ανιχνεύονται σαφώς στο αντιφατικό, ιδεολογικό μείγμα του «μεσαίου» στην πολιτική κλίμακα χώρου. Κατά την «Π.Α.», αυτές θα αποτελέσουν ανταπάντηση σε μια «διαρκή κρίση» και στην «ελληνική παρακμή βοηθώντας μια Ελλάδα η οποία «ψάχνει να βρει τις εθνικές, οικονομικές και κοινωνικές της *αισθήσεις*».

Για τη *θεσμική* πτυχή των πρώτων θετικών δειγμάτων και δεσμεύσεων της «Π.Α.», οι προτάσεις που διατυπώθηκαν στην Ιδρυτική Διακήρυξη μπορεί να αποτελούν μια απαραίτητη προϋπόθεση για να διεκδικήσει μερίδιο από τον «μεσαίο χώρο»· όμως συνιστούν μια εκλεκτιστική συναίρεση – που δεν στοιχειοθετεί ούτε καν πολυσυλλεκτική στόχευση – και απέχουν πολύ από το να παραπέμπουν σε κάτι πράγματι νέο, σε μια «νέα ημέρα στην Ελλάδα»: η αλλαγή στο νόμο περί ευθύνης υπουργών, οι προσλήψεις στο δημόσιο μέσω πανελλήνιου διαγωνισμού, η εκλογή των ανώτατων δικαστικών, η διακομματική επιτροπή για τα δημόσια έργα, τις προμήθειες και το πακέτο Ντελόρ, η αποκέντρωση κ.λπ. είναι προτάσεις που υπονομεύουν, ίσως αθέλητα, το έμβλημα του νέου κόμματος, το οποίο αποτελεί αχίλλειο πτέρνα του και όχι τεκμήριο συμβολικής υπέρβασης του «πολιτικού χθες»· με τις ιδέες αυτές το νέο κόμμα εμφανίζεται να παρασιτεί στις παρυφές των τριών πολιτικών οικογενειών, αφού αποτελούν θέσεις του κ. Έδερτ, του ΠΑΣΟΚ της Αριστεράς.

Αν υπάρχει δούληση και σχέδιο για μια μονιμότερη παρουσία της «Π.Α.» στην πολιτική ζωή της χώρας, θα πρέπει ασφαλώς να κάνει από πολύ νωρίς τη δική της υπέρβαση. Να υπερβεί τον κίνδυνο των προγραμματικών δανείων από τα «κατεστημένα» και «οριστικά πτωχεύσαντα» πολιτικά σχήματα, έναν κίνδυνο που εγγράφηκε ως άτυχη υποθήκη ήδη στον Ιδρυτικό της λόγο. Και να υπερβεί επίσης αυτό το οποίο επιχειρείται να οικοδομηθεί ως ζωτικός της χώρος και ως θεμέλιος λόγος υπαρξής της: την ηθική ενοχοποίηση όλων των «Άλλων» με την αναγόρευσή της σε α-ιστορικό και ανέλεγκτο κριτή και σε Άγιο της καθάρσης του Εθνικού Βίου μας.

Εκτός και αν οι βλέψεις της «Π.Α.» εγγράφονται σε παραλλαγές της περίπτωσης Μπόσι...

Το μαστίγιο Μητσοτάκη και η αγκινάρα Σαμαρά

του Μ. Πατρινού

Η επόμενη ημέρα βρίσκει τον Κ. Μητσοτάκη με... μαστίγιο, να προσπαθεί να εδραιώσει τη θέση του ενισχύοντας την προσωποπαγή εξουσία του στη Ν.Δ. Ο Αντ. Σαμαράς, πάντως, βαδίζει στους δρόμους της... υπέρβασης με την τακτική της... αγκινάρας: ανοίγει ένα - ένα τα φύλλα του, «ανηφορίζει» δήμα το δήμα...

Μητσοτάκης: Η στρατηγική του μαστιγίου

Σαμαράς: Η στρατηγική της αγκινάρας

ΧΩΡΙΣ τίποτα το ιδιαίτερα εντυπωσιακό (ονομασία, προγραμματικές θέσεις, μαζικότητα, ποιότητα ηγετικών στελεχών) ξεκίνησε η νέα πολιτική κίνηση του κ. Αντώνη Σαμαρά, παρά το γεγονός ότι απασχόλησε και θα απασχολήσει έντονα την πολιτική επικαιρότητα.

Ένδειξη του «τακτικισμού», ο οποίος χαρακτηρίζει τη δημόσια ζωή, και των περιορισμένων προοπτικών της. Πολύ περισσότερο (και ίσως γι' αυτό) όταν απέναντι στην «Πολιτική Άνοιξη» υπήρξε κυμαινόμενη η στάση τόσο της ηγεσίας της «Νέας Δημοκρατίας» όσο και της ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ. Συμπεριφορές εναλλασσόμενες και αντιφατικές.

Από την αδιαφορία και τον εκφοβισμό, την καταγγελία για «φασίζουσα Δεξιά» και «σκοτεινά συμφέροντα» έως την ανοχή και την αδιαφορία. Από την άποψη αυτή η κίνηση Σαμαρά αποτελεί φαινόμενο και καθρέπτη των καιρών. Όχι τόσο ως γέννημα των μέσων μαζικής ενημέρωσης και προβολής όσο ως φαινόμενο της ίδιας της ρευστότητας, ανασφάλειας και αοριστίας της πολιτικής μας ζωής. Μιας ζωής, της οποίας ο μόνος «κινητήριο σκοπός», όσον αφορά κυρίως στα δύο μεγάλα κόμματα, είναι η διατήρηση και η κατάκτηση της κυβερνητικής εξουσίας.

Εάν εξαιρέσει κανείς το θέμα της «νομής της εξουσίας», θαρρεί ότι σχεδόν όλα τα κόμματα έχουν παραιτηθεί από κάθε άλλη ιδεολογική, πολιτική, κοινωνική και θεσμική τους επιρροή και παρέμβαση.

Να γιατί η «Πολιτική Άνοιξη» του κ.

Σαμαρά δεν ενόχλησε τόσο με την αοριστία και τον «πολυσυλλεκτισμό» της (αφού «όλοι είναι το ίδιο») και γιατί θα συνεχίσει να απασχολεί με τις μελλοντικές προθέσεις και κινήσεις της. Εντάσσεται στην ίδια την κυρίαρχη λογική της επικαιρότητας, που είναι η «λογική των εντυπώσεων».

Κέρδη και ζημιές του κ. Μητσοτάκη

Κάνοντας έναν πρώτο απολογισμό από την πλευρά της «Νέας Δημοκρατίας» και του προσωπικού του, ηγεμονικού ρόλου, ο κ. Κων. Μητσοτάκης ίσως πρέπει να είναι ικανοποιημένος επειδή επέτυχε, όπως επιθυμούσε, την αποχώρηση του κ. Α. Σαμαρά χωρίς να φορτωθεί ο ίδιος κανένα κόστος αποπομπής. Ο κ. Μητσοτάκης, ενισχυμένος στην επιδίωξή του αυτή από την επιλογή του κ. Α. Σαμαρά να εμφανισθεί ως «κάτι νέο και διαφορετικό» από τη «Νέα Δημοκρατία», πιστεύει ότι επέτυχε να συσπειρώσει γύρω του τη λαϊκή βάση του κόμματος. Πιστεύει ότι θα συνεχίσει να συσπειρώνει στελέχη και οπαδούς και ότι θα αφυπνίσει το αίσθημα της αυτοσυντήρησης της κυβερνητικής παράταξης.

Παράλληλα, ο κ. Μητσοτάκης, εφόσον επέτυχε την αποχώρηση του κ. Σαμαρά, εγκατέλειψε την παθητική και αδιάφορη στάση του και τέθηκε ο ίδιος επικεφαλής μιας εκστρατείας αντεπίθεσης.

Μιας αντεπίθεσης η οποία και θα καθορίσει σε μεγάλο βαθμό τις μελλοντικές κινήσεις και συμπεριφορές της «Νέας Δημοκρατίας»

απέναντι στην «Πολιτική Άνοιξη» και συγκεκριμένα:

- η ταύτιση του νέου κόμματος με καθαρά προσωπικές φιλοδοξίες του κ. Αντώνη Σαμαρά, με προσωπικό παραγοντισμό και καταγγελίες για αποτυχημένη απόπειρα διάσπασης.

- η ταύτιση της «Πολιτικής Άνοιξης» με «σκοτεινά συμφέροντα» τα οποία έχουν ως στόχο την κυδέρνηση και τον ίδιο τον κ. Κ. Μητσοτάκη προσωπικά, και κατά συνέπεια ένας τόνος «ηρωϊσμού και φιλολαϊκισμού»

Με βάση τις δύο αυτές επιδιώξεις, τις οποίες θα ενισχύει στο μέλλον, ο κ. Μητσοτάκης έχει αποφασίσει να εξυπηρετήσει τους δικούς του σκοπούς, που είναι ο απόλυτος έλεγχος και της κυβερνητικής και της κοινοτικής εξουσίας. Κατά συνέπεια, ως εγγυητής της ενότητας και της «μη διάσπασης», ο κ. Μητσοτάκης έχει σκοπό να μην έλθει (και αργά και γρήγορα) να αντιπαρατεθεί για δήθεν προσφορά του υπουργείου Εσωτερικών στον κ. Μιλτιάδη Έβερτ, που δεν έγινε και δεν θα γίνει ποτέ σε συνδιαλλαγή με τους κάθε είδους αιρετούς και αμφισβητίες. Απαιτεί υποταγή και σεβασμό στην αρχηγική του νομιμότητα. Η προσπάθεια του κ. Α. Σαμαρά είναι στα βάθη και στην κυριολεξία για τον κ. Μητσοτάκη ευκαιρία και αφορμή για μεγαλύτερη συγκέντρωση της προσωπικής του εξουσίας και όχι για διανομή της «εν όψει των εκλογών» στους διάφορους δελφίνους και επικριτές.

Βεβαίως η όλη μεθόδευση αυτή πρέπει να εναρμονίζεται με ένα βασικό στόχο και ο στόχος αυτός είναι η επιμήκυνση, όσο είναι

• «Η «Νέα Δημοκρατία» πάσχει, είναι ένας βαριά ψυχασθενής και στους ψυχασθενείς κάνουμε ηλεκτροσόκ»

(Γεωρ. Σαλαγκούδης, βουλευτής Ν.Δ.)

• «Η «άνοιξη» ήρθε πολύ αργά, γι' αυτό μη μαδάτε τις μαργαρίτες»

(Γ. Κεφαλογιάννης, Υπουργός Εσωτερικών)

• «Είδαμε την «άνοιξη», πάμε τώρα για τα μπάνια μας»

(Θ. Κασσίμης, Υφυπουργός Εθνικής Οικονομίας)

• «Όπως είπε ο Μονταίνι, το αγκάθι, αν δεν τσιμπήσει μόλις γεννηθεί, τότε μην περιμένεις να τσιμπήσει παρακί. Και ο Σαμαράς δεν τσίμπησε».

(Ν. Κάκαλος, βουλευτής Ν.Δ.)

• «Όταν θα 'ρθει η μέρα των εκλογών θα ψάχνει για να βρει υποψήφιους»

(Δ. Ζαχαράκης, βουλευτής Ν.Δ.)

• «Ο κ. Σαμαράς αποτελεί πολιτικό παρελθόν»

(Σωτήρης Κούβελας)

δυνατόν, της κυβερνητικής εξουσίας. Έως τον Απρίλιο του 1994. Γι' αυτό και ο κ. Μητσοτάκης δεν φαίνεται να επιδιώκει αυτό τον καιρό αλλά μεταθέτει για αργότερα την ψήφιση των νομοσχεδίων για τον ΟΤΕ και τα Ελληνικά Διυλιστήρια. Γι' αυτό επιδιώκεται σε «μπαράζ εγκαινίων» και με παρασκηνακές επαφές προσπαθεί να αμβλύνει αντιθέσεις και επικίνδυνες οξύτητες στο χώρο όχι μόνο των βουλευτών αλλά και των κάθε είδους «παραγόντων επιρροής». Όμως η ανάγκη να αποφευχθούν πρόωρες εκλογές, που οδηγεί σε ορισμένες «υπαναχωρήσεις», δεν πρέπει να θολώνει τον ορίζοντα των επιδιώξεων, που είναι η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εποπτεία της κυβέρνησης και του κόμματος και η διαμόρφωση μιας ευνοϊκής μετεκλογικής κοινοβουλευτικής σύνθεσης της «Νέας Δημοκρατίας». Αυτούς τους δύο στόχους θέλει να συνδυάσει έως τις εκλογές ο κ. Μητσοτάκης και στην επιδίωξη

του αυτή κινείται με ένα τακτικισμό, ο οποίος πολλές φορές δημιουργεί αντίθετες εντυπώσεις (διακηρύξεις ότι «τους θέλω όλους», περί διαλόγου με αιρετικούς, περί ενωτικού ανασχηματισμού κ.λπ.) αλλά όχι αντίστοιχες λύσεις και αποφάσεις.

Μπορεί δάσιμα να προεξοφλήσει κανείς ότι στις επικείμενες μεγάλες αλλαγές τον Σεπτέμβριου όσων θα πολιτευθούν θα τοποθετηθούν στη θέση των γενικών γραμματέων, διοικητών και προέδρων απόλυτα πιστοί και ελεγχόμενοι διάδοχοι. Η πολωτική αναμέτρηση με τον κ. Σαμαρά θα συνεχισθεί ως μέρος μιας πολυμέτωσης επίθεσης κατά κάθε αντιφρονούντος και αμφισβητία. Το κεντρικό σχήμα και σύνθημα θα είναι καταγγελία για «ύποπτη και ανεπιτυχή προσπάθεια διάσπασης» από τον κ. Σαμαρά και για αξίωση υποταγής όσων παραμένουν μέσα στο κόμμα της «Νέας Δημοκρατίας».

Αγκινάρα και υπέρβαση

Από την άποψη αυτή οι εντός της «Νέας Δημοκρατίας» παραμένοντες δεν έχουν μεγάλα περιθώρια όχι μόνο προσωπικής επιρροής αλλά και διατήρησης της πολιτικής τους αξιοπιστίας. Εκτός και εάν θελήσουν είτε να παροπλισθούν στις ερχόμενες εκλογές (λύση την οποία συζητά για τον εαυτό του ο κ. Στ. Δήμας) είτε να ανεβάσουν τους τόνους της εσωτερικής αντιπαράθεσης (λύσεις που προβληματίζουν τους κ.κ. Μ. Έδερτ και Ιωάννη Βαρδισιώτη). Πάντως όλες αυτές οι προσωπικές στρατηγικές δεν πρόκειται να εκδηλωθούν νωρίτερα από τον Σεπτέμβριο και οι επόμενες εβδομάδες θα είναι μάλλον χαμηλών τόνων και συγκρούσεων.

Από τη δική του πλευρά, ο κ. Σαμαράς έχει καθήκον να αποσαφηνίσει περισσότερο τόσο την ιδεολογική και προγραμματική του φυσιογνωμία και να αποδείξει ότι η τακτική «θήμα προς θήμα», της αγκινάρας, όσον αφορά στην αφαίρεση στελεχών και επιρροής από τη «Νέα Δημοκρατία», θα μπορέσει να αποδώσει. Πρέπει να κάνει περισσότερο σαφές το γενικό περίγραμμα της «Πολιτικής Άνοιξης», το οποίο παρουσίασε στις 30 Ιουνίου. Οι πληροφορίες φέρουν τον κ. Σαμαρά να εφαρμόζει αυτή την τακτική με τη «θήμα προς θήμα» παραίτηση φιλικού του βουλευτή μια φορά το μήνα και τη διατήρηση του «κλίματος συμπάθειας», το οποίο φέρεται να έχει προκαλέσει τουλάχιστον σε οπαδούς και πολίτες του συντηρητικού χώρου. Η απήχηση αυτή στο χώρο του ΠΑΣΟΚ και της Αριστεράς είναι σχεδόν μηδαμινή.

Έτσι, η τακτική της «αγκινάρας» είναι βέβαιο ότι από τον πολυσυλλεκτισμό της αρχής θα καταλήξει στην πολυμέτωση σύγκρουση με την ηγεσία της «Νέας Δημοκρατίας» σχετικά σύντομα. Η «υπέρβαση» θα γίνει υπέρβαση της σημερινής «Νέας Δημοκρατίας» και μόνο.

Θέσεις

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ - ΚΡΙΤΙΚΗ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΛΗΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Θεωρία της Αξίας
Ζητήματα ιδεολογίας

Της Σύνταξης: Πολιτικά παράσιτα σε ασκήσεις συνδυαστικής (θεωρία των παιγνίων και πολιτική της φυσικής επιλογής)

Γιώργος Σταμάτης: Με το σύστημα TURNKEY ή με το σύστημα B.O.O.T. η κατασκευή και η λειτουργία της μονάδας του Λαυρίου;

Isaac Rubin: Αφηρημένη εργασία και αξία στο σύστημα του Μαρξ

Σταύρος Μαυρουδέας: Ο Ι.Ι. Rubin και η συνεισφορά του στη Μαξιστική Πολιτική Οικονομία

Δημήτρης Δημητούλης: Η θεώρηση της δημοκρατίας στη σοσιαλδημοκρατική παράδοση της Β' Διεθνούς

Colette Capitan και Colette Guillaumin: Η κοινωνική κατασκευή των φύλων και η έννοια του πολιτικού

Άκης Γαβριηλίδης: Απόψεις για το δίκαιο και την κοινωνία στο αμερικάνικο αστυνομικό μυθιστόρημα

Σταύρος Δερμιτζάκης: Βιβλιοκριτική για το βιβλίο του Θ. Σακελλαρόπουλου: «Προβληματικές επιχειρήσεις, κράτος και κοινωνικά συμφέροντα στη δεκαετία του '80»

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1993 44

ΑΦΙΕΡΩΜΑ: Τεχνολογικά πάρκα

Δ. ΔΕΝΙΟΖΟΣ - Σ. ΤΣΙΑΛΗΝΗΣ:
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΤΗΣ Γ.Γ.Ε.Τ.

ΠΑΝΟΣ ΣΤΑΘΑΚΟΠΟΥΛΟΣ:
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΤΕΧΝΟΠΟΛΕΩΝ

ΣΤΑΥΡΟΣ ΧΡ. ΤΣΕΤΣΗΣ:
Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΘΕΡΜΟΚΟΙΤΙΔΟΣ - ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ ΣΕ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕ ΑΠΑΝΤΥΞΙΑΚΗ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΝΙΚΟΣ ΚΟΜΝΗΝΟΣ - ΘΩΔΩΡΟΣ ΚΑΤΖΗΠΑΝΤΕΛΗΣ:
ΕΥΕΛΙΚΤΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ, ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΠΑΡΚΩΝ

Α. ΖΗΒΕΛΛΗ - Α. ΜΙΧΕΛΟΓΚΟΝΑ:
ΦΟΡΕΙΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΤΩΝ ΤΕΧΝΟΠΟΛΩΝ - ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ, ΤΑ Α.Ε.Ι. ΚΑΙ ΤΟΝ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ

ΕΛΕΝΑ ΣΕΦΕΡΤΖΗ:
ΜΟΡΦΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΠΑΡΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

ΒΙΛΙΑΜ ΣΑΥΤΑΡΟΓΛΟΥ:
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΑΡΚΑ: ΤΑ ΑΣΤΡΑΦΕΡΑ ΤΟΠΙΑ ΤΗΣ ΦΑΙΑΣ ΟΥΣΙΑΣ

Η πάλη των μαθητικών τάξεων

Του Σπύρου Καβουνίδη

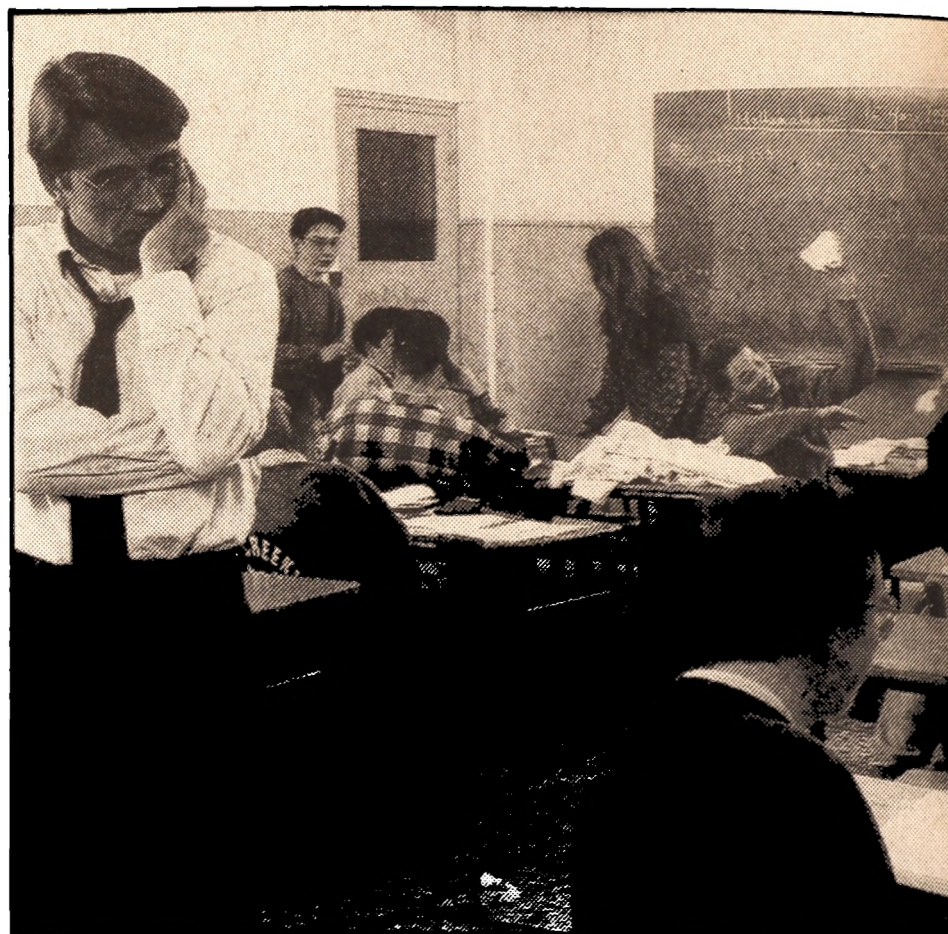
Τώρα που τέλειωσε το φετεινό σήριαλ των εξετάσεων και καταλάγιασε ο θόρυβος από τις ομιωγές των γονιών, τις φλυαρίες των καθηγητών και το μουρμουρητό των κρατικών λειτουργών, ας ξαναθυμηθούμε πιο ψύχραιμα τα φετεινά επεισόδια. Αν μη τι άλλο για να μη μας τα ξανασερβίρουν του χρόνου σαν καινούργια. Αν θέλουν, του χρόνου ας δρουν νέα επεισόδια, όχι πάλι τα παλιά ποντάροντας στην αμνησία μας.

ΦΕΤΟΣ λοιπόν –όπως συνήθως δηλαδή– η συμπαθής τάξη των μαθητών, συνεπικουρούμενη φωναχτά και με καρδιοχτύπια από τους γονείς, σε αγαστή σύμπνοια με (πολλούς) καθηγητές –βαθμολογητές και μη– και με ολόψυχη υποστήριξη σύσσωμου του Τύπου –«προοδευτικού» και μη–, έδωσε κάτω από αντίξοες συνθήκες τον αγώνα τον καλό ενάντια στους κακούς. Οι κακοί είναι η ΚΕΓΕ (Κεντρική Επιτροπή Γενικών Εξετάσεων), το Υπουργείο Παιδείας και τελικά το Κράτος. Οι αντίξοες συνθήκες ήταν: η ζέστη, οι καθυστερήσεις στην εκφώνηση των θεμάτων, το κακό το ριζικό μας.

Οι καλοί σ' αυτόν τον αγώνα έκαναν ό,τι μπορούσαν. Είχαν ήδη εξαναγκάσει τους κακούς σε μια προκαταβολική υποχώρηση: Τα αυτοκίνητα κυκλοφορούσαν ελεύθερα εντός δακτυλίου τις δύο εβδομάδες των εξετάσεων έτσι ώστε η συμπαθής τάξη των μαθητών (όλοι;) να φθάσει και να απέλθει εποχούμενη (της συμπαθούς τάξης των γονιών οδηγούσης) από τις αγωνιστικές πίστες (τα εξεταστικά κέντρα). Πάντως, δεν επεστράφησαν οι πινακίδες που είχαν αφαιρεθεί από αυτοκίνητα που ανήκαν σε γονείς, αντίθετα με ό,τι συμβαίνει σε άλλες περιόδους εορτών και πανηγύρεων.

Ο Τύπος –«προοδευτικός» και μη, ηλεκτρονικός και μη– σύσσωμος έκανε το καθήκον του βράδυ-πρωί. Κάθε βράδυ, ως πρώτο θέμα ειδήσεων, με τη διαιότητα της αληθούς γλώσσας που κόκαλα σπάει, καυτηρίαζε τους κακούς και διεκτραγωδούσε τις δοκιμασίες της ηρωικής τάξης των μαθητών που υποβαλλόταν στο μαρτύριο των μη πανεύκολων θεμάτων. Το επόμενο πρωί, το ανηλεές μαστίγωμα των κακών επαναλαμβανόταν εντύπως για να εντυπωθεί καλύτερα (άλλωστε η επανάληψη είναι μήτηρ μαθήσεως).

Μα και πληθώρα καθηγητών, φροντιστών, βαθμολογητών, επιαιόντων και λοιπών ορμωμένων από αγνά αισθήματα υπέρ των καλών και κατά των κακών εδήλωνε ασταμάτητα πόσο δύσκολα ή πόσο λάθος ήταν τα θέματα, ιδίως μάλιστα σε σύγκριση με εκείνα της περασμένης χρονιάς (παραβλέποντας φυσικά την αντίστοιχη κατακραυγή κατά των περσινών και αδιαφορώντας για την

προσεχή κατακραυγή κατά των επομένων).

Η αγωνιζόμενη (προσοχή, όχι διαγωνιζόμενη) τάξη των μαθητών τελικώς –και συνολικώς– σε κάποια μαθήματα πήγε καλά και σε κάποια όχι τόσο. Οι πιέσεις να επαναληφθούν οι εξετάσεις σε ορισμένα μαθήματα (που «τα παιδιά» –γενικώς– δεν έγραψαν καλά) φούντωσαν. Τα πλεονεκτήματα τυχόν επανάληψης προφανή: Πρώτα-πρώτα, μπας και γράψουν όλοι καλά (άρα επιτυχία της συμπαθούς τάξης των μαθητών εναντίον των κακών. Δεύτερον παράταση των ημερών κατάρτησης του δακτυλίου με συνεπακόλουθη την ηδονή του κυκλοφοριακού κομφουζίου, που οι κακοί με τους περιορισμούς τους προσπαθούν να μας στερήσουν. Τρίτον, ένας γενικότερος «χαβαλές» λόγω αντεγκλήσεων, προβλημάτων, διαμαρτυριών, κ.λπ. που θα προσέδιδε νέο ενδιαφέρον στο σήριαλ.

Ο ΜΩΣ, οι κακοί αντιστάθηκαν. Οι εξετάσεις τελείωσαν. Απολογισμός, μικτός. Αλλού νίκησαν οι καλοί, αλλού ο κακοί. Τα φώτα της δημοσιότητας στράφηκαν σε άλλα θέματα. Το σήριαλ θα προβληθεί του χρόνου με νέες σκηνές – αν και, επειδή λείπει η φαντασία, φοβάμαι και με πολλές επαναλήψεις.

Η δε συμπαθής τάξη των μαθητών σε λίγο καιρό θα δεχθεί καίριο πλήγμα. Θα διασπαστεί σε αυτούς που πέτυχαν και σε αυτούς που δεν πέτυχαν. Στον μεγάλο αυτό αγώνα είχαν παρασιωπηθεί οι «ενδοταξικές» αντιθέσεις, ξέχασαν δηλαδή να τους πούνε ότι οι κακοί ήταν διαιτητές και ότι οι μαθητές διαγωνιζόντουσαν μεταξύ τους. Βλέπετε, τελικά χωράει μόνο ο ένας στους τέσσερις...

Τα αντίποινα αντί της πολιτικής και ο κοινωνικός ρατσισμός

του Ρεπόρτερ

Τα όσα συμβαίνουν τις δυο τελευταίες εβδομάδες στις σχέσεις Ελλάδας-Αλβανίας υπερβαίνουν το πρόβλημα των διακρατικών σχέσεων με τις σοβαρότατες συνέπειες και προεκτάσεις της επιδείνωσής τους για τις ούτως ή άλλως κλονισμένες στρατηγικές ισορροπίες στην ευρύτερη περιφέρεια. Οσοδήποτε «απόμακρος» και αν φαίνεται ο τομέας των εξωτερικών σχέσεων από την προτιμώμενη καθ' ημάς εσωτερική πολιτική, δεν παύει και αυτός να στηρίζεται σε κριτήρια, αξίες και διαδικασίες αποφάσεων και νομιμοποίησής τους, που διέπουν τους υπόλοιπους χώρους πολιτικής ή και κυβερνητικής δράσης.

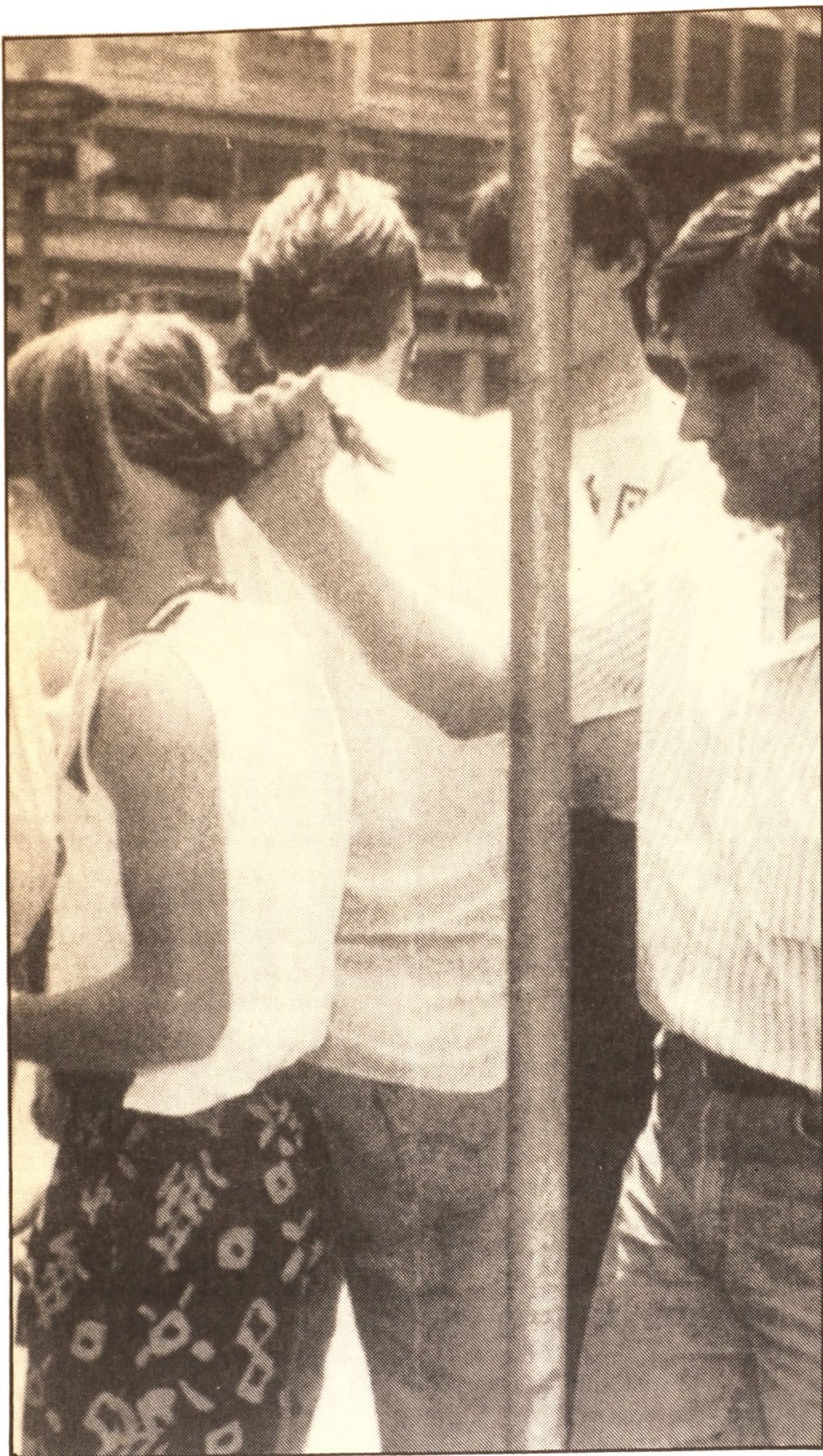
Από αυτή την άποψη, τα τελευταία γεγονότα στο (νέο;) ελληνοαλβανικό «μέτωπο» εντάσσονται σε μια κατάσταση πνεύματος και νομιμοποιούνται στάσεις και αντιλήψεις όχι κυρίως (ή όχι μόνον) κάποιων κυβερνητικών κορυφών, όσο ευρύτερων ομάδων του κοινού: οι αποφάσεις των κυβερνήσεων των δύο χωρών παρήγαγαν συγκεκριμένες συνέπειες και μορφοποίησαν επί το δυσμενέστερον τις διακρατικές σχέσεις, όμως είχαν μίαν οιοονεί και εκ των προτέρων δεδομένη οροθέτηση των κατευθύνσεων προς τις οποίες θα κινού-

νταν, η οποία μπορεί να ανιχνευθεί στα ρεύματα της ξενοφοβίας, του ρατσισμού και του αλυτρωτισμού που διατρέχουν κυρίαρχα ευρύτερα στρώματα της κοινής γνώμης. Τα ρεύματα αυτά, που αποτελούν πλέον σταθερή μαζική παράμετρο των βαλκανικών αλλά και των νοτιομεσογειακών κοινωνιών, μπορεί να διαφέρουν στις διαδικασίες, τους θεσμούς, τις μορφές και την ένταση έκφρασής τους (διαφορές ασφαλώς σημαντικές ως προς τις πολιτικές συνέπειες), όμως έχουν ισχυρότατη επιρροή στη συγκρότηση νέων ιδεολογιών, νέων προσανατολισμών συλλογικής δράσης και νέων υποκειμένων.

Ο εθνικιστής Μπερίσα

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο διαμορφώνονται και οι τακτικές στο πεδίο των κυβερνητικών και πολιτικών παιγνίων. Οι κυβερνήσεις της Αλβανίας και της Ελλάδας χειρίστηκαν το ζήτημα της Εκκλησίας της μειονότητας και των οικονομικών μεταναστών, αντιστοίχως, ως ένα «κονδύλι», έναν από τους πόρους του συνολικότερου πολιτικού τους κεφαλαίου, συστηματοποιώντας μέσα σε αυτό το πλαίσιο εκείνο που

Η εκδίωξη του αρχιεπισκόπου Χρυσόστομου από το καθεστώς Μπερίσα δεν εδράζεται παρά στο εθνικιστικό μένος μέσω του οποίου πολιτεύεται η αλβανική πολιτική ηγεσία. Αλλά εξίσου ανησυχητική είναι η ελληνική απάντηση: οι μαζικές απελάσεις των αλβανών λαθρομεταναστών, στις οποίες συναινούσε σε συντριπτικό βαθμό το μεγαλύτερο μέρος της κοινής γνώμης.

Δεν περίσσεψαν οι αβροί τρόποι των αρχών ασφαλείας της Ελλάδας για την αντιμετώπιση των Αλβανών που απελαύνονταν μαζικά

οι ίδιες ερμηνεύουν ως κοινό αίσθημα των λαών τους περί του «εθνικού δικαίου».

Ο Σαλί Μπερίσα, με τη στήριξη των «Αμερικανών φίλων» του, επιχειρεί από την πρώτη στιγμή της προεδρίας του να οικοδομήσει συναινέσεις των πολιτών της χώρας του στο μόνο τομέα που έχει κάποιες ανέξοδες πιθανότητες επιτυχίας, δηλαδή στο όνειρο της «μεγάλης Αλβανίας», της προστασίας των «αδελφών» στο Κόσσοβο και στο Τέτοβο, με την ταυτόχρονη εκκαθάριση του «υγιούς αλβανικού ιστού» από το «μίσμα» της ελληνικής μειονότητας που κατοικεί εκατοντάδες χρόνια στο νότιο τμήμα της Αλβανίας. Ως προς αυτή του την πολιτική, ο αλβανός πρόεδρος δεν αντιμετωπίζει κανένα απολύτως πρόβλημα από τους Αμερικανούς, άλλους δυτικούς «συμμάχους» και μια σειρά διεθνών οργανισμών που έχουν δείξει περιση ευαισθησία έναντι των Βόσνιων μουσουλμάνων. Η τελευταία πράξη του Μπερίσα, η απέλαση του Αρχιμανδρίτη Χρυσοστόμου Μαυδώνη από την Αλβανία, ουδεμία σχέση έχει ασφαλώς με ό,τι στοιχειοθετεί τα ελάχιστα μειονοτικά δικαιώματα που ο ίδιος διεκ-

δικεί για τους ομοεθνείς του μειονοτικούς άλλων χωρών· αντίθετα, απέλαση αυτή, σε συνδυασμό με τις μετέπειτα ενέργειες με τις οποίες ο Μπερίσα έδωσε συνέχεια στη χειρονομία του, δείχνουν ότι σημερινή ηγεσία της Αλβανίας, ευρισκόμενη ενώπιον τρομακτικά κοινωνικών και πολιτικών αδιεξόδων, επιλέγει την κλιμάκωση μι στρατηγικής εθνικιστικής έντασης που αυτή προκάλεσε στις σχέσεις με την Ελλάδα. Αυτή η ένταση, πέραν των προσδοκώμενων εσωτερικών ωφελειών, εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο κρίσης της περιχής, μόνιμο στοιχείο της οποίας αποτελεί η πολιτική διαχείρισης το «αλβανικού ζητήματος» στη σερβική και τη μακεδονική του εκδοχή (βλ. σχετικά άλλες στήλες του παρόντος τεύχους). Και από αυτή τη άποψη, οι συνέπειες της χειρονομίας Μπερίσα υπερβαίνουν εκ των πραγμάτων και τα όρια της τελευταίας αλλά και το επίπεδο μι διακρατικής «διαφοράς». Και ασφαλώς θα αποτελούσε ασυγχώρητη αφέλεια το να χαρακτηριστεί αυτή η χειρονομία Μπερίσα ως ατιφιος τυχοδιωκτισμός...

Τα «αντίποινα» είχαν ανταπόκριση

Οι χειρισμοί της ελληνικής πλευράς ξεκίνησαν ως καθαρή λογική αντιπόινων· τα αντίποινα –μια ιδιότυπη ζυγαριά ανάμεσα σε ένα ανώτερο θρησκευτικό λειτουργό έναντι (και εναντίον) δεκάδες χιλιάδων άμοιρων, πεινασμένων και φερέοικων φυγάδων– βρήκο αμέσως «ανταπόκριση» στο συμπιεσμένο ρατσισμό της «πολιτισμικής» χώρας μας και στο «μικρό φασίστα» που συντηρείται προσεκτικά στη συλλογική συνείδηση. Πηχυαίοι τίτλοι εφημερίδων πλειοδούσαν στην κρατική τρομοκρατία εναντίον των αλβανών φυγάδων. Το ότι αυτά τα αντίποινα είναι η αδιάψευστη απόδειξη της τραγικής ανικανότητας της κυβέρνησης να χαράξει και να χειριστεί, χρόνια τώρα, μια βαλκανική εξωτερική πολιτική και το ότι στο ίδιο μήκος κύματος, το σοβινισμό, κινήθηκε και το ΠΑΣΟΚ, είναι μάλλον αδιαμφισβήτητες διαπιστώσεις. Εκείνο που εισέπραξε η ελληνική πλευρά είναι η εξίσωσή της διεθνώς με την εκκαθαριστική λογική Μπερίσα και, στη συνέχεια, η έλευση του Στέφτ Ντηπάρμεντ α επιδιαιτητή στη «σύγκρουση».

Και είναι επικίνδυνος στρουθοκαμηλισμός με χείριστο ερασιτεχνικό χαρακτήρα το να δηαίνει η ελληνική κυβέρνηση μετά τη διεθνή τι ψυχρολουσία και να ισχυρίζεται, είτε διά του κ. Μαγγίνα είτε δι του κ. Παπακωνσταντίνου, ότι οι απελάσεις των πάνω από 20.000 Αλβανών σε μία εβδομάδα αποτελούν συνέπεια νόμων περί λαθρομετανάστευσης: μετρούν, φαίνεται, την ευφυΐα και την ικανότητα αντίληψης του διεθνούς χώρου με τα δικά τους κριτήρια, διαφορετικά δεν εξηγείται το φαινόμενο η ανοησία να αναβαθμίζεται σε επιχείρημα και η υποχώρηση μπροστά σε διεθνείς «υποδείξεις» σε «πολιτισμένη» και... νομότυπη συμπεριφορά! Ασφαλώς δεν ανταλαμβάνονται ότι, γι' άλλη μια φορά, η γελοιοποίηση δεν είναι καλύτερος τρόπος αίτησης συγγνώμης από ισχυρούς συμμάχους.

«Κουτσαβάκια» και εξαιρέσεις

Οι λίγες φωνές εσωτερικά, εκείνες του ΣΥΝ και του ΚΚΕ, που προστέθηκαν στην αγωνία του Αναστάσιου Γιαννουλάτου και ι βαθύτατη απογοήτευση στελεχών της μειονοτικής οργάνωσης «Ομνοια» που έχουν παραγκωνιστεί εδώ και ενάμιση χρόνο από τη ηγεσία (με φροντίδες της μητέρας-πατρίδας...), δεν αρκούν για να ανατρέψουν ένα στερεότυπο καλλιεργημένης μισαλλοδοξίας και σιδινισμού που κυριαρχεί στην κοινή γνώμη. Αυτό το στερεότυπο ι χειρίστηκε άλλη μια φορά η κυβέρνηση (με τις ευλογίες της αξιωματικής αντιπολίτευσης) για να κάνει, ως συνήθως, «εφφέ» με μηχανισμούς τρομοκράτησης και να το παρουσιάσει αρχικά ως «ανταπντηση», ύστερα ως «μέσον διαπραγμάτευσης» και μετά ως «έννοια συμπεριφορά»: όλη η γκάμα του κουτσαβακισμού που διακατέχει όποιον δεν έχει σθένος και σύνεση, δηλαδή πολιτική.

Εννοείται, φυσικά, ότι αυτός όλος ο «τσαμπουκάς» παίζεται στ πλάτες των «αδελφών της Β. Ηπείρου», την ίδια ώρα που ο Μπερίσα στέλνει «Ρηματικές Διακοινώσεις» προς τους «σκληρούς» κυβερνντες μας.

«Ζητούμε τις ίδιες ελευθερίες που ζητήσαμε η Αλβανία για τους ομοεθνείς της του Κοσσυφοπέδιου»

Μετά την κλιμάκωση της κρίσης των ελληνοαλβανικών σχέσεων, η ηγεσία της «Ομόνοιας», της οργάνωσης της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία, απηύθυνε τηλεγράφημα στον αμερικανό πρόεδρο Μπιλ Κλίντον, στο οποίο περιγράφονται οι μεθοδεύσεις του αλβανικού κράτους κατά της μειονότητας και η απαίτηση να διαφυλαχθούν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες της, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και τις διεθνείς συνθήκες. Το τηλεγράφημα αναφέρει τα εξής:

Αξιότιμε κ. Πρόεδρε, Ως εκπρόσωποι της Ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας, θεωρούμε καθήκον μας να σας ενημερώσουμε για τη μεταχείριση του λαού μας, που ξεπερνά σε αριθμό τους 300.000 και κατοικεί στην περιοχή που είναι γνωστή ως Βόρειος Ήπειρος. Η σημερινή Αλβανική κυβέρνηση, παρά τις επίσημες διακηρύξεις, τις υποσχέσεις και τις δεσμεύσεις της απέναντι στους διεθνείς οργανισμούς, παραβιάζει τα πολιτιστικά, εκπαιδευτικά και οικονομικά δικαιώματα των Ελλήνων με αποφασιστικότητα όμοια με εκείνη της προηγούμενης απάνθρωπης Κομμουνιστικής κυβέρνησης, χρησιμοποιώντας όμως πιο λεπτές μεθόδους.

Απευθυνόμαστε σε εσάς, κύριε Πρόεδρε, που το ενδιαφέρον σας για τους καταπιεσμένους εμπνέει τόσες ελπίδες, και στις Ηνωμένες Πολιτείες, την πρόμαχο της ελευθερίας στον κόσμο, για την αποκατάσταση της δικαιοσύνης στο λαό μας, ο οποίος έχει υποστεί περισσότερες διώξεις από οποιαδήποτε άλλη μειονότητα από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι σήμερα.

Παρ' ότι οι μακρόχρονες φυλακίσεις, οι εκτελέσεις με συνοπτικές διαδικασίες και οι ομαδικές απελάσεις έχουν σταματήσει, η αδυσώπητη εκστρατεία από μέρους της Αλβανίας να μας αφανίσει ως εθνική μειονότητα εξακολουθεί αδιάπτωτη.

Μερικές από τις χειρότερες παραβιάσεις των δικαιωμάτων μας είναι οι εξής:

1. Η νέα, «δημοκρατική» κυβέρνηση της Αλβανίας συνεχίζει την παλαιά κομμουνιστική πολιτική που στοχεύει στη μείωση του μεγέθους της Ελληνικής κοινότητας. Δεν θεωρεί μέλη της μειονότητας όσους Έλληνες ζουν εκτός ελαχίστων καθορισμένων μειονοτικών περιοχών, ακόμη και όταν αυτοί ζητούν με την ψήφο τους και με τεράστια πλειοψηφία να συμπεριληφθούν, όπως έγινε στη Χειμάρρα πέρυσι τον Ιούλιο. Συνεχίζει παράλληλα και την πρακτική που εισήγαγε η προηγούμενη κομμουνιστική κυβέρνηση, περιορίζοντας τον αριθμό των Ελλήνων στους οποίους δίδονται πιστοποιητικά που

τους αναγνωρίζουν ως μέλη της μειονότητάς μας, με σκοπό να δημιουργήσουν την εντύπωση ότι η Ελληνική μειονότητα είναι πολύ μικρότερη από ό,τι στην πραγματικότητα.

2. Η κυβέρνηση της Αλβανίας παρεμποδίζει τα πολιτικά μας δικαιώματα μην επιτρέποντας στην «Ομόνοια», την οργάνωση που η Ελληνική μειονότητα ίδρυσε για να μας εκπροσωπήσει, να συμμετάσχει στις βουλευτικές εκλογές.

3. Η κυβέρνηση της Αλβανίας παρεμποδίζει τα θρησκευτικά μας δικαιώματα, παρακωλύοντας τις προσπάθειες του προκαθήμενου των Ορθόδοξων Χριστιανών στη χώρα για αποκατάσταση της ισοτιμίας της Αλβανικής Ορθοδόξου Εκκλησίας με τις άλλες θρησκείες. Δεν μας έχουν επιστραφεί ούτε εκκλησιαστική περιουσία ούτε και ιερά θρησκευτικά αντικείμενα, ενώ οι Μητροπολίτες που όρισε το Οικουμενικό Πατριαρχείο δεν έχουν πάρει άδεια εισόδου στη χώρα και δεν έχει δοθεί καμία βοήθεια για να ξαναχτιστούν οι εκατοντάδες εκκλησίες που καταστράφηκαν από τους κομμουνιστές.

4. Η νέα κυβέρνηση της Αλβανίας παρεμποδίζει τα εκπαιδευτικά και τα πολιτιστικά μας δικαιώματα επιτρέποντας τη διδασκαλία των Ελληνικών μόνον σε ελάχιστες περιοχές και μόνο στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, εμποδίζοντας την ανάπτυξη πολιτιστικών ιδρυμάτων και απαγορεύοντας τη χρησιμοποίηση εθνικών συμβόλων.

5. Η κυβέρνηση της Αλβανίας προσπαθεί να ασκήσει πίεση στους Έλληνες να εγκαταλείψουν τη χώρα διεξάγοντας εκστρατεία μίσους εναντίον τους από τα κρατικά μέσα ενημέρωσης, απολύοντάς τους από κρατικές θέσεις ή μεταθέτοντάς τους σε περιοχές όπου η εχθρότητα εναντίον τους είναι ιδιαίτερα έντονη.

6. Η χειρότερη προσπάθεια συρρίκνωσης της Ελληνικής μειονότητας είναι η εθνολογική κάθαρση που διεξάγεται από ομάδες ληστών που τριγυρίζουν ελεύθεροι στη Βόρειο Ήπειρο λεηλατώντας Ελληνικά χωριά και τρομοκρατώντας τον πληθυσμό ενώ η αστυνομία κάνει πως δεν βλέπει. Η προφανής επιδίωξη αυτών των ομάδων,

όπως και της εχθρικής εκστρατείας στα κρατικά μέσα ενημέρωσης, είναι η προσπάθεια εκφοβισμού των Ελλήνων έτσι ώστε να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να καταφύγουν, ζητώντας άσυλο, στην Ελλάδα. Όταν οι Έλληνες φεύγουν, εγκαθιστούν Αλβανούς από τις δόριες περιοχές στις μειονοτικές νότιες περιοχές, με τον προφανή στόχο να μεταβάλουν την εθνολογική σύνθεση της Βόρειου Ηπείρου.

Έχοντας υπόψη όλες αυτές τις αδικίες, εμείς, η εκλεγμένη πολιτική ηγεσία της Ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας, σας ικετεύουμε να στρέψετε την προσοχή σας σε αυτή τη μικροσκοπική γωνία του κόσμου, στη Βόρειο Ήπειρο, όπου η Αλβανία ασκεί πολιτική εξολόθρευσης των Ελλήνων κατοίκων της, εξαναγκάζοντάς τους να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους, ώστε να αλβανοποιηθεί μία περιοχή που έχει Ελληνική ταυτότητα από την αρχαιότητα.

Κύριε Πρόεδρε, ζητούμε την άμεση βοήθειά σας ώστε να συμμορφωθεί η Αλβανία με τις πολλαπλές συμφωνίες που έχει υπογράψει, από το Πρωτόκολλο της Κερκύρας το 1914 έως και τη Συμφωνία του Ελσίνκι, σχετικά με τα δικαιώματα των μειονοτήτων και την προστασία των Ελλήνων της Αλβανίας.

Ζητούμε τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες ελευθερίες για τους Έλληνες της Βόρειου Ηπείρου με εκείνα που ζητά και η Αλβανία για τους ομοεθνείς της στην περιοχή του Κοσσυφοπέδιου της Γιουγκοσλαβίας. Ζητούμε την αποκατάσταση των δικαιωμάτων εκείνων, που θα εξασφαλίσουν την επιδίωξή μας ως Ελλήνων στη χώρα που είναι πατρίδα μας για περισσότερα απ' 2.500 χρόνια. Ζητούμε να τελειώσει επιτέλους ο εφιάλτης του πόνου που υπομένουμε δεκαετίες ολόκληρες.

Σας είμαστε ευγνώμονες για την κατανόηση και τη συμπόνια σας.

Με τιμή
Βουλευτές
ΘΩΜΑΣ ΜΗΤΣΙΟΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΚΑΡΙΑΔΗΣ
Πρόεδρος «Ομόνοιας»
ΣΩΤΗΡΗΣ ΚΥΡΙΑΖΑΤΗΣ

της Μαρίνας Βήχου

Αργυροκάστρο. Η ελληνική μειονότητα σε αναβρασμό

Είναι αυτοί που εντός των «ασφαλών» ελληνικών συνόρων κινούν τα νήματα των εκτός των συνόρων ελλήνων βορειοηπειρωτών, με την πλήρη ανοχή και αδιαφορία της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας.

Σήμερα το Γενικό Συμβούλιο της «Ομόνοιας» κατά τα 7/10 του αποτελείται από οπαδούς της αυτονομίας, ένθερμους υποστηρικτές του εθνικιστή Μητροπολίτου Κονιτίας Σεβαστιανού που ασχολείται με τα εθνικά μας ζητήματα με το σύνδρομο του σύγχρονου Έλληνα Παπαφλέσσα. Κάποιοι από αυτούς τους ανθρώπους έφαγαν χρόνια της ζωής τους –δεν το αμφισβητεί κανείς αυτό– στα μπουντρούμια των φυλακών του Χότζα, όπως οι κ.κ. **Σωτήρης Κυριαζάκης** (Πρόεδρος της «Ομόνοιας») και **Θ. Κυριακού** (γ.γ. «Ομόνοιας» Αργυροκάστρου). Αυτοί οι άνθρωποι θέλουν να ξεκαθαρίσουν τους λογαριασμούς τους «εδώ και τώρα» με τους αλβανούς ιθύνοντες και δεν καταλαβαίνουν ότι εξίσου εύκολα –αλλά τραγικά– μπορούν και να τους χάσουν εδώ και τώρα.

Οι Αμερικανοί κατά της μειονότητας

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί κανείς

σε ένα ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός: Στα μέσα της φετινής άνοιξης κάλεσε για 3η-4η φορά ο αμερικανός πρέσβης στα Τίρανα **Ουίλιαμ Ρανερσού** στέλεχος της «Ομόνοιας» και του δήλωσε απερίφραστα: «Γιατί δεν καταδικάζετε τις προκηρύξεις των ελλήνων σοβινιστών για τη Β. Ήπειρο, γιατί δεν προσχωρείτε στο Δημοκρατικό Κόμμα;».

Ήταν η τελευταία τους συνάντηση. Το στέλεχος της «Ομόνοιας» έφυγε βροντώντας του την πόρτα και λέγοντάς του: «Δεν ντρέπεστε να υποστηρίζετε μια μη δημοκρατική χώρα όπως είναι σήμερα η Αλβανία»;

Για το ιστορικό της υπόθεσης, λίγο καιρό πριν ο αμερικανός πρέσβης είχε επισκεφθεί το χωριό **Δερβιτσάνη** της ελληνικής μειονότητας, συνοδευόμενος από τον υπεύθυνο για τις σχέσεις με τα Βαλκάνια του Στέιτ Ντηπάρτμεντ, και προέβησαν σε πολύωρη «ανάκριση» της ηγεσίας της ελληνικής μειονότητας. Δυστυχώς όμως η ηγεσία αυτή εξέλαβε την επίσκεψη ως «φιλική» και σε αυτό το πνεύμα έστειλε και την επιστολή στον αμερικανό Πρόεδρο Μπιλ Κλίντον ζητώντας την υποστήριξή του για την αυτονομία της Β. Ηπείρου!

Να θεωρήσει κανείς τυχαίο το γεγονός ότι λίγο μετά ήρθε η απέλαση του Αρχιμανδρίτη

Χρυσοστόμου;

Να θεωρήσει κανείς τυχαίο το γεγονός ότι, αν και η ελληνική πλευρά –μετά την πρώτη γκάφα των μαζικών απελάσεων των αλβανών λαθρομεταναστών– ρίχνει τους τόνους της αντιπαράθεσης, η αλβανική τους αγνοεί;

Να θεωρήσει κανείς τυχαίο το γεγονός ότι μετά την τρομοκρατία της αλβανικής αστυνομίας προς τους έλληνες μειονοτικούς ακολουθούν οι εξαγγελθείσες διαδηλώσεις των Τσάμηδων στους Αγίους Σαράντα και το Δελβίνο;

Να θεωρήσει κανείς τυχαίο το γεγονός ότι ακούγονται πλέον ανοικτά από ηγετικά στελέχη της «Ομόνοιας» δηλώσεις για αυτονομία, ακόμα και για ένωση με την Ελλάδα, όταν η ίδια η επίσημη Ελλάδα σιωπά;

Πολύ φοβάμαι ότι τίποτα δεν είναι τυχαίο. Οι αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες δείχνουν να ξέρουν καλά τη δουλειά τους, η ελληνική μειονότητα οδηγείται στον Γολγοθά της από την απερισκεψία της ηγεσίας της, ενώ η ελληνική πολιτική ηγεσία παλινδρομεί μεταξύ «καουμποϋσμού» και υποχωρητικότητας, αδύναμη, όπως αποδεικνύεται, να εφαρμόσει την οποιαδήποτε μακροπρόθεσμη στρατηγική για τον βαλκανικό της περίγυρο.

Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση δεν χωράει «λαθρομετανάστες»

Του Αργύρη Παναγόπουλου

**Οι λανθασμένοι χειρισμοί της
ιταλικής εξωτερικής πολιτικής, τόσο
κατά τη διάρκεια της
γιουγκοσλαβικής κρίσης όσο και
κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής
επέμβασης στην Σομαλία με την
ετικέτα του ΟΗΕ, την οδηγούν στην
παράλυση.**

ΜΕ αφορμή τις μαζικές απελάσεις των Αλβανών, ο ταλικός Τύπος, ανακαλύπτει για πρώτη φορά ότι στην Αλβανία υπάρχει μία ισχυρή ελληνική μειονότητα αποφεύγοντας επιδεικτικά να αφιερώσει έστω και ένα σχόλιο για τα έργα και τις ημέρες της ελληνικής κυβέρνησης.

Η Ευρώπη του Σεγκέν, που νομιμοποιεί τα προγκρομ εναντίον των λαθρομεταναστών, και οι ομολογούμενες αποτυχίες της ιταλικής εξωτερικής πολιτικής στον βαλκανικό χώρο οδήγησαν, από τη μία μεριά, στη σιωπή τον λαλίστατο επεμβασία υπ. Εξ. της Ιταλίας, Αντρεάττα, ενώ, από την άλλη, οδήγησαν τον υπόδικο Ντε Μικέλις σε ένα νέο κύμα παροξυσμών.

Ο Αντρεάττα, σχολιάζοντας την περίπτωση να δεχθεί η Ιταλία επίθεση από τους Σέρβους, δήλωσε ότι «θα τους δώσουμε να καταλάβουν πόσο τους μισούμε», ενώ ο ντε Μικέλις ισχυρίστηκε ότι αγωνίστηκε για τη μετεξέλιξη της Γιουγκοσλαβίας σε Συνομοσπονδία και ότι δεν παρασύρθηκε από τον αντικομμουνισμό των Ιταλών, Γερμανών και Αυστριακών χριστιανοδημοκρατών (*Πανοράμα 1/7*).

Η δυναμική ανάμιξη της Τουρκίας σ' αυτήν τη φάση της γιουγκοσλαβικής κρίσης, οδηγεί προφανώς την ιταλική εξωτερική πολιτική σε μια μετριοπαθή αντιμετώπιση των ελληνικών χειρισμών.

Από την άλλη μεριά, οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι Ιταλοί στην Σομαλία, όπου οι Αμερικανοί τους έχουν καταδικάσει στο ρόλο του χωροφύλακα παρ' ότι συμμετέχουν με 2.400 στρατιώτες και έχουν και 3 θύματα και 22 τραυματίες, έχει προκαλέσει στην ιταλική κυβέρνηση και την κοινή γνώμη το σύνδρομο της περιθωριοποίησης.

Έστοι στο δωμά του ομορτουτισμού η ιταλική κυβέρνηση θυσίασε κάποια διπλωματική υποστήριξη που θα μπορούσε να δώσει στην αλβανική κυβέρνηση.

Οι ιταλικές εφημερίδες γνώμης, όπως το συντηρητικό *Τζιορνάλε*, που υποστήριζε

πριν από έναν χρόνο (23/3) ότι στο Αργενόκαστρο οι Έλληνες μειονοτικοί αναγκάζουν με τα δίκαια μέσα στα εκλογικά τμήματα τον κόσμο να ψηφίσει το κόμμα των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και έγραφε στις παραμονές του δεύτερου γύρου των αλβανικών εκλογών (29/3) ότι επίκειται ελληνική στρατιωτική επέμβαση στην Αλβανία, άλλαξαν εντελώς συμπεριφορά.

Η *Κορριέρε Ντε Λα Σέρρα*, που μέχρι πρότινος υποστήριζε την επίσημη εκδοχή της αλβανικής κυβέρνησης για την ελληνική μειονότητα των 60.000 ατόμων, απέφυγε να σχολιάσει την απέλαση των Αλβανών από την Ελλάδα. Πριν από 15 ημέρες, το Μιλάνο, έδρα της εφημερίδας, απέκτησε έναν δήμαρχο της ρατσιστικής και αντιδραστικής Λέγκας του Βορρά, με την υποστήριξη και της *Κορριέρε* που πιστεύει στην αποτελεσματικότητα των μεθόδων Μητσοτάκη.

Μεγάλη στροφή έκανε και το *Αβενίρε*, η καθημερινή πολιτική εφημερίδα της Συνόδου των Καθολικών Επισκόπων. Ενδεικτικό σημείο της αλλαγής αποτελούν τόσο ο τίτλος «Απελευθερώστε τους ελληνο-ορθοδόξους» όσο και ο υπότιτλος: «Η Ελλάδα ξαναστέλνει στην πατρίδα τους Αλβανούς πρόσφυγες», του εκτενούς άρθρου που δημοσίευσε η εφημερίδα (1/7) και στο οποίο δεν υπάρχουν εμφανή σχόλια εναντίον της απέλασης των Αλβανών. Και να φανταστεί κανείς ότι τις ίδιες μέρες τόσο το *Αβενίρε* όσο και ο *Οσερβατόρε Ρομάνο*, το επίσημο όργανο της Αγίας Έδρας, είχαν μακροσκελή αφιερώματα για την Αλβανία όπου εγκανιάστηκε το πρώτο καθολικό σχολείο. Ο διάλογος ανάμεσα στις Ορθόδοξες και την Καθολική Εκκλησία ίσως είναι πιο σημαντικός.

Αυτή τη φορά η ελληνική κυβέρνηση δεν έχει να αντιμετωπίσει το μένος του Ντε Μικέλις, στους διαδρόμους των Βρυξελλών και της Λισσαβώνας. Ο υπόδικος, ακόμα και για απάτες εναντίον της Αλβανίας, συνήγορος του Αλία μετά δυσκολίας μπορεί να πείσει κάποιους, όπως στη συνέντευξή του στο *Πανοράμα* του Μπερλουσκόνι (1/7), ότι για την όλη κατάσταση στα Βαλκάνια φταίει η Γερμανία.

Η μαζική απέλαση των Αλβανών από την Ελλάδα και η στάση των υπόλοιπων ευρωπαϊκών χωρών επιβεβαιώνει ένα γεγονός που ξεφεύγει από το πλαίσιο της βαλκανικής κρίσης.

Η Ευρώπη του 2000 θα αποτελεί ένα απόρθητο φρούριο, όπου οι τυχεροί που θα βρίσκονται μέσα θα απολαμβάνουν τη σχετική τους ευημερία αποκλείοντάς τους απέξω.

Η κατάργηση, ουσιαστικά, του πολιτικού άσυλου στη Γερμανία, την Αυστρία και τη Ελβετία, η χρησιμοποίηση των τρένων στη Γαλλία για τη μεταφορά λαθρομεταναστών στα λιμάνια της Μασσαλίας και της Τουλώνης και οι απελάσεις των Αλβανών στην Ελλάδα αποτελούν τμήματα των ίδιων γεωπολιτικών πρωτοβουλιών.

Μέσα και από αυτή τη λογική, οι συμμαχίες και οι αντιπαραθέσεις ανάμεσα στις ευρωπαϊκές δυνάμεις που συγκρούονται στα Βαλκάνια αποδεικνύονται πρόσκαιρες.

Για πρώτη φορά από την αρχή της διπλωματικής σύγκρουσης ανάμεσα στην Ελλάδα και την Ιταλία, ο τρόπος με τον οποίο μετέδωσε τις ειδήσεις το ιταλικό ειδησεογραφικό πρακτορείο ΑΝΣΑ δεν στρεφόταν εναντίον της Ελλάδας.

Σύμφωνα με την ΑΝΣΑ, «όταν το όνειρο της Ιταλίας έγινε καπνός για τους Αλβανούς, χιλιάδες Αλβανών βρήκαν δουλειά στην Ελλάδα σαν γεωργοί, σερβιτόροι και εργάτες με ένα ημερομίσθιο 20-30 δολαρίων, που για έναν Αλβανό, με την τύχη να έχει εργασία, αντιπροσωπεύει έναν μηνιαίο μισθό» (30/6).

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ της μνήμης αποτελεί τη σύγχρονη στρατηγική των ΜΜΕ. Ευτυχώς που έχουν απομείνει αρκετές διαφημίσεις της Μπένεττον, με τα UNITED COLORS OF της, για να μας θυμίζουν την τύχη και την απελπισία των Αλβανών προσφύγων που διέσχισαν την Αδριατική.

Ο Φορέστι, ο καινούργιος ιταλός πρέσβης στα Τίρανα, δήλωσε (5/7) ότι «μπορούμε να ισχυριστούμε και το αναγνωρίζουν και οι ίδιοι οι Αλβανοί ότι, χωρίς την Επιχείρηση Πελεκάνος, υπήρχε ο κίνδυνος η κατάσταση να εξελιχθεί σε εμφύλιο πόλεμο. Η συνεργασία που επιτεύχθηκε ανάμεσα στις πολιτικές και στρατιωτικές δυνάμεις που αντιμετώπισαν την επισιτιστική κατάσταση ανάγκη υπήρξε εξαιρετική. Με την Επιχείρηση Πελεκάνος επιτεύχθηκε η διανομή της ιταλικής βοήθειας συνολικής αξίας που ξεπερνά τα 1.000 δισ. δρχ. που κόστισε περίπου άλλα τόσα στον στρατιωτικό προϋπολογισμό με τη χρησιμοποίηση πάνω από 1.400 στρατιωτών». Όμως ο Φορέστι δρέθηκε στα Τίρανα για να αντικαταστήσει τον εγκαθήμετο Ντε Μικέλις που μετατέθηκε στην Τανζανία, κατηγορούμενος για απάτες σε βάρος της επισιτιστικής βοήθειας.

Η Ευρώπη των δύο ταχτητήτων προχωρεί στην ολοκλήρωσή της μέσα από έναν αγώνα ταχύτητας προς τη βαρβαρότητα.

Τα βιβλία της «γνώσης»

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΕΧΩΡΙΖΟΥΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Διεύθυνση: Π. Κονδύλης

ΧΑΝΝΑ ΑΡΕΝΤ

Η ανθρώπινη κατάσταση (Vita activa)

ΡΑΪΜΟΝ ΑΡΟΝ

Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης
Πρώτος τόμος: Μοντεσκιέ, Κοντ, Μαρξ, Τσάβιλ
Δεύτερος τόμος: Η γενία της καμψής του αιώνα, Εμίλ Ντυρκέμ, Βιλφρέντο Παρέτο, Μαξ Βέμπερ

ΛΕΒ ΒΥΓΚΟΤΣΚΙ

Σκέψη και γλώσσα

ΛΟΥΣΙΕΝ ΓΚΟΛΝΤΜΑΝ

Διαλεκτικές ερευνές

ΜΑΡΣΕΛ ΓΚΡΑΝΕ

Η κινεζική σκέψη

ΟΥΜΠΕΡΤΟ ΕΚΟ

Θεωρία Σημειωτικής

ΟΛΟΦ ΖΙΓΚΟΝ

Βασικά προβλήματα της αρχαίας φιλοσοφίας

ΕΡΝΣΤ ΚΑΣΣΙΡΕΡ

Ο μύθος του κρατους

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΝΔΥΛΗΣ

Η κριτική της μεταφυσικής στη νεότερη σκέψη (Απο τον οψίμο Μεσαίωνα ως το τέλος του Διαφωτισμού)

ΒΙΚΤΩΡ ΚΡΑΦΤ

Ο κύκλος της Βιέννης και η γενεση του νεοθετικισμού (Βιττγκενστάιν, Σλίκ, Κάρναπ, Πόππερ)

ΚΑΡΛ ΛΕΒΙΤ

Το νόημα της Ιστορίας (Η φιλοσοφία της Ιστορίας από τις βιβλικές της απαρχές ως τους Μαρξ και Μπουρκχαρντ)

ΚΑΡΛ ΛΕΒΙΤ

Απο τον Χέγκελ στον Νίτσε. Το επαναστατικό ρήγμα στη σκέψη του 19ου αιώνα
Πρώτος και δεύτερος τόμος

ΤΖΩΝ ΛΟΚ

Δεύτερη πραγματεία περί κυβερνήσεως

Κ. ΜΠ. ΜΑΚΦΕΡΣΟΝ

Ατομικισμός και ιδιοκτησία (Η πολιτική θεωρία του πρώιμου φιλελευθερισμού από τον Χομπς ως τον Λοκ)

Κ. ΜΠ. ΜΑΚΦΕΡΣΟΝ

Η ιστορική πορεία της φιλελευθέρης δημοκρατίας

ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ - ΦΡ. ΕΝΓΚΕΛΣ

Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Ανατολικό Ζήτημα

ΜΑΡΤΙΝ ΜΠΟΥΜΠΕΡ

Το πρόβλημα του ανθρώπου

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΟΥΤΣΟΣ (επιμ.)

Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 ως το 1974

Πρώτος τόμος: Οι σοσιαλιστές διανοούμενοι και η πολιτική λειτουργία της πρώιμης κοινωνικής κριτικής (1875-1907)

Δεύτερος τόμος: Ιδέες και κινήσεις για την οικονομική και πολιτική οργάνωση της εργατικής τάξης (1907-1925)

Α' Μέρος: «Από το κοινωνικό μας ζήτημα» στην ιδρυτική γενία του ΣΕΚΕ

ΖΑΚ ΝΤΕΡΡΙΝΤΑ

Περί γραμματικής

ΖΑΝ ΠΙΑΖΕ

Σοφία και ψευδαισθήσεις της φιλοσοφίας

ΦΡΑΝΣΟΥΑ ΣΑΤΕΛΕ (επιμ.)

Ιστορία της Φιλοσοφίας

Πρώτος τόμος: Από τον Πλάτωνα ως τον Θωμά Ακινάτη

Δεύτερος τόμος: Από τον Γαλιλαίο ως τον Ζ. Ζ. Ρουσώ

Τρίτος τόμος: Από τον Καντ ως τον Χουσσέρλ

Τετάρτος τόμος: Ο Εικοστός Αιώνας

Ν.Π. ΣΚΟΥΤΕΡΟΠΟΥΛΟΣ (επιμ.)

Η αρχαία σοφιστική. Τα σωζόμενα υποσπασματα

ΖΩΡΖ ΣΟΡΕΛ

Οι ψευδαισθήσεις της προόδου

ΛΕΟ ΣΤΡΑΟΥΣ

Φυσικό Δίκαιο και Ιστορία

ΚΛΩΝΤ ΛΕΒΙ-ΣΤΡΩΣ

Φυλή και ιστορία

ΤΟΜΑΣ ΧΟΜΠΣ

Λεβιάθαν. Η Υψηλή Μορφή και Εξουσία μιας Εκκλησιαστικής και Λαϊκής Πολιτικής Κοινότητας

Πρώτος και δεύτερος τόμος

ΓΙΟΧΑΝ ΧΟΥΖΙΝΓΚΑ

Ο άνθρωπος και το παιχνίδι

ΕΝΤΜΟΥΝΤ ΧΟΥΣΣΕΡΛ

Δεύτερη λογική έρευνα. Η ιδεατή ενότητα του Ειδούς και οι νεότερες θεωρίες για την αφαίρεση

ΝΙΚΟΣ Κ. ΨΗΜΜΕΝΟΣ

Η ελληνική φιλοσοφία 1453-1821

Πρώτος τόμος: Η κυριαρχία του Αριστοτελισμού (Προκορυθαλική και Κορυθαλική περίοδος)

Δεύτερος τόμος: Η επικράτηση της νεωτερικής φιλοσοφίας (Μετακορυθαλική περίοδος)

ΛΟΥΝΤΒΙΧ ΒΙΤΤΓΚΕΝΣΤΑΙΝ

Φιλοσοφικές παρατηρήσεις

εκδόσεις «γνώση»

Ιπποκράτους 31, 106 80 Αθήνα - τηλ. 36 20 941, 36 21 194

Συνασπισμός ή Ομοσπονδία

Του Τάσου Παππά

Λέγαμε σε προηγούμενο σημείωμά μας πως στο Συνασπισμό οι αυτοκτονικές τάσεις είναι ισχυρές. Ακόμη και την περίοδο του καλοκαιριού τα στελέχη του κόμματος δεν εννοούν να χαμηλώσουν τους τόνους και να πάνε επιτέλους διακοπές ώστε να γλιτώσουν αυτοί οι ταλαίπωροι οπαδοί τους οι οποίοι ανοίγουν κάθε μέρα τις εφημερίδες όλο αγωνία ψάχνοντας να βρουν «ποιος αυτή τη φορά χτύπησε» με δηλώσεις, άρθρο ή συνέντευξη. Κανονικά τα μέλη της παράταξης έπρεπε να είχαν συμφιλιωθεί με την ιδέα ότι η σοβαρότητα και η αυτοσυγκράτηση είναι στοιχεία εν ανεπαρκεία. Είναι όμως τόσες και αλλεπάλληλες οι εκπλήξεις ώστε ακόμη και ο εθισμένος στις παλιμβουλίες των στελεχών οπαδός αιφνιδιάζεται από τις «επιδόσεις» ορισμένων παραγόντων του Συνασπισμού. Πρέπει να αποτελεί παγκόσμια πρωτοπορία αυτό που συμβαίνει στη Θεμιστοκλέους.

ΤΟΥΣ τελευταίους μήνες σημειώθηκαν εκπληκτικά πράγματα που ξεπερνούν τα όρια και της πιο νοσηρής φαντασίας. Έχουμε και λέμε:

Ο βουλευτής **Νίκος Γαλανός** άνοιξε πανιά για το ΠΑΣΟΚ καταγγέλλοντας τους συντρόφους του.

Ο βουλευτής **Μίμης Ανδρουλάκης**, που εκπροσωπεί μόνο τον ευατό του, συγκροτεί συνδέσμους σ' όλη την Ελλάδα, αγωνίζεται να κάνει στην «προοδευτική παράταξη» ό,τι κάνει ο **Σαμαράς** στο συντηρητικό στρατόπεδο και στέλνει επιστολές στους μαζικούς φορείς -από ΣΕΒ μέχρι ΓΣΕΕ- για να προωθήσει το κοινωνικό συμβόλαιο που οραματίζεται.

Ο βουλευτής **Μανόλης Δρεττάκης** δηλώνει ότι δεν θα θέσει υποψηφιότητα στις εκλογές γιατί δεν του ταριάζει το ύψος που επικρατεί στην πολιτική ζωή.

Ο βουλευτής **Γρηγόρης Φαράκος** όταν δεν θέτει θέμα ηγεσίας και προέδρου -αυξάνοντας την ανασφάλεια της **Μ. Δαμανάκη**- ασχολείται με τον εξωραϊσμό της πολύχρονης ιστορίας του στο κομμουνιστικό κίνημα.

Ο βουλευτής **Ανδρέας Λεντάκης**, αφού πέρασε διαδοχικά από τις φάσεις: «Δεν συ-

νιζαζόμαστε με το βαναποτισμό του Παπανδρέου» - «ήταν λάθος η παραπομπή Παπανδρέου» - «δεν αποκλείεται να πάω στο ΠΑΣΟΚ» - καταλήγει στην «Πολιτική Άνοιξη» του **Α. Σαμαρά** υποχρεώνοντας τους πολιτικούς αναλυτές να σηκώσουν τα χέρια μπροστά στο φαινόμενο των οβιδικών μεταμορφώσεων του.

Ο ευρωβουλευτής του Συνασπισμού **Αλέκος Αλαβάνος** παραιτείται από την Κεντρική Πολιτική Επιτροπή αφήνοντας αιχμές για την επάρκεια της προέδρου του κόμματος.

Ο **Αιμίλιος Ζαχαρέας** χωρίς λόγο επιτίθεται κατά του **Παναγιώτη Λαφαζάνη** επειδή ο τελευταίος τα έβαλε με τον **Μίκη Θεοδωράκη**.

Ο **Πέτρος Κουνάλας** καταγγέλλει την ύπαρξη ομάδων που συνεργάζονται στη βάση μοιράσματος ηγετικών θέσεων συναλλασσόμενες στο σκοτάδι των παρασκηνίων.

Το «**Ριζοσπαστικό Φόρουμ**» αποκαλεί χλευαστικά «νεοκομμουνιστές» τους προερχόμενους από το ΚΚΕ που ετοιμάζονται να συμπήξουν ρεύμα.

Οι «**νεοκομμουνιστές**» χαρακτηρίζουν «αριστεροδεξιούς» όσους ομνύουν στο όνομα της διεθνούς σοσιαλδημοκρατίας.

Την ίδια ώρα στελέχη του ΣΥΝ ερίζουν δημοσίως για σχεδόν όλα τα θέματα της τρέχουσας πολιτικής, όπως είναι η συνθήκη του Μάαστριχτ, η υπόθεση των Σκοπίων, οι σχέσεις με το ΠΑΣΟΚ, η στάση απέναντι στις ιδιωτικοποιήσεις, ακόμη και η εκτροπή του Αχελώου. Κοντολογίς αχταρμάς. Κατά συνέπεια, η δημόσια εικόνα του κόμματος δεν μπορεί να είναι καλή. Κατάσταση που αποτυπώνεται και στις δημοσκοπήσεις. Είναι χαρακτηριστικό ότι το προβάδισμα που είχε ο Συνασπισμός έναντι του ΚΚΕ σιγά-σιγά μειώνεται έτσι που ο εκλογικός στόχος: «**Συνασπισμός τρίτη δύναμη**» να φαντάζει περίπου μαξιμαλιστικός, μετά και την εμφάνιση της «Πολιτικής Άνοιξης».

«**Ας πιάσουμε το 3% και να είμαστε ευχαριστημένοι**», λένε μεταξύ τους τα στελέχη του ΣΥΝ.

Το άγχος της κοινοβουλευτικής επιδίωξης

ΤΟ άγχος της κοινοβουλευτικής επιδίωξης είναι τόσο έντονο ώστε σε κάθε γενική ανακοίνωση που εκδίδεται από το γραφείο Τύπου να υπάρχει οπωσδήποτε και μία αναφορά για την απλή αναλογική που από τον μέσο πολίτη προσλαμβάνεται ως κίνηση αμυντικού χαρακτήρα, κάτι που αποφεύγει συστηματικά το ΚΚΕ όχι γιατί αισθάνεται σίγουρο ότι θα καθαλήσει το όριο αλλά επειδή θέλει να δείξει στον κόσμο του ότι είναι σίγουρο.

Όταν θα κορυφωθεί η προεκλογική εκστρατεία των κομμάτων το ακροατήριο του Συνασπισμού θα δεχθεί ισχυρές πιέσεις από πολλές κατευθύνσεις. Ένα μικρό τμήμα του ενδεχομένως να στραφεί προς το ΚΚΕ, ένα άλλο να ναρκωθεί από τις σειρήνες του ΠΑΣΟΚ αλλά τη μεγάλη ζημιά θα κάνουν η απογοήτευση, η αδράνεια και ο ωχαδερφισμός, συμπεριφορές που θα βρουν διέξοδο στο «**λευκό**», το άκυρο και τη συνειδητή αποχή.

Το ερώτημα που πλανάται είναι αν η κατάσταση αυτή μπορεί ν' αντιστραφεί. Αν δηλαδή είναι δυνατόν να τιθασευθεί ο «οίστρος», η φλυαρία, να ελεγχθούν οι άμετρες φιλοδοξίες και εν πάση περιπτώσει να απο-

δυναμωθούν οι φυγόκεντρες τάσεις. Αυτό θα μπορούσε να συμβεί αν οι διαφορές εντοπίζονταν στο επίπεδο της τακτικής. Όμως τα προβλήματα είναι πολύ πιο σύνθετα, γι' αυτό άλλωστε και όλες οι πρωτοβουλίες που είχαν σκοπό να κινητοποιήσουν τον πατριωτισμό και τα αμυντικά ανακλαστικά έπεσαν στο κενό. Πώς, για παράδειγμα, να επιτευχθεί η συσπείρωση έστω και στη λογική της επιδίωξης όταν υπάρχουν αγεφύρωτες αντιθέσεις σε ζητήματα στρατηγικής; Όταν απουσιάζει ο συνεκτικός ιστός της ιδεολογίας ή έστω ενός υποκατάστατου -ενός εχθρού φερ' ειπείν, υπαρκτού ή κατασκευασμένου-, όταν αντί της αλληλεγγύης και της συντροφικότητας δεσπόζουν η καχυποψία και ο ανταγωνισμός. Όταν αντί της προσπάθειας υπέρβασης των διαχωρισμών με βάση των κομματική προέλευση προκρίνεται η συνοχή της ομάδας με κριτήριο την πολιτική καταγωγή. Όταν μερικοί πρώτα είναι μέλη στις φράξεις τους -γιατί περί αυτού πρόκειται και τα περί τάσεων εκτοξεύονται για να ξεγελάσουν τους αφελείς- και μετά νοιάζονται για το κόμμα.

Μετεξέλιξη σε Ομοσπονδία

Η πιθανότερη εξέλιξη είναι να μετεξελι-

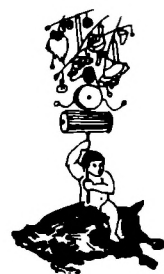
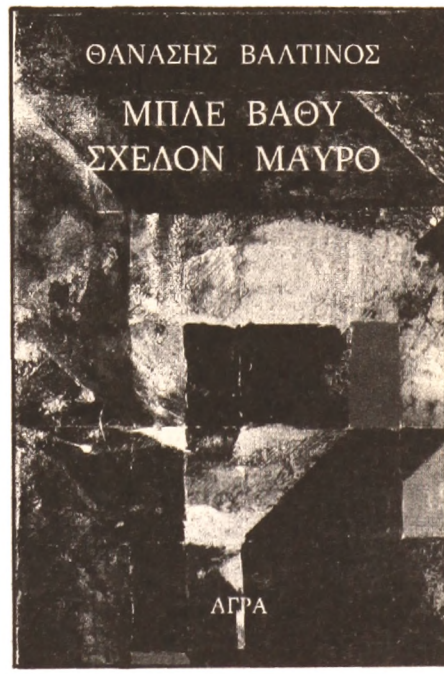
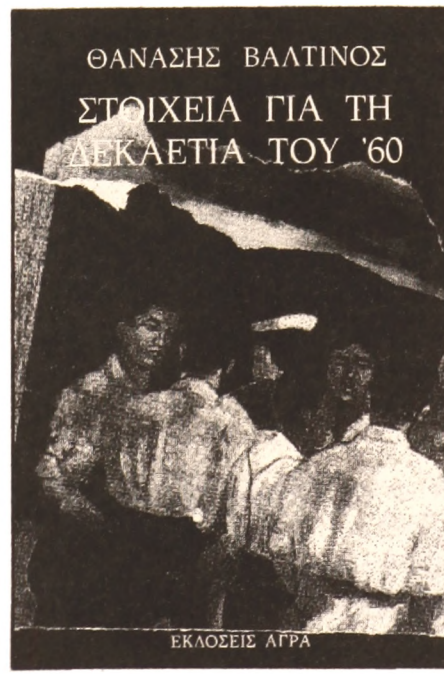
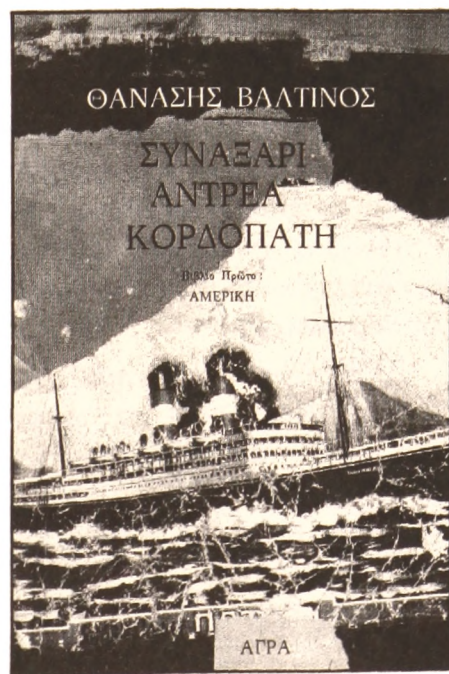
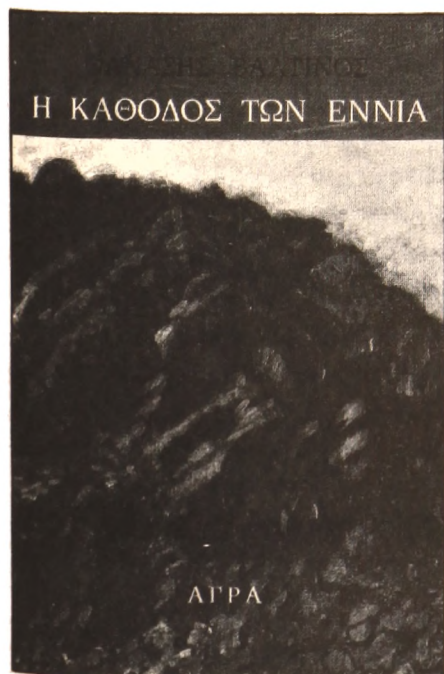
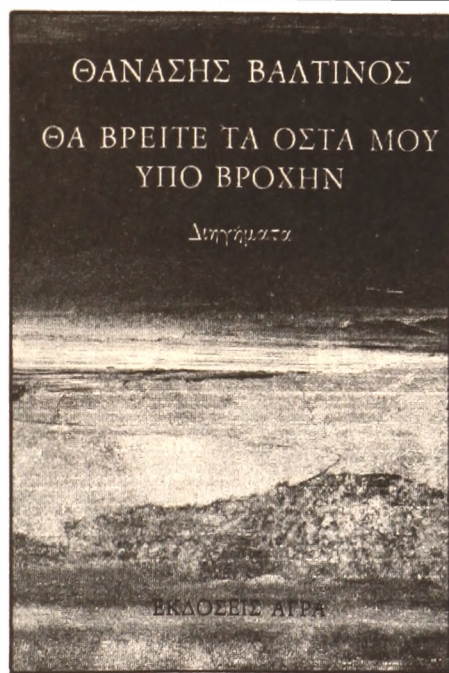
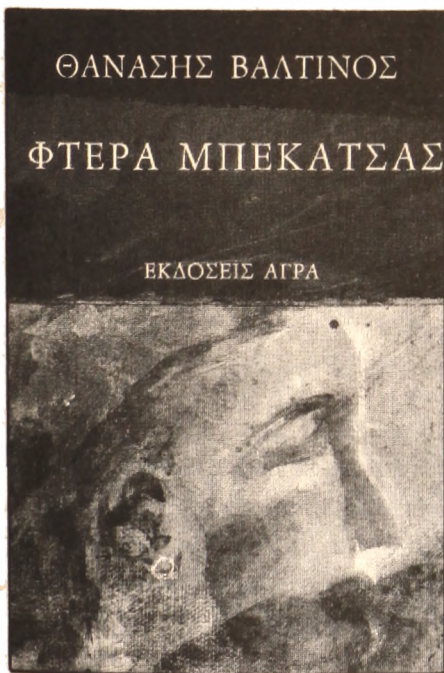
χθεί ο Συνασπισμός σε ομοσπονδία ομάδων και ρευμάτων και να πορεύεται έτσι συνεχώς συρρικνούμενος μέχρι ένα ισχυρό σοκ να του προκαλέσει ανεπανόρθωτη βλάβη.

Την εντύπωση αυτή ενισχύει και η προσπάθεια των στελεχών που οσονούπω ανακοινώνουν τη συγκρότηση «Αριστερού Ριζοσπαστικού Ρεύματος» το οποίο θα κληθούν να πλαισιώσουν όσοι διαφωνούν σήμερα με το ιδεολογικό (;) στίγμα του κόμματος. Ήδη έχουν γίνει γνωστοί οι βασικοί άξονες της πολιτικής πλατφόρμας του ρεύματος, ενώ οι δημόσιες πρωτοβουλίες τους (επιστολή των «13» στην εφημερίδα *Τα Νέα* για το 1989 και η συνέντευξη *Δραγασάκη* στη *Νίκη* με τον παραπειστικό τίτλο «κόβεται στα δύο ο ΣΥΝ», έχουν ανησυχήσει την ηγετική ομάδα.

Πρόθεση των προσώπων που συσπειρώνονται στο νεότερο ρεύμα (*Λαφαζάνης, Δραγασάκης, Φλαμπουράρης, Φιλίνης, Καϊμάκης, Στατούλης κ.ά.*) είναι να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των μελών που προέρχονται από το ΚΚΕ και να δάλουν φραγμό στην προσπάθεια διολίσθησης του κόμματος σε σοσιαλδημοκρατικές θέσεις, κατηγορία που απευθύνουν τόσο προς την ηγετική ομάδα

όσο και προς το «Ριζοσπαστικό φόρουμ». Υπερασπίζονται την τιμή της Αριστεράς κόντρα σε όσους λौδορούν το παρελθόν και επιχειρούν ν' απαντήσουν σ' όλα τα θέματα που βάζει η συγκυρία. Αυτή ήταν η κινητήρια λογική που προκάλεσε την επιστολή τους στα *Νέα* για το 1989. Υπογραμμίζουν ότι αφού το κόμμα δεν επεξεργάζεται συλλογικά μία θέση για το καλοκαίρι του 1989 δεν είναι δυνατόν να επιτρέψουν σε κάποιους να «σπεκουλάρουν» Πάντως την πρότασή τους για επιστολή στην εφημερίδα την έβαλαν στην Πολιτική Γραμματεία λέγοντας ότι την απάντηση οφείλει να δώσει το καθοδηγητικό όργανο. Η αντίδραση ήταν αρνητική από την πλειοψηφία των μελών, με το σκεπτικό ότι δεν πρέπει να αναζωπυρωθεί τώρα η συζήτηση για την κρίσιμη περίοδο και έτσι ανέλαβαν αυτοί να σχολιάσουν το «δρώμικο '89».

Η εσωκομματική αντιπαράθεση αναμένεται να συντηρηθεί καθ' όλη τη διάρκεια του θέρους και να κλιμακωθεί λίγο πριν από τις εκλογές όταν το ζήτημα των συνεργατών έρθει δραματικά στην επιφάνεια. Αν μάλιστα ο Συνασπισμός δεν καταφέρει να διαβεί το κατώφλι του 3%, τότε δεν γνωρίζουμε πώς θα αποφευχθεί η έκρηξη των υποκειμενισμών...

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΑΓΡΑ

Όταν οι βουλευτές παίζουν μπάλα!

Οι βουλευτές Μεσσηνίας της Ν.Δ., τελευταίο παράδειγμα του παρεμβατισμού στα αθλητικά πράγματα

Του Γιώργου Αρκουλή

ΕΙΝΑΙ πλέον γνωστή σε όλους η κατάληξη της θλιβερής ποδοσφαιρικής «κόντρας» μεταξύ Αιγάλεω και Καλαμάτας, σχετικά με το ποια από τις δύο ομάδες κέρδισε το εισιτήριο ανόδου στην 6^η κατηγορία. Είναι, επίσης, γνωστή η ηλίθια ιστορία του πώς ο ένας από τους δύο ποδοσφαιρικούς συλλόγους «ενεργοποίησε» τους βουλευτές της εκλογικής του περιφέρειας, προκειμένου να κερδίσει «πόντους» στην υπόθεση. Το είδαμε, το ζήσαμε. Εκείνο που δεν αντιληφθήκαμε ήταν η αντίδραση των μέσων ενημέρωσης, με εξαίρεση μία ραδιοφωνική εκπομπή, που αντιμετώπισε ειρωνικά και με δόση σαρκασμού την «άνοδο» των μεσσηνίων βουλευτών στο ποδοσφαιρικό αλισβερίσι αυτού του άτυχου τύπου...

□ Αναμεταδίδουμε από τον ΩΧ FM της Παρασκευής 02.07.93:

.. Βασικό θέμα της ημέρας ήταν, χθες, η συνέντευξη Τύπου των Καλαματιανών, για το γνωστό μπάχαλο που τους έχει προκύψει -καλοκαιριάτικα- με την άνοδο ή μη στη 6^η κατηγορία. Ήρθαν όλοι, ή μάλλον σχεδόν όλοι, γιατί το απουσιολόγιο έγραψε το όνομα του βουλευτή Μπένου (του ΠΑΣΟΚ) που τον νόμιζα γίγαντα και λαϊκό... Ευτυχώς στην αίθουσα του ξενοδοχείου "Μεγάλη Βρεταννία", δούλενε ο κλιματισμός, γιατί θα έσκαγαν οι άνθρωποι από την αγωνία, συν τη ζέστη».

(Στο σημείο αυτό, η ραδιοφωνική εκπομπή πλουτίστηκε από το εντελώς λαϊκό τραγουδάκι «Τα λερωμένα τ' άπλυντα»).

«... Βασικός ομιλητής ήταν ο πρόεδρος της Καλαμάτας Σωτήρης Πλεμένος. Φιγουρίνι. Λες και είχε βγει κατ' ευθείαν από την μπανιέρα του! Αν και Πλεμένος, έκανε μεγάλη εντύπωση... Δίπλα του, τέσσερις από τους επτά βουλευτές Μεσσηνίας. Τους αναφέρω κατ' αλφαβητική σειρά για να μην παρεξηγηθώ: Φωτέας, Λαμπρόπουλος, Φιλίππου και Παπανικολάου. Θα μου πείτε: με τον κύριο Φωτέα πρώτο, ποια αλφαβητική σειρά τήρησα και κουραφέξαλα. Έχω το λόγο μου. Ο βουλευτής κ. Φωτέας έδειχνε να έχει κύρος, περισσότερο από τους άλλους. Και βέβαια δεν είπε λέξη για το θέμα. Είναι να μην τον σέδεσαι; Και ο κύριος Φιλίππου δεν είπε πολλά πράγματα, αλλά έπεισε. Με το γκρι μουσάκι, σου έδινε την εντύπωση επιτυχημένου ιστοριοδίφη, ιατροφιλόσοφου, τέτοια. Κύριος... Αν είχε τιμήσει τη σύναξη και ο υπουργός κύριος Καλατζάκος, τότε οι Μεσσηνίοι θα διέθεταν άσσο στο μανίκι. Κρίμα! φορούσαν όλοι σακάκια... Διαβάστηκε μικρό ψήφισμα, που αφορούσε "δύσκολους και ύποπτους καιρούς", λες και δεν τους ξέρουμε, για "ρυθμιστές και ηγήτορες στο ποδόσφαιρο" κ.λπ. Και κατέληξαν: ο καθένας από εδώ και στο εξής ας αναλάβει τις ευθύνες του».

Οι βουλευτές (ευτυχώς, όχι όλοι...) ήταν εκεί, λοιπόν, άγονταν -φέρονταν ως πρωτομάρτυρες και ως βασικοί πρωταγωνιστές μιας σύναξης, που ποτέ δεν θα ήθελαν να αναγνωρίσουν. Βεβαίως, η παρουσία τους καταντά γραφική και, εν τέλει, συμπαθής. Δεν ήταν η πρώτη, ούτε βεβαίως θα τελειώσουν με την περίπτωσή τους οι συμπαράστασεις κοινοβουλευτικών ανδρών σε αδικημένους αθλητι-

κούς συλλόγους της περιφέρειας τους.

Δεν είναι δυνατόν να συνεχιστεί αυτό το μπάχαλο. Δηλαδή, όποιος αθλητικός παράγων, πιστεύοντας ότι βλάπτονται τα συμφέροντά του, να τρέχει σε υπουργικά γραφεία και... παραυπουργικούς διαδρόμους.

Η περίπτωση του φετινού καλοκαιριού, με τον «πόλεμο Καλαμάτας - Αιγάλεω» αποτελεί την πρόσφατη εικόνα πολιτικοποίησης αθλητικού γεγονότος, αλλά όχι αυτό που περιέχει το στοιχείο της έξαρσης που ενδεχομένως θα οδηγήσει σε μακροπρόθεσμο σκάνδαλο. Άλλη περίπτωση διεκδικεί τον... τίτλο. Και δεν είναι άλλη από την περίφημη υπόθεση του Ολυμπιακού Πειραιά και τα χρέη του προς το ελληνικό Δημόσιο (στο οποίο ανήκει, βεβαίως, η Τράπεζα Κρήτης).

Δεν έχει κοπάσει ακόμη ο θόρυβος από τους «κεραυνούς» τους οποίους εξαπέλυσε πρόσφατα ο πρόεδρος του ΠΑΟΚ Θεσσαλονίκης Θωμάς Βουλινός, κατά του Κράτους, σε ένα απίστευτο κρεσέντο κριτικής των πάντων, γύρω από το ελληνικό ποδόσφαιρο. Ο πρόεδρος του ισχυρού συλλόγου της Μακεδονίας, χωρίς καν να επικαλεστεί το γνωστό «δεν διεκδικώ το αλάθητο του Ποντίφηκα», είπε πολλά. Μερικά από αυτά αφορούσαν στον κρατικό παρεμβατισμό και τις υπό κυοφορία, ίσως, χαριστικές πράξεις, προς ένα μεγάλο σύλλογο, μεγάλο και υπό την έννοια των ψηφοφόρων.

Ο Θ. Βουλινός τα είπε κάπως άγαρμπα, ωστόσο οι κρίσεις και διαπιστώσεις του δεν απέχουν από την πραγματικότητα. Θίγει μια παλιά καλή συνταγή που «τρέφει» πολιτικούς γίγαντες: οι έχοντες την εξουσία (νομοθετική, οικονομική κ.λπ.) στα χέρια τους δεν διστάζουν συχνά - πυκνά να ευνοούν τους «μεγάλους» θάβοντας, ταυτόχρονα, τους μικρούς (χωρίς εισαγωγικά αυτοί...).

ΠΙΝ λίγα χρόνια, άλλαξε νόμος μέσα σε μια νύχτα, προκειμένου να αποφύγει τιμωρία η ποδοσφαιρική Λάρισα και να κατακτήσει τον τίτλο. Τότε, είχε «συλληφθεί» αλλοδαπός ποδοσφαιριστής της εν λόγω ομάδας να έχει κάνει χρήση αναβολικής ουσίας. Το κράτος υποχρεώθηκε να συμμορφωθεί προς τις απαιτήσεις του λαρισαϊκού κοινού, κάτω από πλήρη πολιτική φόρτιση, αλλά και επεισόδια στην εθνική οδό. Επεισόδια με φωτιές και άλλες χαρισματικές πράξεις, που -για μπόλικες ώρες- είχαν αποκόψει τη Βόρειο Ελλάδα από τη Μητρόπολη του Νότου.

Το περίφημο (οδυνηρό, θα λέγαμε...) «πολιτικό κόστος» σκέφτηκαν και τώρα, μέσα στο καυτό καλοκαίρι, οι Μεσσηνίοι βουλευτές της Δεξιάς και έσπευσαν στην «επιτροπή σωτηρίας», έτοιμοι να συνηγορήσουν στα δίκαια της «μεσσηνιακής ποδοσφαιρικής φυλής» και να κατακεραυνώσουν την έλλειψη εντιμότητας στις κινήσεις του αντιπάλου Αιγάλεω. Με τον τρόπο αυτό, εξασφάλισαν -σαφώς- μίαν ακόμη τετραετία παραμονής στο ιστορικό κτίριο της κεντρικής αθηναϊκής πλατείας. Εκεί, όπου μόνο τα περισσότερα στο προαύλιο δείχνουν να μην καταλαβαίνουν τι συμβαίνει γύρω.

Ο Κατσιγιάννης «φυτεύει» τώρα και αυθαίρετες κεραιές!

Του Γιάννη Κωστάκη

Ό,τι αποτέλεσμα υπάρχει, αν κάποιος βάλει το λύκο να φυλάει τα πρόβατα, το ίδιο έχει και ο έλεγχος των αυθαιρέτων, από την ημέρα που ο πρωθυπουργός αποφάσισε να αναθέσει τον τομέα αυτό στον κ. Χρ. Κατσιγιάννη. Όπως ο γνωστός καλόγερος βάφτιζε το κρέας ψάρι, έτσι και ο θρυλικός πλέον υφυπουργός νομιμοποιεί κάθε είδους αυθαίρετη κατασκευή. Η δράση του είναι ήδη γνωστή, από τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα και τις εφημερίδες. Σήμερα παρουσιάζουμε μια μάλλον άγνωστη πτυχή των δραστηριοτήτων και του «ταλέντου» του.

Ποιος άραγε, ακούγοντας τα περί κινητής τηλεφωνίας και τις υπηρεσίες που προσφέρει, σ' όποιον δέβαια έχει τη δυνατότητα να πληρώσει τις τσουχτερές τιμές που συνεπάγονται, μπορεί να φανταστεί ότι το έργο αυτό φέρνει σ' ένα βαθμό και την υπογραφή Κατσιγιάννη; Και όμως, οι 15 έως 20 κεραιές, που έχουν τοποθετηθεί σ' Αθήνα και Πειραιά, για την εξυπηρέτηση των δύο εταιριών που επελέγησαν από την κυβέρνηση, έχουν στηθεί χάρη στις «διευκολύνσεις» του, συμπαθούς κατά τα άλλα, υφυπουργού.

Όταν λέμε κεραιές, μην φανταστεί κάποιος, κάτι σαν κεραία τηλεόρασης. Πρόκειται για ολόκληρη κατασκευή και ένα σύμπλεγμα κεραιών, που είναι άγνωστο τι επιπτώσεις μπορεί να έχουν για τους περιοίκους.

Μια από αυτές, που ανήκει στην επιχείρηση όπου συμμετέχει και ο κ. Σ. Κόκκαλης, είναι τοποθετημένη ακριβώς στο κέντρο του Πειραιά. Ακριβώς απέναντι από την Αστυνομική Διεύθυνση και το Δημαρχείο. Άλλη μια, της ιταλικής εταιρίας, έχει τοποθετηθεί στο λόφο του προφήτη Ηλία. Όμως ούτε κατά την εγκατάστασή τους ούτε μετά ευαισθητοποιήθηκε οποιαδήποτε αρμόδια αρχή να ελέγξει αυτεπάγγελα αν πληρούν ή όχι τις νόμιμες προϋποθέσεις. Όσον αφορά στην Αστυνομία, το θέμα ίσως να εξηγείται εύκολα, αφού δεν πρόκειται ούτε για Αλβανούς ούτε για έλεγχο πληρωμής των τελών κυκλοφορίας Ι.Χ., οπότε και ο κάθε αστυφύλακας θα εισέπρατε πεντοχίλιαρο, μόλις ανακάλυπτε παραβάτη.

Η πολεοδομία όμως του Πειραιά, μόνο κατόπιν ερωτήσεώς μας, έστειλε υπάλληλο

να ελέγξει τι ακριβώς συμβαίνει, που τελικά αποχώρησε με την απάντηση ότι υπάρχει άδεια από το υπουργείο Συγκοινωνιών. Στη συνέχεια, η υπηρεσία αρκέστηκε στην αποστολή επιστολής προς το υπουργείο, η τύχη της οποίας παραμένει προς το παρόν άγνωστη.

Αυθαίρετες κεραιές

Διαπιστώνοντας ότι από την πλευρά της πολεοδομίας μάλλον θα αργήσει οποιαδήποτε απάντηση, στραφήκαμε στην πλευρά της Παναφόν, κατόχου της επίμαχης κεραιάς. Από τον αρμόδιο της νομικής υπηρεσίας της εταιρίας μάθαμε ότι όλες οι κεραιές που έχουν τοποθετηθεί σ' Αθήνα και Πειραιά «βρίσκονται σε κάποιο στάδιο έγκρισης». Όταν παρατηρήσαμε ότι, εφόσον δεν υπάρχει οριστική έγκριση, είναι αυθαίρετα τοποθετημένες, ο ευγενέστατος συνομιλητής μας είπε ότι «είναι θέμα ημερών να νομιμοποιηθούν με το γράμμα του νόμου και ήδη έχουν κατατεθεί όλα τα απαιτούμενα έγγραφα».

Ποιου νόμου όμως; Εδώ ακριβώς έχει δώσει το χέρι του ο κ. Κατσιγιάννης. Ο νόμος που επικαλούνται οι εταιρίες δεν είναι άλλος από το γνωστό πολυνομοσχέδιο του γραφικού υφυπουργού του κ. Μητσοτάκη. Όπως μας πληροφόρησε ο εκπρόσωπος της «Παναφόν», όταν ξεκίνησε η ιστορία της κινητής τηλεφωνίας δεν υπήρχε το νομικό πλαίσιο (!!). Οι εταιρίες πίεσαν για τη γρήγορη ψήφιση των σχετικών νόμων από τη Βουλή. Φυσικά ο κ. Κατσιγιάννης και οι συναρμόδιοι υπουργοί σε μια από τέτοια κατεύθυνση άλλου δεν ήθελαν πολύ, για να ενδώσουν...

Παρά όμως την άμεση εξυπηρέτηση, ακό-

μα και σήμερα (σύμφωνα με τα λεγόμενα του εκπροσώπου της Παναφόν οι κεραιές δεν έχουν νομική κάλυψη. Σε τούτο συμβάλλει και η πατροπαράδοτη γραφειοκρατία της δημόσιας διοίκησης, που στη συγκεκριμένη περίπτωση απαιτεί έγκριση από τέσσερις υπηρεσίες: το υπουργείο Συγκοινωνιών, την υπηρεσία πολιτικής αεροπορίας, τη νομαρχία ή την δασική υπηρεσία και την επιτροπή αρχαιοτήτων. Στο τέλος, οι πολεοδομίες ελέγχουν αν υπάρχουν οι παραπάνω εγκρίσεις.

Όπως παρατηρούμε, στις προαναφερόμενες υπηρεσίες δεν συμπεριλαμβάνεται το υπουργείο Υγείας, που θα γνωμάτευε αν η τοποθέτηση κεραιών σε κατοικημένες περιοχές επηρεάζει την υγεία των κατοίκων. Η άποψη των εταιριών ότι λειτουργούν με ρεύμα μικρότερο απ' ό,τι η κεραία ενός ραδιοφωνικού σταθμού, εφόσον δεν επιβεβαιώνεται από επίσημη κρατική αρχή, μπορεί να θεωρηθεί ως ανακριδής.

Θα τολμήσουν;

Έπειτα από αυτά είναι σαφές ότι, τουλάχιστον για την κεραία στο κέντρο του Πειραιά, η πολεοδομία μπορεί να επέμβει άμεσα. Όχι βέβαια πως πιστεύουμε ότι κάποιος θα τολμήσει, σήμερα, να αντιταχθεί στον κ. Σ. Κόκκαλη, αλλά τουλάχιστον τα όσα γίνονται να γίνονται με το γράμμα του νόμου. Του νόμου που έτσι και αλλιώς εξυπηρετεί τα συμφέροντα του κ. Κόκκαλη και των συν αυτώ. Για τούτο έχουν φροντίσει οι διαχειριζόμενοι την τύχη αυτού του τύπου τα τελευταία 150 χρόνια.

Ε. ΤΙΜΟΛΙΝΑ
Τάσις
Μπαράλας

Προεκλογικά μέτρα Μάνου

Από την αρχή της θητείας του ως υπουργού Εθνικής Οικονομίας ο Στ. Μάνος διακήρυττε ότι κύριο μέλημα της κυβέρνησης ήταν η περιοριστική πολιτική με στόχο την ανάκαμψη της χεμαζόμενης ελληνικής οικονομίας. Κύριο μέλημα όλων των μέτρων που πήρε ο κ. Μάνος ήταν η συγκράτηση της ζήτησης με σκοπό την πτώση του πληθωρισμού, χωρίς όμως να ενδιαφέρονται για την οικονομική δραστηριότητα.

Τώρα όμως, λίγο καιρό πριν από τις εκλογές, η κατεύθυνση άλλαξε χωρίς να έχει επιτευχθεί τίποτα το σημαντικό στον τομέα του πληθωρισμού, ο οποίος συνεχίζει να τρέχει με ρυθμούς άνω του 16%. Όλα τα μέτρα που σκέπτεται να πάρει το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας στρέφονται αποκλειστικά και μόνο προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της οικονομικής δραστηριότητας, χωρίς αυτή τη φορά να λαμβάνεται κανένα μέτρο για τον περιορισμό του πληθωρισμού.

Τα νομοσχέδια που έχουν δει το φως της δημοσιότητας είναι ρυθμίσεις για χρέη και φορολογικές απαλλαγές για τις επιχειρήσεις και τους ελεύθερους επαγγελματίες. Επίσης δημοσιεύονται από τις φιλοκυβερνητικές εφημερίδες αναγγελίες έργων τα οποία θα δημιουργήσουν, όπως υποστηρίζουν, χιλιάδες θέσεις εργασίας.

Επίσης, προκειμένου για να κατευνάσει τις αντιδράσεις των εργαζομένων στον ΟΤΕ για την επικείμενη ιδιωτικοποίησή του, ο κ. Μάνος θα ανακοινώσει ευνοϊκές ρυθμίσεις για την αγορά μετοχών του Οργανισμού από τους ίδιους τους υπαλλήλους.

Τα μέτρα όμως αυτά δεν μπορεί να ξεγελάσουν κανένα ότι είναι καθαρά προεκλογικά, χωρίς κανένα προγραμματισμό και με απώτερο σκοπό μόνο τις ψήφους των εκλογέων, οι οποίοι έχουν απογοητευθεί τελείως από την πορεία της οικονομίας. Η κυβέρνηση Μητσοτάκη, όπως και η τελευταία κυβέρνηση του Αν. Παπανδρέου, πιστεύει ότι με τα μέτρα αυτά θα καταφέρει να παραμείνει στην εξουσία.

Ποιον όμως θα μπορέσει να πείσει όταν και αποδοτικά δεν πρόκειται να είναι και στην οικονομία δεν πρόκειται να προσφέρουν – αλλά κυρίως είναι τόσο απότομη η αλλαγή πορείας του κ. Μάνου που μόνο πειστική δεν είναι.

Δυστυχώς οι επιπτώσεις θα αφορούν και πάλι στους συνήθεις χαμένους, καθώς η επόμενη κυβέρνηση θα έχει το άλλοθι για νέα μέτρα λιτότητας.

Και ο χορός καλά κρατεί...

Πολιτική Άνοιξη - Θεωρητική Οικονομία

Το πρόγραμμα του νέου κόμματος «Πολιτική Άνοιξη», τη διακήρυξη του οποίου διάβασε την περασμένη εβδομάδα ο κ. Αν. Σαμαράς, περιέχει κάποιες βασικές ενδείξεις για τις θέσεις του πάνω στην ελληνική οικονομία και για τα μέτρα τα οποία πρέπει να ληφθούν για την ανάκαμψή της.

Εκτός από τα βασικά πε-
ρι κράτους πρόνοιας που διαφοροποιούν σημαντικά τις θέσεις του κόμματος από αυτές της Νέας Δημοκρατίας, οι υπόλοιπες αναφορές ήταν τα κύρια μέρη ενός φοιτητικού εγχειρίδιου για την πολιτική των κεντροδεξιών κυβερνήσεων της Ευρώπης κατά τις δεκαετίες του '70 και του '80.

Η «Πολιτική Άνοιξη» δεν μπόρεσε να ανακοινώ-

σει ένα πρόγραμμα για την οικονομία που να το χαρακτηρίζει κάτι. Τις προτάσεις του νέου κόμματος για την οικονομία θα μπορούσε κανείς να τις βρει στα προγράμματα και του ΠΑΣΟΚ και της Ν.Δ. Χωρίς όμως ουσιαστική επεξεργασία θέσεων για την οικονομία, θα έχει σοβαρά μειονεκτήματα απέναντι στον ακραίο φιλελευθερισμό της Νέας Δημοκρατίας και στο κοινωνικό μέτωπο

που προσπαθεί να δημιουργήσει το ΠΑΣΟΚ. Οι ψηφοφόροι έχουν κουραστεί και είναι πολύ δύσπιστοι στα χωρίς ουσιαστικά μέτρα προγράμματα. Αυτό πρέπει να το προσέξουν οι οικονομικοί εγκέφαλοι του νέου κόμματος.

Εμφύλιος στην Ολυμπιακή

Σε εμφύλιο πόλεμο εξελίσσεται η διαμάχη που έχει ξεσπάσει στην Ο.Α. μεταξύ των κυκλωμάτων προμηθευτών της εταιρίας. Η κατάσταση έφτασε σε τέτοιο σημείο που ο πρόεδρος της Ο.Α. Ε. Φθενάκης υπέβαλε την παραίτησή του και ανεχώρησε για τις ΗΠΑ.

Η κυβέρνηση θα πρέπει να αποφασίσει πολύ σύντομα για το μέλλον του κρατικού αερομεταφορέα και ειδικά για τον τομέα των παγκόσμιων αερομεταφορών στον οποίο θα επικεντρώσει την προσπάθειά της, τώρα ειδικά που ο πόλεμος μεταξύ των εταιριών αεροπορικών μεταφορών έχει φτάσει στο αποκορύφωμά του και όλες οι ενδείξεις δείχνουν ότι ελάχιστες θα επιβιώσουν.

Η κυβέρνηση δεν έχει δείξει όμως ότι έχει κάποιο πρόγραμμα για την Ολυμπιακή, εκτός μόνο της γενικής θεωρίας περί αποκρατικοποίησης.

Ολοταχώς για το 1 τρις. έλλειμμα

Το έλλειμμα του Δημοσίου βαδίζει ολοταχώς προς το 1 τρις. δραχμές και όλες οι προβλέψεις δείχνουν ότι θα το υπερβεί. Τα πράγματα δεν είναι καθόλου καλά ούτε στον τομέα του πρωτογενούς πλεονάσματος, το οποίο είναι πολύ κατώτερο από το προϋπολογισθέν.

Τα ποσά αυτά είναι σχεδόν σίγουρο ότι θα αυξηθούν καθώς οι εκλογές πλησιάζουν και η οικονομική πολιτική της κυβέρνησης ανέκρουσε πρύμναν.

Θα έχει πολύ ενδιαφέρον να ακούσουμε τι θα επικα-

Η πρωτεύουσα λιώνει από τη ζέστη, αλλά ο υφυπουργός ΠΕΧΩΔΕ κ. Κατσιγιάννης πιέζει να περάσει το νομοσχέδιο για τ' αυθαίρετα, καταστρέφοντας και το λίγο πράσινο που υπάρχει στην Αττική. Στους τελευταίους μήνες της κυβέρνησης Μητσοτάκη, φαίνεται ότι η χώρα θα πάρει ένα άλλο χρώμα, μετά την εφαρμογή των διατάξεων του νομοσχεδίου Κατσιγιάννη. Το ομοιόμορφο γκρι του τσιμέντου, θα είναι πλέον το κυρίαρχο χρώμα. Μήπως είναι καιρός να αντιδράσουμε; Είναι πλέον καθαρά θέμα επιβίωσης.

λεστεί ο κ. Μητσοτάκης από τα προεκλογικά μπαιλόκονια για επιτυχίες της κυβέρνησης στο μέτωπο της οικονομίας. Αναμένουμε με ενδιαφέρον και περιέργεια.

Συνέχεια ιδιωτικοποιήσεων

Παρά τη μεγάλη αντίδραση που συναντά από στελέχη της παράταξής του, αλλά και από στελέχη της «Πολιτικής Άνοιξης» καθώς και από εκπεφρασμένη εδώ και πολύ καιρό διαφωνία του συνόλου των κομμάτων της αντιπολίτευσης, ο κ. Μητσοτάκης προχωρεί στην αποκρατικοποίηση του ΟΤΕ και στην κατασκευή με ιδιότυπο τρόπο του αεροδρομίου των Σπάτων.

Παρ' όλο που είναι αμφίβολο αν θα περάσουν από τη Βουλή τα νομοσχέδια για τα σχέδια αυτά της κυβέρνησης, είναι απορίας άξιο αν νομιμοποιείται η κυβέρνηση θα συνεχίζει αυτή την πορεία και παραμένει αδιευκρίνιστος λόγος για τον οποίο θέλει να τελειώσει η υπόθεση αυτή όσο το δυνατόν γρηγορότερα.

Γιατί τελικά, ποιοι «πρέπει» να ωφεληθούν από το κλείσιμο των δύο αυτών υποθέσεων;

Ξένα φροντιστήρια στην Ελλάδα

Ελεύθερα θα είναι πλέον τα ξένα φροντιστήρια στην Ελλάδα μετά από την επι-

Πρόγραμμα - πλαίσιο της Κοινότητας για την έρευνα και την ανάπτυξη

(σε δισ. ECU)

	1987-'91	1990-'94
Τεχνολογίες πληροφοριών και τηλ / νωνιών	2,1	3,4
Βιομηχανικές τεχνολογίες και τεχνολογία υλικών	0,9	1,5
Περιβάλλον	0,4	0,75
Επιστήμες και τεχνολογίες ζώντων οργανισμών	0,45	1,1
Ενέργεια	1,8	1,6
Ανθρώπινο κεφάλαιο και κινητικότητα	0,2	0,65

Διάρθρωση των συναλλαγών της ΕΟΚ

σε % το 1990

	Εισαγωγές	Εξαγωγές
Είδη διατροφής	9,9	9,8
Καύσιμα και λάδια κινητήρων, ορυκτά και σχετικά προϊόντα	8,8	3,6
Πρωτογενείς ύλες έλαια, λίπη	5,7	3,0
Εξοπλισμός μεταφορών και τροχιαίο υλικό	33,3	38,8
Άλλα προϊόντα	42,4	44,8

στολή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με την οποία δικαιούνται να ζητούν αποζημιώσεις από τα δικαστήρια οι πολίτες χωρών της ΕΟΚ των οποίων η αίτηση για φροντιστήριο απορρίπτεται.

Και τώρα θα έχουμε ακόμα ένα θλιβερό φαινόμενο αντίστοιχο με αυτό των Ινστιτούτων Ελευθέρων Σπουδών. Χιλιάδες νέα φροντιστήρια θα ανοίξουν προβάλλοντας τις σχέσεις

τους με ανατολή της ΕΟΚ, χωρίς κανέναν έλεγχο από το κράτος. Και δυστυχώς δεν προβλέπεται καμιά κίνηση από την πολιτεία. Άλλωστε εκλογές έρχονται, με αυτά θα ασχολούμαστε τώρα;

Πολύ μεγάλα είναι τα κονδύλια τα οποία επενδύονται στην έρευνα, από τις χώρες της ΕΟΚ. Οι χώρες-μέλη προσπαθούν να πάρουν όσο το δυνατόν περισσότερα χρήματα για να τα επενδύσουν εκεί, όπου κρίνεται το μέλλον της Κοινότητας, απέναντι στις ΗΠΑ και την Ιαπωνία, οι οποίες επενδύουν δισεκατομμύρια δολάρια σε τεχνολογίες αιχμής.

ΝΕΕΣ ΣΥΜΜΑΧΙΕΣ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ

Σημαντικές είναι οι ανακατατάξεις στις συμμαχίες στον τομέα της πληροφορικής που συντελούνται τον τελευταίο καιρό στις ΗΠΑ. Επιστήμονες της IBM, της Motorola και της Apple συνεργάζονται για την παραγωγή ενός νέου επεξεργαστή ο οποίος θα είναι ο θεμέλιος λίθος για μια νέα γενιά υπολογιστών. Ο νέος επεξεργαστής θα φέρει στην ουσία αντιμέτωπες τις τρεις αυτές εταιρίες με την Intel, τους

επεξεργαστές της οποίας χρησιμοποιεί τώρα η IBM.

Ο νέος επεξεργαστής θα έχει τεράστιες δυνατότητες, κυρίως στα γραφικά και στις εργασίες που χρειάζονται δυνατό σταθμό εργασίας. Το όνομα του νέου επεξεργαστή είναι PowerPC και αναμένεται να κυριαρχήσει, τα επόμενα χρόνια, στον τομέα των μικροϋπολογιστών και των σταθμών εργασίας.

Το μεγάλο ερωτημα είναι τώρα πώς θα αντιδράσει η Intel, η οποία έχει ανακοινώσει ότι θα ξοδέψει τεράστια ποσά για έρευνα.

Οι πληροφορίες από τις ΗΠΑ αναφέρουν ότι η IBM και η Apple θεωρούν τον νέο επεξεργαστή ως σωτήρα για τα οικονομικά τους.

Το μέλλον θα δείξει ποιος θα επιδιώκει στον τομέα αυτόν όπου επενδύονται τα περισσότερα κονδύλια για έρευνα.

ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΤΥΧΕΣ

Του Ευσταθίου Φακιολά

Η μελέτη αποσκοπεί στη διερεύνηση και αξιολόγηση των πιο σημαντικών πλευρών και διαστάσεων που συνθέτουν το πλέγμα των προβλημάτων που προκύπτουν από την εκμετάλλευση της πυρηνικής ενέργειας στο πλαίσιο της παραγωγικής διαδικασίας.

Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας κρίνεται αναγκαία τόσο η αναφορά στους ιστορικο-πολιτικούς προσδιοριστικούς παράγοντες χρησιμοποίησης της πυρηνικής ενέργειας όσο και η εξέταση των οικονομικών παραμέτρων και των κοινωνικών πτυχών αξιοποίησης αυτής της ενέργειας.

Πολύχρονες ερευνητικές προσπάθειες κατόρθωσαν, έχοντας ως αφετηριακή διανοητική υποδομή την ατομική θεωρία του Δημόκριτου¹, να πραγματοποιήσουν την τεχνική διάσπαση πολλών ραδιενεργών πυρήνων ταυτόχρονα, με αποτέλεσμα την απελευθέρωση και εκπομπή μιας μεγάλης ποσότητας ενέργειας².

Ιστορία και πολιτική

Η ανακάλυψη αυτή επιτεύχθηκε, για πρώτη φορά, από το επιστημονικό δυναμικό των ΗΠΑ και της Μεγάλης Βρετανίας, στα πλαίσια του περίφημου Σχεδίου Μανχάταν κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου³. Καθοριστικό κίνητρο για την απόκτηση πυρηνικών όπλων από τις ΗΠΑ υπήρξε το ενδεχόμενο κατασκευής ανάλογων όπλων από τη χιτλερική Γερμανία⁴.

Η ρίψη των ατομικών βομβών στην Ιαπωνία αποτέλεσε το χρονικό ορόσημο της εγκαινίασης της πυρηνικής εποχής στο πεδίο των διεθνών σχέσεων, χαρακτηριστικό γνώρισμα της οποίας είναι ότι «η απειλή χρήσης βίας αντικαθιστά την ίδια τη χρήση της»⁵.

Η απόφαση της Σοβιετικής Ένωσης να κατασκευάσει πυρηνικά όπλα⁶, δεν επέτρεψε την υπαγωγή των πυρηνικών όπλων υπό διεθνή θεσμικό έλεγχο, σύμφωνα με τις προτάσεις που υπέβαλε η μοναδική κάτοχός τους, μέχρι το 1949, οι ΗΠΑ⁷. Επιπλέον, η ανάπτυξη πυρηνικής δύναμης από το Ηνωμένο Βασίλειο, στη δεκαετία του '50, και από τη Γαλλία στη δεκαετία του '60⁸, συνέβαλαν στην οριστική εδραίωση της κυριαρχίας της πυρηνικής στρατηγικής πολιτικής. Το μεταπολεμικό παγκόσμιο σύστημα ασφάλειας στηρίχθηκε και θεμελιώθηκε στο κεντρικό δόγμα της πυρηνικής αποτροπής⁹, ενώ οι χώρες της Δύσης υιοθέτησαν διάφορα πυρηνικά δόγματα, όπως το δόγμα της «μαζικής ανταπόδοσης», της «ευλύγιστης απάντησης» και της «κλιμακωτής ανταπόδοσης»¹⁰. Οφείλουμε όμως, παράλληλα με τις πιο πάνω επισημάνσεις υπό την οπτική γωνιά της διεθνούς ερμηνευτικής θεώρησης των ιστορικών γεγονότων, να μην αγνοούμε και τις απόψεις ορισμένων μελετητών, οι οποίοι, ξεκινώντας από μια αναλυτική ταξική προσέγγιση, πρεσβεύουν την άποψη ότι τα πυρηνικά όπλα είναι δημιουργήματα και, επιπρόσθετα, εκφράζουν τη μειονεκτική θέση της άρχουσας τάξης, γιατί «απαιτούσαν μια ελάχιστη λαϊκή συμμετοχή κι έμοιαζαν να είναι αποτελεσματικά»¹¹.

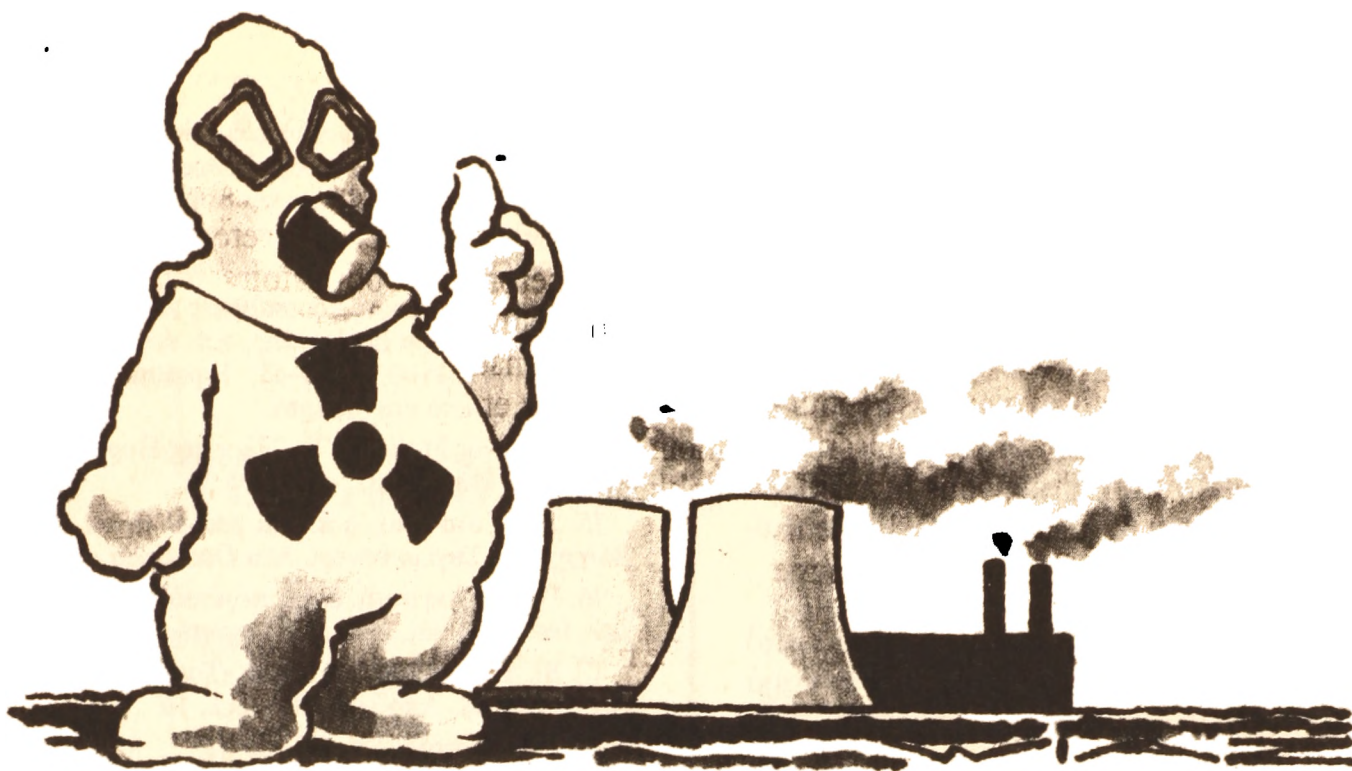
Χωρίς να αμφισβητούμε ολότελα τη συγκεκριμένη λογική ορθότητα της αντίληψης αυτής, μπορούμε εντούτοις να συμφωνήσουμε, λαμβάνοντας υπόψη τις μεγάλες κοινωνικές αντιδράσεις των λαών της Ευρώπης αναφορικά με τη γενικότερη χρήση της πυρηνικής τεχνολογίας¹², καθώς επίσης και το γεγονός ότι οι όποιες συμβατικές συμφωνίες διεθνούς ελέγχου των πυρηνικών εξοπλισμών¹³ δεν πέτυχαν να εξαλείψουν τον κίνδυνο του πυρηνικού ολέθρου, με τη

θέση ότι η «πυρηνική επιλογή δεν υπήρξε ποτέ δημοκρατική. Συνδέθηκε ανέκαθεν με αμυντικές δαπάνες και σε αυτές βασίστηκε»¹⁴.

Οικονομικές και κοινωνικές πτυχές

Ενώ η χρησιμοποίηση της πυρηνικής ενέργειας πραγματοποιήθηκε, αρχικά το 1945, με τις χειρότερες αρνητικές επιπτώσεις για την ανθρωπότητα, η ευρύτατη αξιοποίησή της για ειρηνικούς σκοπούς ξεκίνησε, ουσιαστικά, οχτώ χρόνια αργότερα. Το 1953 ο πρόεδρος των ΗΠΑ, Αϊζενχάουερ, ανήγγειλε, πανηγυρικά, στα πλαίσια του προγράμματος «Άτομο για την Ειρήνη», την οικονομική εκμετάλλευση της πυρηνικής τεχνολογίας για την παραγωγή, με χαμηλό ανταγωνιστικό κόστος, σημαντικά μεγάλων ποσοτήτων ηλεκτρικής ενέργειας, η οποία αφενός θα επέλυε, με ικανοποιητικό τρόπο, τις επιτακτικές ενεργειακές ανάγκες των σύγχρονων βιομηχανικών κοινωνιών, αφετέρου θα είχε ελάχιστες ή μηδενικές επιβλαβείς παρενέργειες, τόσο στην ανθρώπινη υγεία όσο και στη διατήρηση της αρμονικής ισορροπίας του γήινου οικοσυστήματος¹⁵. Με δεδομένο ότι κάθε οικονομική δραστηριότητα προϋποθέτει την ύπαρξη και κατανάλωση ενεργειακών φυσικών πόρων¹⁶, η αντικειμενική πραγματικότητα των περιορισμένων και μη ανανεώσιμων αποθεμάτων των συμβατικών πηγών ενέργειας αποτέλεσε τη βασική νομιμοποιητική βάση απόσπασης της κοινωνικής αποδοχής και συναίνεσης για τα πολυδάπανα προγράμματα έρευνας και ειρηνικής εφαρμογής της πυρηνικής τεχνολογίας¹⁷. Εξάλλου, δεν είναι τυχαίο, όσον αφορά στην κοινωνική συγκατάθεση στον τομέα αυτό, ότι η χρονική εκείνη περίοδος αναζήτησης νέων μορφών ενέργειας συνέπιπτε και συμβάδιζε με την αδήριτη ανάγκη της γενικότερης ανάπτυξης και οικονομικής ανοικοδόμησης τόσο της κατεστραμμένης από τον πόλεμο Ευρώπης, όσο και των νεοϊδρυθέντων, μέσα από την ταχύτατη διαδικασία της αποαποικιοποίησης, κρατών του Τρίτου Κόσμου.

Οι βασικοί παράγοντες που προσδιορίζουν την οικονομική ένταση και τη χρονική έκταση αξιοποίησης των προγραμμάτων πυρηνικής τεχνολογίας για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας είναι, κυρίως, τα φυσικά αποθέματα σε ουράνιο, οι ενδεχόμενες πιθανότητες σοβαρών ατυχημάτων με επικίνδυνες περιβαλλοντικές και υγειονομικές επιπτώσεις, το οικονομικό κόστος του κάθε κύκλου πυρηνικής καύσης, το διαρθρωτικό επίπεδο της βιομηχανικής υποδομής, η ύπαρξη άφθονου κεφαλαίου και ειδικευμένου εργατικού δυναμικού, καθώς επίσης και οι μακροπρόθεσμες ευεργετικές συνέπειες στην εθνική οικονομία της χώρας¹⁸. Καθοριστική ωστόσο παράμετρος του συγκριτικού οικονομικού πλεονεκτήματος της παραγωγής πυρηνικής ενέργειας για ηλεκτρικούς καταναλωτικούς σκοπούς είναι ότι

οι ηλεκτροπυρηνικοί αντιδραστήρες ισχύος, οι οποίοι, ας σημειωθεί, διαφέρουν από εκείνους που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή όπλων μαζικής καταστροφής¹⁹, χρησιμοποιούν καύσιμα που έχουν μικρό σχετικά όγκο και μεγάλη αποδοτικότητα²⁰.

Όσον αφορά την τελευταία αυτή διάσταση, εμπειριστικώς οικονομομετρικές μελέτες και αναλύσεις έχουν αποδείξει ότι η ετήσια καθαρή κατανάλωση καυσίμων ενός εμπορικού ηλεκτροσταθμού ισχύος 1000 Μεγαβάτ ανέρχεται, κατά μέσο όρο, σε:

- 1,8 εκατομμύρια τόνους κάρβουνου, ή
- 7,7 εκατ. βαρέλια πετρελαίου, ή
- 1350 εκατ. κυβικά μέτρα αερίου, ή
- 125 τόνους φυσικού ουρανίου²¹.

Καθίσταται λοιπόν φανερό, από τα πιο πάνω αριθμητικά στοιχεία ότι η ποσοτική διαφορά μεταξύ της κατανάλωσης φυσικού ουρανίου και των υπόλοιπων συμβατικών ενεργειακών πόρων για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας είναι τεράστια. Θα πρέπει όμως να τονιστεί πως για την παραγωγή 125 τόνων ουρανίου απαιτούνται 65.000 τόνοι μεταλλεύματος. Παρ' όλη την προσθήκη αυτή, η συνολική ποσότητα είναι, περίπου, τριάντα φορές μικρότερη εκείνης του κάρβουνου (65.000 έναντι 1.800.000 τόνων)²².

Με βάση τα στατιστικά αυτά δεδομένα, η γενικευμένη χρήση, σε Ανατολή και Δύση, των ηλεκτροπυρηνικών αντιδραστήρων, που ξεκίνησε, κυρίως, μετά την πετρελαϊκή κρίση του 1973²³, είχε αναμενόμενο αποτέλεσμα, η συνολική παραγωγή ατομικής ενέργειας για άμεσους καταναλωτικούς σκοπούς να αυξάνεται αλματωδώς σε απόλυτα μεγέθη. Πιο συγκεκριμένα, το 1985 η συνολική ηλεκτρική ενέργεια που παραγόταν από πυρηνικούς σταθμούς ισχύος ισοδυναμούσε με την παγκόσμια παραγωγή ηλεκτρισμού το 1954, καθώς και με τη δυτικοευρωπαϊκή παραγωγή ηλεκτρισμού το 1960 (στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να υπογραμμισθεί ότι η ποσότητα αυτή αντιστοιχούσε στην καύση 570 εκατομμυρίων τόνων κάρβουνου)²⁴.

Κίνδυνοι και υψηλό κόστος

Μετά ωστόσο την πυρηνική καταστροφή στο Τσερνομπίλ²⁵, η οικονομική ζημιά της οποίας υπολογιζόταν σε πέντε, περίπου, τρισεκατομμύρια δραχμές²⁶, διαπιστώθηκε ότι η νέα πηγή ενέργειας, εκτός από το συγκριτικό πλεονέκτημα που εξασφαλίζει το ιδιαίτερο

χαρακτηριστικό γνώρισμα των πυρηνικών αντιδραστήρων ισχύος, δεν είναι ούτε τόσο αποτελεσματική ούτε τόσο ακίνδυνη. Ειδικότερα, αποδείχθηκε ότι η βασική αντιοικονομική διάσταση του εγχειρήματος συνίσταται στο ότι στο μεγάλο ποσό του αρχικού κεφαλίου που επενδύεται θα πρέπει να προστεθούν οι μετέπειτα υψηλές δαπάνες που απαιτούνται για την αντικατάσταση των παλιών αντιδραστήρων και τη γενικότερη ανανέωση της συνολικής εξοπλιστικής υποδομής. Επιπλέον, θα πρέπει να συνυπολογιστεί και το οικονομικό κόστος για την ικανοποίηση των πιεστικών απαιτήσεων για καλύτερη λειτουργική ασφάλεια των πυρηνικών εγκαταστάσεων καθώς και για συνεχή έρευνα και φύλαξη του απορρήτου των πορισμάτων των διαφόρων μελετών²⁷.

Παράλληλα με τις προαναφερθείσες επισημάνσεις οικονομικού χαρακτήρα, είναι χρήσιμο και απαραίτητο να μην αγνοούμε το γεγονός ότι η πυρηνική βιομηχανία, ανεξάρτητα από το συγκεκριμένο ιδιοκτησιακό της καθεστώς, αποτελεί ένα ιδιαίτερα ιδανικό πεδίο για την ευδοκίμηση και ανάπτυξη μονοπωλιακών μορφών οργάνωσης της παραγωγής²⁸. Υποστηρίζεται με πειστικότητα ότι οι ελάχιστες πολυεθνικές εταιρείες που αναμειγνύονται στη διαδικασία παραγωγής πυρηνικής ενέργειας, αν και δεν αποκομίζουν άμεσα οικονομικά οφέλη από την εκμετάλλευσή της, αποβλέπουν, εντούτοις, στους μακροπρόθεσμους στόχους όχι μόνο της μεγέθυνσης της ισχύος τους και της συγκεντροποίησης του ελέγχου της παγκόσμιας αγοράς ενέργειας, αλλά, επιπρόσθετα, και της γενικότερης εξάρτησης της κοινωνικοποιημένης ανθρωπότητας από την πυρηνική ενέργεια, ώστε να μην προδιαγράφεται άλλη θετική εναλλακτική επιλογή από εκείνη της απλής υιοθέτησης αυστηρότερων μέτρων προστασίας και προδιαγραφών ασφαλείας των πυρηνικών εργοστασίων. Είναι ενδεικτικό, επιπλέον, ότι οι μεγάλες εταιρείες πετρελαίου ελέγχουν ήδη ένα αρκετά αξιόλογο ποσοστό της παραγωγής και κατεργασίας ουρανίου και άνθρακα²⁹, με αποτέλεσμα οι τιμές των φυσικών αυτών πόρων να υπόκεινται στην επήρεια ολιγοπωλιακών δυνάμεων, με την έννοια ότι δεν προσδιορίζονται στη βάση της προσφοράς και της ζήτησης της αγοράς καθώς και του κόστους της παραγωγής, αλλά με αποκλειστικό κριτήριο τα δικά τους ιδιοτελή συμφέροντα, που υποτάσσονται ασφαλώς στη λογική των υπέρογκων κερδών.

Πυρηνική ενέργεια και εξουσία

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η αποφασιστική παρέμβαση του κρατι-

κού παράγοντα³⁰, υπό την επίδραση κυρίως του στρατιωτικού φορέα, στην επιστημονική διαδικασία επινόησης της πυρηνικής τεχνολογίας, με τη χρηματοδότηση των τεραστίων κονδυλίων έρευνας και πρακτικής εφαρμογής των πορισμάτων της, συνέβαλε καθοριστικά στην επιλογή και προώθηση της τεχνικής αυτής για την εξυπηρέτηση των ενεργοδότηων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης των σύγχρονων βιομηχανικών κοινωνιών. Τονίζεται επίσης ότι η επιλογή της πυρηνικής ενέργειας όχι μόνο ευνοεί τη συγκέντρωση οικονομικών και πολιτικών εξουσιαστικών αρμοδιοτήτων σε ολιγάριθμες ομάδες αλλά και επιβάλλει συγκεκριμένες μορφές ασφυκτικού κρατικού ελέγχου και κοινωνικών δομών, χαρακτηριστικά γνωρίσματα των οποίων είναι η αστυνομική αυταρχικότητα³¹ σε όλες τις φάσεις του πυρηνικού κύκλου, η ψυχρή τεχνοκρατική αντιμετώπιση των προβλημάτων και η σχετική ενδυνάμωση και αυτονομία της τεχνολογίας από την κοινωνία, καθώς και η αδυναμία ουσιαστικής κοινωνικής παρέμβασης, που, ουσιαστικά, επιτρέπει την εφαρμογή ολοκληρωτικών μεθόδων διακυβέρνησης³².

Γενικότερα, μπορούμε να συγκλίνουμε στο συμπέρασμα ότι από τη στιγμή που «μια επιστημονική έρευνα δεν είναι μια καθαρά ιδιωτική πράξη σκέψης: είναι μια σκόπιμη κοινωνική ενέργεια»³³, η ανακάλυψη και υιοθέτηση νέων τεχνολογικών καινοτομιών αναπόφευκτα επιφέρει, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, ορισμένες διαρθρωτικές μεταβολές, όχι μόνο τόσο στο επίπεδο της οργάνωσης της παραγωγής όσο, πολύ περισσότερο, στη σφαίρα της κοινωνικής και πολιτικής ζωής. Συνεπώς, αν και είναι εξαιρετικά παρακινδυνευμένο να συνδεθεί απόλυτα η πυρηνική τεχνολογία με τη σκόπιμη οικοδόμηση και συνειδητή συγκρότηση συγκεκριμένων εξουσιαστικών σχέσεων μεταξύ κρατών και κοινωνίας, είναι ωστόσο αναμφισβήτητο ότι σημαντικές ομάδες λήψης πολιτικών αποφάσεων έχουν κοινωνικοποιηθεί με την αντίληψη της αναγκαιότητας ύπαρξης της πυρηνικής ενέργειας. Το γεγονός αυτό επιβάλλει την ουσιαστική κοινωνική παρέμβαση σε όλες τις φάσεις του πυρηνικού κύκλου, ώστε να περιορίζεται δραστικά ή και να αποκλείεται η εφαρμογή αυταρχικών ολοκληρωτικών μεθόδων κατά την αντιμετώπιση των οικονομικών και πολιτικο - κοινωνικών πτυχών αξιοποίησης της πυρηνικής ενέργειας.

1. Για μια εκτεταμένη ανάλυση, από μια ορισμένη οπτική γωνία, της ατομικής θεωρίας του Δημόκριτου, περισσότερα βλέπε (Πβλ.) Βερέττας Μάριος *Ραδιενέργεια. ο Άνθρωπος... Ενάντιον του Εαυτού του*. Αθήνα, εκδ. Μάλλιαρης - Παιδεία, 1988, κεφάλαιο πέντε.

2. Στο ίδιο, όπου παραπάνω (ο.π.), σελ. 62.

3. Για την εξέλιξη του αμερικανικού πυρηνικού προγράμματος στα πλαίσια του σχεδίου «Μανχάταν», βλέπε περισσότερα στο ίδιο, ο.π. κεφάλαιο έκτο, και Ντόκος Θάνος *Αναζητώντας την Ειρήνη: Μέτρα για τη Διεθνή Ασφάλεια και τη Μη Διασπορά των Πυρηνικών Όπλων*. Αθήνα, Ελληνικό Ινστιτούτο Διεθνών και Στρατηγικών Μελετών, εκδ. Παπαζήσης, 1992, σελ. 95-98.

4. Βλέπε (βλ.) Ντόκος, ο.π. σελ. 98.

5. Βαληνάκης Γιάννης *Εισαγωγή στην Πυρηνική Στρατηγική*. Αθήνα, εκδ. Παρατηρητής, 1987, σελ. 14.

6. Για τα κίνητρα της Σοβιετικής Ένωσης να κατασκευάσει πυρηνικά όπλα και για τη γενικότερη εξέλιξη του σοβιετικού πυρηνικού προγράμματος, βλέπε περισσότερα Ντόκος, ο.π. σελ. 98-99, Βερέττας, ο.π. κεφάλαιο έβδομο και Ρόμπερτς Άλαν *Η Πολιτική της Πυρηνικής Ενέργειας*. Στο Ρόμπερτς Α. και Μεντβέντεφ Ζ. *Η Πολιτική της Πυρηνικής Ενέργειας*. Αθήνα, εκδ. Ελεύθερος Τύπος, 1985, σελ. 44-45.

7. Πβλ. Βαληνάκης, ο.π. σελ. 20-21.

8. Για μια ευρύτερη πληροφόρηση, όσον αφορά τη γαλλική και τη βρετανική αμυντική πυρηνική πολιτική, βλέπε περισσότερα Βαληνάκης, ο.π. σελ. 92-104, Ντόκος, ο.π. σελ. 101-108 και Ήφαιστος Π. *Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασφάλειας προς το 2000*. Στο Ήφαιστος Παναγιώτης και Τσαρδανίδης Χαράλαμπος *Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασφαλείας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική προς το 2000*. Αθήνα, εκδ. Ι. Σιδέρης, 1992, σελ. 105-111 και 114-117.

9. Για την έννοια της αποτροπής, βλέπε περισσότερα Βαληνάκης, ο.π. σελ. 22-24. Επίσης, για το ίδιο ζήτημα, υπό το πρίσμα μιας φιλοσοφικής θεώρησης, βλέπε Κίννας Γιάννης *Πυρηνική Ενέργεια και Παγκόσμια Ευθύνη*. Αθήνα, εκδ. Αντ. Σάκκουλας, 1987, σελ. 39-43, και Singer David *Οι Ευθύνες Αρμοδιότητας*

στο Παγκόσμιο «Χωριό». Στον Κίννας, ο.π. σελ. 5-26.

10. Σχετικά με τα πυρηνικά δόγματα, βλέπε περισσότερα Βαληνάκης, ο.π. σελ. 24-28, Ήφαιστος, ο.π. κεφάλαιο τρίτο και Χωλ Γουέην. *Κριτική της Πυρηνικής Οικολογίας, νφ2Νέα Οικολογία*. Τεύχος 44-45, Ιούλιος - Αύγουστος 1988, σελ. 60-62.

11. Χωλ, ο.π. σελ. 61

12. Τονίζεται ότι τα κινήματα ειρήνης, αφενός μεν κατόρθωσαν να αλλάξουν τη στάση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, αφετέρου δε είχαν ως αποτέλεσμα τη σκλήρυνση της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης Ανατολής - Δύσης, την αύξηση των συμβατικών εξοπλισμών και την ενίσχυση των τάσεων για αυτονομία της ευρωπαϊκής ασφάλειας. Πβλ. στο ίδιο, ο.π. σελ. 60.

13. Για τις διάφορες προσπάθειες περιορισμού και ελέγχου των εξοπλισμών, βλέπε περισσότερα Βαληνάκης, ο.π. κεφάλαια δεύτερο, τρίτο και πέμπτο, Κίννας, ο.π. σελ. 45-49 και 51-63, Ήφαιστος, ο.π. σελ. 117-124 και Ντόκος, ο.π. κεφάλαια πρώτο και τέταρτο.

14. Μοδινός Μιχάλης. Το Τέλος της Πυρηνικής Προφητείας, *Νέα Οικολογία*, τεύχος 31, Μάιος 1987, σελ. 13.

15. Πβλ. στο ίδιο, ο.π. και Jacobs Brian. Όταν η Υγεία και η Πυρηνική Βιομηχανία Συγκρούονται. *Νέα Οικολογία*, τεύχος 49, Νοέμβριος 1988, σελ. 42.

16. Για τη θέση αυτή, βλέπε περισσότερα Passet Rene *Οικονομία και Περιβάλλον*. Θεσσαλονίκη, εκδ. Παρατηρητής, 1987, σελ. 204-206.

17. Βλ. Ευθυμιόπουλος Ηλίας «Τσερνομπίλ: Δύο χρόνια Μετά», *Νέα Οικολογία*, τεύχος 42, Απρίλιος 1988, σελ. 16.

18. Πβλ. Κίννας, ο.π. σελ. 50-51.

19. Βλ. στο ίδιο, σελ. 44.

20. Βλ. Βερέττας, ο.π. σελ. 137.

21. Πβλ. *Facts About Energy*. Vienna, IAEA, March 1982, page (p.) 30.

22. Ibidem.

23. Βλ. Βερέττας, ο.π. σελ. 137-138.

24. Για τα στοιχεία αυτά, όπως και για την αυξανόμενη συμβολή της πυρηνικής ενέργειας στην παραγωγή πυρηνικής ενέργειας, βλέπε περισσότερα Bennett Leonard and Skjoeldebrand Robert. «Worldwide Nuclear» Power Status and Trends. Nuclear's Contribution to Electricity Supply is Growing, *IAEA Bulletin* Volume 28, No. 3, Autumn 1986, p. 40-42.

25. Σχετικά με το χρονικό της έκρηξης, τις ανθρώπινες απώλειες, τις διεθνείς αντιδράσεις και για μια, επίσης, περιγραφή των διαφορετικών πυρηνικών αντιδραστήρων που χρησιμοποιούνται σε Ανατολή και Δύση, βλέπε περισσότερα Βερέττας, ο.π. μέρος Α', κεφάλαια όγδοο, ένατο, δέκατο, ενδέκατο και μέρος Β', Ευθυμιόπουλος, ο.π. σελ. 17-19, Jacobs, ο.π. σελ. 45, και Κιούση Ιωάννα: «Τσερνομπίλ: Οι Ανθρώπινες Απώλειες», *Νέα Οικολογία*, τεύχος 26, Δεκέμβριος 1986.

26. Βλ. Ευθυμιόπουλος, ο.π. σελ. 18.

27. Πβλ. Μοδινός, ο.π. και Ρόμπερτς, ο.π. σελ. 14-22.

28. Πβλ. Ρόμπερτς, ο.π. σελ. 22-24 και Πλαγιαννάκος Πάνος «Η Οικολογική Προοπτική και τα Διδάγματα του Τσερνομπίλ», *Νέα Οικολογία*. Τεύχος 20, Ιούνιος 1986, σελ. 26. Υποστηρίζεται ότι: «Η πυρηνική τεχνολογία αναπτύχθηκε ως αντίδραση σε συνειδητές επιλογές στην κατανομή των πόρων και της ανθρώπινης εργασίας - που οφείλονταν αρχικά στην αναζήτηση καταστροφικότερων όπλων και στη συνέχεια στην έλξη που ασκούν στο μονοπωλιακό καπιταλισμό τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της πυρηνικής ενέργειας». Ρόμπερτς, ο.π. σελ. 32.

29. Σχετικά με το ρόλο των εταιρειών αυτών, βλέπε περισσότερα στο ίδιο, σελ. 24-28.

30. Για τον κρατικό παράγοντα υποστηρίζεται ότι «η πυρηνική ενέργεια είναι στενά δεμένη με τα συμφέροντα του κράτους. Είναι δύσκολο να θεωρηθεί προϊόν της «καπιταλιστικής τεχνολογίας» [...] γιατί δεν υπακούει στις απαιτήσεις κέρδους ούτε σε εκείνες της αποδοτικής επανεπένδυσής του. Πολύ περισσότερο είναι προϊόν της εσωτερικής ανάγκης του κράτους για επέκταση και έλεγχο της κοινωνίας. Αποτελεί, δηλαδή, τη δικαιολογία για διεύρυνση των αρμοδιοτήτων του υπό τα προσχήματα των απαιτήσεων σε ασφάλεια και της αποφυγής των αντιδράσεων του αντιπυρηνικού κινήματος. Η πυρηνική ενέργεια, λοιπόν, εκπροσωπεί το κράτος στον αγώνα του κατά των λαών». Μοδινός, ο.π. σελ. 14.

31. Για το πώς είναι δυνατόν σε συνθήκες αστυνόμευσης και απόκρυψης πληροφοριών για πυρηνικές εφαρμογές ή ατυχήματα να εξαχθούν διάφορα πολύτιμα συμπεράσματα από τεχνικά, στατιστικά και μαθηματικά στοιχεία, βλέπε περισσότερα Μεντβέντεφ Ζόρες *Πυρηνική Καταστροφή στη Σοβιετική Ένωση*. Στο Ρόμπερτς Α. και Μεντβέντεφ Ζ., ο.π.

32. Βλ. Πλαγιαννάκος, ο.π. σελ. 28. Γενικότερα, για την αντίληψη ότι η πυρηνική τεχνολογία επιβάλλει συγκεκριμένες κοινωνικές δομές, βλέπε περισσότερα στο ίδιο, σελ. 26-28, Βερέττας, ο.π. σελ. 182-183 και Ρόμπερτς, ο.π. σελ. 34-36.

33. Κίννας, ο.π. σελ. 80. Για περαιτέρω προβληματισμό σχετικά με το αν οι τεχνολογικές επιλογές έχουν αντικειμενικό ή αξιολογικό - πολιτικό χαρακτήρα, βλέπε περισσότερα Ρόμπερτς, ο.π. σελ. 30-32 και 42-44.

Επιμέλεια: Βασίλης Καπετανγιάννης

ΤΟ ΑΛΒΑΝΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Η πρόσφατη ένταση στις ελληνο-αλβανικές σχέσεις με την απέλαση του αρχιμανδρίτη Αργυροκάστρου Χρυσόστομου Μαϊδώνη, τα επεισόδια στο Αργυρόκαστρο και οι διώξεις κατά της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας και του πληρώματός της στην Αλβανία, η επιδίωξη του καθεστώτος Μπερίσα να απομονώσει τον φωτισμένο ιεράρχη Αναστάσιο που, αν και κληρικός, βλέπει πολύ πιο μακριά από άλλους μη κληρικούς, οι απελάσεις των παράνομων οικονομικών προσφύγων από την Ελλάδα κατά χιλιάδες - μολονότι επισήμως μη συνδεδεμένες με τα «ξεσπάσματα» του Μπερίσα- αποτελούν την κορυφή του παγόδουνου ενός προβλήματος το οποίο ενδέχεται να ανατινάξει ό,τι στεγνό μπαρούτι έχει ακόμα μένει στη βαλκανική πυριτιδαποθήκη.

Η ένταση στις ελληνο-αλβανικές σχέσεις μπορεί να μειωθεί και να εξευρεθούν τρόποι διευθέτησης ορισμένων προβλημάτων που και τη μοίρα της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία θα βελτιώσουν και τις σχέσεις των δύο χωρών θα θέσουν σε πιο ψύχραιμη βάση. Αλλά το αλβανικό πρόβλημα θα παραμείνει. Διότι δεν εξαντλείται στην καταπάτηση στοιχειωδών δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας από το καθεστώς του Μπερίσα ούτε στις εκατοντάδες χιλιάδες των παράνομων οικονομικών προσφύγων στην Ελλάδα πάνω στους οποίους στηρίζεται κυριολεκτικά σήμερα η ανύπαρκτη αλβανική οικονομία. Αφορά κυρίως τον αλβανικό αλυτρωτισμό. Ο οποίος γίνεται τόσο πιο επιθετικός και απρόβλεπτος όσο επιδεινώνονται τα οικονομικά και πολιτικά αδιέξοδα των Τιράνων.

Μια ματιά στον εθνολογικό χάρτη της περιοχής εύκολα επισημαίνει τις διαστάσεις του προβλήματος. Στις γειτονικές χώρες της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, του Μαυροβουνίου και του Κοσσυφοπεδίου, μέρους της σερβικής επικράτειας, κατοικούν σε όμορες περιοχές των συνόρων του σημερινού αλβανικού κράτους συμπα-

γείς αλβανικοί πληθυσμοί, οι οποίοι μάλιστα αυξάνονται συνεχώς λόγω της γεννητικότητας των Αλβανών που είναι η υψηλότερη στην Ευρώπη.

Παρά τις γλωσσικές και εθνολογικές διαφορές μεταξύ των Αλβανών Γκέκηδων που κατοικούν στη βόρεια Αλβανία και το Κόσσοβο και των Τόσκηδων της νότιας Αλβανίας, η εθνολογική γεωγραφία αποτελεί ισχυρότατο σύμμαχο του αλβανικού αλυτρωτισμού, ο οποίος δεν μπορεί να ικανοποιηθεί χωρίς την αλλαγή των σημερινών συνόρων της περιοχής. Και κάτι τέτοιο θα ανοίξει νέους ασκούς του Αιόλου και οι άνεμοι θα φτάνουν πλέον και στα δικά μας σύνορα. Όταν τεθεί θέμα αυτοδιάθεσης των αλβανικών μειονοτήτων, ποιος θα εμποδίσει την ελληνική μειονότητα να πράξει το ίδιο και ποια ελληνική κυβέρνηση θα αντέξει στην πίεση;

Αδιευκρίνιστες είναι προς το παρόν και οι αμερικανικές προθέσεις για την περιοχή. Ο άξονας που δημιουργούν αυτοδύναμα στη ζώνη Τίρανα - Σκόπια - Σόφια προφανώς αποβλέπει στο να αναχαιτίσει τη γερμανική διείσδυση και επιρροή, γι' αυτό δεν αποκλείεται κάποια σταδιακή προσέγγιση με τη Σερβία. Αλλά, ταυτόχρονα, δεν αποκλείεται να γύρει υπέρ των Τιράνων ενθαρρύνοντας την ανάφλεξη στο Κοσσυφοπέδιο, τη δημιουργία της «Μεγάλης Αλβανίας» με όλες τις καταλυτικές και εκρηκτικές αναμενόμενες επιπτώσεις.

Επομένως το «αλβανικό πρόβλημα» δημιουργεί πρόσθετους κινδύνους στην περιοχή και έναν ακόμη «πονοκέφαλο» για την Ευρώπη. Δεν είναι ένα απλό πρόβλημα τριδών μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας. Η Ευρώπη, που τόσα τραγικά λάθη έκανε στην περίπτωση της πρώην Γιουγκοσλαβίας, που δεν μπόρεσε να χαράξει ενιαία πολιτική στη Βοσνία ούτε να επιβάλει μέχρι στιγμής κάποια δίκαιη και βιώσιμη λύση, δεν έχει ακόμη εγκύψει με τη δέουσα σοβαρότητα στο πρόβλημα. Και εύχεται κανείς η ολιγωρία αυτή και η αδράνεια να μην αποδούν μοιραίες για την ειρήνη στα Βαλκάνια.

Το «αλβανικό πρόβλημα» δημιουργεί πρόσθετους κινδύνους στην περιοχή και έναν ακόμη «πονοκέφαλο» για την Ευρώπη. Δεν είναι ένα απλό πρόβλημα τριδών μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας.

Μετά τον τερματισμό του Ψυχρού Πολέμου, που υπήρξε σύμβολο και ενσάρκωση της αντιπαλότητας των δύο υπερδυνάμεων, τη διπολική δομή του διεθνούς συστήματος διαδέχθηκε ένα νέο παγκόσμιο σύστημα ισορροπίας δυνάμεων, προϊόν των διεργασιών που συντελέστηκαν στη Σοβιετική Ένωση μετά το 1985 και την ανάληψη της εξουσίας από τον Μιχαήλ Γκορμπατσώφ. Σ' αυτή τη «νέα παγκόσμια τάξη πραγμάτων» προσέδωσε μια διαφορετική διάσταση και αμεσότητα ο Πόλεμος στον Περσικό Κόλπο. Η συμμαχική στρατιωτική επιχείρηση στον Περσικό Κόλπο έδωσε ελπίδες, ότι η «νέα τάξη» θα οικοδομείτο με ειρηνικές διαδικασίες, σ' ένα πλαίσιο συνεργασίας και στη βάση των στοιχειωδών αρχών του διεθνούς δικαίου και με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα να διεκδικεί ισότιμο ρόλο στην οικοδόμηση του μεταψυχροπολεμικού κόσμου¹.

Οι ελπίδες αυτές αποδείχτηκαν φρούδες, καθώς, ο θρίαμβος των συμμάχων και της τεχνολογικής ανωτερότητας της Δύσης, θεωρείται σήμερα «θρίαμβος χωρίς νίκη». Τόσο οι αεροπορικές επιθέσεις του Ιανουαρίου 1993, όσο και η πρόσφατη πυραυλική επίθεση κατά της Βαγδάτης, δείχνουν πως ο «πονοκέφαλος» αντιμετωπίστηκε προσωρινά.

Η αμερικανική επίθεση με πυραύλους κατά της Βαγδάτης, πέρα από τις πρώτες ερμηνείες και αναλύσεις που αναφέρονταν στα εσωτερικά προβλήματα του προέδρου Κλίντον (χαμηλή δημοτικότητα και δυσκολίες στην προώθηση δύο κρίσιμων νομοσχεδίων στη Γερουσία για τον προϋπολογισμό

Συντρίμια μετά την αμερικανική πυραυλική επίθεση εναντίον του κτιρίου των Μυστικών Υπηρεσιών του Σαντάμ που είχε αθώα θύματα

και τη φορολογική μεταρρύθμιση)², έφερε στην επικαιρότητα, την αμερικανική στρατηγική αντιμετώπισης κινδύνων που απειλούν ζωτικά συμφέροντα των ΗΠΑ.

Εκτοξεύοντας τους πυραύλους Τόμαχοκ εναντίον της Βαγδάτης, ο πρόεδρος Κλίντον προσπάθησε να δείξει ότι και αποφάσεις

μπορεί και παίρνει και ότι δεν θα διστάσει να αντιδράσει με αντίποινα σε τρομοκρατικές ενέργειες που έγιναν ή σχεδιάζονται να γίνουν κατά των ΗΠΑ.

«Συνεχίζουμε να πολεμούμε την τρομοκρατία. Θα αποτρέψουμε την επιθετικότητα και θα προστατεύσουμε το λαό μας», τόνισε με αυστηρό ύφος ο Κλίντον παρουσιάζοντας τα αποτελέσματα της αμερικανικής επίθεσης κατά της ιρακινής υπηρεσίας πληροφοριών στο κέντρο της Βαγδάτης. Στο μήνυμα αυτό του Κλίντον πολλοί παρατηρητές βρήκαν κοινά στοιχεία με το δόγμα της «δύαλης ανταπόδοσης» του Κένεντυ, που διατυπώθηκε στην κρίση των πυραύλων της Κούδας. Πιθανόν η πρωτοβουλία Κλίντον να έχει πολλά κοινά στοιχεία με το «δόγμα» Κένεντυ, είναι όμως πολύ πιο κοντά στις απόψεις του σημερινού αρχηγού των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων, του Κόλιν Πάουελ, που υποστηρίζει ότι οι ΗΠΑ δεν πρέπει να χρησιμοποιήσουν στρατιωτικές δυνάμεις σε κρίσεις των οποίων η έκβαση είναι άγνωστη. Έτσι, ακολουθώντας πιστά το «δόγμα» Πάουελ, ο πρόεδρος των ΗΠΑ δεν χρησιμοποίησε ενεργώς αμερικανικές στρατιωτικές δυνάμεις στην πρώην Γιουγκοσλαβία, όπου προσπάθησε ανεπιτυχώς να πείσει άλλες συμμαχικές δυνάμεις (με εξαίρεση την Τουρκία που είναι πάντα πρόθυμη να στείλει στρατό) να εμπλακούν στην κρίση της Βοσνίας.

Κλίντον - Σαντάμ: νέος γύρος

του Σωτήρη Ντάλη

Οι ιστορικές αλλαγές του 1989 στην πρώην Ανατολική Ευρώπη έθεσαν ένα απότομο τέλος στην ψυχροπολεμική περίοδο και οδήγησαν το διεθνές σύστημα σε αναζήτηση μιας «νέας τάξης πραγμάτων», σ' έναν καινούργιο τρόπο προσέγγισης της πολιτικής ισχύος, μέσα από την ανάδυση νέων λειτουργικών δεσμών μεταξύ των κρατών.

Αν η κατάσταση στην πρώην Γιουγκοσλαβία θεωρείται σήμερα από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία ως η κυριότερη δοκιμασία για τη διατήρηση της αναδυόμενης μεταψυχροπολεμικής τάξης, πριν από τρία περίπου χρόνια η κρίση και ο πόλεμος του Περσικού Κόλπου χαρακτηρίστηκε ως σημείο απαρχής της νέας τάξης πραγμάτων.

Αντιθέτως, δεν δίστασε να πλῆξει εκ του ασφαλούς για ἄλλη μια φορά το Ιράκ, ενισχύοντας ἔτσι τη δημοτικότητα του και καταρρίπτοντας τόσο τις κατηγορίες που του προσάπτουν ως αναποφάσιστου, ὅσο και την εικόνα ενός σαραντάρη πολιτικού ηγέτη του οποίου οι σχέσεις με τις ἑνοπλες δυνάμεις είναι ἀπὸ χαλαρές ἕως κακές. Παράλληλα, ἐπιβεβαίωσε τη συνέχεια της αμερικανικής πολιτικής στην περιοχή, που συνίσταται σ' ἓνα εἶδος ἐπιτήρησης των ἐξελίξεων στην ευαίσθητη ζώνη του Περσικοῦ Κόλπου και της Μέσης Ανατολῆς.

– Στην πλειοψηφία των ἀναλύσεων που δημοσιεύθηκαν στο διεθνή Τύπο φαίνεται να διατυπώνονται σοβαρές ἐπιφυλάξεις ὅσον ἀφορᾷ στη νομιμότητα της πυραυλικῆς ἐπίθεσης. Κοινὴ εἶναι δε ἡ ἀντίληψη, ὅτι ἡ ἐπίθεση δεν καλύπτεται ἀπὸ την ἀπόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας οὔτε ἀπὸ τους ὅρους της ἀνακωχῆς του 1991, οι οποίοι ἀντιθέτως ἔδιναν τη νομικὴ κάλυψη στον Μπους για το βομβαρδισμό της Βαγδάτης τον Ιανουάριο 1992, ὅταν ὁ Σαντάμ Χουσεῖν δεν ἐπέτρεψε να ἐλεγχθεῖ το πυρηνικὸ δυνάμικό του Ιράκ.

– Σήμερα, τρία περίπου χρόνια ἀπὸ την κρίση του Αυγούστου 1990 στο Κουβέιτ και τη «νικηφόρα» συμμαχικὴ ἐπιχείρηση κατὰ του Ιράκ τον Ιανουάριο 1991, δεν φαίνεται να ἔχει ἐπιτευχθεῖ ἡ ἀναμενόμενη σταθερὴ πολιτικὴ ἀρμονία στην περιοχή¹. Με τον τρόπο που ἐξελίχθηκε, ὁ πόλεμος στον Κόλπο ἀποδείχθηκε μια θριαμβευτικὴ ἐπίδειξη προηγμένων ἐξοπλισμῶν που δεν κατάρφερε ἢ δεν θέλησε να ἀπαλλάξει τον ιρακινὸ λαὸ ἀπὸ ἓνα στυγνὸ δικτάτορα, ὁ οποίος διατηρεῖ τις ἴδιες ιδέες, το ἴδιο ὕφος ἐξουσίας, τις ἴδιες φιλοδοξίες και ικανότητες στην ἐξόντωση των ἀντιπάλων του. Ὁ πρόεδρος του Ιράκ παραμένει ὁ μόνος κυρίαρχος του παιχνιδιῶν στη χώρα του, περιφρονώντας και προκαλώντας τη διεθνή κοινὴ γνώμη με τη συμπεριφορὰ του ἀπέναντι σε Κούρδους και Σιῖτες και μη διστάζοντας να κάνει φανερό ὅτι ἐπιδιώκει τη δημιουργία πυρηνικοῦ οπλοστασίου.

Απέναντι στον Ιρακινὸ δικτάτορα ὁ λαὸς του Ιράκ, ἀποπροσανατολισμένος ἀπὸ τις ἐλλείψεις, ὄχι μόνον δεν ἐπιχειρεῖ να τον ἀνατρέψει, ἀντιθέτως, θεωρεῖ ὅλους τους ξένους συνενόχους σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση και συσπειρώνεται γύρω ἀπὸ τον Σαντάμ που ἔχει κάθε συμφέρον να ἀνξάνεται ἡ δυσἀρεσκεία του λαοῦ του.

– Ὅσον ἀφορᾷ στην Ευρωπαϊκὴ Κοινότητα: ἀν και με ἐνισχυμένο κύρος λόγω συνθήκης του Μάαστριχτ, δεν κατάρφερε να συμβάλει σε μια μονιμότερη διευθέτηση των προ-

βλημάτων στην περιοχή του Περσικοῦ Κόλπου και της Μέσης Ανατολῆς. Οι Ευρωπαῖοι ηγέτες δείχνουν να σύρονται σε μια πολιτικὴ παρατεταμένης ἀντιπαράθεσης με τις χώρες του αραβικοῦ και ἰσλαμικοῦ κόσμου, καθὼς ἐκεῖ φαίνεται να οδηγεῖ ἡ στρατηγικὴ που ἔχουν ἐπιλέξει οι ΗΠΑ.

– Κι ἐνὼ ὁ διάλογος του «μεταπολέμου» δεν ἔχει ἀκόμη δείξει ἀν στη νέα διεθνή τάξη πραγμάτων θα ηγεμονεύσουν οι ΗΠΑ, ἢ θα οδηγηθοῦμε σ' ἓνα σύστημα «συλλογικῆς ηγεμονίας» μ' ἐνισχυμένο το διεθνὲς ρόλο της Ευρώπης, οι νέες ἐξελίξεις χαρακτηρίζονται πλέον ἀπὸ πολύμορφες ἀλληλεξαρτήσεις, ἀνάμεσα σε οικονομία, ἐπικοινωνία, κουλτούρα, περιβάλλον, ἐπιστήμη και τεχνολογία, που συγκλίνουν στη διαμόρφωση ἐνὸς οἰκουμενικοῦ ορίζοντα⁴.

Στην κατεύθυνση αὐτῇ, ἀνακύπτουν οι ἀνάγκες νέων λειτουργικῶν δεσμῶν μετὰ τῶν κρατῶν, ὁ ἐξοστρακισμὸς (στο μέτρο που εἶναι ἐφικτό) της βίας ἀπὸ τις διεθνείς σχέσεις, ἡ προώθηση της στρατηγικῆς της πολιτικῆς συνεννόησης ἐναντί της στρατηγικῆς της στρατιωτικῆς ἰσχύος (στο πλαίσιο αὐτὸ ἐντάσσεται και ἡ ἐννοια της ἀποκλιμάκωσης της ἐντασης των ἀντιποίνων, ὅπως την ἔχει ορίσει ὁ διάσημος Ἀμερικανὸς ἐιρηνολόγος Κένεθ Μπῶλντινγκ) και, τέλος, ἡ ἀνάγκη νέας ποιότητας σχέσεων Βορρὰ - Νότου.

Εἰδικά στη σημερινὴ Ευρώπη, τείνουν να ἀρθοῦν ὄχι μόνον οι υποθήκες του διπολισμοῦ, ἀλλὰ και δημιουργοῦνται οι ὅροι για να μπορέσει ἡ γηραιὰ ἡπειρος να διεκδικήσει το ρόλο που της ἀνήκει στο σύγχρονο κόσμο. Στο πλαίσιο αὐτὸ, ἡ Ευρωπαϊκὴ Κοινότητα μπορεῖ να γίνῃ το κέντρο των σχεδιασμῶν, το προνομιακὸ πλαίσιο για τη διαμόρφωση της νέας ἀρχιτεκτονικῆς της ηπείρου μας, μόνον με την ἐπιτάχυνση των διαδικασιῶν ἐνοποίησης, προσδιορίζοντας παράλληλα και τις νέες προτεραιότητες σ' ἓναν κόσμο που μεταλλάσσεται.

1. Βλ. Γ. Ρωμαῖος: *Και οι Ευρωπαῖοι*, στο «ΒΗΜΑ» 4-7-93.

2. Μετὰ την ἐπίθεση κατὰ της Βαγδάτης, το κλίμα ἄλλαξε στη Γερουσία και πιστεύεται ὅτι τώρα εἶναι πλέον δυνατὴ ἡ υπερψήφισή του προϋπολογισμοῦ, ἔγραφε ἡ «Washington Post» στις 2-7-1993.

3. Βλ. John Steinbruner: *Οἱ συνέπειες του πολέμου στον Κόλπο*, περ. «Ὁριοθετήσεις», τεύχος 3-1992.

4. Βλ. Σωτῆρης Ντάλης: *Ευρωπαϊκὴ Κοινότητα. Ἀπὸ τον Περσικὸ Κόλπο στο Μάαστριχτ και τη Γιουγκοσλαβία*, περιοδικὸ «Τετράδια», τεύχος 32-1993.

Ὁ Σωτῆρης Ντάλης εἶναι πολιτικὸς ἐπιστήμων - διεθνολόγος

ΑΡΕΤΙΝΟΥ

ΤΑ ΑΚΟΛΑΣΤΑ ΣΟΝΕΤΑ

ΑΠΟΔΟΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΗΛΙΑΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ
ΚΩΣΤΑΣ ΤΣΟΚΛΗΣ

Παρουσιάζοντας μια σειρά ἀπὸ ἐρωτικά σχήματα και θέτοντας προκλητικότατα το πανάρχαιο θέμα του ἔρωτα, *Τα Σονέτα του Αρετίνου*, γραμμένα πριν πέντε αἰῶνες, διατηροῦν ὅλη τους τη φρεσκάδα. Πιο ἐπίκαιρα παρά ποτέ στην ἐποχὴ μας, στο κατώφλι του 21ου αἰῶνα, σκανδαλίζουν ὅσους κλείνουν τα μάτια ἐμπρός στον ἐρωτισμὸ και διασκεδάζουν ἐκείνους που βλέπουν την ἐλευθεριότητα ως μια μορφή ἐλευθερίας.

Ὁ Ηλίας Πετρόπουλος προκαλεῖ για μια ἀκόμη φορά τους ἀναγνώστες του ἀποδίδοντας στα νέα ἐλληνικά τούτα τα «ποιηματάκια», και ὁ Κώστας Τσόκλης πλαισιώνοντάς τα με τα σχέδιά του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Ἀσκληπιοῦ 6, Ἀθήνα 106 80
Τηλ. 3607744 - 3639962

Η Καμπότζη συνεχίζει να ζει. Οι Χμερ, οι σύγχρονοι Καμποτζιανοί, περήφανοι για την ιστορία των προγόνων τους (τον μεγάλο πολιτισμό του Άνγκορ που καταστράφηκε τον 12ο αιώνα από τους Τάι), ορίζουν την εθνική τους ταυτότητα αρνητικά: το να είσαι Χμερ σημαίνει να είσαι αντι-βιετναμέζος. Άλλωστε, μόλις τον προηγούμενο αιώνα, υποστηρίζουν, «η Σαϊγκόν δεν ήταν παρά ένα καμποτζιανό χωριό». Κι όταν οι Ερυθροί Χμερ επιτίθενται στα βιετναμικά χωριά της Καμπότζης κανένας από τους ηγέτες της χώρας δεν τολμά να τους καταδικάσει. Ούτε καν ο πρίγκιπας Σιχανούκ, ο άνθρωπος-σύμβολο, ο δημοφιλής κληρονομικός μονάρχης που είναι τελικά ο ομόφωνα εκλεγμένος νέος πρόεδρος της χώρας 23 χρόνια μετά την ανατροπή του από τον στρατηγό Λον Νολ.

Πιθανόν κανένα άλλο κράτος του κόσμου

στον 20ό αιώνα δεν είχε τόσα πολλά θύματα αναλογικά με τον πληθυσμό του όσα η Καμπότζη. Ιστορικά μία μικρή χώρα με ισχυρούς γείτονες (το Βιετνάμ στα ανατολικά και την Ταϊλάνδη στα δυτικά) ενεπλάκη χωρίς να το θέλει στον δεύτερο πόλεμο της Ινδοκίνας, χρησιμοποιήθηκε από τους Βιετναμέζους, βομβαρδίσθηκε από τους Αμερικανούς, έζησε τον τρόμο του Πολ Ποτ και των Ερυθρών του Χμερ μόνο και μόνο για να δεχθεί την εισβολή του Βιετνάμ και να διώσει τον επακόλουθο εμφύλιο πόλεμο. Πεδίο του ανταγωνισμού ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης, τμήμα της σινοσοβιετικής σύγκρουσης, επίκεντρο του περιφερειακού παιχνιδιού επιρροής ανάμεσα στο Βιετνάμ, την Κίνα και την Ταϊλάνδη, η Καμπότζη ήταν το μικρό μεγάλο θύμα του ψυχρού πολέμου. Την περίοδο 1970-1975 γύρω στις 700.000 Χμερ έχασαν τη ζωή τους από τον εμφύλιο πόλεμο και τη σύγκρουση αμερικανών στρατιωτών και βιετναμέζων κομμουνισ-

Εκλογές: Η τελευταία (;) πράξη του τρίτου πολέμου της Ινδοκίνας

του Αστέρη Κ. Χουλιάρα*

Οι Ερυθροί Χμερ δεν φορούν πια τις περίφημες μαύρες στολές τους. Και οι Βιετναμέζοι, έχοντας αποσυρθεί από την Καμπότζη, φαίνονται να έχουν εγκαταλείψει οριστικά το σχέδιο για μια Ομοσπονδία στην Ινδοκίνα. Η Πνομ Πενχ, που σφύζει σήμερα από ζωή, δεν θυμίζει σε τίποτε την πόλη-φάντασμα του 1976. Και η παρουσία των 22.000 ανθρώπων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών είναι η εγγύηση ότι τα χρόνια του εμφυλίου δεν ήταν παρά ένα άσχημο όνειρο που δεν πρόκειται να ξαναγυρίσει ποτέ. Κι όμως, η δυστυχισμένη αυτή χώρα δείχνει παράλληλα να επιστρέφει στο παρελθόν. Ο Πολ Ποτ, ο αρχιτέκτονας της «αυτογενοκτονίας» της Άνγκα Λέου, κλείνει φέτος τα 65 του χρόνια ελπίζοντας να συμμετάσχει, μετά από 14 χρόνια βιετναμικής κατοχής, σε μια κυβέρνηση εθνικής ενότητας. Οι κυβερνητικοί στρατιώτες, μην έχοντας πληρωθεί εδώ και πολλούς μήνες, κλείνουν τους δρόμους ζητώντας από τους φτωχούς χωρικούς και τους ανθρώπους του ΟΗΕ «τέλη διέλευσης». Οι δεκάδες εκατομμύρια νάρκες που ο εμφύλιος σπαραγμός και οι εισβολείς κληρονόμησαν στις επόμενες γενιές φυλακίζουν τη χώρα του Άνγκορ στο χθες: το μαρτυρούν οι χιλιάδες ανάπηροι που ζητιανεύουν στις υπαίθριες αγορές και το θλιβερό ρεκόρ των 700 ακρωτηριασμών το μήνα. Και η «εγγύηση της σταθερότητας», ο ΟΗΕ, μετά την πιο φιλόδοξη επιχείρηση της ιστορίας του, ετοιμάζεται να αποχωρήσει τον Αύγουστο.

τών. Τα χρόνια της κυριαρχίας των Ερυθρών Χμερ πάνω από 1.000.000 Καμποτζιανοί εκτελέστηκαν ή πέθαναν από την πείνα, τις κακουχίες και τις αρρώστιες. Περίπου 100.000 άτομα σκοτώθηκαν στη βιετναμική εισβολή που άρχισε το Δεκέμβριο του 1978 ενώ 25.000 Βιετναμέζοι και πάνω από 50.000 Καμποτζιανοί πέθαναν κατά τη διάρκεια της βιετναμικής κατοχής και του επακόλουθου ανταρτοπολέμου (1978-1988). Συνολικά, σχεδόν 2.000.000 νεκροί σε ένα διάστημα 20 ετών για μία χώρα με πληθυσμό 8.000.000 κατοίκων!

Ο ΟΗΕ στην Καμπότζη

Ο ΟΗΕ έφθασε στην Καμπότζη στις αρχές του 1992, λίγο μετά την αποχώρηση των βιετναμικών δυνάμεων, με ένα τριπλό στόχο. Πρώτα, να αποπλίσσει τις αντιμαχόμενες ομάδες (κυρίως τους Ερυθρούς Χμερ και τα κυβερνητικά στρατεύματα). Δεύτερον, να

εξασφαλίσει την επιστροφή των προσφύγων από τα σύνορα με την Ταϊλάνδη. Και τρίτον, να διενεργήσει ελεύθερες εκλογές. Όσον αφορά τον αποπλιισμό, ο ΟΗΕ απέτυχε, μια και οι Ερυθροί Χμερ, παρά την αρχική συγκατάθεσή τους, αρνήθηκαν να παραδώσουν τον οπλισμό τους. Και βέβαια, η κυβέρνηση δεν δίσταζε να αποπλίσσει το στρατό της μονομερώς. Όσον αφορά στην επιστροφή (μεταφορά και εγκατάσταση) των 360.000 προσφύγων, η επιχείρηση στέφθηκε με απόλυτη επιτυχία. Τέλος, όσον αφορά στο σημαντικότερο στόχο του ΟΗΕ, τη διενέργεια δηλαδή ελεύθερων εκλογών, η επιτυχία του Οργανισμού ήταν σημαντική αλλά και απροσδόκητη. Παρά τις απειλές των Ερυθρών Χμερ ότι θα πυροβολήσουν οποιονδήποτε προσπαθούσε να ψηφίσει, πάνω από το 85% των 4,7 εκατομμυρίων εγγεγραμμένων ψηφοφόρων προσήλθαν στις κάλπες. Και όχι μόνο: οι εκλογές ήταν προς γενική κατάπληξη αναίμακτες. «Σοκ στην Καμπότζη - κανένας δεν σκοτώθηκε» παρα-

τήρησε ο βρετανικός *Economist*.

Βέβαια, η αποδοχή της ετυμηγορίας του λαού είναι κάτι τελείως διαφορετικό από τη διενέργεια ελεύθερων και δίκαιων εκλογών. Έτσι, η έλλειψη δημοκρατικής πολιτικής κουλτούρας στην καμποτζιανή ελίτ έγινε γρήγορα ορατή: το κυβερνητικό Λαϊκό Κόμμα που έχασε τις εκλογές (38.1%) ζήτησε από τον ΟΗΕ να τις επαναλάβει σε τουλάχιστον επτά περιφέρειες. Το Συμβούλιο Ασφαλείας απαίτησε από όλα τα κόμματα να σεβασθούν τα αποτελέσματα. Όπως περιέργως, ακόμη και οι Ερυθροί Χμερ κατηγόρησαν το Λαϊκό Κόμμα για τη μη αποδοχή της λάκης ετυμηγορίας. Το σημαντικό και ταυτόχρονα ελπιδοφόρο μήνυμα είναι ότι κανένα κόμμα δεν διαθέτει την πλειοψηφία των 2/3 που απαιτείται για την έγκριση του συντάγματος. Το κόμμα FUNCINPEC του πρίγκιπα Ραναρίντ, γιου του Σιχανούκ, που κέρδισε τις εκλογές με ποσοστό 45,7%, φλερτάρει με την ιδέα μιας κυβέρνησης εθνικής ενότητας. Υπάρχει όμως και ένα άλλο σενάριο: Θα είναι η περίπτωση της Καμπότζης ανάλογη με αυτή της Αγκόλας όπου ο εμφύλιος πόλεμος αναβίωσε λόγω της άρνησης του αρχηγού της UNITA Ιωνά Σαβίμπι να αποδεχθεί τα αποτελέσματα των δημοκρατικών εκλογών που έγιναν υπό την αιγίδα του ΟΗΕ; Είναι δύσκολο να απαντήσει κανείς. Οι δεκαετίες του πολέμου και τα συσσωρευμένα μίσση έχουν κάνει τις πολιτικές εξελίξεις στην Καμπότζη απρόβλεπτες.

Απόλυτη αβεβαιότητα

Οι Χμερ έχουν αναπτύξει ένα πρωτόγονο ένστικτο επιβίωσης. Οι κάτοικοι της Καμπότζης δεν νοιάζονται πια για το αύριο. Σε ένα κλίμα απόλυτης αβεβαιότητας, το μόνο που τους ενδιαφέρει είναι να επιβιώσουν σήμερα. Μετά το τέλος των εκλογών, βρήκω την διευθύντρια του σχολείου στο κτίριο του οποίου στεγάζεται το εκλογικό μου τμήμα. Έχω εντολή να δωρίσω για λογαριασμό του ΟΗΕ το υλικό που χρησιμοποιήσαμε στις εκλογές (τραπέζια, καρέκλες, γραφική ύλη) στο εν λόγω σχολείο. Υπογράφουμε ένα κείμενο παράδοσης-παραλαβής. Το επόμενο πρωί επισκέπτομαι την αγορά. Σε μία γωνία αντικρίζω έκπληκτος τη δασκάλα να πουλά τα δωρηθέντα. Φεύγω από την Καμπότζη με μία πικρή γεύση και πολλά αναπάντητα ερωτήματα: Ποιοι είναι οι αποδέκτες της ανθρωπιστικής βοήθειας στον Τρίτο Κόσμο; Είναι η δημοκρατία πανάκεια; Είναι τα καθημερινά μας προβλήματα στην Ελλάδα πραγματικά σημαντικά;

* Ο Αστέρης Κ. Χουλιάρης είναι Διδάκτορας του University of Hull (Αγγλία). Επισκέφθηκε πρόσφατα την Καμπότζη ως παρατηρητής των εκλογών για λογαριασμό του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.

Επιθεώρηση για τη ΜΗ ΒΙΑ τον ΑΝΤΙΜΙΛΙΤΑΡΙΣΜΟ & τα ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ και την ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ.

ΤΕΥΧΟΣ 9

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ
Θ Ε Ρ Α Π Ε Υ Ε Ι

• ΟΙ 3 ΠΡΑΞΕΙΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΣΚΟΠΙΑΝΗΣ ΠΡΟΣΕΓΙΓΙΣΗΣ
ΜΑΝΩΛΗΣ ΡΑΣΟΥΛΗΣ

• ΟΥΝΑ ΦΑΤΣΑ ΟΥΝΑ ΡΑΤΣΑ
ΝΙΚΟΣ ΔΗΜΟΥ
• ΠΟΙΗΣΗ & ΙΣΤΟΡΙΑ
ΣΩΤΗΡΗΣ ΒΑΛΝΤΕΝ

• Η ΕΥΡΩΠΗ, ΜΟΝΗ ΔΙΕΞΟΔΟΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΝΑΚΡΑΤΖΑΣ
• ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΥ
Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

• ΦΑΡΜΑΚΟ ΣΤΗΝ ΑΡΡΩΣΤΕΙΑ
ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΥ
Β Ο Σ Ν Ι Α

• QUO VADIS PAX
ΓΥΝΑΙΚΕΣ • ΒΙΑΣΜΟΙ
ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΕΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ
στην ΠΡΩΗΝ ΓιΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ
Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

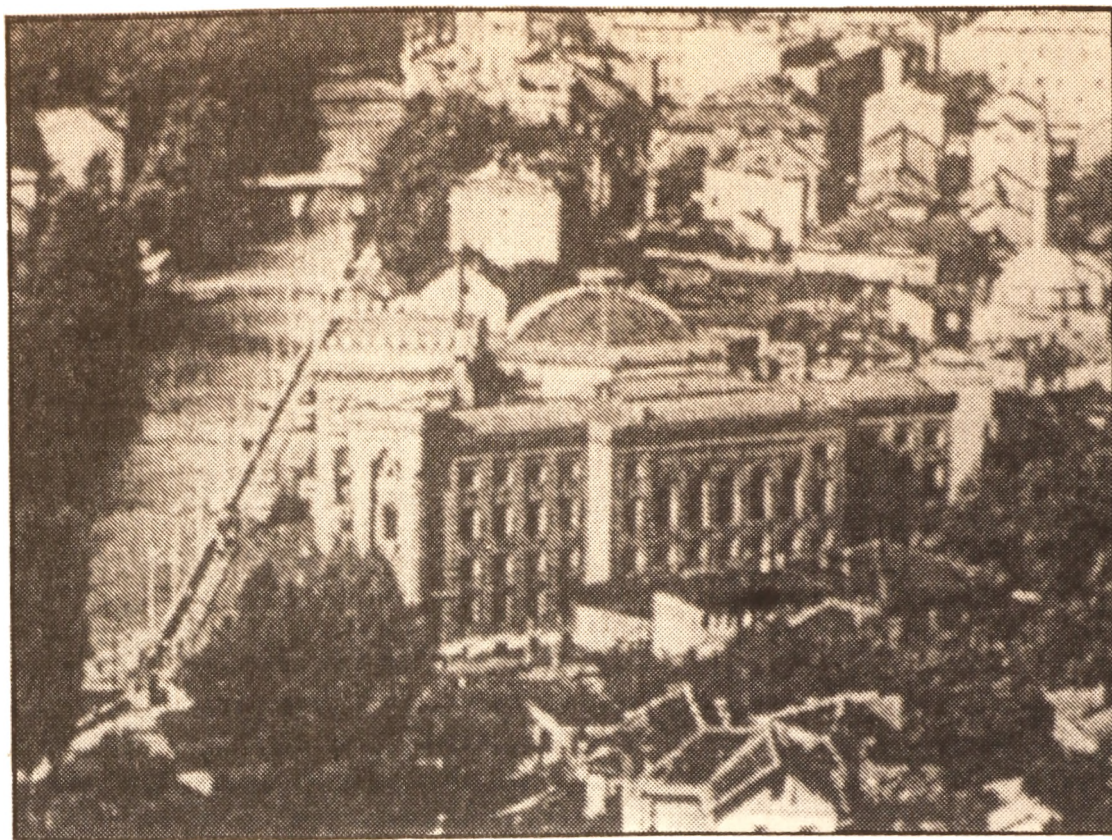
• ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ
• ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ
• SKINHEADS
στην ΕΥΡΩΠΗ
ALEXANDER
LANGER

• Για την ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

Ε Ρ Ε Υ Ν Α
• ΠΟΙΟ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ
ΓΙΑ ΤΟ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ;

Τα κτίρια, ασφαλώς, δεν έχουν μεγαλύτερη σημασία από την ανθρώπινη ζωή. Έτσι, τουλάχιστον, πιστεύουμε. Σ' έναν πόλεμο, π.χ., η επιλογή –αν υπάρχει τέτοια– ανάμεσα στη σωτηρία της ζωής ενός ανθρώπου και στη διάσωση ενός ιστορικού κτιρίου ή μνημείου θα έπρεπε να είναι αυτονόητη. Όμως τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά. Δεν μπορούμε, αβασάνιστα, να υποστηρίξουμε ότι αφού κάθε ημέρα σκοτώνονται στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη αθώοι –ενήλικες και παιδιά– τι σημασία έχει, πλέον, αν καταστρέφονται ιστορικά κτίρια. Δεν είναι έτσι.

Η βιβλιοθήκη του Σεράγεβο –όπως κάθε βιβλιοθήκη– έχει, αν μπορούμε να πούμε, μια ανθρώπινη διάσταση: Η καταστροφή της σημαίνει καταστροφή της συλλογικής μνήμης, της κοινής ιστορίας των ανθρώπων που ζούσαν σ' αυτό το χώρο και συνυπήρχαν αρμονικά επί αιώνες. Οι πολιορκητές του Σεράγεβο φαίνεται πως, εκτός όλων των άλλων, θέλουν να εξαφανίσουν και τα τεκμήρια της κοινής ζωής. Η βιβλιοθήκη του Σεράγεβο ήταν το σήμα κατατεθέν αυτής της πολυεθνικής πόλης, το σύμβολο της πολυεθνικής της ταυτότητας.

Η βιβλιοθήκη του Σεράγεβο πριν την καταστροφή

Συναντήσαμε στην Αθήνα τον **Ζόραν Μούτιτς**, φιλόλογο και από ετών ακούραστο μεταφραστή της σύγχρονης ελληνικής πεζογραφίας και ποίησης στα σερβοκροατικά.

Η καταστροφή της βιβλιοθήκης του Σεράγεβο

της Τέτας Παπαδοπούλου

Πριν από ένα χρόνο, ακριβώς τέτοια εποχή, ο ουρανός του ήδη πολιορκημένου Σεράγεβο γέμιζε με καμένα χαρτιά, σελίδες, χειρόγραφα. Επί τρεις ημέρες ανέμιζαν τρελά, πάνω από την πόλη, τα φριχτά αποκαΐδια της σπουδαίας Εθνικής Πανεπιστημιακής Βιβλιοθήκης της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης (αυτή ήταν η επίσημη ονομασία της). Από τους γύρω λόφους οι πολιορκητές του μαρτυρικού Σεράγεβο –μέχρι πρότινος φίλοι, γείτονες, συνάδελφοι και, πάντως, συμπολίτες– βομβάρδισαν συστηματικά τη βιβλιοθήκη. Το κτίριο στο οποίο στεγαζόταν καταστράφηκε. Έμειναν όρθιοι μόνον οι χοντροί εξωτερικοί τοίχοι. Από τον βομβαρδισμό και την πυρκαγιά που προκλήθηκε έγιναν στάχτη οι περισσότεροι από τους 1.500.000 τίτλους που αποτελούσαν τον πλούτο της βιβλιοθήκης. Έτσι, χάθηκαν για πάντα: σπάνιες εκδόσεις, ανεκτίμητης αξίας χειρόγραφα μέχρι και του 11ου αιώνα, σημαντικά παλιά και νεότερα περιοδικά, εκατοντάδες χιλιάδες βιβλία από όλη την πρώην Γιουγκοσλαβία, από τις αρχές του αιώνα έως σήμερα.

Είναι Σέρβος του Σεράγεβο, που μόλις πριν αρχίσει ο πόλεμος κατέφυγε στη Σλοβενία και διδάσκει στο πανεπιστήμιο της Λιουμπλιάνας. Τα δικά του «όπλα» ήταν πάντα τα βιβλία. Γράφει, μεταφράζει, διδάσκει. «Δεν ξέρω, εξάλλου, να κάνω τίποτα άλλο», μας λέει. Τα δύο τελευταία χρόνια πριν τον πόλεμο ο Ζόραν Μούτιτς περνούσε αρκετές ώρες στη βιβλιοθήκη του Σεράγεβο. Συνεργαζόταν με τον διευθυντή της, «άνθρωπο εμπνευσμένο, που βοηθούσε πολύ τους νέους και που και εκείνος βρίσκεται τώρα στη Σλοβενία, στο Μάρμπορ».

Αν τον Απρίλιο του 1992 δεν ξεσπούσε ο πόλεμος στη Βοσνία, αν το Σεράγεβο συνέχιζε να είναι μια πόλη ελεύθερη, θα είχε, τότε ακριβώς, κυκλοφορήσει ένας τόμος με τα ποιήματα του **Γιώργου Σεφέρη**, μεταφρασμένα από τον Ζόραν Μούτιτς, σε έκδοση της βιβλιοθήκης του Σεράγεβο... Ήταν όλα έτοιμα, η ποιητομασία βρισκόταν στο τελικό στάδιο.

Ένα δίκτυο ανθρώπων

Ο Ζόραν Μούτιτς μας μιλά για την ιστορία και τη σημασία της βιβλιοθήκης του Σεράγεβο σ' ένα τόνο σχεδόν ουδέτερο, χωρίς δραματικές εκφράσεις στις περιγραφές και τα σχόλιά του. Λες και αναφέρεται σε κάτι που δεν έχει γνωρίσει ο ίδιος, που δεν το έχει ζήσει. Μιλά με απόσταση. Όμως, όλη η ένταση, που ασφαλώς τον διακατέχει, αντανακλάται αποκαλυπτικά στο πρόσωπό του.

Σ' αυτό τον πολύ συγκρατημένο τόνο, ο Ζόραν Μούτιτς διηγείται πόσο ζωντανός και κινητικός χώρος ήταν η βιβλιοθήκη, πως οι φοιτητές περνούσαν εκεί –τα βιβλία στο πανεπιστήμιο δεν επαρκούσαν– αρκετό χρόνο μελετώντας, πως η βιβλιοθήκη διοργάνωνε εκδηλώσεις, θεατρικές παραστάσεις, εκθέσεις βιβλίου. «Θιμάμαι», λέει, «στις αρχές

της δεκαετίας του '70 τις εκδηλώσεις της Εβδομάδας Ελληνικού Πολιτισμού».

Για τον Ζόραν Μούτιτς, πάνω απ' όλα η βιβλιοθήκη αποτελούσε το χώρο όπου δούλευαν πολλοί φίλοι του, συνάδελφοι, ακόμη και συγγενικά πρόσωπα. Ήταν, τελικά, περισσότερο ένα δίκτυο ανθρώπων, παρά ένα κτίριο με αποθηκευμένες γνώσεις. Αλλά όλα αυτά έχουν, πλέον, αλλάξει ριζικά. Στην ερώτηση «γιατί βομβάρδισαν τη βιβλιοθήκη;» απαντά με μια αποστομωτική ερώτηση: «Πείτε μου, γιατί βομβάρδισαν νοσοκομεία;».

Η βιβλιοθήκη του Σεράγεβο βρισκόταν στην είσοδο της πόλης (στον άξονα που οδηγεί στο Βελιγράδι), στην παλιά συνοικία Μπας Τσάρσια. Το κτίριο οικοδομήθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα. «Είναι έργο», μας λέει ο Ζόραν Μούτιτς, «που το οφείλουμε στους Αυστριακούς κατακτητές»... Στην αρχή στεγάστηκε εκεί το δημαρχείο του Σεράγεβο και στη συνέχεια η Βουλή της Βοσνίας· η Βοσνία αποτελούσε κατά το διάστημα 1878-1918 επαρχία της αυτοκρατορίας των Αψβούργων.

Σ' αυτό το ιστορικό κτίριο, στις 28 Ιουνίου 1914 το πρωί, ο μουσουλμάνος δήμαρχος του Σεράγεβο, **Φεχίμ Εφφέντι Κιούρι** υποδέχτηκε και παρέδωσε τα κλειδιά της πόλης στον αρχιδούκα διάδοχο του θρόνου των Αψβούργων, **Φραγκίσκο - Φερδινάνδο**. Λίγο αργότερα, βγαίνοντας από το κτίριο, διακόσια μέτρα πιο κάτω, ο αρχιδούκας θα δεχτεί τέσσερις σφαίρες από ένα Σέρβο της Βοσνίας, τον **Γαβρίλο Πρίντσιπ**. Είναι η περίφημη δολοφονία του Σεράγεβο. Είναι 28 Ιουνίου 1914 κι έτσι άρχισε ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος.

«Εκείνη τη στιγμή κατάλαβα...»

Και ο Ζόραν Μούτιτς συνεχίζει: «Με τα βιβλία ασχολούμαι, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Δεν μπορούσα να τα αποσυνδέσω από το κτίριο της βιβλιοθήκης. Αποτελούσαν για μένα ένα ενιαίο σύνολο. Αλλά πρέπει να πω ότι, πριν από τον πόλεμο, η σχέση μου με τη βιβλιοθήκη, όπως και η σχέση μου με το Σεράγεβο, ήταν κάπως ουδέτερη». Του ζητάμε να διευκρινίσει: «Όλα πριν από τον πόλεμο ήταν υποσυνείδητα. Αφότου άρχισε ο πόλεμος, όλα όσα αφορούν το Σεράγεβο και τη ζωή μου σ' αυτή την πόλη έγιναν συνειδητά».

Ο Ζόραν Μούτιτς βρισκόταν στην Ελλάδα -έχει δημιουργήσει εδώ ισχυρούς δεσμούς και φιλίες ζωής- όταν πέρνυσι τον Ιούνιο βομβαρδίστηκε η βιβλιοθήκη. Στην Αθήνα, είδε στην τηλεόραση το κατεστραμμένο κτίριο, σε βίντεο που παρουσίασε το CNN. Δεν ήταν η πρώτη φορά που έβλεπε το μέγεθος της συστηματικής καταστροφής.

«Είχα δει, ήδη, νοσοκομεία να φλέγο-

Ο βιολοντσελίστας Βένεραν Σμαϊλοβίτς παίζει σ' ό,τι απέμεινε από την Εθνική Βιβλιοθήκη του Σεράγεβο.

νται... Φρίκη. Όμως, παρακολουθώντας το βίντεο που έδειχνε την κατεστραμμένη βιβλιοθήκη, το βλέμμα μου σταμάτησε σε ένα παράθυρο του κτιρίου, όπου φαινόταν μια γυναίκα κι ένα παιδί που πετούσαν έξω ξύλα. Έμοιαζαν με φαντάσματα. Βλέποντας αυτή την εικόνα αισθάνθηκα ένα χέρι να μου ξεκολλάει το στομάχι. Εκείνη τη στιγμή κατάλαβα. Κατάλαβα ότι όλα είχαν τελειώσει...». Και ο Ζόραν Μούτιτς συμπληρώνει ότι πρόκειται για μια βαρβαρότητα που δεν

υπάρχουν λόγια και εκφράσεις ικανές να την περιγράψουν.

Τραγική ειρωνεία. Δυό χρόνια πριν από τον πόλεμο, ο μαθηματικός, καθηγητής του πανεπιστημίου του Σεράγεβο, **Μίλοραντ Στεβάνοβιτς**, φίλος του Ζόραν Μούτιτς, έκανε μια έρευνα που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Lica* (Πρόσωπα), για τις βιβλιοθήκες που κάηκαν από εκείνη της Αλεξάνδρειας ως αυτές που καταστράφηκαν πρόσφατα...

■ **Νάση Μπάλτα - Δέσποινα Παπαδημητρίου, Σημειώσεις για την ιστορία του Τύπου: Η ελληνική και η ευρωπαϊκή διάσταση, Εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1993, σελ. 94**

Προϊόν των αναγκών της ακαδημαϊκής διδασκαλίας είναι οι σημειώσεις των δύο συγγραφέων που επισκοπούν συνοπτικά τον ελληνικό και ευρωπαϊκό Τύπο. Είναι πολύ θετικό το γεγονός ότι η ιστορία του Τύπου αρχίζει πλέον να διδάσκεται στα πανεπιστήμια ως αναπόσπαστο μέρος του «εθνικού δίου» και της πολιτικής εξέλιξης της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας. Το ευρωπαϊκό σκέλος των σημειώσεων καλύπτει τον αγγλικό και γαλλικό Τύπο από τις απαρχές μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, χωρίς η συνοπτική παρουσίαση των εξελίξεων να μειώνει το πλαίσιο κατανόησης, αν και η βασική αγγλική βιβλιογραφία που αναφέρεται είναι οφθαλμοφανώς ελλιπέστατη.

Από την άλλη μεριά, το σχεδιάσμα ιστορίας του ελληνικού Τύπου επικεντρώνεται περισσότερο σε συγκεκριμένες εφημερίδες παρά σε γενικεύσεις ή γενικότερες παρατηρήσεις για την ίδια ιστορική περίοδο. Σίγουρα χρειάζονται ακόμα πολλές προσπάθειες ώστε να σχεδιαστεί ένα σαφέστερο περίγραμμα σχέσεων και αναφορών για την ιστορική εξέλιξη του ελληνικού Τύπου.

■ **Επιθεώρηση Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Τχ. 14-15, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1993**

Με τον τίτλο «Αρχές-Πολιτικές και η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση» κυκλοφόρησε το τελευταίο τεύχος του περιοδικού «Επιθεώρηση Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων».

Το τεύχος περιλαμβάνει κείμενα των: Κωνσταντίνου Στεφάνου (Η Συνθήκη του Μάαστριχτ και προοπτικές της Ενοποίησης), Π. Ιωακείμδη (Συνθήκη Μάαστριχτ: Γραφειοκρατικό - ατελές κείμενο συνθήκης), Ξενοφώντα Γιαταγάνη (Η αρχή της επικουρότητας), Ν. Κοτζιά (Η πολιτική της άμυνας της Ε.Ο.Κ.), Β. Κωνσταντάκη - Ν. Καζαντζή (Το κοινοβουλευτικό κεκτημένο), Β. Χριστιανού (Η γνωμοδοτική αρμοδιότητα του ΔΕΚ), Γ. Μέργου (Ο Ελληνικός Αγροτικός Τομέας στη Ευρωπαϊκή και Κοινοτική Προοπτική) και Ν. Χλέπα (Δέκα θέσεις για την Ευρωπαϊκή πορεία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης).

Όλα τα κείμενα αποκτούν ιδιαίτερη σημασία καθώς από τη μία πλευρά η συνθήκη του Μάαστριχτ αντιμετωπίζεται με σκεπτικισμό τόσο από τα κράτη-μέλη όσο και από τους ειδικούς και από την άλλη επίκειται η Ελληνική προεδρία της ΕΟΚ για το πρώτο εξάμηνο του 1994.

Ενδιαφέρον εξάλλου έχουν και τα κείμενα των: Β. Πεσμαζόγλου (Η Πολιτική Αντινταπικ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας), Π. Στάγκου (Η ρήτρα της αμοιβαιότητας στα αλλοδαπά τραπεζικά ιδρύματα) και Α. Κακαβούλη (Η Ευρωπαϊκή διάσταση στην παιδεία και οι Έλληνες εκπαιδευτικοί).

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ

ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ ΑΜΥΝΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ 1993: Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ 1992 (σελίδες 444)

Έκδοση: Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής

Το έτος 1992, το οποίο καλύπτει η δεύτερη έκδοση της επετηρίδας του ΕΛΙΑΜΕΠ, αποτελεί μέρος πρόσφατων αλλαγών και εξελίξεων στην παγκόσμια πολιτική σκηνή. Οι αλλαγές και οι εξελίξεις που επήλθαν στο διεθνές σύστημα, κυρίως στο επίπεδο των υπερδυνάμεων και της ασφάλειας, στο επίπεδο της πολιτικής, της οικονομίας και της ιδεολογίας, δημιουργούν έναν ιδιαίτερα ασταθή και ρευστό κόσμο, στον οποίο εισέρχεται και η Ελλάδα.

Η Επετηρίδα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής: Η Ελλάδα και ο Κόσμος 1992 επιχειρεί να καταγράψει και να προσεγγίσει τα πολύπλευρα ζητήματα της Νέας Διεθνούς Τάξης, και ιδιαίτερα αυτά που αφορούν στη θέση και το ρόλο της Ελλάδας. Περιλαμβάνει αφ' ενός αναλύσεις των εξελίξεων κατά θέματα (Ελλάδα - Βαλκάνια, Ελλάδα - Τουρκία, Ελλάδα - ΕΟΚ κ.λπ.) γραμμένες από έγκυρους μελετητές και αφ' ετέρου κείμενα και υλικό τεκμηρίωσης (συμφωνίες, επίσημες δηλώσεις, αποφάσεις κ.λπ.), απαραίτητα για μια σοβαρή προσέγγιση των εθνικών θεμάτων και της διεθνούς επικαιρότητας.

Το συλλογικό αυτό έργο προσεγγίζει ο καθηγητής και διευθυντής του ΕΛΙΑΜΕΠ Θάνος Βερέμης, ενώ ο καθηγητής και υποδιευθυντής του ΕΛΙΑΜΕΠ Γιάννης Βαληνάκης σε ένα πολύ ενδιαφέρον εισαγωγικό κείμενο σχολιάζει ορισμένα σημεία της ελληνικής διπλωματίας που επιτρέπουν μια συγκρατημένη αισιοδοξία για τις δυνατότητες της χώρας στον βαλκανικό και ευρωπαϊκό χώρο.

Το πρώτο κυρίως θέμα της Επετηρίδας περιλαμβάνει άρθρα και ομιλίες ελλήνων πολιτικών (Ι. Βαρβιτσιώτης, Μ. Παπακωνσταντίνου, Β. Παπανδρέου, Γ. Ράλλης, Κ. Σημίτης, Α. Κύρκος, Μ. Έδερτ, Θ. Πάγκαλος, Μ. Παπαγιαννάκης και Ορ. Κολοζώφ) με αντικείμενο τις συνέπειες των κοσμογονικών αλλαγών αφ' ενός στη δομή του συστήματος, αφ' ετέρου στο χαρακτήρα συγκεκριμένων περιφερειακών υποσυστημάτων. Τονίζεται δε η στάση και συμπεριφορά της Ελλάδας στο υπό διαμόρφωση διεθνές σύστημα.

Το δεύτερο μέρος αποτελείται από έξι επιμέρους κεφάλαια και περιλαμβάνει κεί-

μενα των: Θ. Κουλουμπή, καθηγητή Πανεπιστημίου Αθηνών, Χ. Βλαχούτσικου και Σ. Τσομώκου, οικονομολόγων, Κ. Ζέπου, Ε. Σπυριδάκη, Σ. Σταθάτου, πρέσβων επί τιμή, και Ι. Φωτόπουλου, πρέσβη, Π. Ιωακείμδη, επίκ. καθηγητή, Κ. Χατζηκωνσταντίνου, επίκ. καθηγητή, Π. Γιαννά, επισκέπτη λέκτορα του Οικονομικού Πανεπιστημίου, Δρα Γ. Νικολάου, ειδικού γραμματέα του ΕΛΙΑΜΕΠ, και Δρα Γ. Κωστάκου, υπεύθυνου εκπαίδευσης του ΕΛΙΑΜΕΠ.

Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στο ρόλο της χώρας μας στα μεταψυχροπολεμικά Βαλκάνια, καθώς και στις δυνατότητες ανάπτυξης των οικονομικών σχέσεων Ελλάδας - βαλκανικών χωρών. Το δεύτερο κεφάλαιο εξετάζει την ελληνική στάση και πολιτική απέναντι στη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση και Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Το τρίτο κεφάλαιο πραγματεύεται τις σχέσεις της Ελλάδας με τις ΗΠΑ. Το τέταρτο κεφάλαιο επιχειρεί μια ανασκόπηση της πορείας του Κυπριακού το 1992. Το πέμπτο κεφάλαιο αναλύει τη σχέση Ελλάδας - Ιαπωνίας. Τέλος, το έκτο κεφάλαιο επιδιώκει να ερμηνεύσει και να σημασιολογήσει θέματα διεθνούς ασφάλειας. Προβαίνει συνακόλουθα σε αξιολογική εκτίμηση της Συνθήκης για τη μη-διασπορά των πυρηνικών όπλων, των προοπτικών της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και Συνεργασία στη Μεσόγειο και των νέων προτάσεων του γενικού γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών για την επίλυση διεθνών διαφορών.

Στο τρίτο μέρος παρουσιάζονται πίνακες και στατιστικά στοιχεία για τις εμπορικές συναλλαγές της Ελλάδας, το ελληνικό εμπορικό ισοζύγιο και την εξέλιξη του ΑΕΠ στην Ελλάδα και την Κοινότητα. Στο υλικό τεκμηρίωσης της φετινής έκδοσης ξεχωρίζουν τα κείμενα για την κρίση στην πρώην Γιουγκοσλαβία, που είναι απαραίτητα για οποιαδήποτε εμπεριστατωμένη προσέγγιση των τελευταίων εξελίξεων.

Η έκδοση της Επετηρίδας 1993, η οποία συμπίπτει με τη συμπλήρωση πέντε χρόνων λειτουργίας και προσφοράς του ΕΛΙΑΜΕΠ, καταγράφει συστηματικά ένα πολύ ενδιαφέρον υλικό που αφορά ερευνητές, διπλωμάτες, στρατιωτικούς, δημοσιογράφους και φοιτητές. Είναι βέβαιο πως η συνέχιση της προσπάθειας αυτής θα αποτελέσει στο μέλλον έργο αναφοράς για τη μελέτη της διεθνούς πορείας της χώρας μας.

Χρήστος Φραγκονικολόπουλος

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΑΘΗΝΑ: Θεμιστοκλέους 37, τηλ. 36.26.319, 36.02.644, fax 36.39.930

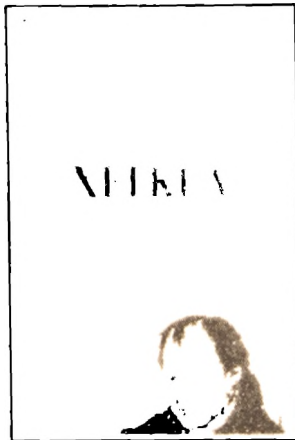
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Αρμενοπούλου 24, τηλ. (031) 20.23.49

ΛΕΥΚΩΣΙΑ: Έκτορος 40, τηλ. 003572-43.32.97, 34.75.22

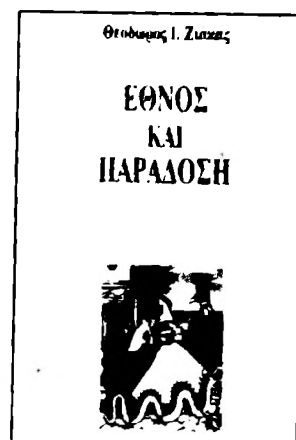
Αποκλειστική Διάθεση: Κοινοπρακτική Ε.Π.Ε. Ιπποκράτους 68, τηλ. 36.20.647, 36.46.202

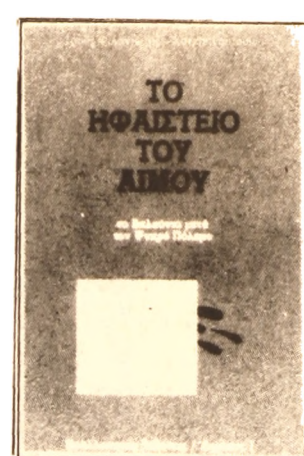
ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ
Η αποθέωση της ιστορίας

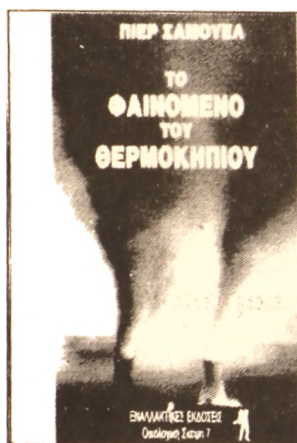
ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ
Χέγκελ

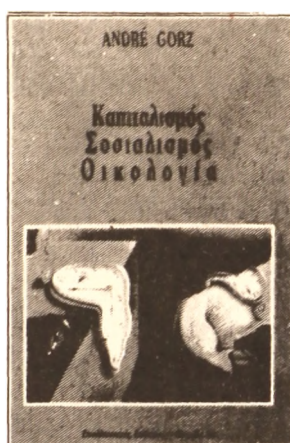
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΖΙΑΚΑΣ
Έθνος και παράδοση

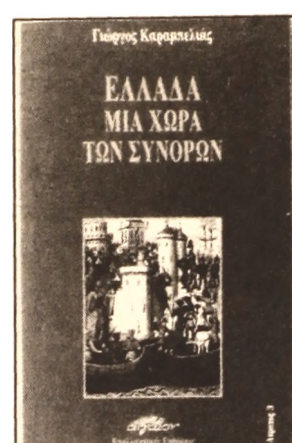
ΤΑΣΟΣ ΦΙΛΑΝΙΩΤΗΣ
Το ηφαίστειο του Αίμου

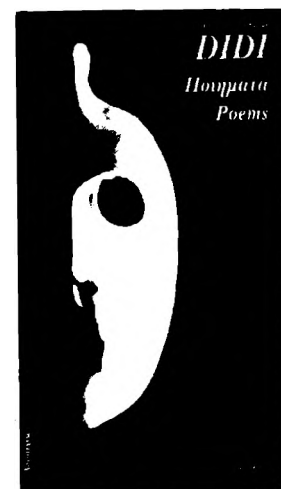
ΠΙΕΡ ΣΑΜΟΥΕΛ
Το φαινόμενο
του θερμοκηπίου

ΑΝΤΡΕ ΓΚΟΡΖ
Καπιταλισμός, σοσιαλι-
σμός, οικολογία

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ
Ελλάδα
μια χώρα των συνόρων

ΑΝΟΙΚΤΟ ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΟΜΑΔΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

Τακτικό Μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ίνστιτούτων Ομαδικής Ανάλυσης (E.G.A.T.I.N.)

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

ΕΤΗΣΙΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ

- Ομαδικής Ψυχοθεραπείας
- Δυναμικής της Οικογένειας
- Κοινωνικής Ψυχιατρικής
- Δυναμικής Ψυχιατρικής
- Ψυχολογικών Αξιολογήσεων

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΙΣ

- ΟΜΑΔΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ
- ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑ & ΨΥΧΟΔΡΑΜΑ
- ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ
- ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕΙΣ

• ΣΥΜΠΟΣΙΑ • ΣΥΝΕΔΡΙΑ • ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ • ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ • ΕΠΟΠΤΕΙΕΣ

Σ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΗ 1 & ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ, 114 72 ΑΘΗΝΑ • ΤΗΛ: 644.7533 - 643.5980 - 644.5140

■ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΤΩΝ ΤΟΜΑΧΩΚ

Τη διπλωματία των πυραύλων Κρούζ τύπου Tomahawk επέλεξε ο πρόεδρος Κλίντον για να χτυπήσει τη Βαγδάτη και να αναστηλώσει τη δημοτικότητα του στις ΗΠΑ.

Πάντα εκτιμώνται δεόντως οι «αποφασιστικοί» ηγέτες. Οι πύραυλοι Tomahawk χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά στον πόλεμο του Περσικού (291 συνολικά). Έχουν ακτίνα δράσης 800 μίλια και εκτοξεύονται από πλοία. Τα φονικά αυτά όπλα έχουν 85% έως 95% ευστοχία και ακτίνα λάθους κάπου 10 μέτρα, αρκετή δέβαια για να προκαλέσει θύματα μεταξύ αθώων. Χρησιμοποιήθηκαν και πάλι εναντίον του Χουσεϊν τον περασμένο Ιανουάριο, για να πλήξουν πυρηνικό συγκρότημα νοτίως της Βαγδάτης. Οι Ιρακινοί κατάφεραν να καταρρίψουν μόνο έναν εκ των 45 πυραύλων που εκτοξεύθηκαν. Αυτή τη φορά 14 πύραυλοι εκτοξεύτηκαν από αμερικανικό αντιτορπιλικό στην Ερυθρά Θάλασσα και 9 από καταδρομικό στον Περσικό. Οι Tomahawk «τρέχουν» με ταχύτητα 600 μιλίων την ώρα και ζυγίζουν 550 περίπου κιλά.

Προγραμματίζουν ηλεκτρονικά το στόχο τους με τη βοήθεια σχετικών δορυφόρων. Εκ του ασφαλούς πλήγματα με συνέπειες όχι μόνο αθώα θύματα αλλά και την ίδια την κατάσταση στη Μέση Ανατολή, όπου ο ισλαμικός φονταμενταλισμός προχωρεί ακάθεκτος.

■ ΚΟΠΩΣΗ

Ενώ το δράμα στη Βοσνία συνεχίζεται, η κόπωση της δυτικής κοινής γνώμης είναι εμφανής. Οι δραματικές «εικόνες» της εμφύλιας εθνοτικής σύρραξης δεν φαίνεται να συγκινούν πλέον όσο λίγους μήνες πριν και τα πράγματα αφήνονται στην τύχη τους. Είναι κι αυτό σύμπτωμα και αποτέλεσμα του τρό-

που με τον οποίο οι σημερινές «υπερβολικές δόσεις» δραματικών εικόνων και η απουσία πλαισίου για την κατανόησή τους -που θα επέτρεπε αντίστοιχα έγκαιρες και ορθές επεμβάσεις της κοινής γνώμης- συντελούν τελικά στην κόπωση, τον κορεσμό και την απάθεια. Αφαιρούν το συγκινησιακό στοιχείο ακόμα και από τα πιο δραματικά γεγονότα, τα οποία πλέον τοποθετούνται στα διαμερίσματα του μυαλού και των αισθημάτων σαν ένα ακόμα «επεισόδιο» στο παγκόσμιο ανθρωπινό δράμα.

■ ΕΠΙΔΟΞΟΙ ΔΙΑ ΔΟΧΟΙ

Η θητεία του προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Commission) Jacques Delors λήγει στο τέλος του 1994, αλλά η μάχη για τη διαδοχή του άρχισε από τώρα. Αναμένεται δε να κορυφωθεί κατά το επόμενο έτος, όταν τα προβλήματα της Ευρώπης και ο προσανατολισμοί τους θα τεθούν και πάλι ενώπιον της κοινής γνώμης επ' ευκαιρία των εκλογών για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Τα μαχαίρια όμως έχουν θγει από τώρα στους διαδρόμους της εξουσίας των Βρυξελλών και δεν έχουν τόσο σχέση με ευσεβείς πόθους ορισμένων για πρόωγη αποχώρηση του κ. Ντελόρ από το αξίωμά του είτε για λόγους υγείας (να είναι άραγε αρκετή μια ισχυαλγία για να θέσει πολι-

τικούς άνδρες εκτός μάχης;) είτε για λόγους άμεσης εμπλοκής του στη μάχη για τη γαλλική προεδρία το 1995.

Εκτός από τον ολλανδό πρωθυπουργό Rund Lubben και τον βρετανό επίτροπο σερ Leon Brittan προστέθηκε πρόσφατα για τη διαδοχή και το όνομα του πρώην βέλγου πρωθυπουργού Wilfried Martens. Από την άλλη μεριά, στο στρατόπεδο των Σοσιαλιστών η υποψηφιότητα του σημερινού πρωθυπουργού της Ισπανίας Felipe Gonzalez προβάλλει ως η μοναδική ελπίδα έναντι των συντηρητικών δυνάμεων. Θα έχει ενδιαφέρον...

■ ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ ΜΕΤΡΗΣΗ

Η αντίστροφη μέτρηση για την ελληνική προεδρία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας άρχισε, καθώς από 1/7 την εξάμηνη εναλλασσόμενη προεδρία ανέλαβε το Βέλγιο υπό τον πρωθυπουργό Jean-Lui Dehaene, το όνομα του οποίου αμφιβάλλω αν κανείς έλληνας πολίτης, ερωτώμενος «στο δρόμο», θα ήταν σε θέση να γνωρίζει ή να προφέρει.

Ένθερμοι οπαδοί του φεντεραλισμού, οι Βέλγοι αναμένεται να δημιουργήσουν αρκετούς εσωτερικούς πολιτικούς πονοκεφάλους είτε σε χώρες-μέλη όπου τα αντιευρωπαϊκά αισθήματα κατέχουν περίοπτη θέση στο πολιτικό σκηνικό (π.χ. Μ. Βρε-

τανία) είτε σε χώρες με σοβαρές δυσκολίες σήμερα (όπως η Γερμανία). Εκεί μάλιστα αναμένεται με ενδιαφέρον η απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου τον προσεχή Σεπτέμβριο για το εάν η Συνθήκη του Μάαστριχτ έρχεται σε αντίθεση ή όχι με το γερμανικό Σύνταγμα.

■ ΠΡΟΧΩΡΗΣΕ!

Δύο μήνες μετά το λαϊκό δημοψήφισμα στην Ιταλία, η ιταλική Βουλή κινήθηκε και κατ' αρχήν ενέκρινε νέο εκλογικό σύστημα, πάνω στο οποίο υποτίθεται ότι στηρίζονται οι ελπίδες για την κάθαρση και την ανανέωση των πολιτικών δυνάμεων. Σύμφωνα με σχετικό νομοσχέδιο που εγκρίθηκε με ψήφους 311 υπέρ, 127 κατά και 99 αποχές, το 75% του συνόλου των βουλευτών θα εκλέγονται με πλειοψηφικό σύστημα αγγλικού τύπου σε ένα μόνο γύρο εκλογών, ενώ το 25% με το σύστημα της απλής αναλογικής σ' ένα γύρο και την ίδια ημέρα. Αποχή έκανε το Δημοκρατικό Κόμμα της Αριστεράς του Οκέττο, που θέλει όριο 35% για κάθε υποψήφιο και δεύτερο γύρο μεταξύ αυτών που πέρασαν το όριο σύμφωνα με το γαλλικό σύστημα. Ο Οκέττο υποστηρίζει ότι το νέο εκλογικό σύστημα αποβλέπει στη διάσωση των Χριστιανοδημοκρατών και θα παλέψει την τροπολογία που προτείνει κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου στη Γερουσία.

Όταν τα πράγματα δεν πηγαίνουν καλά στο εσωτερικό και δεν είσαι δημοφιλής, όταν αισθάνεσαι αμηχανία απέναντι στη σφαγή στη Βοσνία και δεν ξέρεις τι να κάνεις, όταν η πολιτική σου στο Μεσανατολικό δρίσκει σε αδιέξοδο, τότε μόνο ένας βομβαρδισμός κατά του Ιράκ μπορεί (προσωρινά) να σε σώσει. Άλλοι μετρούν τα θύματα...

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

• Με αφορμή τη Ρωμιουσύνη, η συζήτηση επεκτείνεται στο θέμα των μεταφράσεων λογοτεχνικών κειμένων

Διάβασα την τοποθέτηση του συναδέλφου Gunnar Hering στο θέμα του εκδοτικού οίκου της Κολωνίας Romiosini και τη συμβολή του ζεύγους Eideneier. Παρ' όλο που το βασικό θέμα είναι η μετάφραση κειμένων της νεοελληνικής λογοτεχνίας στα γερμανικά, όλο το γράμμα του κ. Hering αφορούσε την ανταπόκριση των μεν στην απάντηση των δε στην αντίδραση του τάδε.

Ας περιοριστούμε όμως στο θέμα των μεταφράσεων. Σε αντίθεση με τη Γαλλία, όπου μεγάλοι εκδοτικοί οίκοι δημοσιεύουν ελληνικά λογοτεχνικά κείμενα σε μετάφραση, στις περισσότερες άλλες χώρες δεν παρατηρείται τέτοια προδιάθεση απέναντι στα έργα της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Έτσι υπάρχει μόνο μια δυνατότητα: η ιδιωτική πρωτοβουλία, που μπορεί να πάρει δύο μορφές. Ο μεταφραστής αρχίζει την πολιορκία των αναγνωρισμένων εκδοτικών οίκων με την ελπίδα η ζητιανιά του στο τέλος να έχει κάποιο αποτέλεσμα. Θα απογοητευθεί όμως αρκετά σίγουρα και θα συμβιβαστεί μάλλον με τη μόδα και την επικρατούσα άποψη και θα μεταφράσει μόνο τέτοια έργα που σίγουρα θα έχουν εμπορική επιτυχία. Η άλλη δυνατότητα (αυτή που διάλεξαν οι Eide-

neier) είναι να προτιμήσει κανείς να μην εξαρτάται από τους εκδότες που καθορίζουν τι θέλει να διαβάσει το κοινό και να προσπαθήσει μόνος του, χωρίς την επέμβαση κανενός, να δώσει στον γερμανόφωνο κόσμο τα έργα της σύγχρονης νεοελληνικής λογοτεχνίας σε μετάφραση. Τέτοια ανεξαρτησία και ελευθερία θέλει όμως τόλμη και χρήμα. Τέλος, θέλει και την ηθική και οικονομική υποστήριξη όλων όσων ενδιαφέρονται για την προβολή της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό.

Παραμένει το πρόβλημα της ποιότητας (ακόμα και της δυνατότητας) της λογοτεχνικής μετάφρασης. Ας στρέψουμε την προσοχή μας προς αυτή την κατεύθυνση (είμαι βέβαιος πως η εκδότρια θα δεχτεί κάθε πρόταση για βελτίωση του επιπέδου των μεταφράσεων) και ας μη θάψουμε πρόωρα έναν εκδοτικό οίκο που έχει προσφέρει και έχει να προσφέρει τόσα πολλά.

Arnold van Gemert
Πανεπιστήμιο του Άμστερνταμ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΛΑΘΟΣ

• Από τις εκδόσεις «Παρατηρητής» η επιστολή που ακολουθεί, αποδίδει σε τυπογραφικό λάθος τη μομφή που έγινε κατά του εκδοτικού οίκου «Ρωμιουσύνη»:

Φίλε κ. Παπουτσάκη,

Σχετικά με τις δύο παρεμβάσεις του Αλέξανδρου Σχινά (ANTI 518, 2.4.93, σελ. 49 κ.ε.) και του καθηγητή G. Hering (ANTI 522, 28.5.93, σελ. 52 κ.ε.) για το θέμα της «Ρωμιουσύνης» και του ζεύγους

Eideneier διευκρινίζω το εξής:

Ο ισχυρισμός των δύο ότι «παρέχεται ανεργηθρίαστα η διαβεβαίωση πως όλα τα υποτιθέμενα αμαρτήματα του γερμανικού εκδοτικού οίκου διορθώθηκαν στη δεύτερη έκδοση» και «γιατί μας δίνει εξηγήσεις (η κ. Αϊντενάιερ) που η ίδια ξέρει ότι δεν αληθεύουν... Ύστερα από τέτοια προσπάθεια αποπλάνησης του κοινού κ.λπ.» οφείλεται απλώς και μόνον σε τυπογραφικό λάθος που υπεισήλθε στο άρθρο της κας Eideneier «Η περίπτωση της Ρωμιουσύνης», σελ. 133, στο τεύχος 20 του «Παρατηρητή».

Συγκεκριμένα, ενώ στο χειρόγραφο της κας Eideneier υπήρχε η διατύπωση «Πράγμα που δυστυχώς ούτε και στη 6' έκδοση 1990 έγινε», κατά λάθος η πρόταση αυτή τυπώθηκε: «όπως και στη 6' έκδοση 1990 έγινε».

Με εκτίμηση
Για τις εκδόσεις «Παρατηρητής»
Δήμητρα Ασημακοπούλου

«ΙΣΩΣ ΝΑ ΉΝΑΙ ΚΙ ΕΤΣΙ...»

• Η παρακάτω επιστολή επανέρχεται στα όσα έχουν γραφτεί για τον εκδοτικό οίκο «Ρωμιουσύνη». Για το ANTI, πάντως, ο κύκλος του ως άνω θέματος έκλεισε – γι' αυτό και δεν πρόκειται να επανέλθουμε, ούτε ακόμη να δημοσιεύσουμε άλλες επιστολές που ίσως φτάσουν στο μέλλον.

1. Ο εκδοτικός οίκος ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ, με 80 τίτλους στο ενεργητικό του –για τη δεκαετία μονάχα 1982-1992– δεν παίρνει παχυλές επιχορηγήσεις από το υπουργείο Πολιτισμού. Κάθε

πληροφορία περί του αντιθέτου είναι ψευδής.

2. Η πληροφορία ότι ο εκδ. οίκος ΔΙΑΛΟΓΟΣ «έκλεισε» εξαιτίας της ΡΩΜΙΟΣΥΝΗΣ δεν επιβεβαιώθηκε από την υπεύθυνη εκδότρια. Γιατί είναι ψευδής.

3. Ο κ. Χανς Αϊντενάιερ δεν «έβαλε» ποτέ τη φωτογραφία του Σάκη Πορίχη δίπλα σε αυτές των Κ. Καβάφη και Γ. Ρίτσου. Την ευθύνη φέρει ο εκδ. οίκος Edition EXPRESS. Κάθε πληροφορία περί του αντιθέτου είναι ψευδής.

4. Ο κ. Χανς Αϊντενάιερ δεν ήταν δυνατόν να διαφημίσει τον Σ. Πορίχη σαν στιχουργό, γιατί ο Σ.Π. το 1985 δεν είχε γράψει ούτε έναν ελληνικό στίχο. Και εδώ η πληροφορία του κ. Σχινά είναι ψευδής.

5. Ο κ. Χανς Αϊντενάιερ δεν ισχυρίζεται, στο κείμενό του για την ελληνική γλώσσα, ότι ο Όμηρος έγραψε τα έργα του «ιδιοχείρως». Η πληροφορία του κ. Σχινά είναι ψευδής, γεγονός που επιβεβαιώνει και ο κ. Γκ. Χέρινγκ.

6. Ο κ. Χανς Αϊντενάιερ δεν ισχυρίστηκε ποτέ ότι η ελληνική γλώσσα διαδόθηκε μόνο και μόνο επειδή ο βασιλιάς Αλέξανδρος είχε για δάσκαλό του τον Αριστοτέλη. Η είδηση είναι ψευδής.

7. Ο κ. Χανς Αϊντενάιερ δεν ισχυρίστηκε ποτέ ότι οι Έλληνες αποκαλούν τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο με «χαϊδευτική οικειότητα» Κώστα. Η πληροφορία αυτή είναι ψευδής.

8. Ο κ. Χανς Αϊντενάιερ δεν

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

WALLACE STEVENS ADAGIA

ΕΙΣΑΓΩΓΗ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΧΑΡΗΣ ΒΛΑΒΙΑΝΟΣ

Έκδόσεις Νεφέλη

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΟΙ ΝΕΟΤΕΡΟΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΛΟΥΚΑΣ ΚΟΥΣΟΥΛΑΣ «ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΚΑΙ ΚΤΗΝΗ...»

Έκδόσεις Νεφέλη

αναφέρεται στην ίδρυση της περιπατητικής σχολής ούτε στον ιδρυτή της. Αν αυτό ισχυρίζονται οι κ.κ. Σχινάς και Χέρινγκ, ψεύδονται.

9. Το άρθρο της κ. Ν. Αϊντενάιερ δεν είναι «δοκίμιο». Δοκίμιο είναι η λάθος μετάφραση του όρου EINFUHRUNG (=Εισαγωγή). Την έκφραση «θεατρική ζωή» μεταφράζει ο κ. Σχινάς σαν «θέατρο». Αν η μετάφραση του κ. Σχινά δεν είναι λανθασμένη, τότε είναι ψευδής ο ισχυρισμός του.

10. Η κ. Ν. Αϊντενάιερ δεν αναφέρει πουθενά ότι το Μάνχαϊμ διαθέτει «εθνικό θέατρο». Αυτή είναι άποψη του κ. Σχινά, λανθασμένη. Και ψευδής, εδώ.

11. Η κ. Ν. Αϊντενάιερ δεν ισχυρίστηκε ποτέ ότι το ελληνικό θέατρο ιδρύθηκε το 1837 και λειτούργησε το 1836. Η πληροφορία είναι ψευδής.

12. Η εκδότρια του Edition EXPRESS βεβαιώνει εγγράφως ότι τα λάθη -λοιπή ύλη- βαρύνουν τον εκδοτικό οίκο και θα διορθωθούν. Κάθε άλλη πληρο-

φορία δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Και δεν αφορά τη ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ.

13. Η κ. Ν. Αϊντενάιερ δεν ισχυρίστηκε ποτέ ότι ο Σικελιανός μετά θάνατον μπορεί να αποκαλείται ...«κύριος». Κύριο τον αποκαλεί ο κύριος Χέρινγκ στην πολυσέλιδη απάντησή του στο ANTI 522, Στήλη 1, αράδα 33. Είναι δικαίωμά του, αλλά δεν αφορά τη ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ.

14. Ο ισχυρισμός του κ. Χέρινγκ, στήλη 1, τελευταία σειρά, ότι η κ. Αϊντενάιερ έκανε «απόπειρα... αποπλάνησης του κοινού», δεν αφορά ούτε την κ. Αϊντενάιερ ούτε τη ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ. Δεν επιμένω ότι η πληροφορία είναι ψευδής, αλλά δυσκολεύομαι να το φανταστώ. Ας ρωτηθούν και άλλοι.

★ ★ ★

Εφόσον δεν μου παρέχεται η δυνατότητα να αναφερθώ και επί της ουσίας αρκούμαι στο ερώτημα: Πού μπορούν να βασιστούν οι αναγνώστες για να αξιολογήσουν τις απόψεις των αντιπαρατιθέμενων όταν λείπει η μετά-

φραση -ακριβής- τουλάχιστον των προτάσεων ή παραγράφων που περιέχουν τα «λάθη»;...

Με φιλικούς χαιρετισμούς
Θεοδόσιος Πορίχης

ΑΓΕΙΟΡΙΤΙΚΑ

● Στο τχ. 471 του ANTI είχε δημοσιευτεί επιστολή αγιορείτη μοναχού που κατήγγειλε τη σύληση της Ιεράς Μονής Βατοπεδίου. Ο συνήγορος του κ. Κ. Λούλη, πρώην διοικητή του Αγίου Όρους, έστειλε στο περιοδικό αναφορά του εισαγγελέα Πρωτοδικών Θεσσαλονίκης κ. Ευ. Κατσή που αναφέρεται σε αυτή την υπόθεση. Γράφει στην αναφορά του, μεταξύ άλλων, ο κ. Κατσή:

Σας υποβάλλω περαιωμένη την προκειμένη προκαταρκτική δικογραφία που σχηματίστηκε σε βάρος των 1) Κων/νου Λούλη, 2) αγνώστων μοναχών της Ιεράς Μονής Βατοπεδίου Αγίου Όρους και 3) επισκόπων της Εξαρχίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως (...).

Από τα έγγραφα της δικογραφίας δεν προέκυψε ούτε το παραμικρό ίχνος ενδείξεων ενοχής σε βάρος κάποιου από τα πρόσωπα που αναφέραμε παραπάνω, τα οποία εφέροντο, σύμφωνα με δημοσίευμα που δημοσιεύτηκε στο υπ' αριθμ. 471/1991 τεύχος του περιοδικού «ANTI» ως δήθεν επιστολή αγνώστου μοναχού που υπογράφει με το μοναχικό όνομα Καυσοκαλυβίτης ότι από κοινού εσύλησαν την Ιεράν Μονή Βατοπεδίου.

Αντίθετα από τα παραπάνω αποδεικτικά στοιχεία προέκυψε χωρίς καμιά αμφιβολία ότι από του έτους 1989 και εντεύθεν, αφ' ότου δηλαδή στην Ιερά Μονή Βατοπεδίου εγκαταστάθηκε νόμιμα, με απόφαση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, η νέα αδελφότητα και η παραπάνω Ιερά Μονή μετατράπηκε από ιδιόρρυθμος που ήταν μέχρι τότε σε κοινοδιακή αυτή Ιερά Μονή -αναδιοργανώθηκε εκ δάθρων και ενώ μέχρι τότε εμφάνιζε εικόνα πλήρους αποδιοργανώσεως και κακοδιαχειρίσεως και είχαν συμβεί εντός αυτής βαριά παραπτώματα ηθικής τάξεως, κατά το πρόσφατο δε παρελθόν, κλοπές και απώλειες των κειμη-

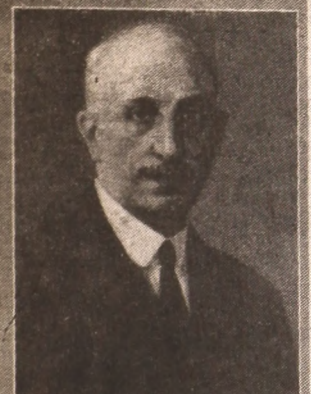
λίων από διαφόρους, πράξεις για τις οποίες είχαν σχηματιστεί από την υπηρεσία μας ποινικές δικογραφίες, από του παραπάνω χρονικού σημείου 1989 και εντεύθεν μέσα στο οποίο φέρεται σύμφωνα με το παραπάνω αβάσιμο και κακόηθες δημοσίευμα ότι έγινε η σύληση αυτής, η Μονή λειτουργεί κατά τρόπο άψογο και υποδειγματικό, τα μέλη της νέας αδελφότητας διακρίνονται για την ευσέβειά τους και το υψηλό θρησκευτικό και κοινωνικό ήθος και απολαμβάνουν καθολικής εκτιμήσεως και των αδελφών μοναχών του Αγίου Όρους, αλλά και όλων των προσκυνητών οι οποίοι επισκέφθηκαν και επισκέπτοντο αθρόως την παραπάνω ιερά Μονή.

Περαιτέρω από τα ίδια αποδεικτικά στοιχεία προέκυψε ότι ο πρώην πολιτικός διοικητής του Αγίου Όρους Κωνσταντίνος Λούλης (...) δεν συμμετέσχε στην καταγγελλόμενη ή σε άλλη δέδηλη και ιερόσυλη πράξη σε βάρος του Αγίου Όρους (...).

Κατά τη γνώμη πολλών μαρτύρων με την οποία συμπίπτει και η δική μας πεποίθηση ο παραπάνω πρώην πολιτικός Διοικητής στην προσπάθειά του να επιτελέσει όσο το δυνατόν γρηγορότερο και θετικότερο έργο ενήργησε με υπερβάλλοντα ζήλο και στην προσπάθειά του να διορθώσει πολλά από τα κακώς κείμενα ήρθε σε σύγκρουση με νοοτροπίες και αντιλήψεις που δεν ήταν σύμφωνες με τις δικές του καινοτόμες και εκσυγχρονιστικές αντιλήψεις.

Ο Εισαγγελέας
Ευάγγελος Κατσή
Εισαγγελέας Πρωτοδικών

Ιδιαίτερα μαθήματα
παραδίδονται από
καθηγήτρια αγγλικών και
ρουμανικών σε αρχάριους
και προχωρημένους,
περιοχές Κυψέλη,
Πατησίων, Γαλάτσι, Α.
Αλεξάνδρα,
Αμπελόκηποι. Τηλ.
8210348

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

Θεσμοί, Ιδεολογία και Πολιτική στο Μεσοπόλεμο

ΚΕΙΜΕΝΑ:

- Ν. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ
- Γ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ
- Τ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ
- ΕΥ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ
- Θ. ΒΕΡΕΜΗΣ
- Θ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ
- Η. ΗΛΙΟΥ
- Δ. ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΑ
- Γ. ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗΣ
- Γ. ΚΟΥΚΙΑΔΗΣ
- Γ. ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ
- Δ. ΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ
- Ν. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ
- Χ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ
- Π. ΠΕΤΡΙΔΗΣ
- ΑΛ. ΡΗΓΟΣ
- ΧΡ. ΡΟΖΑΚΗΣ
- Κ. ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ
- ΑΛ. ΣΒΩΛΟΣ
- ΑΝ. ΤΑΧΟΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ:
Θεσμοί, ιδεολογία και πολιτική στο Μεσοπόλεμο

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΥΓΙΤΣ

Πλαστικά σημαιάκια της Ν.Δ., ζητωκραυγές υπέρ του κυβερνώντος κόμματος και άλλες ασχήμιες ανέχθηκε η κ. Ντόρα Μπακογιάννη ώστε να μεταβάλει σε (κακόγουστη μεν, αλλά...) προεκλογική φιέστα την τελετή των εγκαινίων των στεγάστρων των Βασιλικών Τάφων της Βεργίνας. Πάγια η τακτική της κυβέρνησης. Αφού μια αρχαιολογική ανασκαφή, που έχει να κάνει με την ιστορική μνήμη, την περιέφεραν για τουριστικούς αρχικά λόγους, συντήρησαν ένα εθνικιστικό μένος πάνω της στη συνέχεια, τώρα, όταν χρειάζεται, η κενόδοξη προγονολατρεία παντρεύεται με τη διεκδίκηση της αποκλειστικότητας στην... εθνικοφροσύνη. Κρίμα για την κυβέρνηση, που ταυτίζει την εθνική κληρονομιά με τα μικροκομματικά της συμφέροντα – την ίδια στιγμή που τα μουσεία μας ρημάζονται, αφύλακτα ή πλημμελώς φυλασσόμενα... Καημένη, Μανόλη Ανδρόνικε!

ΠΑΟΥΛ ΚΛΕΕ

ΓΡΑΜΜΕΣ ΚΑΙ ΧΡΩΜΑΤΑ

Για τον Πάουλ Κλέε, πρωτοπόρο της ευρωπαϊκής ζωγραφικής του αιώνα μας, για τις καλλιτεχνικές του αναζητήσεις αλλά και για τους θεωρητικούς του προσανατολισμούς γράφει η Πέγκυ Κουνενάκη. ΣΕΛ. 46.

ΚΑΧΤΙΤΣΗΣ

Ο καθηγητής Παντελής Βουτουρής παρουσιάζει τέσσερις ανέκδοτες επιστολές του Νίκου Καχτίτη. Και ο Δημήτρης Αγγελάτος γράφει για τη σχέση του «Ήρωα της Γάνδης» και του «Φρανκενστάιν» της Μαίρης Σέλλεϋ.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΟΥΚΑΣ

Πάει κι ο Βασίλης Σούκας με το κλαρίνο του. Ο άνθρωπος που αποθεώθηκε στα πανηγύρια, όπου το κέφι έρρεε μαζί με τις γλυκόπικρες μουσικές του, έφυγε μια καυτή καλοκαιριάτικη μέρα, σιωπηλά, ήσυχα, και δεν τον αποχαιρέτισαν στο κοιμητήρι από τη χορεία των «επωνύμων», παρά τρεις μόνο Σουκαίοι, μέλη της μεγάλης μουσικής οικογένειας, και ο Ρος Νταϊήλυ. Ο τελευταίος ετοιμάζει κείμενο για την προσφορά του Βασίλη Σούκα στην ελληνική μουσική που θα δημοσιευτεί σε επόμενο τεύχος.

Ο Κλέε της γραμμής και του χρώματος

Της Πέγκυ Κουνενάκη

ΑΠΕΛΑΘΗΚΕ από τους Ναζί και δεκαεπτά έργα του περιλήφθηκαν στην έκθεση «Εκφυλισμένη τέχνη» που οργανώθηκε στο Μόναχο το 1937. Εκείνος, από τη μεριά του, θεωρούσε τιμή του να συγκαταλέγεται στους καλλιτέχνες που περιθωριοποιήθηκαν από μικρόνοες που θέλησαν να «περιγελάσουν αυτό που δεν καταλάβαιναν».

Ο λόγος για τον Πάουλ Κλέε, καλλιτέχνη-ορόσημο για την εποχή του και όχι μόνο, του οποίου εκατόν δώδεκα έργα εκτίθεται (έως τις 12 Σεπτεμβρίου), στο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης της Άνδρου, που συνεχίζει και φέτος την παράδοσή του στις καλές εκθέσεις, παρουσιάζοντας ίσως την καλύτερη της μέχρι τώρα προσφοράς του. Στην έκθεση αυτή περιλαμβάνονται έργα από όλες τις περιόδους της δουλειάς του, πολλά μάλιστα ενδεικτικά της καλλιτεχνικής πορείας του. Ο Κλέε, μια από τις σημαντικότερες μορφές του 20ού αιώνα, είχε αναζητήσει τις αρχές της τέχνης του καθ' υπέρβαση του ορατού, μέσα από μια καθαρά ιδεαλιστική προσέγγιση, πεπεισμένος ότι η εικαστική αξία και η ποιοτική δύναμη ενός έργου δεν εξαρτώνται από τη συγκίνηση που προκαλεί ούτε από τις «ηχηρές λάμπσεις», αλλά από την εσωτερική πνευματικότητά του, απ' όπου ανόθευτη πηγάζει η ζωή και γίνεται αιτία της ύπαρξής του. Καλλιτέχνης-δάσκαλος, στήριξε το έργο του σε θεμέλια πνευματικά, επινοώντας ευρηματικούς τρόπους αλλά και ποικιλία εκφραστικών και τεχνοτροπικών διατυπώσεων.

Μουσική και χρώματα

Ο Πάουλ Κλέε γεννήθηκε το Δεκέμβριο του 1879 κοντά στη Βέρνη. Ο πατέρας του ήταν δάσκαλος της μουσικής και η μητέρα του είχε κάνει σπουδές στο τραγούδι. Δημιούργησε τα πρώτα του σχέδια υπό την καθοδήγηση της γιαγιάς του. Ταυτόχρονα όμως, έπαιρνε και τα πρώτα μαθήματα βιολιού. Έπαιζε εξαιρετικά και συμμετείχε στα κοντσέρτα της Μουσικής Εταιρίας της Βέρνης. Αργότερα, η μουσική υπήρξε ο κατ' εξοχήν χώρος

Εκατόν δώδεκα έργα του μεγάλου ελβετού καλλιτέχνη φιλοξενούνται στην Άνδρο, ενδεικτικά της εικαστικής πορείας του στην Τέχνη του 20ού αιώνα. Οραματιστής, δάσκαλος και στοχαστής, ο Κλέε ασχολήθηκε και με τη συγγραφή θεωρητικών κειμένων για την αισθητική, που αιτιολογούσαν και ανέλυναν τις τεχνοτροπικές και μορφοπλαστικές αναζητήσεις του.

Paul Klee: «Πριν από την παράσταση», πολύχρωμα παστέλ, 31,5X47,5 εκ., 1932

αναφοράς της ζωγραφικής του. Η αλληγορία άλλωστε, «πολυφωνική τέχνη» όπως ο ίδιος αποκαλούσε τη ζωγραφική του, επιβεβαιώνει την προνομιακή σχέση της με τη μουσική έκφραση, η οποία προϋπήρξε των ενδιαφερόντων του και στη συνέχεια συνυπήρξε και συνεκφράστηκε με τη ζωγραφική. Ας σημειωθεί ότι, όπως παρατηρούν οι μελετητές του έργου, ολόκληρο συνέχεται και

διαπνέεται από μια διάχυτη μουσικότητα.

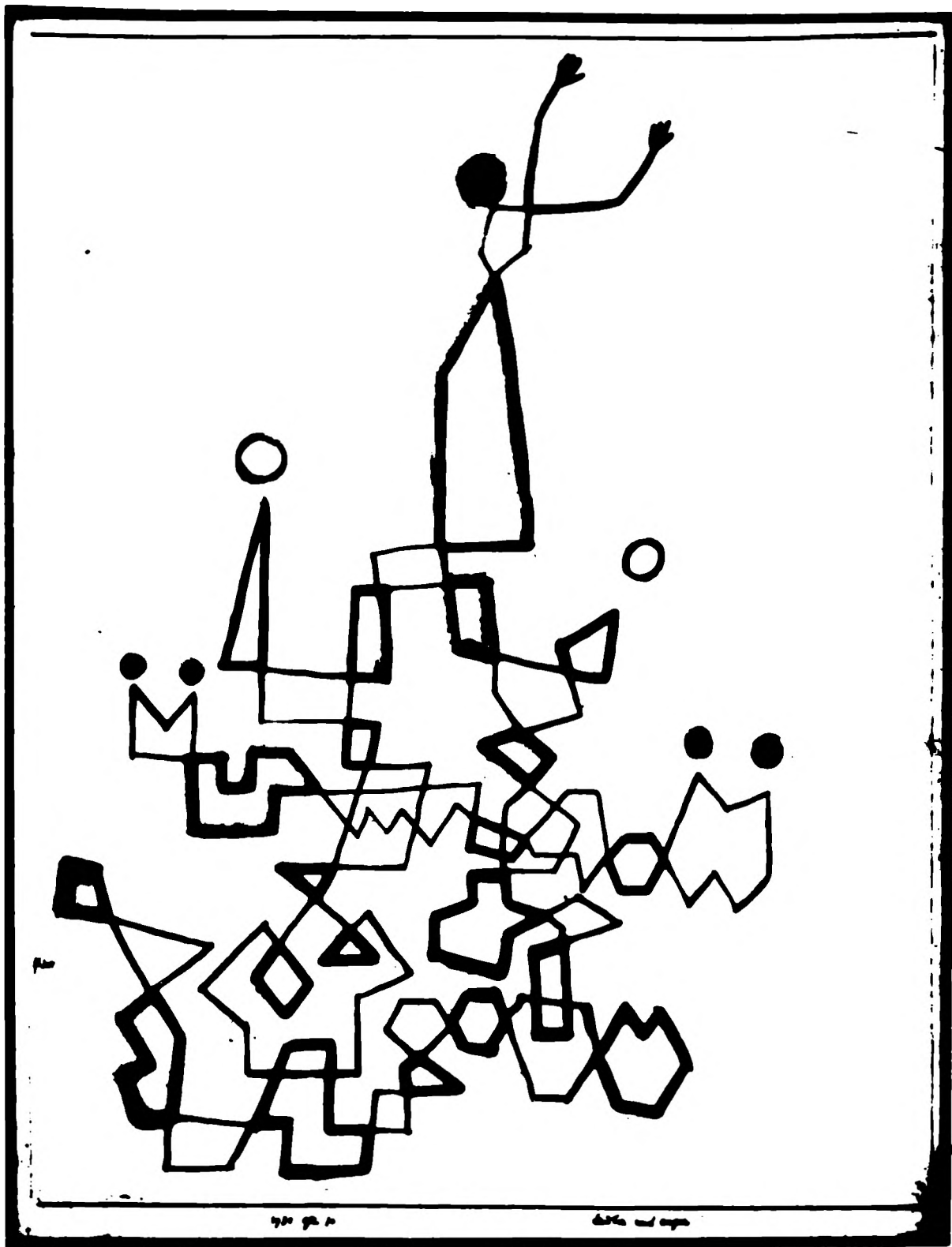
Σπούδασε ζωγραφική στο Μόναχο (1898-1900) με δασκάλους τους Κνιρ και Στουκ, επισκέφθηκε την Ιταλία (1901) και το 1902 επέστρεψε στη Βέρνη, όπου και παρέμεινε έως το 1906. Τα περισσότερα από τα έργα του είναι σχέδια με μολύβι και χαρακτηριστικά. Η ακρίβεια του σχεδίου του και το συνεχώς επαναλαμβανόμενο στοιχείο της εξπρεσιονι-

στικής φαντασίας, που κυριαρχούν στην πρώτη του περίοδο, τον συνδέουν με την παράδοση της Βόρειας Ευρώπης. Το 1906 εγκαταστάθηκε στο Μόναχο. Το 1911 ήρθε σε επαφή με τους καλλιτέχνες του «Γαλάζιου Καβαλάρη», οπυ αποτελείτο από ομάδα γερμανών εξπρεσιονιστών ζωγράφων που σημαντικότεροί τους ήταν ο Καντίνσκι, ο Μαρκ και ο Μάκε.

Η ονομασία της ομάδας ήταν επινόηση του Καντίνσκι που είχε πραγματικό πάθος με το γαλάζιο και του Μαρκ που τον συγκινούσαν ως θέμα τα άλογα. Το *Αλμανάκ του Γαλάζιου Καβαλάρη*, που εκδόθηκε το 1912, περιλάμβανε εξαιρετικού ενδιαφέροντος κείμενα του Καντίνσκι και του Μαρκ. Το πρόγραμμα της ομάδας, που διαλύθηκε με την κήρυξη του πολέμου το 1914, πρόβαλλε έναν νοητικό στη σύλληψη αλλά ενστικτώδη στην εφαρμογή του πριμιτιβισμό, έδινε νέα έμφαση στην παιδική ζωγραφική σαν πηγή έμπνευσης και τόνιζε τις αφηρημένες φόρμες και τις ψυχολογικές και συμβολικές πλευρές της γραμμής και του χρώματος. Η αποδοχή των αρχών της ομάδας «Γαλάζιος Καβαλάρης» οδήγησε τον Κλέε στο να πάρει μέρος στην έκθεσή της που έγινε το 1912. Ας σημειωθεί πως στοιχεία που διατυπώνονται στις αρχές της ομάδας διαπιστώνονται όχι μόνο στο πρώιμο αλλά και στο μεταγενέστερο έργο του Κλέε.

Απελευθέρωση από τη μονοχρωμία

Την ίδια χρονιά, ο Κλέε επισκέφθηκε το Παρίσι, όπου συνάντησε τον Ντελωναί και μετέφρασε το δοκίμιό του *Για το φως*. Οι διαδοχικές επαφές του με τους χρωματικούς πίνακες των καλλιτεχνών του «Γαλάζιου Καβαλάρη» και με τον «Ορφισμό» του Ντελωναί, καθώς και ένα ταξίδι του στην Τυνησία –μαζί με τον Μακέ, το 1914– οδήγησαν στην απελευθέρωσή του από την αρχική μονοχρωματική εμμονή του. Τώρα πια αισθανόταν έτοιμος να ζωγραφίσει διαφορετικά και οι υδατογραφίες του 1914-16 αποτελούν λεπτούς συνδυασμούς θερμών διαφανών χρωματικών επιφανειών. Από το 1920 έως το 1931 δίδαξε στο «Μπαουχάουζ», πρώτα στη Βαϊμάρη και μετά στο Ντεσάου. Το βιβλίο του *Παιδαγωγικό Λεύκωμα* εκδόθηκε το 1925, σαν εγχειρίδιο διδασκαλίας του Μπαουχάουζ. Η βασική αρχή της τέχνης και της διδασκαλίας του εκφράστηκε καλύτερα με την παραβολή του με το δέντρο, που ο κορμός του είναι ο καλλιτέχνης. Το πρότυπο με το οποίο αναπτύσσονται οι ρίζες του δέντρου είναι το πρότυπο της φύσης (πηγή μορφών και ιδεών για τον καλλιτέχνη)· το πρότυπο αυτό αντανακλάται στην ανάπτυξη των κλαδιών και των ανθών, αλλά στην τελική ανθοφορία –που είναι το έργο τέχνης– η φύση έχει μετασχηματιστεί χάρη στον πλούτο των φαντασιακών ενστίκτων του καλλιτέχνη. Σημαντικός εξάλλου είναι και ο ρόλος του αυτοσχδιασμού: το έργο τέχνης, όπως και ένα απλό σκαρίφημα, μπορεί να ακολου-

Paul Klee: «From above and upwards». Μολύβι και σινική σε χαρτί, 61,5X48,7 εκ., 1931

θήσει τη δική του πορεία εξέλιξης, οδηγούμενο από το υποσυνείδητο του καλλιτέχνη και χωρίς κανένα στοιχείο συνειδητού ελέγχου από μέρους του. Οι ιδέες αυτές, σε συνδυασμό με τη σπάνια αυτογνωσία και τη μετριοφροσύνη που κυριαρχούν σε πολλές από τις μεταγενέστερες επιλογές του, του δίνουν δικαιωματικά τον τίτλο ενός από τους σημαντικότερους στοχαστές σε θέματα τέχνης.

Από την άλλη μεριά, η σταθερή ποιότητα του πληθωρικού και πολύπλευρου έργου του, ενός έργου που διακρίνεται για την εξαιρετική ευαισθησία του χρώματος, της γραμμής και της υφής του και είναι συχνά εμπλουτισμένο με φαντασία και χιούμορ, τον μετατάσσει στους πιο πρωτότυπους καλλιτέχνες του 20ού αιώνα. Το 1931 εγκατέλειψε το Μπαουχάουζ και για δύο περίπου χρόνια, έως το 1933 οπότε απελάθηκε από τους Ναζί, δούλεψε στο Ντύσελντορφ.

Η παιδαγωγική δραστηριότητα του Κλέε είχε σαν αποτέλεσμα τη συγγραφή θεωρητικών κειμένων για την αισθητική, τα οποία αιτιολογούσαν και ανέλυαν τις τεχνοτροπι-

κές και μορφοπλαστικές αναζητήσεις του. Κατά τη δεκαετία του Μπεουχάουζ συνέταξε έναν τεράστιο αριθμό σημειώσεων, με στόχο τη δημιουργία ενός συγγράμματος για την αισθητική, που, αν είχε ολοκληρωθεί, θα αποτελούσε μνημείο γνώσης και σοφίας.

Ο Κλέε πέθανε μόλις εξήντα χρόνων, κτυπημένος από μια σπάνια δερματική ασθένεια. Στην επιτύμβια πλάκα του ζήτησε να γραφτεί: «Είμαι ακατάληπτος μέσα στο διηνεκές. Και τούτο, γιατί είμαι τόσο καλά στο χώρο των νεκρών όσο και στο χώρο αυτών που δεν έχουν ακόμη γεννηθεί. Λίγο πιο κοντά στην καρδιά της δημιουργίας από το συνηθισμένο. Και ταυτοχρόνως όχι τόσο όσο θα ευχόμουν»...

Το έργο αυτού του μεγάλου καλλιτέχνη, οραματιστή και στοχαστή παρουσιάζεται στην Άνδρο. Σε μια πλήρη έκθεση που αρχίζει φωτογραφικά –καταγράφοντας το οικογενειακό περιβάλλον του Κλέε– και συνεχίζεται με έργα αντιπροσωπευτικά της πορείας του στην Τέχνη, που τον τοποθετεί ανάμεσα στους σημαντικότερους καλλιτέχνες του 20ού αιώνα.

ΠΕΡΙΠΛΑΝΩΜΕΝΑ ΜΟΤΙΒΑ

• Σχετικά με το «πόθεν έσχες» στην πνευματική δημιουργία

Το δημοσίευμα του Κωστή Γκιμοσούλη. Πόθεν έσχε;

Οι συνειρμοί λειτούργησαν αμέσως. Ξύπνησαν οι αναμνήσεις από το μαγικό κόσμο των παραμυθιών της παιδικής ηλικίας όπου οι μύθοι του Πάβελ Μπαζόφ είχαν κρατήσει μια ξεχωριστή θέση – με το δικό τους πράσινο του μαλαχίτη, ημιπολύτιμης πέτρας των Ουραλίων που εκτός από τα ωραία κοσμήματα και τις διακοσμήσεις στα τσαρικά παλάτια έδωσε και τούτους τους θησαυρούς του λαϊκού λόγου. Το κεντρικό παραμύθι του κύκλου «Η Κυρά του χάλκινου βουνού» (μαζί με ένα συγγενές – το *Πέτρινο λουλούδι*) ενέπνευσε και μια από τις πρώτες έγχρωμες σοβιετικές ταινίες κινηματογράφου, που επίσης αποτυπώθηκε στη μνήμη με τον υπέρμετρο εξωτισμό της.

Και να τώρα μια ανεπάντευχη συνάντηση με τον ίδιο μύθο μέσα από το διήγημα του Κώστα Γκιμοσούλη «Η Κυρά του κρυστάλλινου βουνού» (Περ. *ΚΑΠ Και τέχνες... και γράμματα...* Τεύχος 1.1993, σελ. 39). Το βουνό με τα υπόγεια πλούτη, οι τεχνίτες που ψάχνουν για φλέβες και αφού βρουν τα κατάλληλα κομμάτια (μαλαχίτη στον Μπαζόφ, κρύσταλλο στον Γκιμοσούλη), τα επεξεργάζονται, φτιάχνουν «ποτήρια, μικρά δοχεία και άλλα κομψοτεχνήματα» (Γκιμοσούλης - Μπαζόφ). Πρώτος ανάμεσά τους ο Στέφανος (στον Γκιμοσούλη) και ο Στεπάν (στο Μπαζόφ). Υπάρχει και η νύφη – Νάστια (στον Μπαζόφ), Αντιγόνη (στον Γκιμοσούλη) αλλά και η Κυρά του βουνού που μεταμορφώνεται «σε μεγάλη πλουμιστή σαύρα» (Γκιμοσούλης - Μπαζόφ). Η δική της επιρροή επιβάλλεται και στους δύο τεχνίτες που αναζητούν τα μυστικά της τελειότητας, με αποτέλεσμα να βρεθούν αιχμάλωτοι στο υπόγειο βασίλειό της. Οι πιστές νύφες περιμένουν την επιστροφή τους, κι αυτοί πράγματι επιστρέφουν. Σ' αυτό το σημείο – τις περιστάσεις της επιστροφής και το τέλος – ο Γκιμοσούλης διαφοροποιείται (προς το μελοδραματικότερο και υπαρκτικότερο).

Τελειώνοντας την ανάγνωση, θυμήθηκα κάποιες – προς εκατονταετίας – μεταγραφές ρωσικών διηγημάτων από τον Αγαθοκλή Κωνσταντινίδη με την έντιμη ένδειξη της πηγής του που τον είχε εμπνεύσει: «Μίμησις εκ του ρωσικού». Θυμήθηκα και κάτι το αντίστροφο και πολύ αστείο: την όψιμη ομολογία του Θεόδωρου Βελλιανίτη (*Εφημερίς*, 22-1-1912) πώς όταν ήταν νέος και άγνωστος και δυσκολευόταν να δημοσιεύσει κάτι δικό του, καμιά φορά «φόρωνε» δικά του ποιήματα σε ρώσους δημιουργούς και, δημοσιεύοντάς τα ως ρωσικά, αποσπούσε «άριστες κριτικές».

Το βρήκω ευχάριστο ότι ο μύθος του Μπαζόφ μπήκε στη σειρά «περιπλανώμενων μοτίβων» και πολιτογραφείται και στην Ελλάδα. Και ευγνωμονώ τον κ. Γκιμοσούλη που το διήγημά του με παρότρυνε να επιχειρήσω μια ψυχοθεραπευτική απόδραση από τη ρουτίνα της επαγγελματικής φιλολογίας, στον γοητευτικό, με τη λεβεντιά του και τη γνήσια ομορφιά του, κόσμο του Μπαζόφ. Τον ξαναδιάβασα όλον και πήρα μια ανάσα – για πάντα το αδρό πρωτότυπο κρατεί την ανεπανάληπτη χάρη του.

Η πικρή γεύση απ' όλη αυτή την ιστορία επικεντρώνεται στο ερώτημα: με το «πόθεν έσχες» στην πνευματική δημιουργία πώς έχουν σήμερα τα πράγματα;

Σόνια Πίνσκαγια

• Μια απάντηση

Με το σημείωμά του στο περασμένο τεύχος, ο φίλος Αναστάσης Βιστωνίτης θέτει κάποια ζητήματα σχετικά με τη μεταφραστική εργασία, τις επιλογές και τις κατευθύνσεις της, που νομίζω ότι θα άξιζε να απαντηθούν. Αφορμή για το σημείωμα αποτέλεσε η ελληνική έκδοση, από τη «Νεφέλη», των αφορισμών του Αμερικανού ποιητή Γουάλλας Στήβενς, που ο ίδιος τιτλοφόρησε *Αντάτζια* – δεν κρίνεται, ωστόσο, η επιτυχημένη ή μη απόδοση του κειμένου στη γλώσσα μας, αλλά η ίδια η επιλογή του. Ο Βιστωνίτης διερωτάται γιατί επέλεξε να μεταφράσω τους αφορισμούς του, και όχι κάποιο «μείζον έργο» του, όπως είναι, κατά τη γνώμη του, το *Harmonium* κ.λπ. Την απάντηση θεωρώ αυτονόητη: μα γιατί ο μεταφραστής λειτουργεί με απολύτως προσωπικά κριτήρια: διαλέγει ν' αναμετρηθεί με κείμενα που για τον ένα ή τον άλλο λόγο τον ερεθίζουν. Δεν αναλαμβάνει κανένα «διδασκικό» έργο, ούτε αναδέχεται να «εισηγηθεί», δίκην μυημένου, στην απληροφόρητη Ελλάδα κάποιοι «μείζονα» ποιητή. Καταπιάνεται με ό,τι αγαπά και δοκιμάζεται σε ό,τι του ταιριάζει. Η ένσταση του Αναστάση μου θυμίζει κάποιες άλλες, που είχαν διατυπωθεί παλαιότερα, λίγο μετά την έκδοση της μετάφρασής μου του *Χιού Σέλγουϊν Μώμπερλυ* του Πάουντ, και κάποιες ακόμη, με την ευκαιρία της έκδοσης των *Drafts and Fragments*: Γιατί μετέφρασες αυτόν τον «φασίστα» – μου είχε γράψει ομήλικος ποιητής – και όχι τους κάτωθι Ισπανούς; (σημειωτέον ότι δεν ξέρω Ισπανικά). Και μια ποιήτρια της γενιάς του '70: Γιατί διάλεξες έναν «κλασικό» και όχι έναν νεώτερο, όπως π.χ. τον Τέντ Χιούζ; (Ναι, αλλά ο Τέντ Χιούζ δεν μου αρέσει. Αντιθέτως, με προσελκύει ο Τζέφρεϋ Χίλλ και ο πολύ νεώτερος του Χιούζ, Τζέιμς Φέντον – γι' αυτό και τους μετέφρασα).

Αναρωτιέμαι αν τελικά είναι γόνιμη αυτή η σταθερή αντίρρηση, η οποία, σε διάφορες παραλλαγές και αποχρώσεις, προβάλλει κάθε που εμφανίζεται μια νέα μετάφραση στα ελληνικά. Γιατί αυτόν τον συγγραφέα και όχι εκείνον; γιατί αυτό το έργο και όχι το άλλο. Και τέλος, αφού οι ενιστάμενοι, όπως ο φίλος μου Αναστάσης Βιστωνίτης, θεωρούν τόσο σημαντικά κάποια έργα και την έλλειψή τους σοβαρή και ανεπίτρεπτη, γιατί δεν αναλαμβάνουν οι ίδιοι να προσφέρουν στο ελληνικό κοινό τα έργα που επισημαίνουν; Δόξα τω Θεώ και την αγγλοσαξωνική λογοτεχνία και την αγγλική γλώσσα γνωρίζουν – και πολύ καλά μάλιστα.

Πάντως, ας μην ανησυχεί ο Βιστωνίτης. Το έργο του Στήβενς *Notes towards a Supreme Fiction* έχει μεταφραστεί από καιρό από τον φίλο ποιητή Στάθη Καβάδα και εδώ και μήνες βρίσκεται υπό έκδοση. Γνωρίζοντας ότι επίκειται η δημοσίευσή του από την «Εστία», θεώρησα καλό να δώσω την έτοιμη μετάφραση του έργου *Αντάτζια* στη «Νεφέλη», πιστεύοντας πως θα είχε ενδιαφέρον η κοντινή χρονικά έκδοση δύο σημαντικών έργων του Στήβενς – ενός καθαρά ποιητικού και ενός ποιητικού-θεωρητικού.

Ας στηρίξω, ωστόσο, την προτίμησή μου στα «Αντάτζια» – μια και το έργο και με έχει συγκινήσει και με έχει απασχολήσει για καιρό. Πρόκειται, κατά τη γνώμη μου, για τη συμπύκνωση της ποιητικής θέσης του Στήβενς. Αν ο Βιστωνίτης συμμερίζεται την άποψη του Ευγένιου Αρανίτη ότι οι αφορισμοί αυτοί δεν δικαιώνουν τον Στήβενς ως ποιητή, ας μου επιτραπεί να διαφωνήσω. Στις ολιγόλογες αποστροφές του, γέρου πια, ποιητή, εγώ διέκρινα συχνά τη λάμψη μιας ιδιοφυούς σύλληψης, την ένταση μιας διωμένης σκέψης. Ακόμη και οι κοινοτοπίες, στις οποίες

κάποτε ενδίδει ο Στήβενς, ηχούν απολύτως πειστικά. Ένας γέρος άνθρωπος σταματά σε μια κοινότατη διαπίσωση: την ξαναγράφει για να κερδίσει σε βεβαιότητα. Ακόμη και τις γεύσεις, τα χρώματα, τις μυρωδιές προσπαθεί να αποτυπώσει ο Στήβενς – για να τα ανακαλέσει. Αυτό, κατά τη γνώμη μου, αποτελεί ποίηση. Όσο για τις αντιφάσεις των αφορισμών που κατά, τον Βιστωνίτη αποτελούν μειονέκτημα, αυτές είναι ακριδώς που προσδίδουν στο έργο του Στήβενς δύναμη κι αλήθεια – καθώς το κάνουν πιο ανθρώπινο.

Μερικοί αφορισμοί απηχούν σκέψεις τρίτων, διατείνονται ο Βιστωνίτης, πολύ αυθαίρετα κατά τη γνώμη μου, αφού κι ο Morse, τον οποίο επικαλείται, δεν κάνει κανένα τέτοιο υπαινιγμό στην εισαγωγή του στο *Opus Posthumous*.

Αναρωτιέμαι: γεννήθηκε άραγε ποτέ κανείς σε συνθήκες πνευματικού limbo; Το ζήτημα εδώ δεν είναι αν ο Στήβενς αντιγράφει πότε-πότε μια ξένη σκέψη που τον εντυπωσιάζει, αλλά αν η σκέψη αυτή λειτουργεί μέσα στο ποιητικό του corpus. Ο ίδιος, εξάλλου, ομολογεί στα *Αντάτζια* δύο ή τρεις φορές την προέλευση κάποιας φράσης.

Ίσως περιττεύει να επικαλεσθώ «αξιόπιστα εγχειρίδια» για να υπερασπισθώ τα *Αντάτζια* – θα το κάνω, όμως, κατά το παράδειγμα του Αναστάση Βιστωνίτη. Κατάλοιπα ή όχι –όπως τα αποκαλεί, με απαξιωτική διάθεση ο αρθρογράφος – τα «*Αντάτζια*» θεωρούνται σημαντικό όσο και διαφωτιστικό έργο του ποιητή. Οι μελετητές του Στήβενς – Χάρολντ Μπλούμ, Χέλεν Βένλερ, Φράνκ Κέρμουντ, Τζέιμς Λόγκενμπαχ κ.ά. σ' αυτά ανατρέχουν κυρίως για να τεκμηριώσουν ορισμένες απόψεις τους για την ποίηση του Στήβενς. Δεν είναι εξ' άλλου διόλου τυχαίο ότι αποσπάσματα από τα *Αντάτζια* καταχωρίζονται σε όλες τις ανθολογίες δοκιμίων Αμερικανών ποιητών. Παράδειγμα: Ο Τζέιμς Σκάλυ, επιμελητής της εγκυρότατης ανθολογίας *Μοδερν Ποετς ον Μοδερν Ποετς* δημοσιεύει πλάι στο δοκίμιο του Έζρα Πάουντ *A Retrospect* και του Τ. Σ. Έλιοτ *Tradition and the Individual Talent*, ένα απόσπασμα από το δοκίμιο του Στήβενς *The Noble Rider and the Sound of Words*, προερχόμενο από τον τόμο *The Necessary Angel*, καθώς και ένα σημαντικό αριθμό αφορισμών από τα *Adagia*.

Με μια από τις παρατηρήσεις του Αναστάση Βιστωνίτη θα συμφωνήσω: όντως, το κείμενο που μετέφρασε η Κατερίνα Σχινά για το περιοδικό *Ποίηση*, αποδίδεται στον D. H. Lewis. Ωστόσο, το βιβλίο από το οποίο αποσπάστηκε το δοκίμιο ήταν η πρώτη έκδοση του *Opus Posthumus*, του 1957, όπου το λάθος δεν επισημαίνεται.

Υ.Γ. Τρεις διορθώσεις στο κείμενο του Α. Βιστωνίτη. Το ποίημα του Άσπερν δεν τιτλοφορείται *Αυτοβιογραφία*, αλλά *Αυτοπροσωπογραφία σε κυρτό κάτοπτρο*. Το επίμαχο δοκίμιο (του Λιούις και όχι του Στήβενς, πράγματι, το οποίο, ωστόσο, απηχεί τις απόψεις του Στήβενς για την ποίηση) επιγράφεται *Για την ποιητική αλήθεια και όχι Για την ποιητική τέχνη*. Και ο μεταφραστής του Κλωντέλ είναι Θανάσης, κι όχι Αχιλλέας Χατζόπουλος.

Χάρης Βλαβιανός

ΚΑΙ Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ

• Credo quia absurdum

Ψυχοφθόρο σπορ η ανταλλαγή επιστολών δημοσία. Παραπέμπω, επομένως, ξανά στο κείμενό μου, όπου ο Χάρης Βλαβιανός, εκτός από τα λάθη που αναφέρει στο ΥΓ. του, θα βρει και τις απαντήσεις σε όσα ρωτάει. Και τελειώνω με

μία μόνο παρατήρηση: ο Χάρης Βλαβιανός λέει πως το αποδιδόμενο στον Στήβενς απόσπασμα δοκιμίου του Lewis μεταφράστηκε από την α' έκδοση (1957) του *Opus Posthumus*. Θα πω λοιπόν κι εγώ, με τη σειρά μου, εκείνο το πασίγνωστο: Credo quia absurdum συμπληρώνοντάς το με την ιστορική φράση του Giordano Bruno: *Se non é vero é ben trovato*.

Αναστάσης Βιστωνίτης

Ο Γουάλας Στήβενς με τη σύζυγό του, Έλση Κάσελ Στήβενς, 1938

ΠΕΡΙ ΣΥΝΑΥΛΙΩΝ

• Είναι, πράγματι, αναντικατάστατη η... ζωντανή επικοινωνία;

Το καλοκαίρι γίνονται οι περισσότερες συναυλίες σε κάθε είδος μουσικής. Και παρά το γεγονός ότι ο θεσμός περνά μία σχετική κρίση, υπάρχει πάντα ένα κοινό πρόθυμο να δει από κοντά τους αγαπημένους του καλλιτέχνες. Πράγματι, για πολλούς, η ζωντανή επαφή με έναν μουσικό αποτελεί την πεμπτουσία της μουσικής δημιουργίας. Υπάρχει όμως και ο αντίποδας: Η ζωντανή επικοινωνία με κάποιον δεν εμπλουτίζει τη σχέση του κοινού με τον καλλιτέχνη αλλά μάλλον την υποβαθμίζει. Το ερώτημα, λοιπόν, είναι σε τι χρησιμεύουν οι συναυλίες; Προσφέ-

**Ο Στίνγκ
βρέθηκε ξανά
στην Ελλάδα.
Χωρίς τους
Πολίς και
-μάλλον- χωρίς
τα παλιά εκείνα
κέφια, τ'
ανεπανάληπτα!**

ρουν κάτι στο κοινό αλλά και στον ίδιο τον καλλιτέχνη;

Παλαιότερα, η ζωντανή μουσική ήταν ο μοναδικός τρόπος για να γίνει γνωστό το έργο ενός καλλιτέχνη. Όμως, εδώ και σαράντα περίπου χρόνια, η κατάσταση έχει αλλάξει ριζικά. Κανείς δεν μπορεί να παραγνωρίσει το γεγονός ότι σήμερα ο κατ' εξοχήν τρόπος επικοινωνίας με τη δουλειά ενός μουσικού είναι ο δίσκος. Οτιδήποτε δεν ηχογραφείται σε δίσκο δεν έχει περιθώρια προβολής. Θα παιχτεί μερικές φορές σε ένα ολιγάριθμο ακροατήριο και αναπόφευκτα σε λίγο καιρό θα ξεχαστεί. Αντίθετα, το υλικό ενός δίσκου -όσο αντισυμβατικό και αν είναι- έχει τουλάχιστον τη δυνατότητα να ακουστεί σε ολόκληρο τον πλανήτη. Και την εποχή των μαζικών μέσων, οποιοδήποτε έργο δεν εμπεριέχει αυτή τη δυνατότητα είναι σαν να μην υπάρχει.

Μέχρι πριν μερικές δεκαετίες, η μουσική γράφονταν, την παρουσίαζαν στο ακροατήριο και αργότερα την «έγραψαν» σε δίσκο. Σήμερα, η μουσική δημιουργείται για να ηχογραφηθεί και στη συνέχεια παίζεται ζωντανή. Σε ορισμένες δε περιπτώσεις υπάρχουν συνθέσεις που προορίζονται μόνο για ηχογράφηση, με αποκορύφωμα τη συγκεκριμένη μουσική, η οποία αποτυπώνεται σε μία μαγνητοταινία και δεν μπορεί, πλέον, να αναπαραχθεί στη σκηνή. Με άλλα λόγια, ο παραδοσιακός τύπος μουσικής ακρόασης έχει παραχωρήσει τη θέση του σε έναν διαφορετικό τύπο ακρόασης. Ο πρώτος, χαρακτηρίζεται από την ατμόσφαιρα της στιγμής, τη συναισθηματική κατάσταση του μουσι-

κού, τις αντιδράσεις του ακροατηρίου και μία θεατρικότητα, η οποία συχνά αποσπά τον ακροατή από τη μουσική. Ο δεύτερος, χαρακτηρίζεται από τον ακροατή, που απομονωμένος στο δωμάτιό του, έρχεται σε άμεση επαφή με τους πάσης φύσεως ήχους.

Αυτό το νέο είδος επικοινωνίας, συχνά, δεν λαμβάνεται σοβαρά υπόψη και υπάρχει η άποψη ότι μόνο με τη ζωντανή μουσική δημιουργείται ένας ισχυρός συναισθηματικός σύνδεσμος ανάμεσα στον πομπό και τον δέκτη. Και όμως εκατομμύρια ακροατές, σε όλο τον κόσμο, έχουν δημιουργήσει ισχυρούς δεσμούς με το έργο καλλιτεχνών, χωρίς να τους έχουν δει ποτέ στη σκηνή. Μία σχέση, που είναι απόρροια χιλιάδων ωρών ακρόασης και μελέτης και δεν εξαντλείται στην εκτόνωση μιας βραδιάς. Τέτοιο κοινό υπήρχε και στην Ελλάδα, πριν το 1980, δηλαδή πριν τη συναυλία των Πολίς. Και μόνο αυτό να σκεφτεί κανείς, αυτομάτως καταρρίπτεται κάθε ισχυρισμός περί του ανατिकाτάστατου της ζωντανής επικοινωνίας.

Με δεδομένο, λοιπόν, ότι οι περισσότεροι γνωρίζουν έναν μουσικό μέσα από τη μορφή του βινυλίου, για να έχει λόγο ύπαρξης μία συναυλία, λογικά θα πρέπει να προσφέρει κάτι διαφορετικό από την αντίστοιχη μουσική που είναι καταγεγραμμένη σε δίσκο. Συμβαίνει όμως κάτι τέτοιο; Δεν είναι ανάγκη να πηγαίνει κανείς σε συναυλίες για να το διαπιστώσει. Οι εκατοντάδες «ζωντανοί» δίσκοι που κυκλοφορούν πιστοποιούν το αντίθετο. Στις συναυλίες τα κομμάτια παίζονται ή έστω γίνεται προσπάθεια να παιχτούν ίδια και απαράλλαχτα με τις αντίστοιχες εγγραφές του στούντιο (φυσικά, εξαιρείται η αυτοσχεδιαζόμενη μουσική).

Και επειδή η μουσική γράφεται πια για να ηχογραφηθεί και κατά δεύτερο λόγο για να παιχθεί ζωντανή, είναι επόμενο -στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων- η ζωντανή ακρόαση να δίνει κατώτερα αποτελέσματα από το στούντιο. Δηλαδή, ένας μουσικός κρίνεται μόνο και μόνο από όσα έχει να επιδείξει σε μία συγκεκριμένη βραδιά, κάτι που έχει να κάνει σχεδόν αποκλειστικά με το θέμα της τεχνικής κατάρτισης και την ψυχολογική του κατάσταση εκείνης της ημέρας και όχι με τις συνθετικές του ικανότητες και την εν γένει καλλιτεχνική του προσωπικότητα. Συνεπώς, μία κακή βραδιά θα ήταν επιπόλαιο να αμαρνώσει μία μακροχρόνια σχέση του κοινού με έναν οποιονδήποτε αξιόλογο καλλιτέχνη. Και η απογοήτευση αυτή οφείλεται στο ότι η εικόνα, που το κοινό αντικρίζει, δεν είναι η ίδια με αυτήν που του έχει προταθεί από τα μαζικά μέσα.

Όμως, θα ήταν λάθος, η εικόνα αυτή να εκληφθεί ως πλαστή. Είναι απλώς ένας νέος τύπος εικόνας, που έχει να κάνει με τον συνθέτη, που κάθεται επί μήνες στο στούντιο και κρίνεται από τη δουλειά του μέσα σ' αυτό και όχι από τους απροσδιόριστους παράγοντες μιας σκηνικής εμφάνισης. Άλλωστε, και οι ίδιοι οι Μπιτλς απέφυγαν -όσο μπορούσαν- τις ζωντανές εμφανίσεις, δίνοντας την τελευταία τους το καλοκαίρι του '66. Έτσι, μεταγενέστερα έργα τους, που άλλαξαν την πορεία της μουσικής, δεν παρουσιάστηκαν ποτέ ζωντανά. Ίσως, γιατί ήταν τόσο λεπτομερειακά, ώστε κάθε απόπειρα μεταφοράς τους στη σκηνή θα τα μετέτρεπε σε καρικατούρες. Το γεγονός μειώνει, άραγε, σε τίποτε την αξία των Μπιτλς;

Είναι, λοιπόν, προφανές ότι η εικόνα του σημερινού μουσικού στηρίζεται σε όσα έχει αποτυπώσει κατά καιρούς στο βινύλιο. Ο ρόλος του, ουσιαστικά, εξαντλείται στις καλειδοσκοπικές τονικότητες του στούντιο και ό,τι ακολουθεί δεν είναι παρά μία επανάληψη, που εξυπηρετεί, κυρίως, τις βιοποριστικές ανάγκες των μουσικών.

Ανέστης Αναγνωστάκης

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ ΓΙΑ ΠΟΥΛΗΜΑ

Επεισοδιακή διπλή παράσταση το Σάββατο 3 Ιουλίου, στην Επίδαυρο, όπου φιλοδοξούσε να έχει την τιμητική της η «Λυσιστράτη» του Θ. Καρακατσάνη. Από τη μια, το κοινό στο κοίλον του θεάτρου να δίνει τη δική του παράσταση και από την άλλη, ο θίασος που, αιφνιδιαζόμενος, ματαίως προσπαθούσε ν' αρχίσει τη δική του, στη θυμέλη.

Εκδηλώσεις που θύμιζαν συμπεριφορά «χύδην και απαιδευτού όχλου» έστησαν χορό και δημιούργησαν μια φαύλη ατμόσφαιρα, συμπαρασύροντας φιλότεχνο και φιλοθέαμον κοινό σε αντιπαραθέσεις ύδρεων και νευμάτων. Έως και η εθνικότητα αμφισβητήθηκε («Δεν είσαι Έλληνας, ρε...», «Είσαι Τούρκος»), παρ' όλο που όλοι μέχρι εκείνη τη στιγμή ήταν δέδαιτοι ότι βρισκόνταν εντός των ορίων της ελληνικής επικράτειας.

Διπλό όμως και το «αίσχος», τόσο γι' αυτούς από τους θεατές που το εκστόμιζαν αγανακτισμένοι όσο και για τους διοργανωτές, που ευθύνονται γι' αυτή την κατάσταση.

Οι αθεόφοβοι δεν κατάφεραν να υπολογίσουν—ενώ γνωρίζουν χρόνια τώρα τη χωρητικότητα του θεάτρου—τον κόσμο που κατέφθανε μέχρι και την ώρα έναρξης της παράστασης και είχε καταλάβει όλο το χώρο.

Και σαν να μην έφταναν τα υπεράριθμα εισιτήρια, «ξέχασαν» και τους Λυγουριώτες και το «κεκτημένο» από 40ετίας δικαίωμά τους να παρακολουθούν τις γενικές δοκιμές των παρα-

στάσεων. Δεν... ξέχασαν όμως οι κάτοικοι του Λυγουριού, που κατέφθασαν την ημέρα της προεμέρας, με ή χωρίς εισιτήριο.

Όσο γι' αυτή καθαυτή την παράσταση, που άρχισε με καθυστέρηση δύο ωρών και μετά πολλών εμποδίων, από πού να αρχίσουν οι επισημάνσεις;

Από τη Λυσιστράτη - Θύμιο Καρακατσάνη που βγήκε στη σκηνή με φορτισμένη θυμική διάθεση;

Ενώ κάποιοι από το κοινό αδιαφορούσαν που με τις εκδηλώσεις τους έπλητταν ένα θεσμό, αυτόν των Επίδαιρων, ο ηθοποιός επέδειξε ένα αξιοθαύμαστο κουράγιο. Χωρίς να μείνει αδιάφορος στα του οίκου του, προσπάθησε να εκτονώσει την έκρυθμη κατάσταση που είχε δημιουργηθεί, επιδεικνύοντας υποδειγματική ψυχραιμία.

Χαρακτηριστικό όμως είναι ότι ο Θ. Καρακατσάνης, κατά τ' άλλα εξαιρετος στην ερμηνεία του, δεν κατάφερε να ξεφύγει από κάποιες υπερβολές.

Ατάκες του τύπου «πάμ' κηδεία;» άφησαν μετέωρο το θεατή ν' αναρωτιέται αν είναι αυτοσχεδιασμός του πρωταγωνιστή και σκηνοθέτη, της παράστασης τελικά, ή επιλογή του μεταφραστή.

Θα μπορούσε ν' αντιπαρατεθεί εδώ ότι ένα θεατρικό είδος όπως η Κωμωδία (και μάλιστα η Αριστοφανική) θα πρέπει να είναι καταληπτό από το σύγχρονο κοινό.

Αλλά πώς γίνεται να ειπωθεί αυτό για την Κωμωδία, όταν αυτή από μόνη της, ως κείμενο, μπορεί να προκαλέσει και σήμερα το Κωμικόν και να αναπτύξει τον απαραίτητο κώδικα σχέσης έργου-κοινού;

Βέβαια δεν παραγνωρίζεται ότι ο σύγχρονος λόγος είναι διαφορετικός από εκείνον των αρχαίων.

Όμως το να προβάλλεται η τρέχουσα αντίληψη του κοινωνικού γίνεσθαι (με φράσεις

Ο Θύμιος Καρακατσάνης, Λυσιστράτη! Η σύγχρονη μετάφραση του έργου θύμιζε έντονα κείμενο επιθεώρησης—ιδιαίτερα όταν οι ηθοποιοί βωμολοχούσαν.

όπως αυτή που προαναφέρθηκε: «Πάμ' κηδεία;») θα μπορούσε ν' αποφευχθεί γιατί δεν αντικατοπτρίζει και το σύνολο αυτού.

Μήπως το να είναι ένα έργο καταληπτό από το κοινό θεωρείται συνυφασμένο με την έννοια «εμπορεύσιμο»;

Αυτή η αστική αντίληψη περί παιδείας και ψυχαγωγίας (όπου ψυχαγωγία, αγωγή «ψυχής» - πνεύματος) ίσως θα πρέπει να σταματήσει να υφίσταται.

Δεν είναι τυχαίο ότι το κοινό ανταποκρινόταν ιδιαίτερα στα σημεία της παράστασης όπου η βωμολοχία ήταν απροκάλυπτη. Σαφώς δεν παραγνωρίζεται η γραφή του Αριστοφάνη, στην απόδοσή του όμως ο Αριστοφανικός λόγος χρήζει ιδιαίτερης προσοχής.

Στη «Λυσιστράτη», αν όχι σε όλη την παράσταση, οι βωμολοχίες ήταν ο κεντρικός άξονας, ο πυρήνας. Οι βωμολοχίες ρέουν στο κείμενο, δεν το παγιδεύουν. Το έργο εμπεριέχεται δυνάμει

μέσα στο κείμενο. Ο ποιητής (εδώ Αριστοφάνης) δεν έφτιαχνε μόνο κείμενο, αλλά και παράσταση, κι αυτό θα πρέπει να ισχύει και στη σύγχρονη απόδοση εκφοράς του λόγου.

Σε γενικές γραμμές, η «Λυσιστράτη» κατάφερε να κρατήσει τις ισορροπίες, χωρίς σκηνικές καινοτομίες, με λιτή αλλά αξιόλογη μουσική, αρμονικά δεμένη με το ύφος της παράστασης. Θα περίμενε όμως κάποιος περισσότερα από έναν αριστοφανικό ηθοποιό, όπως είναι ο Θύμιος Καρακατσάνης.

Το Σαββατόβραδο της 3ης Ιουλίου ήταν εν τέλει ενδιαφέρον, αλλά και διασκεδαστικό. Το κοινό, εκτός από την «οικεία ηδονή» που άντλησε από την παράσταση, συνειδητοποίησε και την... ανεπάρκεια της... ακουστικής του θεάτρου όταν κάποια κυρία φώναζε επίμονα για μικρόφωνο, προκαλώντας γενική κατάπληξη αλλά και θυμηδία.

Χριστίνα Ανδρουτσού

Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΝΙΚΟΥ ΚΑΧΤΙΤΣΗ - ΑΝΤΩΝΗ ΜΥΣΤΑΚΙΔΗ (ΜΕΣΕΒΡΙΝΟΥ)

«Η αφέλεια δεν ταιριάζει στις πονηρές αυτές ημέρες...»

του Παντελή Βουτουρή

Η αλληλογραφία του Νίκου Καχτίτση με τον Αντώνη Μυστακίδη Μεσεβρινό αρχίζει πιθανότατα το 1959· τότε, υποθέτω, ο Καχτίτσης ταχυδρομεί από τον Καναδά ανάπτυπο της πρώτης λογοτεχνικής εργασίας του (*Ποιοι οι φίλοι*²) στον Μεσεβρινό, ο οποίος από το 1957 είχε μετοικήσει στη Σουηδία. Ο τελευταίος ανταποκρίνεται με ένα σημείωμα στο οποίο περιέχονται θετικές κρίσεις, για να ακολουθήσει εν συνεχεία η πρώτη επιστολή του Καχτίτση, με ημερομηνία 5 Δεκεμβρίου 1959. Η τελευταία επιστολή γράφεται τον Ιανουάριο του 1968 και αποτελεί απάντηση σε δύο γράμματα του Μεσεβρινού. Αυτά τα δεδομένα, καθώς και η εύλογη υπόθεση ότι η ανταλλαγή επιστολών και βιβλίων συνεχίστηκε και στη διάρκεια της ενδιάμεσης –παραγωγικής και για τους δύο– περιόδου (1960 - 1968), στοιχειοθετούν μια άγνωστη ως σήμερα

μακρόχρονη σχέση του Καχτίτση και μια κατά τα φαινόμενα πλούσια αλληλογραφία.

Ο Αντώνης Μυστακίδης (1908 - 1989) γεννήθηκε στον Αλμυρό Θεσσαλίας, όπου είχε καταφύγει η οικογένειά του από τη Μεσημβρία του Εύξεινου Πόντου (από εδώ προέρχεται και το ψευδώνυμο Μεσεβρινός)³, και υπήρξε κάτι ανάμεσα σε στρατευμένο ιεραπόστολο, διαφωτιστή και δάσκαλο του γένους. Η μυθιστορηματική ζωή και το έργο του συμπλέκονται με τους σημαντικότερους σταθμούς της ελληνικής ιστορίας από το 1940 και εξής· κυρίως με τη μοίρα –την αγωνία και τις ανάγκες– του ελληνισμού της διασποράς: Ρουμανία (από το 1915 ως το 1940), Κάιρο (από το 1953 ως το 1956), Σουηδία (από το 1957 κ.ε., όπου διδάσκει νεοελληνική φιλολογία στο πανεπιστήμιο του Λουντ) και Κύπρο.

Σ' όλους αυτούς τους χώρους ανέπτυξε έντονη πολιτιστική και πολιτική δραστηριότητα (έννοιες γι' αυτόν ταυτόσημες), και κληροδότησε ένα πλούσιο «διαφωτιστικό» έργο: λογοτεχνικό, κριτικό, εκπαιδευτικό, μεταφραστικό, εκδοτικό. Οι επιστολές που ακολουθούν διασταυρώνονται με δύο τουλάχιστον όψεις αυτής της πολύπλευρης δραστηριότητας: α) τη μετάφραση στα ελληνικά διαφόρων σκανδιναβών συγγραφέων (στη σειρά Ελληνοσκανδιναβική Βιβλιοθήκη, από το 1958 κ.ε.) και β) την εκδοτική αντίδραση κατά της απριλιανής δικτατορίας.

Η μακρόχρονη σχέση και η αμοιβαία εκτίμηση δύο διαμετρικά διαφορετικών ανθρώπων, όπως είναι ο Καχτίσης και ο Μεσεβρινός, θα μπορούσε να θεωρηθεί παράδοξη από τον σύγχρονο αναγνώστη, αν μάλιστα απομονώσει τα επιστολιμαία κείμενα από το ιστορικό τους πλαίσιο και αγνοήσει τις κοινές πνευματικές ανησυχίες και την –επίσης κοινή– αποστροφή για τη στρατιωτική δικτατορία. Γιατί, παρ' όλο που φαίνονται ασύμβατες οι ανασφάλειες, τα άγχη, οι φαντασιώσεις, οι υπαρξιακές αναζητήσεις και ο ιδιότυπος εσωστρεφής λόγος του εκκεντρικού Καχτίση με τα πατριωτικά κοινωνικά οράματα και τη ρωμαλέα λαϊκή γλώσσα του Μεσεβρινού, δεν εκλείπουν τα σημεία της σύγκλισης.

Ανακάλυψα –γράφει το 1968 ο Καχτίσης στον Μεσεβρινό– «ωραιότατα τυπογραφικά στολίδια, που είναι το πάθος μου, αλλά για τα οποία εσείς δε φαίνεστε να δείχνετε ενδιαφέρον». Ζήτημα προφανώς διαφορετικών προτεραιοτήτων: τον δεύτερο χρόνο της δικτατορίας ο Καχτίσης ικανοποιεί ένα μεγάλο πάθος του: στήνει ένα μικρό ιδιόκτητο τυπογραφείο στο υπόγειο του σπιτιού του στο Μόντρεαλ, εκδίδει τον *Ήρωα της Γάνδης* και αναζητεί παλιά κοσμήματα και τυπογραφικά στολίδια για τις εκδόσεις του. Την ίδια περίοδο ο Μεσεβρινός, στη Σουηδία, σχεδιάζει τη σειρά «Τα τετράδια του Ρήγα», ενισχύοντας και με αυτόν τον τρόπο τον αγώνα για τη δημοκρατία¹.

Ωστόσο, ο άξενος χώρος (ο οποίος στην καλπάζουσα φαντασία του Καχτίση προσλαμβάνει μυθιστορηματικές διαστάσεις), το μεράκι για την τυπογραφία και παράλληλα η επιθυμία αντίστασης στη δικτατορία, θα αποτελέσουν τα θεμέλια της συντροφικής τους σχέσης. Ειδικότερα, η αντιστασιακή ιδιότητα του Μεσεβρινού φαίνεται να συναρπάζει τον Καχτίση ο οποίος αποφασίζει να θέσει στη διαθήκη του αγώνα την τυπογραφική μηχανή του και να αναλάβει την ευθύνη της διανομής φυλλάδιων στον Καναδά. Είναι χαρακτηριστικό μάλιστα και το συνωμοτικό ύφος με το οποίο ανακοινώνει, στην τελευταία επιστολή, τις αποφάσεις του στον Μεσεβρινό: «Και βέβαια θα αναλάβω την εδώ διανομή με το ταχυδρομείο των εντύπων σας. Μια θερμή παράκληση: Να μην κάνετε λόγο σε κανένα φίλο σας για την ύπαρξή μου. Σας παρακαλώ να το προσέξετε αυτό. ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΑΜΑΝΤΟΥ; Σας παρακαλώ στείλτε τ'ό μου αμέσως αν δεν το

στείλατε...» και αλλού: «...περιμένω φυλλάδια προς εδώ διανομήν». Στην ίδια επιστολή εξάλλου, η οποία είναι, χωρίς αμφιβολία, το πιο –απροκάλυπτα– πολιτικό κείμενο του Καχτίση, συνδέεται η δημιουργία του μικρού τυπογραφείου με το σχέδιο έκδοσης ενός μηνιαίου ενημερωτικού εντύπου, που επίσης θα εξυπηρετούσε τις ανάγκες του αντιδικτατορικού αγώνα: «Για όλους αυτούς τους λόγους, αποφάσισα λοιπόν την έκδοση. Το πρώτο που χρειαζόμουν ήταν μια πρέσσα, βέβαια. Την βρήκα –υπό μυθιστορηματικές συνθήκες για τις οποίες [θα σας γράψω] καμιά άλλη φορά– και την έχω στο υπόγειό μου»².

Με αυτή τη διάθεση που του είχε εμπνεύσει και η σχέση του με τον Μεσεβρινό θα πρέπει να συσχετίσουμε και την πιο τολμηρή δημόσια πολιτική πράξη του Καχτίση, την έκδοση –τον επόμενο χρόνο– του βιβλίου *The Land within a Wall, a Poem, and Towards the Precipice, a Declaration*, by George Seferis³. Στην έκδοση

περιλαμβάνεται μεταφρασμένο το πρώτο ποίημα από το *Μυθιστόρημα*, η δήλωση του Σεφέρη εναντίον της δικτατορίας, ενώ στις τελευταίες σελίδες κατονομάζονται πέντε έλληνες συγγραφείς που, σύμφωνα με τον Καχτίση, συνεργάστηκαν με τη δικτατορία: Ανδρέας Καραντώνης, Γιώργος Κιτσόπουλος, Πέτρος Χάρης, Κ. Δεδόπουλος, Παύλος Φλώρος. Αναφέρονται επίσης τα ονόματα συγγραφέων που «σίγησαν», αυτοεξορίστηκαν ή εξορίστηκαν από το στρατιωτικό καθεστώς.

Το τυπογραφείο στο υπόγειο του σπιτιού του, είναι για τον Καχτίση, στα δύο τελευταία χρόνια της ζωής του (1968 - 1970), χώρος εκτόνωσης ενός δημιουργικού πάθους και «συνωμοσίας». «Ο Γονατάς –γράφει ο Καχτίσης τον Οκτώβριο του 1968– έλαβε τελικά το τομίδιο που του τύπωσα, και γράφει ολόκληρες σελίδες περιγράφοντας τις τυπογραφικές αρετές του. Περίττο να σου πω ότι ΔΕΝ κατάλαβε ότι το στοιχειοθέτησα εγώ –πράγμα καθησυχαστικό, γιατί, όπως σου είπα, δε θέλω να μαθευτεί η ασχολία μου αυτή στην Ελλάδα, για ευνόητους λόγους»⁴. Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες της πολιτικής εγρήγορσης, συνεπαρμένος και γοητευμένος από την έμμονη ιδέα του πολιορκημένου⁵ («με έχουν πολιορκήσει, μου 'χουν κάνει στενό αποκλεισμό διάφοροι τύποι») ανοίγει την ψυχή του στον Μεσεβρινό και σχεδόν τον εκλιπαρεί: «να μην κάνετε λόγο σε κανένα φίλο σας για την ύπαρξή μου», «καθετί που σας γράφω να μείνει αυστηρά μεταξύ μας», «ΑΠΟΡΡΗΤΟΝ». Ο ίδιος, επίσης, κρατά μυστική τη σχέση τους, αφού, εξ όσων γνωρίζω, δεν αναφέρει πουθενά σε κανένα δημοσιευμένο κείμενό του το όνομα του Μυστακίδη – αντίθετα με την έλξη που κατά κανόνα τού ασκεί η ονοματολογία. Μια μυστική, ωστόσο, σχέση είναι ζωτική ανάγκη για μια προσωπική μυθολογία, η οποία συγγέει σκόπιμα τα όρια εμπειρίας-φαντασίωσης και δημιουργεί μυστικούς κώδικες, ή εξυφαίνει ακατάπαυστα συνωμοσίες.

1. Οι πρώτες τρεις επιστολές, που δημοσιεύονται εδώ, προέρχονται από το αρχείο Μυστακίδη που βρίσκεται στη Λευκωσία και η τελευταία από ένα τμήμα του αρχείου που με προθυμία έθεσε στη διάθεσή μου ο κάτοχός του Φοίδος Σταυρίδης. Αποσπάσματα από την τελευταία επιστολή δημοσιεύτηκαν και στο *Βήμα*, 25.4.1993, με τίτλο «Ο Νίκος Καχτίσης και η δικτατορία».

2. Ν. Καχτίσης, *Ποιοι οι φίλοι*, ανάρτυπο από τη *Διαγώνιο* 2 (1959). Βλ. όσα αναφέρονται σχετικά στην πρώτη επιστολή: «...έστειλα ανάρτυπα σε κάπου 100 πρόσωπα».

3. Βλ. σχετικά Σ. Παύλου, *Βιβλιογραφία Αντώνη Μυστακίδη Μεσεβρινού*, Α', Λευκωσία 1988, εκδ. το μώλυ, 5.

4. Για τα «Τετράδια του Ρήγα», γράφει χαρακτηριστικά ο Μεσεβρινός, «ο όρος στρατευμένη τέχνη αποτελεί αξιολογικό κριτήριο», καθώς προορισμός της καλλιτεχνικής δημιουργίας είναι «να υπηρετεί τον άνθρωπο, να διαφωτίζει τον λαό και να τον προβληματίζει». Προλεγόμενα στην ποιητική συλλογή του Λεύκιου Ζαφειρίου, *Σχεδόν μηδίζοντες*, Λευκωσία 1981, «Τα Τετράδια του Ρήγα». Οι απόψεις αυτές είναι δεδαιώς όψιμες, απηχούν ωστόσο την αδιάλλακτη αμετάβλητη θέση του Μεσεβρινού. Τα πρώτα βιβλία που εκδίδουν «Τα Τετράδια του Ρήγα», το 1968, είναι:

– Μεσεβρινός, *Η βασιλεία στην Ελλάδα*

– Κ. Άμαντος, *Η ελληνική πνευματική και πολιτική ελευθερία*

– *Ποιήματα της νέας Αντίστασης* (περιλαμβάνει μεταξύ των άλλων ποιήματα των Σικελιανού, Θοδόση Πιερίδη, Μεσεβρινού, καθώς και τον «Θούριο» του Ρήγα μεταφρασμένο στα σουηδικά). Βλ. σχετ. Σ. Παύλου, *Βιβλιογραφία Αντώνη Μυστακίδη Μεσεβρινού*, όπ.π., σ. 19 κ.ε.

5. Πρβ. και Γ. Δανιήλ, *Ο λεπιδοπτερολόγος της αγωνίας*, Αθήνα 1981, 27: «Το 1968 έκανε ακόμη ένα άλμα. Βρήκε και αγόρασε ένα παλιό τυπογραφικό μηχανήμα, που εγκατέστησε όμορφα στο υπόγειο του σπιτιού του».

6. Βλ. και Δ. Δασκαλόπουλο, «Οι λογοτέχνες και η δικτατορία», *Το Βήμα* 26.5.1985.

7. Επιστολή του Καχτίση στον Γ. Δανιήλ (31 Οκτ. 1968), *Ο λεπιδοπτερολόγος της αγωνίας*, όπ.π., σ. 116-117.

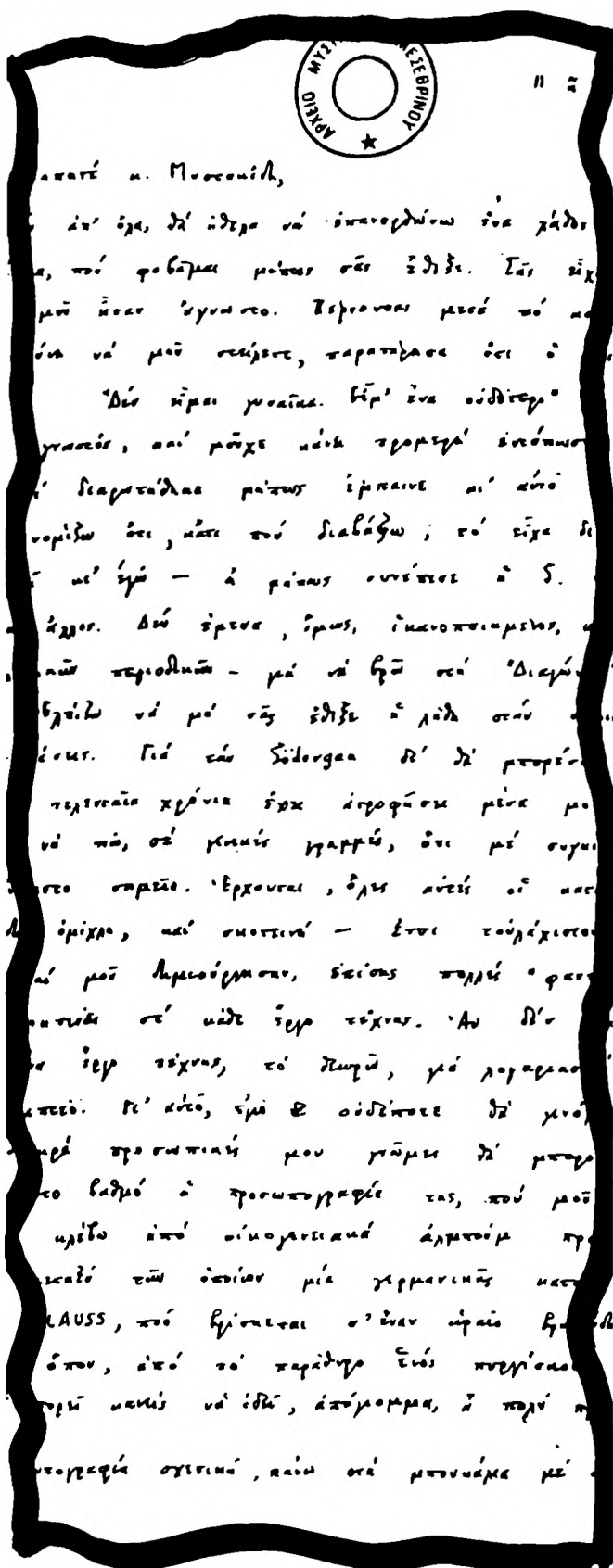
8. Υπενθυμίζω και τον υπότιτλο του βραχύδιου περιοδικού *Ο Παλίμψητος* που εκδίδει ο Καχτίσης στο Μόντρεαλ (δύο τεύχη 1987): «Όργανο των απανταχού πολιορκημένων».

5 Δεκεμβρίου 1959

Αγαπητέ φίλε κύριε Μυστακίδη,

Σας ευχαριστώ θερμά για την τόσο τιμητική για μένα κάρτα σας, που μου ήρθε σε μια περίοδο που είμαι καταπληγμένος από τις δυσμενείς κριτικές που έλαβα από 3 φίλους μου, σχετικά με το «Ποιοι οι φίλοι». Το καταπληκτικό είναι ότι αυτοί οι τρεις ήταν οι μόνοι που καταδίκασαν το γράψιμό μου, ενώ αντίθετα, εσείς, και επίσης ονόματα όπως: Πεντζίκης, Παπατζώνης, Ρίτσος, Σκαρίμπας, Δέλιος, μου έγραψαν με τα καλύτερα λόγια, και έτσι πήρα λίγο θάρρος για να προχωρήσω στη δημοσίευση άλλων κειμένων που επί χρόνια τώρα με βασανίζουν, και μένουν στο συρτάρι μου ως «αδόκιμα», ως κείμενα που τους λείπει η «συνθετικότητα», κ.λπ. Σας σημειώνω, προς μεγάλη μου χαρά, ότι οι απόψεις που μου εκθέτετε στο σημειώμά σας συμφωνούν, σχεδόν κατά γράμμα, με τις απόψεις των παραπάνω. Αυτό είναι μια επισφράγιση των ελπίδων μου. Σας τα εξομολογούμαι αυτά, γιατί χωρίς τις κρίσεις και εντυπώσεις των άλλων μου είναι αδύνατο να σταθώ στα πόδια μου: μου λείπει η παραμικρή ικανότητα να διακρίνω αν στο γράψιμό μου υπάρχουν συμπτώματα επιτυχίας. Δηλαδή, αν, έπειτα από τις δυσμενείς κρίσεις των 3 φίλων μου, λάβαινα δυσμενείς επίσης και από τους άλλους, αυτό θα σήμαινε το βέβαιο καταποντισμό μου. Χρειάζεται λοιπόν, έπειτα απ' αυτά, να σας τονίσω πόσο καλό μου έκανε το σημειώμά σας;

Σχετικά με την έκδοση ενός βιβλίου, φοβάμαι ότι έχω τα εξής να πω: Στον ελληνικό χώρο τουλάχιστον, οι νέοι διατρέχουν τον κίνδυνο να διαβάξονται μόνο από τους εαυτούς τους και 5-6 φίλους. Παρατήρησα με το «Ποιοι οι φίλοι», που αποτελεί το πρώτο μου οπωσδήποτε σοβαρό δημοσίευμα, ότι ενώ έστειλα ανάτυπα σε κάπου 100 πρόσωπα, έλαβα απάντηση από 8. Αυτό είναι άκρως αποκαρδιωτικό. Είναι το ίδιο σαν να προσπαθώ να μιλήσω από δω, με φωνές, και να διαπιστώνω πως δε μ' ακούει κανείς στην απέναντι όχθη, που είναι η Ευρώπη και η Ελλάδα. Δεν έχω την αξίωση να με επαινέσουν για κάτι που δεν τους άρεσε, αλλά θα περίμενα πάντως ένα έστω και τυπικό γράμμα – αλλά τίποτα. Ήδη δεν μου κάνει καρδιά να δημοσιεύσω τίποτ' άλλο. Γράφουμε για να μας διαβάσουν – αν δε μας διαβάσουν, καλά θα κάναμε να αφήναμε τα χειρόγραφα μας στο συρτάρι (όπως είναι τα δικά μου τόσα χρόνια). Μία λύση θα ήταν να τύπωνε κανείς, και να μην έστελνε ανάτυπα παρά μόνο σε ανθρώπους διαπιστωμένα πρόθυμους ν' ανταποκριθούν. Για τους άλλους, να πήγαινε μια αγγελία σε λογοτεχνικό περιοδικό, που να τους ειδοποιούσε ότι εξεδόθη το βιβλίο. Στην τελευταία περίπτωση, μπαίνει ένα άλλο ερώτημα: Να αναφέρεται στην αγγελία *τιμή* του βιβλίου, ή να δίδεται δωρεάν; Αν δοθεί μία τιμή, δε θα το αγοράσει κανείς. Αν είναι, πάλι, δωρεάν, θα δυσπιστήσουν και θα το παρατήσουν, χωρίς να γνοιαστούν να πάνε μέχρι το βιβλιοπωλείο να το πάρουν. Ας αφήσουμε που η δημοσία διάθεση ενός βιβλίου δωρεάν είναι εμπαιγμός, ερα-

σιτεχνισμός και ό,τι άλλο μπορεί κανείς να φανταστεί!!

Σημειώνω επίσης την παρατήρησή σας περί Proust, του οποίου το όνομα με γιομίζει με φρίκη – ότι δήθεν θα υπάρξει ίσως φόβος να με κατασπαράξει. Αυτός ο φόβος είναι που με κάνει να αποφεύγω συστηματικά τα βιβλία του, τα οποία έχω διαβάσει τελικά, αλλά αποσπασματικά.

Με συγκινεί η καλωσύνη σας να μου στείλετε τα ποιήματα της SÖDERGRAM, της οποίας το όνομα, σας εξομολογούμαι, ακούω για πρώτη φορά. Δε συμβαίνει όμως το ίδιο με την περίφημη UNDET, που όπως συμβαίνει συνήθως, όταν πρόκειται για σκανδιναβικά ονόματα, πιστεύω ότι ήταν Σουηδή, αλλά άνοιξα, με την ευκαιρία του γραμματός σας, το ΚΡΙΣΤΙΝ ΛΑΒΡΑΝΣΔΑΤΤΕΡ, και διαπίστωσα ότι είναι Νορβηγίδα. Είναι αφάνταστη η γοητεία που μου μεταδίδει το κολοσιαίο αυτό έργο, που το ανοίγω περιοδικά να διαβάσω μια περικοπή, όπως

συμβαίνει με τους Μεγάλους Κλασσικούς, και που μου δίνει συνεχώς την εντύπωση ότι μέσα από τις σελίδες υπάρχουν ρίζες που καταλήγουν στα χώματα της Νορβηγίας. Επειδή με συγκινούν τρομερά οι Σκανδιναβοί, και γενικά οι δόρειοι (Γιενς Π. Γιάκοβσεν, Χάμσουν, Undset, Milosz, Σούντερμαν;), θα σας ευγνωμονούσα αν μου γράφατε, αν και όποτε μπορέσετε, τι πεζά υπάρχουν, Σκανδιναβών συγγραφέων, στα αγγλικά ή γαλλικά. Έχω διαβάσει στο *London Times Literary Suppl.*, νομίζω, ότι κάποιος σουηδικός οίκος εκδίδει τέτοιες εκδόσεις σε μεταφράσεις αγγλικές. Αλλά διαιωνίζω το ελληνικό έθιμο, που όταν ένας Έλληνας συναντάει κάποιον που πάει κάπου, εννοεί να τον αγγαρεύει οπωσδήποτε. Ξεχάστε το, λοιπόν. Θα ήθελα να σας στείλω κανένα βιβλίο, σε απάντηση της καλοσύνης σας να μου στείλετε τη SÖDERGRAM. Αλλά τι ακριβώς θα θέλατε; Επίσης θα με ευχαριστούσε αν, περιοδικά, σας έστελνα και κανένα άλλο βιβλίο, που θα μπορούσα να δω σχετικά φτηνά σ' ένα διεθνές βιβλιοπωλείο που δουλεύω.

Τελειώνοντας, σας εύχομαι καλή ανάρρωση, ΚΑΛΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΚΑΙ ΕΥΤΥΧΙΣΜΕΝΟΣ Ο ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΣ ΧΡΟΝΟΣ. Σας ευχαριστώ και για τις ευχές σας για τη γιορτή μου, – όπως διαπίστωσε η γυναίκα μου, Θάλεια, ήταν οι πρώτες ευχές που έλαβα. Πώς να περνάτε στη Σουηδία;; Άραγε απεδείχθη για σας όπως την είχατε συλλάβει στη φαντασία σας προτού πάτε ή πάθατε κι εσείς την απογοήτευση που υφίσταμαι συνεχώς εγώ σ' αυτή τη χώρα των αγροίκων;; Η κάρτα σας μου θύμισε κάτι εσωτερικά σπιτιών στην Ήπειρο, που είχα επισκεφτεί ως στρατιώτης. Τι δε θα έδινά να ζούσα σε μια αγροτική ατμόσφαιρα, αντί να χτυπιέμαι στα αίσχη του αμερικανικού «πολιτισμού»! Όποτε λάβω ανάτυπο ενός «Ενύπνιου» που δημοσιεύσα στη «Νέα Πορεία», θα σας στείλω αμέσως. Επίσης, αντίγραφο ενός γυμνάσματός μου, που θα δημοσιευτεί αυτές τις μέρες στο «9 Οδοί» της Καβάλας.

Με τα πιο φιλικά αισθήματα
Ν. Καχτίτσης

Υ.Γ. Κατά κάποιο αόριστο τρόπο, η λέξη LUND μου μεταδίδει πάντοτε ένα αίσθημα πολιτισμού, πανεπιστημίων, λευκών εκδόσεων, ωραίων και χρήσιμων ηλεκτρικών μηχανημάτων, κ.λπ.

ΣΧΟΛΙΑ:

1. «Με συγκινεί η καλωσύνη σας να μου στείλετε τα ποιήματα της SÖDERGRAM» (= Edith Södergram, *Ποιήματα*, μτφ. από τα σουηδικά Α. Μυστακίδης, Αθήνα 1958).
2. «... που θα δημοσιευτεί αυτές τις μέρες στο «9 Οδοί» της Καβάλας» (= «Οι φωνές», εννέα οδοί 4-5, Καβάλα 1960. Αναδημοσιεύτηκε στο *Σήμα* 7-8, 1975, σ. 13).

11 ή 12 Ιαν. 1960

Φίλε μου αγαπητέ κ. Μυστακίδη
Πριν απ' όλα, θα ήθελα να επανορθώσω ένα

λάθος που έκανα στο περασμένο μου γράμμα, που φοβάμαι μήπως σας έθιξε. Σας είχα γράψει ότι το όνομα της Södergram μου ήταν άγνωστο. Παίρνοντας μετά το κομψό τομίδιο, που είχατε την καλωσύνη να μου στείλετε, παρατήρησα ότι ο στίχος.

«Δεν είμαι γυναίκα. Είμ' ένα ουδέτερο»

μου ήταν γνωστός και μου 'χε κάνει τρομερή εντύπωση, κάποτε που το είχα διαβάσει, και διαρωτήθηκα μήπως έμπαινε κι αυτό στη μανία που έχω μερικές φορές να νομίζω ότι, κάτι που διαβάζω, το είχα διαβάσει κι άλλοτε ή το είχα σκεφτεί κι εγώ – ή μήπως συνέπεσε η S. να γράφει κάτι που είχε γράψει κι άλλος. Δεν έμενα όμως ικανοποιημένος και άρχισα να ξεφυλλίζω τεύχη ελληνικών περιοδικών – για να δω στη «Διαγώνιο» δύο τέτοιες μεταφράσεις σας. Ελπίζω να μη σας έθιξε η λήθη στην οποία... καταδίκασα τις ωραίες σας μεταφράσεις. Για τη Södergram δεν θα μπορέσω να σας γράψω λεπτομέρειες, γιατί τα τελευταία χρόνια έχει ατροφήσει μέσα μου η διάθεση για ποίηση, αλλά έχω να πω, σε γενικές γραμμές, ότι με συγκίνησαν τα ποιήματα αυτά σε αφάνταστο σημείο. Έρχονται, όλες αυτές οι καταστάσεις, μέσα από μια μυστηριώδη ομίχλη, και σκοτεινή – έτσι τουλάχιστον μου έρχεται στο νου να πω, και μου δημιούργησαν, επίσης πολλές «φαντασιώσεις», αυτό δηλαδή που με γοητεύει σε κάθε έργο τέχνης. Αν δεν λαβαίνω κι εγώ ενεργό μέρος σ' ένα έργο τέχνης, το θεωρώ, για λογαριασμό μου τουλάχιστον, άγονο και απορριπτό. Γι' αυτό, εγώ ουδέποτε θα γινόμουν καλός κριτικός, παρά μόνο αυστηρά προσωπικές μου γνώμες θα μπορούσα να δώσω. Με εγοήτευσε σε αφάνταστο βαθμό η προσωπογραφία της, που μου θύμισε τη μανία που είχα μικρός να κλέβω από οικογενειακά αλμπόμ προσωπογραφίες παλαιών ωραίων γυναικών, μεταξύ των οποίων μία γερμανικής καταγωγής, από τα αρχεία της εταιρείας CLAUSS, που βρίσκεται σ' ένα ωραίο βραχώδη λόφο, πάνω από την Πάτρα, απ' όπου, από το παράθυρο ενός πυργίσκου του παλαιού αυτού οικοδομήματος* μπορεί κανείς να ιδεί, απόγιομα, ή πολύ πρωί, τη θανμάσια θέα του Πατραϊκού κόλπου, και τα βουνά της απέναντι όχθης. Σας εξομολογούμαι ότι τελευταία έκλεψα, παραδόξως, τη φωτογραφία ενός αγγλοσαξωνικού δρέφους, που ασφαλώς θα έχει πεθάνει προ πολλού. Την έκλεψα, γιατί παρ' όλο που ήταν τόσο μικρό παιδί, είχε την έκφραση μεγάλου ανδρός, στον κολοφώνα της δόξας του! Για να επιστρέψω στην ποιήτρια, σε ορισμένα σημεία μου θύμισε Milosz, χωρίς να μπορώ να καθορίσω το γιατί.

Η εισαγωγή πολύ κατατοπιστική, και σε άφογη γλώσσα. Το εξώφυλλο επίσης θαυμάσιο, και μου έκανε εντύπωση η λιτότητα με την οποία το σχεδιάσατε. Ωραία η τυπογραφική διάταξη, αλλά δεν ξέρω γιατί αυτά τα τυπογραφικά στοιχεία να με αφήνουν ασυγκίνητο. Το ιδεώδες θα ήταν αν ήταν τυπωμένα στου Ταρουσόπουλου. Αλλά...

Από τα γραφτά του Jansen διάβασα έως τώρα το πρώτο κείμενο και ενθουσιάστηκα με τον ορισμό που δίνει του «κλασσικού», και επίσης

για το ρόλο που παίζει η ηλικία στην αφομοίωση ενός έργου. Τι καθαρό μυαλό, και τι καθαρό γράψιμο, τι γλαφυρότητα! Είναι τρομερό να βλέπουμε ότι οι άνθρωποι της Ελλάδας, της χώρας του φωτός, γράφουν με τέτοιο σκοτεινό, στριφνό και κακομοιριασμένο τρόπο – ενώ στις χώρες της ομίχλης (όχι μόνο στις σκανδιναβικές, αλλά και στις αγγλοσαξωνικές) θριαμβεύει ο καθαρός λογισμός και το καθαρό γράψιμο. Οι δικοί μας γράφουν με ένα σχεδόν απαγορευτικό ύφος, σαν, τη στιγμή που μας μιλάνε, να έχουν τις γροθιές σφιχτές και κατεδασμένα τα μούτρα. Εξέλιπε το χιούμορ, εξέλιπε η διάθεση να επικοινωνήσουμε με τον αναγνώστη. Φοβάμαι ότι αυτή η μανία, και το «θόλωμα των νερών», στην Ελλάδα, δεν είναι παρά αδυναμία. Απορώ, από το άλλο μέρος, πώς, έπειτα από τόσες και τόσες επιθεωρήσεις που υπάρχουν στην Ελλάδα, δε βρέθηκε κανένας κύριος να επαινέσει την ωραία αποστολή σας. Η επαφή μας με τα σκανδιναβικά Γράμματα σταματάει με τη «χρυσή» περίοδο Χάμσουν, και Μιλός – ο οποίος, βέβαια, δε θεωρείται Σκανδιναβός. Τώρα που πάτε εσείς να γεφυρώσετε αυτό το χάσμα, δεν δρίσκεται κανένας να μιλήσει. Παρατηρώ, στο τεύχος 15 Νοεμ. 1959 της «Νέας Εστίας», ότι αναφέρονται ξερά τα δύο διβλία σας**. Κόβω το κεφάλι μου ότι αν ρωτούσαν τον μεγάλο Ιεροεξεταστή κ. Χάρη, γιατί δεν έγραψε τίποτα, θα απαντούσε: «ελλείψει χώρου!» Στο μεταξύ, όμως, σπαταλάει σελίδες επί σελίδων για αηδίες και ξεράσματα. Είμαι βέβαιος όσο ποτέ άλλοτε, ότι ο Χάρης προσπαθεί με κάθε τρόπο να πνίγει κάθε άλλη πνευματική εκδήλωση, ώστε να στρέφεται αιωνίως και τουμπανίως ο προβολέας στη «Νέα Εστία» αποκλειστικά, για τους τόσο διαφανείς λόγους. Πολλές φορές προσπάθησα να πάρω θάρρος και να του στείλω τίποτα για έγκριση – αλλά πού να με αφήσει ο ΤΡΟΜΟΣ που έχει σκορπίσει παντού ο Μέγας μας Πατρόνος! Καθόλου απίθανο, λαβαίνοντας κανένα κείμενό μου, να με εξαποστείλει με τη φράση: «Προς το παρόν να διαβάσετε μόνον τα μαθήματά σας!».

Θίγεται το ζήτημα της δουλειάς, – πόσο πρέπει να δουλεύουμε, κ.λπ. Σας εξομολογούμαι ότι εγώ, από ιδιοσυγκρασία δεν αξίζω για τίποτα απολύτως. Μου λείπει κάθε είδος «οργάνωσης», συγκέντρωσης. Παραπαίω συνεχώς. Απορώ και εξίσταμαι πώς κατόρθωσα να επιζήσω επί 2 χρόνια ήδη στο διβλιοπωλείο. Υπολογίζω ότι συνέδρα αυτό, γιατί οπωσδήποτε βρίσκομαι στο στοιχείο μου. Σε όποια άλλη δουλειά και να πήγα, έχανα το ενδιαφέρον μου από την πρώτη στιγμή, βαριόμουνα την κάθε στιγμή που περνούσε, και γινόμουνα απεχθής και για τους άλλους. Το ιδεώδες για μένα θα ήταν αν συνεχώς ήμουνα ελεύθερος να κάνω διάφορες παρατηρήσεις στη Φύση και μεταξύ των ανθρώπων! Κι επίσης να γράφω, αλλά εντελώς απρογραμματίστα, και να διαβάζω. Αλλά ουδέποτε θα γίνουν αυτά, ως γνωστόν! Θέλω να σας γράψω πολλά επ' αυτού, αλλά κατάντησα φλύαρος. Επί του προκειμένου σας σημειώνω ότι ένα από κείνα που μου λείπουν σ' αυτό το απεχθές μέρος είναι και η εποικοδομητική συζήτηση. Μπορώ να συζητώ με άνθρωπο «δικό μας» από τις 7 το βράδι, μέχρι τις 7 το πρωί, και

πάλι να μένω ανικανοποίητος όταν τελικά πάω να κοιμηθώ. Φανταστήτε το δράμα μου αν σας πω ότι εδώ όχι μόνο οι άνθρωποι το έχουν συνεχώς δουλωμένο, αλλά αν καμιά φορά το ανοίξουνε, θα είναι για να μιλήσουν για τα σπορ, που έχουνε καταντήσει για μένα άγχος και που τα μισώ όλα εξ απαλών ονύχων...

Με χαρά διάβασα ότι πηγαίνετε στην Ελλάδα τόσο τακτικά. Έτσι, όχι μόνο τη βλέπετε, αλλά και εξασφαλίζετε μια ισορροπία μεταξύ ξενιτιάς και πατρίδας. Εμείς όμως, που είμαστε καταδικασμένοι να περιμένουμε την άγια μέρα, ζούμε συνεχώς με φαντασιώσεις, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και ο φόβος μήπως στο μεταξύ μπολιαστούμε με το πνεύμα το αμερικανικό, και έχουμε να αντιμετωπίσουμε προβλήματα μετά. Το ξέρω, το ξέρω, ότι ουδέποτε εγώ θα σταθεροποιήσω μια κατάσταση και όλο θα θέλω να «δραπετεύω» – το θυμάμαι και από τότε που επέστρεψα στην Ελλάδα από την Αφρική (γιατί έχω κάνει και στην Αφρική 2 χρόνια). Όλα αυτά δεν είναι παρά υπεκφυγές, που έχουνε σχέση με το θάνατο. Πάμε συνεχώς να αναβάλλουμε τη συνάντησή μας με το χυδαίο αυτό πρόσωπο.

Σας ευχαριστώ θερμά για τα ονόματα Σκανδιναβών συγγραφέων, και για τις ευγενικές σας κρίσεις, ως προς το κείμενό μου. Θα σας στέλνω κατά καιρούς. Άρχισα με τη φράση «Και πριν απ' όλα», και μ' αυτήν θα τελειώσω:

«... Και πριν απ' όλα το αύριο
πού βρίσκομαι ας μη μάθει.
Μαύρισε, μαύρισε το χώμα μες στα δάση
Και είναι η φωνή σου η ηχώ του Ιουνίου
που στην πηγή πάει να ξεδιψάσει» (ή κάπως έτσι)

O.V. DE L. MILOSZ

Με τα πιο ειλικρινή φιλικά αισθήματα
Νίκος

Υ.Γ. Για να ιδείτε τι γελοίος είναι ο άνθρωπος, σας λέω ότι από τη στιγμή που διάβασα σε μια ελλην. εφημερίδα ότι «ο διακεκριμένος λογοτέ-

ΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΑΧΤΙΤΣΗ

χνης κ. Α. Μυστακίδης επεσκέφθη τη χώρα μας» κ.λπ., άρχισα να σας σκέφτομαι με διαφορετικό μάτι!! Επίσης είδα ότι το όνομα Μ. αναφέρεται πολλές φορές στην Ιστορία των Αθηνών του Καμπούρογλου. Υπάρχει καμιά σχέση ίσως; Από τον τρόπο που γράφετε είμαι βέβαιος ότι θα γινόμαστε οι καλύτεροι φίλοι αν είμαστε κοντά. Στην Ελλάδα θέλω να πάω, γιατί με τραβάει το ΧΩΜΑ της, όχι τόσο οι άνθρωποι της. Σας ευχαριστώ για την αεροπορική αποστολή του δεύτερου βιβλίου.

ΣΧΟΛΙΑ:

1. «Από τα γραφτά του Jansen διάβασα έως τώρα...» (= F. J. Billeskov Jansevn, *Γύρω από τη δανική λογοτεχνία*, μτφ. από τα γαλλικά Α. Μυστακίδης, Αθήνα 1959).

* Ίδε και φωτογραφία σχετική, πάνω στα μπουκάλια με κρασί CLAUSS.

** Κατά σύμπτωση, ακριβώς πάνω απ' την αναγγελία του δικού μου αμαρτήματος, αν προσέξατε.

13 Μαρτίου 1960

Φίλε μου πολυαγαπητέ κ. Μυστακίδη

Σας γράφω αυτό το γράμμα με την ελπίδα να σας κάνω να πιστέψετε ότι δε φταίω με την αργοπορία αυτή. Συνέβη το εξής: Το εσώκλειστο γράμμα μου το είχα έτοιμο από τον Ιανουάριο. Πηγαίνοντας ένα μεσημέρι να το δγάλω από την τσάντα μου, και ταχυδρομήσω, παρατήρησα ότι είχε λαδωθεί από το φαί μου που κουβαλάω στην ίδια τσάντα κάθε μέρα στη δουλειά... Έγινε έξω φρενών απ' την απελπισία, και θεώρησα καλό να μη σας το στείλω σε τέτοια χάλια, παρά να σας γράψω άλλο. Στο μεταξύ με κατέκλυσαν διάφορες καταστάσεις, υπό μορφήν εμπνεύσεων, μικροεμπνεύσεων, διορθώσεων, κ.λπ. και ήταν αδύνατον να μπορέσω να σας γράψω. Συγχωρέστε με σας παρακαλώ. Λυπάμαι που σας στέλνω αυτό το γράμμα σε τέτοια κακή κατάσταση, αλλά θεώρησα καλό να σας το στείλω, μόνο και μόνο για να μη νομίσετε ότι γράμματα που προδίδουν τέτοια ευαισθησία, όπως τα δικά σας, με αφήνουν απαθή. Σας στέλνω επίσης δύο φωτογραφίες της προσωπικότητάς μου.

Στο μεταξύ διάβασα και τα δύο βιβλία σας, που είναι μεταφρασμένα με τέτοια ενδελέχεια και αγάπη. Σχετικά με τους σκανδιναβούς αυτούς κριτικούς, έχω να προσθέσω, σ' αυτά που σας έχω γράψει ήδη, ότι ενώ βρίσκω τόσο ωραίες ιδέες – στο ύψος τους βρίσκω να λείπει εκείνο το «νεύρο» που βρίσκουμε σε πιο νοτιότερους, αλλά και στους Άγγλους και Γάλλους. Αυτό, ναι μεν με θορυβεί, γιατί μ' αρέσει οι άλλοι να μου μοιάζουν, αλλά από τ' άλλο μέρος διερωτούμαι μήπως αυτή δεν είναι η καλύτερη οδός – και ίσως είναι. Οι άνθρωποι αυτοί γράφουνε σαν να μη ζούνε μέσα σε πολυθρόνες πόλεις, σαν οι φτερούγες του πολέμου, οι μαύρες και ανατριχιαστικές, να μην τους άγγιξαν, σαν η εποχή της μηχανοκρατίας να μην υπάρχει γι' αυτούς. Γράφουν σαν να ζουν μέσα σε κήπους με πολλά λουλούδια (έτσι το φαντάζομαι), ή σε εξοχές, όπου βλέπουνε μόνο δάση,

βουνά, και τίποτ' άλλο. Good for them! όπως λένε οι εγγλέζοι. Και για να μας, γιατί μας ξεκουράζουν την ψυχή. Επίσης μου έδωσαν την εντύπωση ότι, σαν κριτικοί, δε θα μπορούσαν ποτέ να επηρεασθούν από προσωπικά πάθη.

Αυτές τις ημέρες τελειώνω με ένα κείμενό μου, την «Ομορφάσχημη», που θα δημοσιευθεί στη «Διαγώνιο» του Ιουνίου και αμέσως όταν λάβω ανάτυπο θα σας στείλω. Επίσης θα σας στείλω αντίτυπο ενός μικρού βιβλίου μου, που τυπώνεται τώρα στη Θεσσαλονίκη, με τον τίτλο «Το Ενύπνιο». Ετοιμάζω και το τύπωμα ενός τερατουργήματος, του «Ο δολοφόνος - ή ο θρῖαμβος της Δικαιοσύνης», που είναι σάτιρα των κοινωνικών καταστάσεων στην Ελλάδα. Δεν ξέρω πότε θα δημοσιευτεί ακριβώς, γιατί τα έξοδα είναι τσουχτερά. Σας σημειώνω ότι ενώ δεν είμαι από τη Θεσσαλονίκη, παρά νότιος, προσανατολίζομαι συνεχώς προς αυτήν, ιδίως επειδή υπάρχει εκεί ο θαυμάσιος Πεντζίκης. Εδημοσίευσά και μια μικρή άσκησή μου με τον τίτλο «Οι φωνές», αλλά φοβάμαι ότι δε θα σας στείλω αντίγραφο, γιατί ο εκδότης του περιοδικού θεώρησε καλό σώνει και καλά να αλλάξει δύο προτάσεις από το κείμενο αυτό, χωρίς να μου πει τίποτα. Σταματάω τη φλυαρία μου. Ελπίζω να μου γράψετε όποτε έχετε κέφι.

Με φιλικά αισθήματα
Νίκος

ΑΠΟΡΡΗΤΟ

23 Ιανουαρίου 1968

Αγαπητέ μου φίλε κύριε Μυστακίδη,

Βάλσαμο παρηγοριάς ήταν τα δύο σας γράμματα, τα οποία μου ήρθαν την ίδια μέρα. Όχι μόνο διασκεδάσατε τους φόβους μου, –δεν υπάρχει έλεος τις πονηρές μέρες που ζούμε– αλλά και με αγαλλιάσατε με τις ωραίες ιδέες που με τέτοια ανθρωπιά αναπτύσσετε, και που περιττό να σας πω ότι συμπίπτουν με τις δικές μου. Ναι, υπάρχει φόβος και τρομοκρατία στη Ρουμανία. Αλλά πολύ φοβάμαι ότι η τρομοκρατία που υπάρχει στην Ελλάδα σήμερα δε συγκρίνεται με τίποτα. Μην ξεχνάμε, ότι λίγο ή πολύ, τα καθεστώτα αυτά –περιλαμβανομένου και αυτού του Τρίτου Ράιχ– επεδιλήθησαν εκ των κάτω, ενώ, αυτό το κακούργημα που συνέβη στην Ελλάδα επεδιλήθη παταγωδώς εκ των άνω, πράγμα πρωτοφανές στην ιστορία της Ευρώπης. Και, ναι μεν η δικτατορία δεν παύει να είναι δικτατορία όπως και να έχει το πράγμα, αλλά το γεγονός παραμένει ότι, σαν να μην έφτανε που επεδιλήθη εκ των άνω, επεδιλήθη και από ντενεκέδες μασκαρεμένους και όχι τουλάχιστον από καμιά προσωπικότητα έστω και του τύπου του Salazar. Επαναλαμβάνω ότι με το να μπερδεύω τέτοια γλοιώδη πρόσωπα σαν του Σαλαζάρ, δεν επιχειρώ τίποτ' άλλο από το να αποδείξω (σαν να μην το ξέρετε) σε τι σαπίλα, πρωτοφανή, σε τι κόπρον έχουμε πέσει με τις ευλογίες του μοναδικού εχθρού του ελληνισμού, του Κωνσταντίνου Γλύξμπουργκ. Πρέπει να πολεμήσουμε με όλες μας τις δυνάμεις, με κάθε τρόπο, για το ξερίζωμα από τα άγια χώματα των τεράτων αυτών, την πρωτοκαθεδρίαν των οποίων κατέχει ο γλοιώδης, αγράμματος

αυτός νέος.

Κατά το καλοκαίρι, τέλη Μαΐου περίπου, διανοήθηκα ένα σχέδιο, παρόμοιο με το δικό σας, για την καταπολέμηση του φασιστικού τέρατος: την έκδοση ενός είδους μηνιαίου φυλλαδίου, κατατοπιστικού και διαφωτιστικού – με ειδήσεις από το ένα μέρος, και αρθρίδια και σχόλια από το άλλο. Είναι απίστευτος ο «θησαυρός» των όσων γράφονται στις γαλλικές, αγγλικές, καναδικές, και ακόμα και αμερικάνικες εφημερίδες – χώρια το Ελεύθερο Πρακτορείο Ειδήσεων. Όλα αυτά, όμως, είναι σκόρπια, και ούτε μπορεί ο κάθε Έλληνας να ξέρει όλες τις γλώσσες του κόσμου, ή και αν ακόμα τις ήξερε, αμφιβάλλω θα είχαν το κουράγιο να σπαταλούν χρόνο και χρήμα, αγοράζοντας κι αναδιφώντας τα διάφορα φύλλα που μανιωδώς προμηθεύομαι εγώ. Για όλους αυτούς τους λόγους, εκείνο που νομίζω ότι χρειάζεται είναι μια συστηματική ταξινόμηση όλων αυτών των πραγμάτων, και η παρουσίασή τους σε μηνιαία εκδοσούλα. Εξονυχίζω τις δύο εδώ στο Μοντρεάλ ελληνικές εφημερίδες (αντιφασιστικές και οι δύο) κι όπως τις διαβάζω λέω από μέσα μου: «Πού είναι εκείνο, πού είναι το άλλο που διάβασα στην τάδε ή στη δείνα επιθεώρηση; Ίσως να κάνουν καμιά νύξη στο ερχόμενο φύλλο». Αλλά αυτό δε συνέβη ποτέ. Όχι γιατί δεν έχουν αγάπη για την ελευθερία και την αλήθεια τα παιδιά αυτά που τις δγάζουν, αλλά φαίνεται δεν έχουν αυτή τη διάθεση για ανδίψηση, ανατομία των καταστάσεων, και αγάπη προς το γράψιμο σαν τέτοιο, όπως εγώ.

Για όλους αυτούς τους λόγους, αποφάσισα λοιπόν την έκδοση. Το πρώτο που χρειαζόμουν ήταν μια πρέσσα, βέβαια. Την βρήκα – υπό μυθιστορηματικές συνθήκες, για τις οποίες [θα σου γράψω] καμιά άλλη φορά– και την έχω στο υπόγειό μου. Αλλά με τι ελληνικά στοιχεία; Αδύνατο να βρεθούν εδώ ή στην Αμερική. Όσο για την Ελλάδα, αποκλείεται, γιατί έχουν απαγορεύσει την εξαγωγή για τους γνωστούς λόγους. Στράφηκα στα αγγλικά. Έχω ήδη αρκετές κάσες με ωραιότατα στοιχεία, και πειραματίστηκα στη στοιχειοθεσία και εκτύπωση με άριστα αποτελέσματα. Περιττό να σας πω ότι, τόσο την πρέσσα όσο και τα στοιχεία, τ' αγόρασα από ιδιώτες, χρησιμοποιημένα, αλλά σε άριστη κατάσταση. Επίσης ανακάλυψα ωραιότατα τυπογραφικά στολίσια, που είναι το πάθος μου, αλλά για τα οποία εσείς δε φαίστε να δείχνετε ιδιαίτερο ενδιαφέρον. (Ήδη έχω στοιχειοθετήσει 7 αγγλικά ποιήματά μου, που έγραφα σαν στρατιώτης, το φθινόπωρο και το χειμώνα του 1949, τις νύχτες, χωρίς να βλέπω, πάνω σε κουτιά από τσιγάρα. Όλα τα ποιήματα είναι 12. Δεν πρόκειται, βέβαια, παρά για νεανικές αφέλειες. Πάντως, δύο από αυτά μου τα δημοσίευσε ο παλιός μου φίλος Harry Foster στο περιοδικό «Συμπόσιο», περιοδικό το οποίο ήταν γέννημα και θρέμμα δικό μου, όπως και ο τίτλος του). Στα αγγλικά λοιπόν. Αλλά δυστυχώς, κάτι με τις ταλαιπωρίες της εδώ αποπεράτωσης του νέου βιβλίου μου «Ο ήρωας της Γάνδης» (που σας έστειλα ήδη), κάτι οι καθημερινότητες, κάτι το δικαστήριο, δεν έκανα τίποτα ακόμα. Παρηγορούμαι, όμως, με το γεγονός ότι ξεμπερδεψα με την εκτύπωση και

βιβλιοδότηση του βιβλίου μόλις κατά τις 7 Ιανουαρίου. Κατά την άνοιξη ελπίζω να αρχίσω.

Μου γράφετε για ορισμένες εκδόσεις σας, και με λαχτάρα θα τις περιμένω. (Κατά σύμπτωση, το τελευταίο πολιτικό άρθρο του Θεοτοκά, με νοσταλγία το αναζητούσα στα χαρτιά μου, χωρίς επιτυχία. Με λαχτάρα, τώρα, θα το διαβάσω. Είναι εκείνο που άρχιζε: «Δικτατορία σημαίνει...»). Αλλά δε μου γράφετε αν έχετε ελληνικά στοιχεία, και αν ναι, αν υπάρχει τρόπος να προμηθευτώ κι εγώ. Είναι, όμως, πανάκριβα, γιατί πουλιούνται με το ζύγι, χωρίς ο τελωνειακός δασμός (παρά λίγο να πω δασμός) που έχει επιβάλει η καναδική κυβέρνηση για να προστατεύσει την αγορά της. Σας τονίζω τούτο: Αν έχετε κείμενα, έστω στα σουηδικά, και θέλετε να τα τυπώσετε, είμαι στη διάθεσή σας, με μια παράκληση: να είναι δακτυλογραφημένα, ώστε να πιάνει το μάτι μου τις λέξεις. Μόνο που μου λείπουν κάτι τόνοι. Νομίζω ότι στις σκανδιναβικές γλώσσες υπάρχει ένα όμικρον σαν κι αυτό: (με ένα μικρό όμικρον από πάνω). Από τυπογραφική άποψη, να είστε βέβαιοι ότι θ' αφήσουν εποχή*.

Με έχουν πολιορκήσει, μου 'χουν κάνει στενό αποκλεισμό, διάφοροι τύποι για να αναλάβω την έκδοση χουντικής εφημερίδας!! Σε έναν, για να τον ξεφορτωθώ, απαίτησα 800 δολάρια το μήνα, ελπίζοντας ότι θα αρνιόταν. Αλλά εδέχθη! Κατόπιν, ετόνισα ότι χρειαζόμουν τουλάχιστον 25.000 δολ. για να ξεκινήσει η... επιχείρηση! Το δέχτηκε κι αυτό. Μετά είπα ότι πρέπει να αντιμετωπίσουμε το ενδεχόμενο ότι μπορεί να μην πουλιέται το εν λόγω φύλλον! Η απάντησή του ήταν: «Δεχθείτε σεις, κι εγώ είμαι διατεθειμένος να χάνω περί τις 20.000 δολ. το χρόνο!!». Απάντησα ότι θα τον ξαναϊδώ «εν ευθέτω χρόνω». Αλλά πολύ πριν περάσει ο εύθετος αυτός χρόνος, άρχισε να με πολιορκεί με τηλεφωνήματα και μεσάζοντες, για να δεχτώ! Φανταστείτε τι κονδύλια έχουν πέσει για να υποστηριχτούν αυτά τα καθάρματα.

Η ίδια ατμόσφαιρα επικρατεί κι εδώ, δυστυχώς, στις σχέσεις ανθρώπου με άνθρωπο. Μην ξεχνάτε ότι βρισκόμαστε στο ίδιο γεωγραφικό ύψος. Έχω κι εγώ συγγενείς στη Ρουμανία, από το σόι του πατέρα μου, ο οποίος ήταν ηπειρώτικης καταγωγής. Το όνομα της οικογένειάς ήταν Οικονομίδης, αλλά χάθηκαν τα ίχνη της από το 1940 περίπου. Μέσα στην ατμόσφαιρα τη σιωπηρή που πάντα επικρατούσε μέσα στους κόλπους της οικογένειάς μου, το μόνο που κατόρθωσα, τα χρόνια εκείνα, να μάθω ήταν ότι έμεναν στο Ιάσι, κι ότι ήταν πολύ πλούσιοι. Ο πατέρας του πατέρα μου, γνήσιος Ηπειρώτης (φυλή στην οποία τρέφω ιδιαίτερη αδυναμία, κι άλλο τόσο στη Ζάκυνθο, πατρίδα της μητέρας μου, την οποία Ζάκυνθο τη συνδέω με ό,τι καλύτερο έχει γράψει ο Σολωμός), έκανε εμπόριο σταριού, κι είχε κάνει πολλά ταξίδια στην Οδησό. Πώς σκορπάνε οι οικογένειες! Άλλους συγγενείς έχω στην Αμερική και ποιος ξέρει πού αλλού. Σας τονίζω: Ένα από τα ασυγχώρητα αμαρτήματα της οικογένειάς μου ήταν ότι επικρατούσε βουδαμάρα γύρω απ' αυτά τα θέματα, ενώ το σκώμμα, ο κυνισμός, κι η ειρωνία οργιάζαν κυριολεκτικά, μ' όλο που ο

πατέρας μου ήταν άκακος όσο κι εγώ, και το ίδιο κι η μητέρα μου. Η ειρωνία και το σκώμμα, δεν περιορίζονταν στους έξω από την οικογένεια μόνο – το ίδιο συνέβαινε, δυστυχώς, και στους κόλπους της οικογένειας, κι εκεί αποδίδω το βαθύτατο και αξερίζωτο σύμπλεγμα κατωτερότητας που διακρίνει κι εμένα, και το οποίο για να πατάξω καταβάλλω κάθε προσπάθεια. Εδώ κι ένα χρόνο έγραψα στο Δήμαρχο της Κόνιτσας για να με βοηθήσει να εισχωρήσω στο παρελθόν της οικογένειάς μου, υποσχόμενος αποστολήν βιβλίων. Δεν έλαβα απάντηση. Στρατιώτης, έφτασα μέχρι την Κόνιτσα και ένας περιέργος φόβος που με κατάλαβε, δε μου επέτρεψε να πάω να ιδώ μερικούς συγγενείς μου που ακόμα υπάρχουν.

Και βέβαια, θα αναλάβω την εδώ διανομή με το ταχυδρομείο των εντύπων σας. Μία θερμή παράκληση: Να μην κάνετε λόγο σε κανένα φίλο σας για την ύπαρξή μου. Σας παρακαλώ να το προσέξετε αυτό.

ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΑΜΑΝΤΟΥ; Σας παρακαλώ στείλτε τ'ό μου αμέσως αν δεν το στείλατε. Ώστε, δε σας έγραψα τίποτα για τα ωραία σας ποιήματα για την Κύπρο; Δεν σας αντέγραψα αποσπάσματα, απ' αυτά που διάβαζα και ξαναδιάβαζα στο δικαστήριο; Στα οίγουρα κάτι έχω πάθει.

Ο Κλωνής είναι ένας αγράμματος, τον οποίον ανακάλυψα τυχαία στο δικαστήριο. Αυτό που διαβάσατε στον «Παλίμψηστο» μου το είπε στο μαγνητόφωνο λέξη προς λέξη, κι εγώ μόνο τη στίξη έβαλα. Ήδη, έχω όλη του τη βιογραφία στο μαγνητόφωνο, και επρόκειτο να μου την τυπώσει ο «Ταχυδρόμος» αν δε συνέβαινε το μεγάλο ανοσιούρηγμα. Πριν κλείσω, σας λέω και το τελευταίο: Εσείς οι Έλληνες που γεννηθήκατε έξω από την πατρίδα, είσαστε αθώοι, έχετε μια ωραία ανθρώπινη αφέλεια. Προσοχή, γιατί αυτή η αφέλεια δεν ταιριάζει στις πονηρές αυτές ημέρες. Πρέπει να έχετε ζητήσει στην Ελλάδα από μικρό παιδί για να καταλάβετε ότι δυστυχώς ο Έλληνας είναι δόλιος. Προσέχετε το αυτό.

Με αγάπη
Καχτίσης

6 Μαρτίου 1968. Προσέξτε αυτή την ημερομηνία. Φαντασθήτε! Το γράμμα ήταν έτοιμο, πάνω στο γραφείο μου, μπροστά μου, επί 2 ολόκληρους μήνες, κι όμως η ακηδία που με κατατρύχει δε μου επέτρεπε να το πάρω στο χέρι, και να το ταχυδρομήσω. Πρέπει να ομολογήσω ότι δουλεύω σκληρά στο βιοποριστικό τομέα. Με συνθλίβουν και οι διάφορες καταστάσεις – πραγματικές & φανταστικές. Σας στέλνω ένα εξώφυλλο που έκανα μόνος μου στο ιδιωτικό μου τυπογραφείο. Σας αρέσει; Σας παρακαλώ, αυτό, όπως και κάθε τι που σας γράφω, να παραμείνει ανστηρά μεταξύ μας. Σας παρακαλώ, θυμήστε μου να σας γράψω κάποτε πού οφείλονται οι φοβίες μου στον πολιτικό τομέα, και θα φρίξετε. Σας έχω στείλει τον «Ήρωα της Γάνδης». Τον λάβατε άραγε; Θα με τονώσετε μ' ένα γράμμα σας. Περιμένω φυλλάδια προς εδώ διανομήν. Έχω αποθαρρυνθεί, και φοβάμαι μήπως δεν μπορέσω να δάλω σε πράξη την υπόσχεσή μου του να σας

τυπώνω φυλλάδια εδώ – οι δυσκολίες οι τεχνικές είναι μεγάλες. Φύλλα, όμως, (δύο σελίδες) ευχαρίστως θα αναλάμβανα. Ο Σαββίδης μου έστειλε τη Βιβλιογραφία του Καβάφη – βιβλίο ογκώδες στο σχήμα και στο μόχθο και το μεράκι της δουλειάς.

ΣΧΟΛΙΑ:

1. «Ήδη έχω στοιχειοθετήσει 7 αγγλικά ποιήματά μου [...] Όλα τα ποιήματα είναι 12...». Τα ποιήματα αυτά εκδόθηκαν με τον τίτλο *Vulnerable Point* (Τρωτό σημείο), Μόντρεαλ 1969, Anthelion Press. Ολική ανατύπωση και μετάφραση στα ελληνικά από τον Γ. Δανιήλ, *Ο λεπιδόπτερολόγος της αγωνίας*, όπ.π. 171-211.

2. «ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΑΜΑΝΤΟΥ» (= Μεσεδρινός, *Το μήνυμα του Κωνσταντίνου Αμαντου*, Αθήνα 1966).

3. «Ώστε, δεν σας έγραψα τίποτα για τα ωραία σας ποιήματα για την Κύπρο;» (= Μεσεδρινός, *Δώδεκα ποιήματα για την Κύπρο*, Αθήνα 1965).

4. «Ο Κλωνής είναι ένας αγράμματος...» Στον *Παλίμψηστο* 1 (Ιανουάριος 1967) 4, δημοσιεύεται αυτοβιογραφικό κείμενο του Κ. Κλωνή με τίτλο «Μια περιπέτεια στα νησιά». Κάτω από τη φωτογραφία του Κλωνή υπάρχει το εξής σχόλιο: «Ο Κώστας Κλωνής είναι γεννημένος στην Κεφαλονιά. Έως τώρα έχει χρηματίσει: δεινός εραστής, μπακαλοπαίδι, μπακάλης, γυρολόγος, βιολιτζής, πολυβολητής, σωφεράκι, κουρέας, γιατρός της στιγμής και καπετάνιος. Τα απομνημονεύματά του αποτελούν ολόκληρο βιβλίο, που θα δημοσιευθεί, με τη φροντίδα του περιοδικού αυτού, μέσα στο 1967».

5. «Ο Σαββίδης μου έστειλε τη βιβλιογραφία του Καβάφη» (= Γ.Π. Σαββίδης, *Οι Καβαφικές Εκδόσεις (1891 - 1932)*, Αθήνα, *Ταχυδρόμος* 1966).

* Εννοείται, θα σας στέλνω δοκίμια, και μετά θα τα τυπώνω, και θα σας τα στέλνω εκεί ταχυδρομικώς για διανομή στον σκανδιναβικό κόσμο, που αγαπώ ιδιαίτερα.

«Disjecta membra»: το πολυφωνικό μυθιστόρημα

του Δημήτρη Αγγελάτου

Μ. Shelley, *Frankenstein* (1818 - 1831) - Ν. Καχτίτσης, *Ο ήρωας της Γάνδης* (1967)*.

1 Ο συσχετισμός δύο κατ' αρχήν «ανόμοιων» μυθιστορημάτων θα μπορούσε να προκαλέσει εύλογα ερωτήματα: πόσο μάλλον, αφού ως προς τον Ν. Καχτίτση –τουλάχιστον– αρκετά ακόμη μένουν να μάθουμε (ανέκδοτο υλικό, αλληλογραφία).

Έτσι, δεδομένου ότι η «βασιλική οδός» των διαπιστωμένων επιδράσεων διαθέτει προσώρας (αρκετά) αθέατα μονοπάτια, καλό είναι να τονίσουμε ήδη από τώρα ότι η συγκριτική προσέγγισή μας στηρίζεται στην κοινή, διακειμενική υφή, στρατηγική των δύο μυθιστορημάτων¹: πιο συγκεκριμένα, στην πολυφωνική –κατά την αντίληψη του Μ. Bakhtine– οργάνωσή τους².

2 Η ιστορία του μυθιστορήματος της Μ. Shelley είναι πολύ γνωστή, όπως και οι ποικίλες θεατρικές και κινηματογραφικές παραλλαγές, που δημιούργησαν –ιδίως οι τελευταίες– έναν ολόκληρο θρύλο με κεντρικό σημείο αναφοράς το αξέχαστο προσώπιο του Β. Karloff στην ταινία του James Whale (1931), *Frankenstein*.

Η σχέση του δημιουργού (:Φρανκεστάιν) με το τερατώδες δημιούργημά του μετατίθεται, όπως θα δούμε, στο μυθιστόρημα του Ν. Καχτίτση: όμως το μετα(παρα)μορφωμένο τέρας της Μοντρεάλης³, που είναι διαφορετικής υφής, συντονίζεται καίρια με τον διάσημο μακρινό πρόγονό του, από τον οποίο πρέπει να αρχίσουμε.

2.1. Η σελίδα τίτλου υπογραμμίζει ήδη μian αντίφαση: ο υπότιτλος⁴ (:ή ο σύγχρονος Προμηθέας) αντιτίθεται στην αρχή της μοναδικότητας, η οποία διασφαλίζεται στον τίτλο και αφορά στην τυπική εκδοχή του υπερτροφικού Ρομαντικού ήρωα (και καλλιτέχνη), που σύμφωνα με τον R. Girard, «(...) δεν αναγνωρίζει τους διχασμούς του, και έτσι τους επιδεινώνει. Θέλει να πιστεύει ότι είναι ένας. Διαλέγει, λοιπόν, ένα από τα δύο ήμισυ του εαυτού του και πασχίζει να παρουσιάσει αυτό το ημίσεια ως ολότητα. Η έπαρση γυρεύει να αποδείξει ότι μπορεί να συγκεντρώσει και να ενοποιήσει γύρω της όλη την πραγματικότητα»⁵.

Ο υπότιτλος παραπέμπει σ' ένα άλλο υπο-κειμένο, προιδεάζοντας τον αναγνώστη για τη σύσταση του βιβλίου. Η ίδια αντίφαση επισημαίνεται και στη σχέση Φρ. - τέρας: και οι δύο μιλούν ακατάπαυστα –ιδιαίτερα το τέρας– για τη μοναξιά τους, ενώ είναι φανερό ότι έχουν στενό σύνδεσμο: ο ένας είναι ό,τι σπουδαιότερο και πολυτιμότερο για τον άλλο.

Ο Φρ. θεωρεί ότι κατέχει *μόνος* αυτός το μυστικό της μεταμόρφωσης, ότι αυτός είναι ο *αυθεντικός*, ο *πρώτος* δημιουργός, και τούτο βεβαίως συμβαδίζει με την αντίληψη του τέρατος, το οποίο θεωρεί τον εαυτό του *χακτήρα χωρίς προηγούμενο*: το τέρας διαπιστώνει σε ελεγειακούς

τόνους και επί τη βάση της ρητορικής του *Paradise Lost* ότι ως άλλος Αδάμ, είναι *μόνος* και *άθλιος* (: «Όπως ο Αδάμ, έτσι κι εγώ ήταν φανερό πως δεν είχα κανένα δεσμό με άλλο πλάσμα [...] ήμουν άθλιος, αβοήθητος και *μόνος*»⁶ ή: «Θυμόμωνα την ικεσία του Αδάμ στον Δημιουργό του. Πού ήταν όμως ο δικός μου δημιουργός; Με είχε εγκαταλείψει [...]»⁷).

Η περιγραφή της ζωής του, που κάνει το ίδιο στη συνάντησή με τον Φρ. (11ο κεφάλαιο και εξής), παραπέμπει στον άνθρωπο «de la nature et de la verité» του J.-J. Rousseau των *Confessions*⁸. Η παιδεία του (:το μυθιστόρημα, ως μυθιστόρημα αγωγής) συνοψίζεται σε ορισμένα διβλιακά ευρήματα, μεταξύ των οποίων και σελίδες από το ημερολόγιο του δημιουργού του: τα βιβλία είναι το *Paradise Lost* του Milton, οι *Βίοι παράλληλοι* του Πλουτάρχου και ο *Βέρθερος* του Goethe⁹, ενώ τα περί ιστορίας θα μάθει κρυφακούγοντας (:και εδώ βεβαίως αναγγέλλεται ο ένοικος του *Υπογείου* του Dostoevski) τον Felix να κάνει μαθήματα στη Safie, από το βιβλίο του Volney, *Les ruines*¹⁰: στοιχειοθετείται έτσι η διακειμενική υφή του τέρατος και μαζί του μυθιστορήματος.

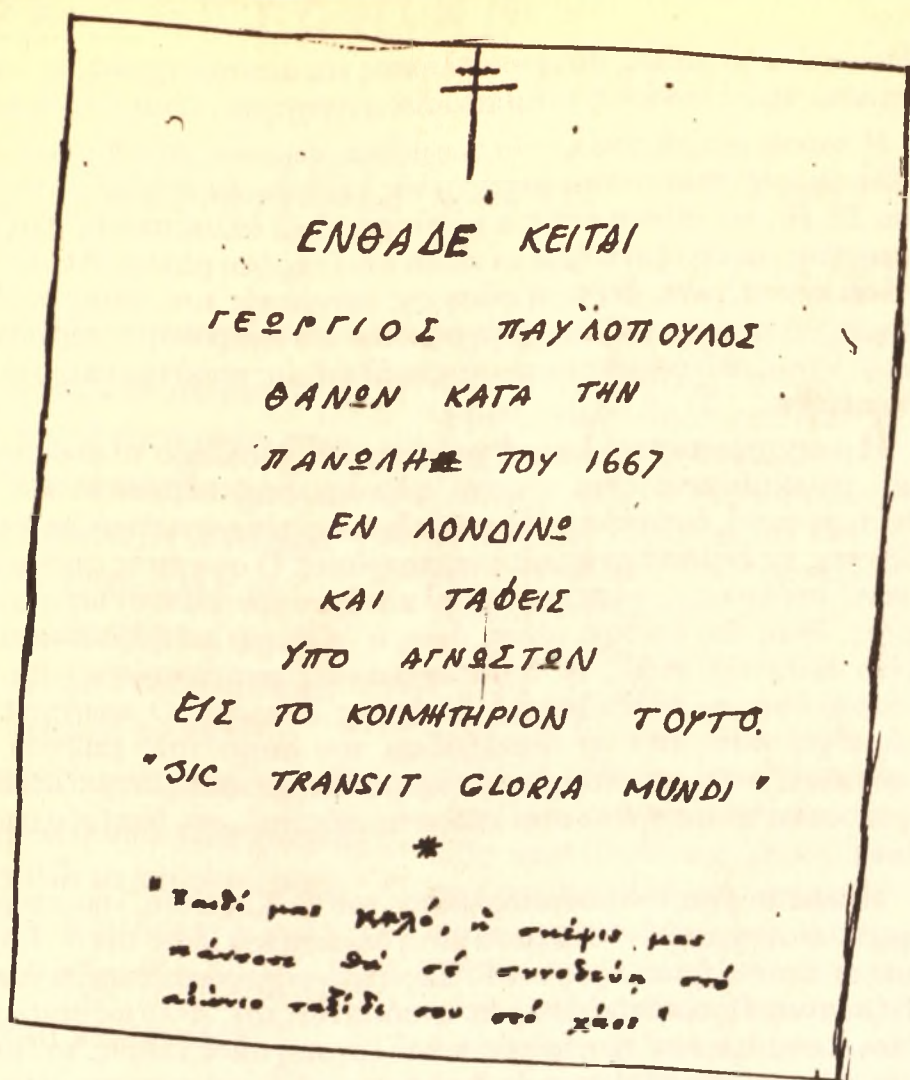
Οι ποικίλες αναφορές κατά συνέπεια στη *μοναδικότητα* αποδεικνύονται στην πράξη ασύστατες, τίθενται όμως σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο μετα(παρα)μορφώσεων, όπου ακυρώνεται η άπαξ δοθείσα ταυτότητα: η αρχική προσπάθεια του τέρατος να κατανοήσει, να επικοινωνήσει με τους ανθρώπους, να βρει μια θέση στη ζωή, με τη βοήθεια των οικείων του αφηγήσεων, θα του δώσει τη δυνατότητα να απαντήσει σε κρίσιμα ερωτήματα του τύπου: «Το πρόσωπό μου ήταν αποκρουστικό και το ανάστημά μου γιγάντιο. Τι σήμαινε αυτό; Ποιος ήμουν; Τι ήμουν; Από πού ερχόμουν; Ποιος ο προορισμός μου; Τα ερωτήματα αυτά επανέρχονταν συνεχώς, αλλά δεν μπορούσα να δώσω απάντηση»¹¹, ή ακόμα: «Πού ήταν οι δικοί μου φίλοι και συγγενείς; Κανένας πατέρας δεν με είχε χαζέψει σαν δρέφος, καμία μητέρα δεν μου είχε χαρίσει χαμόγελα και χάδια: ή, και να είχαν, όλη η προηγούμενη ζωή μου είχε απαλειφθεί, ήταν ένα τυφλό κενό όπου δεν μπορούσα τίποτα να ξεχωρίσω. Από τότε που θυμόμουν τον εαυτό μου είχα το ίδιο ύψος και τις ίδιες διαστάσεις. Και δεν είχα ποτέ μου δει κάποιο πλάσμα που να μου μοιάζει ή να θέλει οποιαδήποτε επαφή μαζί μου. Τι ήμουν; Η ερώτησή επανερχόταν, οι στεναγμοί μου ήταν η μόνη απάντηση»¹².

Καταλήγει όπως και ο Αδάμ στο *Paradise Lost*: θα μάθει την έννοια της διαφοράς, της αλλαγής (από άνθρωπος à la Rousseau, γίνεται δολοφόνος) και θα διεκδικήσει από τον δημιουργό του ένα είδος λύτρωσης, ζητώντας του ένα ταίρι, ένα *όμοιο* με αυτόν πλάσμα.

Η αλυσίδα των υποκαταστάσεων θα συνεχιστεί με την άρνηση του Φρ., η οποία «επαναφέρει» το τέρας στην «τάξη»: το *Όμοιο* είναι αδύνατον να επιτευχθεί, αφού στο συγκεκριμένο μυθιστόρημα «*βασιλεύει*» η ετερότητα, αφού όλα είναι δημιουργημένα από άλλα βιβλία. Η αγεφύρωτη διαφορά μεταξύ των επικλήσεων περί *μοναδικότητας* και όσων τελικά γίνονται, ανατρέπει τη Ρομαντική ταυτότητα.

Η αφηγηματική σκηνοθεσία του κειμένου στηρίζεται στον πολυφωνικό χαρακτήρα του: συγκεκριμένα, το μυθιστόρημα αποτελείται από τέσσερις συνολικά επιστολές του πλοίαρχου Walton προς την αδελφή

Ανακοίνωση στο Α' Διεθνές Συνέδριο Γενικής και Συγκριτικής Γραμματολογίας, της Ελληνικής Εταιρείας Γενικής και Συγκριτικής Γραμματολογίας (Αθήνα, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1991). Ο Δημήτρης Αγγελάτος είναι πανεπιστημιακός, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Στις προσφιλείς ενασχολήσεις του Ν. Καχτίση συγκαταλέγεται και το αυτοσχέδιο... κηδεϊόχαρτο του φίλου του Γιώργη Παυλόπουλου.

του: εκεί εκθέτει τις περιπέτειες των ταξιδιών του. Στην τέταρτη κατά σειρά αναφέρεται στον περίεργο ταξιδιώτη, τον Φρ., που περιουνέλεξε, και στη φοβερή ιστορία που ο τελευταίος του διηγήθηκε μέσα σε μια εβδομάδα: ο πλοίαρχος αποφασίζει να την καταγράψει εν είδει ημερολογίου και έτσι ενώ η τέταρτη επιστολή ξεκινάει κανονικά (ως επιστολή), στην πορεία αλλάζει χαρακτήρα: από εδώ αρχίζουν οι ημερολογιακές καταγραφές του Walton, που θα αποτελέσουν ένα σύνθετο Ημερολόγιο-επιστολή. Αυτό θα δώσει στην αδελφή του όταν με το καλό συναντηθούν. Αξίζει ασφαλώς να σημειωθεί ότι την «τελική» επιμέλεια (: προσθήκες, διορθώσεις) του πονήματος αυτού θα αναλάβει ο ίδιος ο Φρ.: «Ο Φρανκεστάιν ανακάλυψε ότι είχαν κρατήσει σε σημειώσεις όλη την ιστορία του» ζήτησε να τις δει κι έκανε σημειώσεις και προσθέσεις σε πολλά σημεία, κυρίως για ν' αποδοθούν πιο ζωντανά οι συνομιλίες με τον εχθρό του. «Αφού έτσι κι αλλιώς κατέγραψες όσα σου διηγήθηκα», είπε, «τουλάχιστον να μη φτάσουν στους μεταγενέστερους μας κουτσοσυρμένα»¹³.

Τα επίπεδα των διαμεσολαβήσεων κατά συνέπεια αυξάνονται: ενώ οι τρεις πρώτες επιστολές του Walton προς την αδελφή του πλαισιώνουν όσα έπονται, η τελευταία επιστολή περιέχει τη διήγηση του Φρ. (που διαδραματίζει και ρόλο επιμελητή της γραπτής εκδοχής της διήγησής του): αυτή με τη σειρά της περιλαμβάνει: α) ορισμένες επιστολές (: τρεις προς τον Φρ., δύο από τη μέλλουσα σύζυγό του Ελισάβετ και μία από τον πατέρα του, και μία του Φρ. προς την Ελισάβετ) β) τη διήγηση του ίδιου του τέρατος στη συνάντησή του με τον Φρ. (: κεφάλαια 11-16) γ) η τελευταία περιλαμβάνει τις ιστορίες του De Lacey και της Safie.

2.2. Το μυθιστόρημα συγκροτείται, λοιπόν, επί τη βάση μιας ειδολογικής πολυφωνίας, όπου επιστολές, ημερολόγια και προφορικές μαρτυρίες συμπλέκονται: σε όλα τα επίπεδα της αφηγηματικής οργάνωσής του, συναιρώντας πρακτικές (: η ανάγνωση ως γραφή και το ανάποδο) και ρίχνοντας ένα φως στο κατ' εξοχήν χαρακτηριστικό του μυθιστορηματικού είδους: τη σύμφυση και τον αδιάπτωτο διάλογο μεταξύ ποικίλων φωνών / αξιολογικών θεάσεων του κόσμου, τη θεμελιώδη δομή της ετερότητας.

3 Ας δούμε όμως, μιας και μιλήσαμε για «φως», τις συστάσεις που αναλαμβάνει να κάνει στον αναγνώστη ο ανώνυμος εκδότης μιας

άλλης επιστολής, του *Ήρωα της Γάνδης*, στο προλογικό κείμενό του. Τα πράγματα εδώ είναι φαινομενικά απλά: έχουμε τη μαρτυρία ενός ανώνυμου (γγραφέα) αφηγητή για το ποιόν και τη δράση του πρώην αφεντικού του, Στοπάκιου Παπένγκους: ο τελευταίος διεδραμάτισε σκοτεινό ρόλο σε βάρος της πατρίδας του στα χρόνια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Ο αφηγητής τον θεωρεί προδότη και αυτό θέλει να αποδείξει, επικαλούμενος ακατάπαυστα την αλήθεια των όσων γράφει.

Ο ανώνυμος εκδότης, στα χέρια του οποίου είχαν φτάσει παλιότερα ορισμένα ημερολογιακού χαρακτήρα γραπτά του Στ. Π., είχε ζητήσει επιπλέον πληροφορίες ή ό,τι άλλο κείμενο υπήρχε σχετικά με αυτόν¹⁴: σ' αυτή την πρό(σ)κληση ανταποκρίνεται ο γγραφέας αφηγητής Βανίλιας – αυτό είναι το χαϊδευτικό του: του στέλνει έτσι μια ογκώδη επιστολή (που είναι όλο το μυθιστόρημα) και μαζί με αυτήν –στον ίδιο δηλαδή φάκελο– αποδεικτικό υλικό.

Αυτή την ογκώδη επιστολή τυπώνει ο ανώνυμος εκδότης, μ' ένα δικό του πρόλογο που φέρει τίτλο «Αγγελία» και έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον, αφού πέραν του πληροφοριακού του μέρους και τη διαβεβαίωση για τη σπουδαιότητα της μαρτυρίας, περιέχει και ένα δυσανάλογα εκτεταμένο –ως προς τον κανονικό πρόλογο– «πορτραίτο» του συγγραφέα / αποστολέα Βαν., που βασίζεται στον γραφικό του –και μόνο– χαρακτήρα. Ο εκδότης «εικάζει» από τον γραφικό χαρακτήρα του αποστολέα τα βασικά στοιχεία της ποιητικής του: «(...) γραφολογικά ο χαρακτήρας του πρόδιδε άνθρωπο υποχονδριακό σε σημείο παραφροσύνης, που με χουφτωμένο τον κοντυλοφόρο όπως ένας άλλος θα χούφτωνε ένα ορισμένο γενν. όργανο ήταν μαζεμένος κι ανασκουμπωμένος προς το πάνω μέρος του σώματος: ακριβώς σαν καμιά ρουφήχτρα, προερχόμενη από το ίδιο το χαρτί, να ρουφούσε όλο το μπροστινό μέρος του προσώπου του, παραμορφώνοντάς το σε σχήμα μουσούδας μηρυκαστικού ζώου. Θα έλεγες πως υποτονθόρυζε μία προς μία τις λέξεις που συνέθετε η ακίδα και πως το αντί του, στημένο προς το μέρος απ' όπου ερχόταν το γρατζούνισμα, ηδονιζόταν στο άκουσμά της [...]»¹⁵.

Το πάθος και η ηδονή της γραφής παραμορφώνει οδηγώντας το συγγραφικό υποκείμενο (: το υποκείμενο εκφοράς) στα όρια της παραφροσύνης, καθώς γίνεται ένα με το χαρτί, μεταμορφώνεται σε γραφή.

Παρ' όλο που ο εκδότης αδυνατεί, σε τελευταία ανάλυση, να υποστηρίξει την τερατώδη αυτή γραφή (: «[...] ο [...] επιστολογράφος μας γευόταν με μοναδική απόλαυση την ευκαιρία ν' απευθυνθεί τελικά κι αυτός σε κάποιον με φιλολογικές βλέψεις, επιδεικνύοντας τις λογοτεχνικές του αρετές. Αλλά ας μην ξεχνούμε πως ο κόσμος βρίθκει από επίδοξους συγγραφείς που δεν αναδείχθηκαν επειδή δεν τους δόθηκε η ευκαιρία»¹⁶, δεν διστάζει εν τούτοις να δεχτεί πλαγίως το «φως» που μπορεί να προέρχεται από μια τέτοια πηγή (: «Από κάτι τέτοιους τύπους, όμως, έρχεται καμιά φορά το φως»¹⁷). Έτσι, ο συγκεκριμένος πρόλογος με τον κατά το μάλλον ή ήττον μυθοποιητικό χαρακτήρα, προετοιμάζει το αμφίσημο «φως» του κειμένου που έπεται (και ασφαλώς αυτό ισχύει και για την ειδολογική του σύσταση).

Το υλικό επί τη βάση του οποίου ο αφηγητής Βαν. συνθέτει το πόνημά του, αποτελούν: α) κείμενα του Αρχείου του Δικαστηρίου, όπου εργάζεται, αντιγραμμένα από τον ίδιο: ήτοι καταθέσεις μαρτύρων στη δίκη του Στ. Π., που έγινε ερήμην του, φάκελοι ανακρίσεων και χειρόγραφες σελίδες / τεκμήρια ενοχής του β) κείμενα (ποιήματα κυρίως, αλλά και μερικά δημοσιογραφικά) του ίδιου του Στ. Π., δημοσιευμένα σε περιοδικά και εφημερίδες, κατ' αντιγραφή επίσης του Βαν. από τη Δημόσια Βιβλιοθήκη γ) κείμενα που βρίσκονται στην κατοχή του αφηγητή: τα χειρόγραφα ημερολόγια του Στ. Π. (: «[...] έγραψε τα ημερολόγια του σε ανεξάρτητα φύλλα χαρτιού, όχι σε τετράδια. Και τα καταχώνιαζε, δέβαια, όχι στο χρηματοκιβώτιό του [...]» αλλά στα πιο απίθανα, και μερικές φορές πολύ προφανή, σημεία ολόκληρου εκείνου του χάους του σπιτιού του»¹⁸), οι επιστολές και οι δημοσιογραφικές ανταποκρίσεις του (: αποκόμματα από εφημερίδες) τέλος, δ) το Ημερολόγιο του ίδιου του αφηγητή: σ' αυτό στηρίζεται αποκλειστικά για τη σύνθεση των κεφαλαίων 12 έως το τέλος.

Το βασικό όμως είναι ότι ο αφηγητής μιλάει συνεχώς (βλ. το πρώτο μέρος του μυθιστορήματος: κεφάλαια 1-11) για το υλικό που διαχειρίζεται (κινούμενος μεταξύ ομοδιηγητικής και ετεροδιηγητικής αφήγησης), μ' ένα αίσθημα, ας πούμε, *υπεροχής*, στο οποίο ακριβώς βασίζει

την επιμονή του για την αλήθεια. Όμως εκτός του ότι μιλάει για το υλικό του, το καταθέτει κιόλας, υπό ορισμένες μορφές, διασπώντας τρόπον τινά το κύριο σώμα της αφήγησης: πώς παρατίθεται το υλικό θα μας πηγαινε ασφαλώς μακριά: αρκεί εδώ να σημειώσουμε ότι σε μία μόνο περίπτωση το ξένο κειμενικό σώμα κατατίθεται ρητά, χωρίς δηλαδή καμιά αφηγηματική παρέμβαση και τούτο επειδή πρόκειται για το «παλιό» Ημερολόγιο του ίδιου του αφηγητή (: «Σ' αυτό το σημείο, το καλύτερο που έχω να κάνω είναι να καταφύγω στις σημειώσεις που κρατούσα εκείνες τις ημέρες μέσα στην απελπισία που με έδεσνε. Σ' αυτές κατάφυγα και στα παραπάνω, σε πολλά σημεία. Εδώ θα παραθέσω το ίδιο το κομμάτι όπως το έγραψα»¹⁹).

Στις άλλες περιπτώσεις ο αφηγητής είτε συνοψίζει ο ίδιος (: αφηγηματοποιημένος λόγος) είτε αφήνει το ξένο κείμενο να «μιλήσει» αλλά πάντα έμμεσα, αφού η παρουσία του είναι δεδομένη: μόνο μια φορά (είμαστε πάντα μεταξύ των κεφαλαίων 1-11) ο αφηγητής επιτρέπει στο ξένο κείμενο να «υπάρξει»: όταν δηλαδή εμφανίζονται οι ταξιδιωτικές εντυπώσεις του Στ. Π. (: κεφάλαιο 8) από το ταξίδι με το αερόστατο. Εδώ, ο αφηγητής αναγνωρίζει το λογοτεχνικό ταλέντο του πρώην εργοδότη και μεγαλύτερου εχθρού του, του Στ. Π.: «Αξίζει να παρατηρήσω εδώ ότι τα γραφτά του, αυτά, περιεκτικά, παραστατικά και καλοζυγισμένα, διακρίνονται πάνω απ' όλα για το κομψό, λιτό και γλαφυρό τους ύφος. Είναι δοσμένα στο χαρτί από πραγματικό καλλιτέχνη του λόγου» όχι αστεία. Σας το λέω με το κύρος που μπορώ να έχω σαν ένας άλφα συγγραφέας κι εγώ. Τίποτα, μα απολύτως τίποτα, απ' ό,τι γράφει μ' εκείνο τον ουδέτερο θα μπορούσα να πω τρόπο (που είναι κι ο πιο πειστικός), δεν θα μπορούσε ποτέ να προξενήσει στον αναγνώστη την ελάχιστη υποψία ότι ο συγγραφέας υπερβάλλει πουθενά τα πράγματα ή ότι αφήνει τη φαντασία του να τον συνεπάρει. Μ' όλο που πρόκειται για πρωτάκουστα συμβάντα, τα βλέπεις όλα ανάγλυφα μπροστά σου, σα να 'σαι μαζί τους μέσα στο καλάθι του αερόστατου, και ν' αρμενίζεις... Να, εκεί κατά την ανατολή, διακρίνεις τη σπείρα ενός καμπαναριού (...)²⁰. ο Στ. Π. αναδεικνύεται συγγραφέας και ο αφηγητής δέχεται να υποχωρήσει στο παρασκήνιο ομολογώντας την αδυναμία του να οικειοποιηθεί αυτό το είδος κειμένων, τις ταξιδιωτικές ανταποκρίσεις, αδυναμία που δεν ισχύει για το υπόλοιπο κειμενικό υλικό που «διαχειρίζεται» στα πλαίσια της συγγραφής του.

Φαίνεται λοιπόν ότι η αλήθεια που αγωνιωδώς επιδιώκει να «φωτίσει» (: η προδοσία του Στ. Π.), περνάει σε δεύτερη μοίρα. Εξάλλου, η ενοχή του Στ. Π. δεν πρόκειται να αποδειχθεί στη συνέχεια του μυθιστορήματος: χαρακτηριστική είναι από την άποψη αυτή η μελαγχολική όσο και οργισμένη διαπίστωση του αφηγητή για την αδιαφορία των διωκτικών αρχών στις καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας κατά τη δίκη του Στ. Π.: «Δυστυχώς, δε φαίνεται να πάρθηκαν στα σοβαρά από τις Αρχές τα όσα τους μετέφερε (δηλαδή ο αεροναύτης που συμμετείχε στο ταξίδι με αερόστατο) στην επιστροφή τους σχετικά μ' αυτή την υπόθεση – μόνο και μόνο επειδή δεν είχε τίποτα να πει για τα όσα διαμείφθηκαν, σα να μην ήταν αρκετές οι κρυψώνες»²¹.

Η αλήθεια που αναζητείται, απουσιάζει, ενώ το μόνο που εν τέλει αποδεικνύεται από τον ίδιο τον παρα(μετα)μορφωμένο αφηγητή, είναι

ότι ο αλλοπρόσαλλος, φαντασιόπληκτος και άστατος ήρωας, το νευρόσπαστο, όπως συνήθως τον αποκαλεί ο αφηγητής, είναι συγγραφέας.

Η παραθεματική πολυφωνία του μυθιστορήματος, που δεσπόζει στο πρώτο μέρος, υποδεικνύει το χώρο ενός ανταγωνισμού μεταξύ αφηγητή και Στ. Π., και βέβαια αυτός ο χώρος δεν είναι άλλος από τη γραφή: ο αφηγητής, αφού εξαντλήσει το υλικό του (: πρώτο μέρος), θα ολοκληρώσει την επόμενη, δεύτερη φάση της συγγραφής του, ιδίαις δυνάμεσιν, αφού πλέον στηρίζεται μόνο στο δικό του Ημερολόγιο: περνάει, με άλλα λόγια, από την «άσκηση» στην πράξη, όμως παρά την υπεροχή του θα ηττηθεί.

Η μετασχηματιστική λογική χαρακτηρίζει ολόκληρο το μυθιστόρημα: τα εκτιθέμενα ξένα κείμενα φέρνουν στην επιφάνεια και μια δεύτερη φωνή, διανοίγουν ένα πεδίο δράσης ανταγωνιστικό, με σημείο όξυνσης τις δημοσιογραφικές ανταποκρίσεις. Ο αφηγητής επιθυμεί να φανεί ανώτερος (: η υπεροψία του κατόχου του υλικού) ως συγγραφέας, ιδίως στο δεύτερο μέρος, όμως ο Άλλος (: τα παραθέματα, το ξένο κειμενικό σώμα, οι δημοσιογραφικές ανταποκρίσεις) θα του αποκαλύψει τη μηδαμινότητα αυτής της έπαρσης. Ο αφηγητής θα αποτύχει γιατί αντί να ολοκληρώσει τον στόχο του, επιζητεί την ισοπαλία (: «Αχ, να μπορούσα να κρατούσα μια ισοπαλία μαζί του»²², η οποία θα τον οδηγήσει στην «κατωτερότητα», στη θέση του υποτελούς.

Η τερατουργία του μυθιστορήματος του Ν. Καχτίτση, «ημιαπορροφητικού συγγραφέα» – σύμφωνα με τη δήλωση του ίδιου του Ν. Καχτίτση σε επιστολή του προς τον Γ. Σεφέρη²³ –, ακυρώνει στην πράξη τη Ρομαντική, Προμηθεϊκή έπαρση, αναδεικνύει τον Άλλο ως θεμελιακή συνιστώσα του κατ' εξοχήν υβριδικού λογοτεχνικού είδους, του μυθιστορήματος, στο πλαίσιο ενός διακειμενικού δικτύου αναγνωστικών, δηλαδή συγγραφικών, επιλογών, με σημεία αιχμής αφ' ενός τους Dostoevski, Stendhal, Kafka²⁴ και αφ' ετέρου τις «ντοκουμενταρισμένες» υποθέσεις κατασκοπείας και εγκλημάτων, μαζί με τα δημοσιογραφικά κείμενα²⁵.

4 Η απάντηση του Ν. Καχτίτση στον *Frankenstein* της Μ. Shelley ορίζει έναν εξαιρετικά ενδιαφέροντα κύκλο δεδομένων.

Το μετα(παρα)μορφωμένο διακειμενικό τέρας (: *membra disjecta*) που μπορεί όχι μόνο να διηγείται αλλά και να αντι-γράφει, δηλαδή η «δύναμις» και η «όρεξις» εκφοράς του μυθιστορήματος, μολονότι φαίνεται να επιβάλλει ως *sine qua non* για την Προμηθεϊκή τελείωση του κραταιού, αυτόνομου μυθιστορήματος, τη διπλή απαίτηση: μοναξιά και ανωτερότητα, εν τούτοις εξευτελίζει στην πράξη την κίβδηλη έπαρση του *Ενός*. Τα τέρατα των μυθιστορημάτων της Μ. Shelley και του Ν. Καχτίτση (: ήρωας και αφηγητής αντίστοιχα) και η πολυφωνική τερατουργία τους (: είδη εντός είδους, παραθέματα), υπογραμμίζουν με το αντίρροπο στρατήγημά τους (: «μολονότι» - «εν τούτοις») τον αξιολογικό ορίζοντα του Άλλου και ασφαλώς το μυθιστόρημα ως κατ' εξοχήν «ανοικτό» κειμενικό χώρο, όπου τα πάντα βρίσκονται σε δυναμική εκκρεμότητα (: τα κάθε φορά ιστορικά/πολιτισμικά συμφραζόμενα), όπου η ετερότητα – ο Άλλος – είναι το παν.

1. Βλ. την καίρια προσέγγιση του μυθιστορήματος της Μ. Shelley από τον Μ. Holquist: *Dialogism - Bakhtin and his World*, London / New York, Routledge, 1990, 90-106.

2. Μ. Μπαχτίν, *Προβλήματα λογοτεχνίας και αισθητικής*, (μετάφρ. Γ. Σπανός), Αθήνα, Πλέθρον, 1980.

3. Νίκος Καχτίτσης, *Ο ήρωας της Γάνδης [Μυθιστόρημα]*, Μοντρεάλη, Λωτοφάγος, 1967 [: νεότερη έκδοση: Αθήνα, Στιγμή, 1988].

4. Mary Shelley, *Frankenstein or the Modern Prometheus*, New York, New Amerikan Library Signet Classic Edition, 1965' μετάφραση στα ελληνικά από τον Ε. Μπελιέ: Αθήνα, Εστία, 1993.

5. R. Girard, *Critique dans un souterrain*, Lausanne, L'Age D' Homme, 1976, 68' το παράθεμα στο βιβλίο του Κ. Παπαγιώργη: *Ντοστογιέφσκι*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1990. 203.

6. Μαίρη Σέλλευ, *Φρανκεστάιν*, (μτφρ. Ε. Μπε-

λιές)..., 150-151.

7. Όπ.π., 153.

8. Όπ.π., 123.

9. Όπ.π., 148-152.

10. Όπ.π., 138-140.

11. Όπ.π., 149.

12. Όπ.π., 140-141.

13. Όπ.π., 244-245.

14. Τα ημερολογιακά γραφτά του Στ. Π. είχε εκδόσει ο ανώνυμος εκδότης στον *Εξώστη* (: Ν. Καχτίτσης, *Ο Εξώστης*, Αθήνα, πρώτη ύλη, 1964 [: νεότερη έκδοση: Αθήνα, Στιγμή, 1985]).

15. Ν. Καχτίτσης, *Ο ήρωας της Γάνδης...*, 12' οι παραπομπές στη νεότερη έκδοση.

16. Όπ.π., 12-13.

17. Όπ.π., 14.

18. Όπ.π., 42.

19. Όπ.π., 282.

20. Όπ.π., 94-95.

21. Όπ.π., 105.

22. Όπ.π., 292.

23. Βλ. σχετικά: Ν. Καχτίτσης, [Ένα γράμμα στον Γιώργο Σεφέρη]: Ιγνάτης Τρελός, *Οι ώρες της «Κυρίας Έρσης»*. Ένα ψευδώνυμο δοκίμιο του Γιώργου Σεφέρη και ένα ανέκδοτο γράμμα του Νίκου Καχτίτση, (επιμέλ., Γ. Π. Ευτυχίδης [= Γ.Π. Σαββίδης]), Αθήνα, Ερμής, 1987, 91 (: ανατύπωση της έκδοσης του 1973).

24. «Ένα γράμμα του Νίκου Καχτίτση στον Γιώργο Παυλόπουλο», *Διάλογος* (Λεχαινά) 11 (1980) 15-19' οι αναφορές στους τρεις συγγραφείς: 16.

25. Βλ. Γ. Δανιήλ, «Η αλληλογραφία Σεφέρη - Καχτίτση», *Η Λέξη* 53 (1986) 358 - 363' ιδιαίτερα την ανολοκλήρωτη επιστολή του Καχτίτση της 3ης Μαρτίου 1968: 361.

ΨΗΛΑΦΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΤΟ ΒΟΛΟ

Έχοντας επιδιώσει από μια σειρά εμπειρών στα βολιώτικα τσιπουράδικα και από τα αντίστοιχα ξενύχτια, αλλά και αναπολώντας τις ωραίες στιγμές που περάσαμε παρέα με τους αρχιτέκτονες της πόλης, θα ήθελα να δώσω μια χλομή, στ' αλήθεια πολύ χλομή, εικόνα των όσων έζησα εκεί, φιλοξενούμενος, πριν από λίγες μέρες.

ΤΗΝ ΑΦΟΡΜΗ έδωσε η διοργάνωση της «Έκθεσης Αρχιτεκτονικού Έργου», από τις 28 Μαΐου ως τις 13 Ιουνίου, που, από όσο ξέρω, ετοιμαζόταν εδώ και δύο χρόνια. Ήταν η πρώτη φορά που οι 140 αρχιτέκτονες του Βόλου θα αποφάσιζαν να εκθέσουν δουλειά τους, ξεπερνώντας χίλια εμπόδια, κυρίως οργανωτικά. Αλλά το πιο δύσκολο εμπόδιο ήταν, όπως οι ίδιοι ομολόγησαν, να βγουν από το καθούκι τους, από την απορρόφησή τους στην (ατομική) εξάσκηση του επαγγέλματος, για να τολμήσουν κάτι συλλογικά.

Το ότι στο τέλος θα απέμενε μόνο μια ηρωική ομάδα εθελοντών να διεκπεραιώσει τη δουλειά – αυτό ήταν αναμενόμενο. Τους είδαμε εκεί, να λάμπουν από ικανοποίηση (που δύσκολα κρυβόταν), ακόμα μην πολυπιστεύοντας πως τα κατάφεραν (είχαν δάλει ως και στοιχήματα μεταξύ τους). Και τα είχαν όλα καταστρώσει μια χαρά, κι ας ήταν πρωτάρηδες: αξιοποιώντας τους τρεις ενιαίους ορόφους της παλιάς καπναποθήκης Σπιρέρ, από καιρό αποκατεστημένης αλλά χωρίς χρήση, κάνοντας παράλληλες εκδηλώσεις λόγου και θεάτρου, μουσικής στο υπόγειο του κτιρίου με

εναλλασσόμενα συγκροτήματα και προσκαλώντας επισκέπτες για να συμμετάσχουν με εισηγήσεις, να κάτσουν σε στρογγυλές τράπεζες και να πυροδοτήσουν συζητήσεις. Τα θέματα: Πόλη, Αρχιτεκτονικοί Διαγωνισμοί, Πήλιο, Ανάπλαση Κτισμάτων...

Έτσι βρέθηκα κι εγώ εκεί, μόλις προλαβαίνοντας την ουρά των εκδηλώσεων στο κλείσιμό τους. Η έκθεση, στημένη μέσα στην ξύλινη κατασκευή της παλιάς καπναποθήκης, ήταν άριστα οργανωμένη και κατατοπιστική (τα παιδιά είχαν «κατασκοπεύσει» άλλες αντίστοιχες για να διδαχτούν). Όποιος μάλιστα είχε την ευκαιρία να συνδυάσει την έκθεση με μια βόλτα στην ίδια την πόλη, θα διαπίστωνε εύκολα πόσο αξιόλογη δουλειά γίνεται στις μέρες μας στο Βόλο – σε ιδιωτικές κατασκευές, σε επανάχρηση παλιών κτισμάτων και σε πανεπιστημιακά κτίρια.

Βέβαια, η έκθεση πρόσθετε μια ακόμα διάσταση που δεν μπορούσε να προσφέρει η πόλη: τον οραματισμό για το μέλλον και προτάσεις που δεν έμελλε να πραγματοποιηθούν ή δεν έχουν ακόμα εμφανιστεί. Στον τρίτο επίσης όροφο του κτιρίου Σπιρέρ, πλάι στο τραπέζι της συζήτησης, είχαν εκτεθεί και τα έργα του Α. Προβελέγγιου, που είχε κληθεί και για μια ομιλία («Το πνεύμα της πόλης»).

Η στρογγυλή τράπεζα στην οποία παραβρέθηκα, η τελευταία της σειράς, εκτός από τις στοχαστικές παρεμβάσεις των τεσσάρων ομιλητών (Α. Κούρκουλας, Τ. Κωτσιόπουλος, Π. Τουρνικιώτης κι εγώ), περιείχε μερικές ενδιαφέρουσες κόντρες, ιδίως από ένα θαυμάσιο δήμαρχο Βόλου, πάντα ζωντανό και συνάμα προκλητικό, που κατάφερε να αγγίζει τα καυτά προβλήματα της πόλης, παρεμβαίνοντας στη διάχυτη τάση θεωρητικολογίας (τι να κάνουμε, πανεπιστημιακοί είμαστε όλοι!), ονοματίζοντας πρόσωπα και πράγματα.

Στην έκθεση αρχιτεκτονικού έργου, στο Βόλο

Άλλωστε, αυτή ήταν η πιο ουσιαστική γοητεία αυτής της συνάντησης, όπου όσοι Βολιώτες συμμετείχαν γνωρίζονταν μεταξύ τους και είχαν πάμπολλα κοινά βιώματα. Παρ' όλο που κάποτε κάποτε ακούγονταν και μερικά από τα συνηθισμένα για τη «μικρή, στενόχωρη κοινωνία» και για τις «ανυπέρβλητες δυσκολίες συνεννόησης», έβλεπες καθαρά πόση λαχτάρα υπήρχε για επικοινωνία μέσα στο ακροατήριο: επικοινωνία αναμεταξύ τους και ιδίως με τον έξω κόσμο, να ακουστεί η φωνή τους. Στην πόλη του ντε Κίρικο, με ακόμα αναγνωρίσιμη την παρουσία του Αριστοτέλη Ζάχου, του Νίκου Μητσάκη και, με άλλο τρόπο, του Κίτσου Μακρή, με τη μεγάλη μονάδα της τσιμεντοβιομηχανίας πλάι της και με την ελπίδα που συμβολίζει η παρουσία του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, είχε ήδη φυσήξει καινούργιος άνεμος. Γι' αυτό δεν ήταν διόλου άκαιρο το σχέδιο του μυθικού πλοίου του Ιάσωνα, της Αργούς, που κοσμούσε το οπισθόφυλλο του καταλόγου της έκθεσης.

Και πόσα, αλήθεια, «άγρια» όνειρα. Την τελευταία μέρα, των

απολογισμών και των προοπτικών για το μέλλον, έγινε φανερό πως κανένας δεν σκεφτόταν ότι η υπόθεση κλείνει εδώ. Η βροχή από προτάσεις, βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες, για το τι θα μπορούσε να έρθει σε συνέχεια, διαδήλωναν αυτή την πίστη. Νομίζω και μια πεποίθηση, ότι έχοντας κάνει την αρχή, τα υπόλοιπα θα ακολουθήσουν αργά ή γρήγορα. Αυτή η ευφορία φάνηκε και στο αποχαιρετιστήριο γλέντι, που στήθηκε στην αυλή του κτιρίου, προσελκύοντας πολλούς περαστικούς θεατές με τη μουσική υποστήριξη του κέντρου «Μέθεξις». Ο Κ Αδαμάκης, αρχιτέκτονας και αντιδήμαρχος και από τους πιο σημαντικούς συντελεστές της οργάνωσης, κρατούσε σημειώσεις για πιθανές επαφές, συνεργασίες και ανταλλαγές...

Τελειώνοντας, θέλω να τιμήσω με τον ελάχιστο τρόπο όσους συμμετείχαν στην οργανωτική επιτροπή: Ν. Γαλανός, Σ. Γιαμάκος, Α. Βαγενάς, Μ. Μπεραχάς, Γ. Μολοχίδης, Α. Οικονόμου, Μ. Κοντογιάννη, Ι. Κασαλιά-Μορρέ, Κ. Πανταζής, Ε. Τσιανάκα και Η. Ψαρρέας.

Δημήτρης Φίλιππιδης

Η ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

**Έργα και Στοχασμοί,
όπως αναπτύχθηκαν και
εκτέθηκαν στο Τρίτο
Διεθνές Συμπόσιο
Σύγχρονης Τέχνης, που
πραγματοποιήθηκε στο
Minos Beach της Κρήτης.**

ΣΤΙΣ 22-25 Μαΐου κι ενώ στην Αθήνα αρκετές Αίθουσες Τέχνης συστεγάζονταν για να δημιουργήσουν την πρώτη Foire, εξετάζοντας παράλληλα και το ενδεχόμενο σύστασης ενός εκθεσιακού τέτοιου θεσμού (ας ελπίζουμε ότι οι όποιες αποκομίσεις από αυτήν την εμπειρία, θετικές και αρνητικές, θα κριθούν ανάλογα και θα αξιοποιηθούν καταλλήλως), στον Άγιο Νικόλαο της Κρήτης έγινε για τρίτη φορά το Συμπόσιο τον Minos Beach.

Αυτή τη χρονιά το θέμα υπήρξε αρκετά προκλητικό και ενδιαφέρον. Ήταν η «Τέχνη στην Πολιτική / Σκέψη και Πράξη». Φιλόδοξος ασφαλώς ο τίτλος και απαιτητικός. Ανέμενε να δει λοιπόν κανείς την επίγνωση των προθέσεων και της δυναμικής ενός τέτοιου θέματος, στις επιλογές, στις διαλεκτικές συνδέσεις μεταξύ στοχασμού, θεωρίας κι έργων, στη διοργάνωση και στο συντονισμό ενός τέτοιου εγχειρήματος, καθώς και στο αποτέλεσμα. Στο αποτέλεσμα από το οποίο δεν προσδοκούνται πάντοτε λύσεις, όπως είναι φυσικό, τίθενται ωστόσο όμως οι βάσεις μιας σειράς συλλογισμών και προβληματισμών γύρω από τους νέους ορίζοντες τους οποίους διαμορφώνουν σημερινές συγκυρίες και ανακλύπτουσες συνιστώσες.

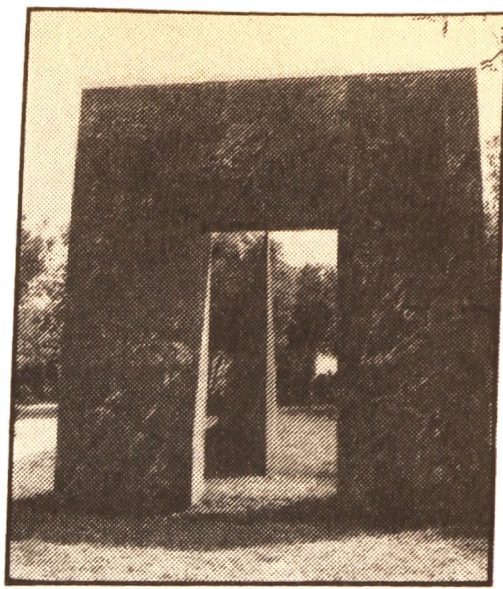
Εδώ θα ήθελα να τονίσω την πρωτοβουλία και την ανάληψη ευθυνών της κ. Τζίννας Μαμιδάκη. Πρόκειται για μια τολμηρή που εδώ και χρόνια διαθέτει και που ελάχιστοι την έχουν (σχετικά με την προώθηση της σύγχρονης δημιουργικής τέχνης κι έκφρασης). Ακόμη δε λιγότεροι από αυτούς ρισκάρουν το κόστος της (σε ιδεολογικό και οικονομικό επίπεδο). Η κ. Τζίνα Μαμιδάκη, με τη μακροσκοπική διορατικότητα της και τη βούληση να αναπτύξει σε διεθνή πλαίσια την έννοια του πολιτιστικού τουρι-

σμού, επικεντρώνει το ενδιαφέρον της προσώρας στις εκδηλώσεις που πραγματοποιεί σ' αυτά τα Συμπόσια, θέτοντας τις βάσεις για ένα επικείμενο ίδρυμα που πρόκειται να συστήσει. Το Minos Art Environment μπορεί ενδεχομένως να είναι το όνομά του, κι αν δεν είναι, πάντως, ο χαρακτήρας αυτού του κέντρου ή ιδρύματος έχει όλες τις προϋποθέσεις να καλύψει παρόμοιες απαιτήσεις. Γιατί από τα Συμπόσια που γίνονται στην ξενοδοχειακή αυτή μονάδα έχει ήδη δημιουργηθεί ένα αξιοζήλευτο περιβάλλον, όπου μπορεί κανείς εκεί να γνωρίσει και να συναναστραφεί με έργα διαφόρων ξένων και ελλήνων καλλιτεχνών.

Έργα που έχουν προκριθεί και αγοραστεί, ενώ άλλα εκτίθενται μόνο κατά τη διάρκεια των Συμπόσιων. Μέσα σ' ένα ιδανικό λοιπόν πλαίσιο, από την άποψη των φυσικών στοιχείων, της βλάστησης και της δόμησης, γνωρίζει κανείς ένα πλήθος εκφραστικών ιδιοτυπιών με γλυπτά -κυρίως- μικρών ή μεγάλων διαστάσεων, ανάμεσα στα οποία διακρίνονται και ορισμένα φιλοτεχνημένα ειδικά για τις περιπτώσεις αυτές, από υπολογίσιμες υπογραφές καλλιτεχνών, εγνωσμένου κύρους.

Φέτος, οι προσκεκλημένοι ομιλητές ήταν: η κ. Ελένη Γλύκατζη-Αρδελέρ, πρόεδρος του Centre Beaubourg στο Παρίσι, ο Ούγγρος Lorand Hegni, διευθυντής του Μουσείου Μοντέρνας Τέχνης στη Βιέννη, η Τσέχα Olga Mala, διευθύνουσα επιμελήτρια της Δημοτικής Γλυπτοθήκης της Πράγας, η Ουγγαρέζα Ketalin Neraj, διευθύντρια του Μουσείου Ludwig της Βουδαπέστης, ο Philip Zidarov, ιστορικός τέχνης και πολιτιστικός ακόλουθος της Βουλγαρικής Πρεσβείας στην Washington, η κα. Αλεξάνδρα Μπουτάρη, εκπρόσωπος του Μακεδονικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης της Θεσσαλονίκης, και η κα. Eljbieta Koscielak, ιστορικός τέχνης στην Πολωνία. Το ΥΠΠΟ εκπροσώπησε ο γενικός διευθυντής του κ. Ζωρογιαννίδης.

Από τους καλλιτέχνες την Ελλάδα εκπροσώπησαν πέντε (Α. Σκούρης, Μ. Σπηλιόπουλος, Κ.

Έργο της Klara Borbas.

Τριανταφύλλου, Δ. Ντοκατζής, Ν. Σωτηριάδης), την Ουγγαρία τέσσερις (Attila Tahtata, Tamaw Trombitas, Clara Borbas, Tamas Henke), τη Βουλγαρία δύο (Nedko Solakov, Boris Despotov), την Πολωνία τρεις (Magdalena Abakanowits, Luwika Ogorzelec, Malgorzata Koscielak), την Τσεχία τρεις (Ivan Kafka, Adela Matasova, Jaroslav Rona), τη Ρωσία τρεις (Dmitri Gutov, Alexander Kosolapov, Boris Orlov), την Αυστρία μια (Ingrid Fragantoni), την Κίνα ένας (Tsi Tson). Την ευθύνη της επιλογής των ομιλητών στο Συνέδριο, καθώς και των καλλιτεχνών στην έκθεση είχε ο Δημήτρης Κορομηλάς.

Στο σύνολό τους οι ομιλίες περιεστράφηκαν γύρω από τις εμπειρίες και την πρακτική που εξασκήθηκε πριν από την κατάρρευση των πρώην σοβιετικών Δημοκρατιών, αλλά και από τις πραγματικότητες όπως σήμερα διαμορφώνονται. Οι ιστορικοί τέχνης (εκτός από τους διευθυντές Μουσείων) έκαναν αναδρομές σε κινήματα και τάσεις, ιδιαίτερα του μινιμαλισμού, του κονστρουκτιβισμού και της γεωμετρικής αφαίρεσης. Το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στην εισήγηση του Lorand Hegni, ο οποίος είχε εμβαθύνει και προβληματιστεί γύρω από τον τρόπο που η Δύση ήθελε να βλέπει την τέχνη των Ανατολικοευρωπαίων και ποια πραγματικότητα οι ίδιοι αντιμετώπιζαν στην καθημερινή τους πρακτική, σε σχέση με την υποστήριξη της υπάρχουσας ιδεολογίας και τα διαμορφωνόμενα έργα ή τις παραμέτρους που σήμερα υπάρχουν για τη δημιουργία τους, καθώς και για τον προσανατολισμό της γλώσσας που χρησιμοποιούν.

Από τα έργα τέχνης ξεχώρισαν των Ελλήνων: Μ. Σπηλιόπουλου (με μια δικής τους έμπνευσης καρκινική γραφή στο χώρο και με τη βοήθεια λειτουργίας του φυσικού φωτός), του Α. Σκούρη (με τον σχηματικό και ναοδομικό σταυρό του), του Κ. Τριανταφύλλου (με τον κεραυνό σχηματιζόμενο από ηλεκτρικές εκκενώσεις), του Δ. Ντοκατζή (με το φρουριακή κατασκευής κιγκλιδωμά του). Κορυφαίο έργο της έκθεσης ήταν οι πυραμίδες της Μ. Abakanowits. Επίσης, σημαντικά ήταν ο λαβύρινθος της Fragantoni, η «Πύλη» με το αδιέξοδο πέρασμα της Klara Borbas, το θαυμάσιο και απείριστο μινιμαλιστικό έργο του Ivan Kafka, ο υγρός καταρράκτης με τα ουράνια τόξα της Μ. Koscielak, η πισίνα με το σαρκασμό του καταναλωτισμού του Kosolapov, οι τηλεοπτικοί καθοδηγητές της Ματασσοβα, τα βράχια από κομμένο γυαλί της Ogorzelec.

Εν συνόλω παρουσιάστηκαν 22 έργα. Ο προβληματισμός που κυάνθηκε γύρω από τα σημερινά αδιέξοδα, την απειλή ενός καθολικού πολέμου, τις κρυφές σημασίες της εσωτερικής ελευθερίας, τις απαγορεύσεις και τις δυνατότητες επικοινωνίας με υπερβάσεις των επικρατουσών συνθηκών.

Ωστόσο, δεν διακρίναμε το σκεπτικό βάσει του οποίου επιλέγησαν αυτοί οι καλλιτέχνες, όπως επίσης και από τις εισηγήσεις δεν διευκρινίστηκαν οι κατευθυντήριες των συμπερασμάτων.

Μια ουσιαστικότερη προετοιμασία, η παρουσία κι άλλων χώρων που έλειπαν για να γίνει πραγματικός διάλογος, η κριτική διάσταση αποτιμήσεων και ο προσανατολισμός ή η διάθεση ορισμένων κρατών ως προς τη σαφή διαγραφή των τάσεων που ακολουθούν, απουσίασε. Ήταν ένα συνέδριο με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, που θα μπορούσε να είχε επιτύχει ακόμη περισσότερο, αν είχαν τεθεί και είχαν ακολουθηθεί ορισμένες βάσεις απαραίτητες για τη συγκεκριμένη περίπτωση. Υπάρχουν, ωστόσο, όλες οι προϋποθέσεις και τα περιθώρια το επόμενο συνέδριο να αναπτύξει όλη του τη δυναμική και να πάρει έναν αξιοκρατικό διεθνή χαρακτήρα.

Αθηνά Σχινά

Ύψεις του σύγχρονου ελληνικού διηγήματος

Αριστοτέλης Νικολαΐδης. Κάτω από τόσα βλέφαρα. Διαδοχικές Ιστορίες (Εκδ. Κέδρος). Αθήνα 1992.

Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου. Οι ασκητές του πλήθους. (Εκδ. Πατάκη). Αθήνα 1992.

Παύλος Μάτεσις. Ύλη δάσους. (Εκδόσεις Καστανιώτη). Αθήνα 1992.

Ζέτα Κουντούρη. Η πρεμιέρα. (Εκδ. Εστία). Αθήνα 1992.

Θανάσης Βαλτινός. Θα βρείτε τα οστά μου υπό βροχήν. (Εκδ. Άγρα). Αθήνα 1992.

Αν πιστέψουμε τις μόνες έγκυρες στατιστικές και αναλύσεις που διαθέτουμε γύρω από τα εκδοτικά μας πράγματα, προερχόμενες από την πρωτογενή βιβλιογραφική έρευνα που δημοσιεύεται στο τελευταίο τεύχος του περιοδικού *Ιχνευτής*, κατά το 1992, το σώμα της ελληνικής πεζογραφίας συγκροτήθηκε κατά 50% περίπου από συλλογές διηγημάτων και αφηγήματα έκτασης 30-100 σελίδων. Δεν ξέρω γιατί θα' πρεπε κάτι τέτοιο να χαρακτηριστεί ως «αρνητική» για τη λογοτεχνία τάση των ελληνικών συγγραφέων», θέση που επαναλαμβάνει χωρίς περαιτέρω σχόλια και η Μ. Παπαγιαννίδου στο *Βήμα* της 2.5.93. Και αναρωτιέμαι ειλικρινά πού αποβλέπει μια τέτοια εξωλογοτεχνική αξιολογική εκτίμηση αν όχι σε μια έμμεση υπόδειξη προς τους πεζογράφους μας σχετική με την έκταση των έργων τους, ως εάν το μέγεθος να καθόριζε εκ προοιμίου την αξία. Φυσικά, η άποψη ότι οι εκδότες προτιμούν τα μεγάλα μεγέθους μυθιστορήματα για λόγους καθαρά εμπορικούς έχει ευρύτατα επικρατήσει. Οι στατιστικές όμως διαψεύδουν την πράξη και η πράξη διαψεύδει τις προσδοκίες, μια και η λογοτεχνική αξία όλο και αραιότερα συναντάται στα μεγάλα μυθιστορήματα. Το «διήγημα», ως ιδιαίτερο λογοτεχνικό είδος, δεν περιέμενε φυσικά την επίσημη αναγνώρισή του για να αποτελέσει αντικείμενο ενασχόλησης θεωρίας και κριτικής. Πάνω από 150 χρόνια τώρα οι χαρακτη-

ρισμοί, κυρίως αρνητικοί για το είδος, δεν έχουν πάψει να ακούγονται αλλά και οι πεζογράφοι δεν έχουν σταματήσει να το υπηρετούν είτε αποκλειστικά είτε συγχρόνως με το μυθιστόρημα. Και δεν είναι περίεργο ότι ακόμη και σήμερα, οι περισσότερες συλλογές διηγημάτων έχουν προδημοσιευτεί σε διάφορα περιοδικά και εφημερίδες ικανοποιώντας έτσι ένα ευρύτερο αναγνωστικό κοινό που ίσως δύσκολα φθάνει στην αγορά ενός βιβλίου. Μιά εποχή ταχύτητας και αποσπασματοποίησης όπως η σημερινή βρίσκει, κατά την γνώμη μου, τον καλύτερο εκφραστή της στο λογοτεχνικό είδος του διηγήματος. Όσο για την αξία του, αυτή εξαρτάται ευθέως από τον συγγραφέα: σ' ένα μυθιστόρημα πολλά μπορούν να συγχωρεθούν ή να παραβλεφθούν εφ' όσον η συνολική εικόνα είναι ικανοποιητική. Σ' ένα διήγημα, όμως, η αποτελεσματικότητα των γλωσσικών και εκφραστικών μέσων του συγγραφέα, η δημιουργία πλοκής ή ιστορίας, η ένταση της αφήγησης και η τελική έκβαση απαιτούν μια τεράστια οικονομία και οργάνωση άγνωστες στα άλλα είδη. Εκείνο που κατ' εξοχήν δοκιμάζεται στο διήγημα είναι η ίδια η αφηγηματική πράξη, ασχέτως αν το περιεχόμενο ψυχογραφεί έναν ήρωα, εφορμά από μια κατάσταση ρεαλιστική ή φανταστική, αποκτά κοινωνικές προεκτάσεις, διαθέτει αρχή, μέση και τέλος ή αντίθετα υπονομεύει μιαν αιτιολογική οργάνωση του υλικού, στοιχεία, άλλωστε, που συναντώνται εξίσου και στο μυθιστόρημα. Ο Πόε, κατ' εξοχήν συγγραφέας σύντομων ιστοριών, πίστευε ότι ένα σύντομο πεζογράφημα, που μπορεί να διαβαστεί σε λίγη ώρα, χωρίς διακοπές, είναι, για το λόγο και μόνο αυτό, ανώτερο από κάθε μυθιστόρημα. Παρ' όλο που η άποψή του ηχεί όσο καμιά άλλη επίκαιρη για τη σημερινή εποχή, δεν θα πρέπει να διαβαστεί παρά ως το αντίπαρο της τάσης ποδηγέτησης της πεζογραφικής έκφρασης, όπως επιχειρείται και από μερίδα της κριτικής που αγνοεί συστηματικά το διήγημα στηρίζοντας αξιολογικά κριτήρια σε μόνη τη λεξοαριθμηση! Μακριά από ένα τέτοιο κριτήριο, θα προσπαθήσω στη συνέχεια να προσεγγίσω τις πέντε παραπάνω συλλογές διηγημάτων που προσφέρουν στον αναγνώστη τους μια ενδιαφέρουσα πολυμορφία του είδους που υπηρετούν.

Τριάντα «ιστορίες» κρύβονται Κάτω από τόσα βλέφαρα και τις τετρακόσιες σχεδόν σελίδες που καταλαμβάνει η τελευταία συλλογή του Αριστοτέλη Νικολαΐδη που έγραψε κυρίως τις δύο τελευταίες δεκαετίες και συγκέντρωσε σ' έναν ογκώδη τόμο. Η έκδηλη δοκιμακή γραφή, μια κλίση προς το ατομικό χρονογράφημα ή τις σημειώσεις ημερολογίου χαρακτηρίζουν τις περισσότερες από αυτές που θεματικά δηλώνουν την κατγωγή τους σε προσωπικές εμπειρίες και πλούσια συγκομιδή εντυπώσεων από επισκέψεις ξένων τόπων και των ψυχικών καταστάσεων που αυτοί επιφέρουν στον αφηγητή. Πράγματι, αν εξαιρέσει κανείς τις «Τοίτσι-μάνα-κόκκαλα», «Οι μεγάλοι στόχοι» και «Ιερόγλυφο» που διαδραματίζονται στην Κομοτηνή και αναφέρονται στην παιδική ηλικία του αφηγητή με έντονη την προσπάθεια «αυτοβιογράφησης», όλες οι υπόλοιπες διαδραματίζονται στην Ελβετία και κυρίως στην Αμερική ενώ κάποιες από τις τελευταίες έχουν ως τόπο την Αθήνα. Πρωταρχικό μέλημα του συγγραφέα αποτελεί μια προσκόλληση στο πραγματικό γεγονός, στη ίδια τη βιωμένη πραγματικότητα που αποτελεί το ερέθισμα της γραφής: ένα γεγονός της προσωπικής ζωής του συγγραφέα, με ρητή αναφορά σε κάποιο δημόσιο ή μη πρόσωπο συνιστούν το περιεχόμενο της ιστορίας που στόχο της μοιάζει να έχει την ανάλυση, το προσωπικό ξεκαθάρισμα λογαριασμών, την απομυθοποίηση προσώπων χωρίς όλα αυτά να εξυπηρετούν κάποιον απώτερο αφηγηματικό σκοπό. Από την άλλη, οι συμπεριφορές των ηρώων, οι καταστάσεις που διώκουν, στερούνται μιας φανταστικής υπέρβασης αφού η αφήγηση βρίσκεται διαρκώς εγκλωβισμένη κάτω από μια περιγραφή «κλινικών περιπτώσεων» που προσεγγίζει ο αφηγητής-αναλυτής είτε σε πρωτοπρόσωπη είτε σε τριτοπρόσωπη αφήγηση. Έτσι, αφηγηματική τεχνική και γλωσσική δημιουργία υποχωρούν μπροστά στην παντοδύναμη επιθυμία καταγραφής-καταχώρισης ασθενών ή ακόμη προσδίδοντας στη διήγηση χαρακτήρα αποδελτιοποίησης μιας καταγεγραμμένης ιατρικής περίπτωσης ασθενούς που ξέφυγε από τα αρχεία. Εδώ είναι που αναγκάζεται να αναρωτηθεί κανείς κατά πόσο η στοιχειοθέτηση τέτοιων καταστάσεων επιτρέπει τη μετάλλαξη του σημειωτικού συστήματος της ιατρικής

«Έθνος και Ποίηση» ο τίτλος του ΙΓ' Συμποσίου Ποίησης της Πάτρας (2-4 Ιουλίου 1993)! Φίλοι μου, ως προληπτικός χαρτοκόπτης δηλώνω πως ο 13ος λόγος της μη συμμετοχής μου είναι αυτός ο ανυπόφορος συνδυασμός γρουσουζιάς και έθνους. Μα τώρα δρῆκατε να θυμηθείτε όλοι το «έθνος»; Τώρα που πέρσι δρώμισε, φέτος μύρισε; Έλεος...

Ζέστη, και αναζητώ δροσερά αναγνώσματα: Τζων Κένεντυ Τουλ, Συνασπισμός ηλιθίων (μετάφραση Ρένα Χατχούτ, εκδ. Καστανιώτη, 1993), που είναι: ένας αστυφύλακας που πάσχει από υπερβάλλοντα ζήλο, μια μάννα που αποφάσισε να γλεντήσει τη ζωή της, ένας προϊστάμενος που θέλει να τον δάει να κάνει προσθέσεις, μια ιδιοκτήτρια μπαρ που δεν τον θέλει για πελάτη, μια φιλενάδα που τον πιέζει να κάνουν έρωτα, ένας ομοφυλόφιλος που τον καλεί στο πάρτι του. Θέλετε κι άλλα;

Η τρομοκρατία της μνήμης της Λείας Βιτάλη (εκδ. Εξάντας 1993), είναι ένα θρίλερ με πολιτικές προεκτάσεις και ψυχολογικές εκτινάξεις. Αν συνηθίζετε να γοητεύεστε από την τρομοκρατία, και μάλιστα με τη μορφή που μπορεί η μνήμη να επιβάλλει, όταν αποφασίσει να ισοπεδώσει το χρόνο σε ένα διαρκές παρόν, το βιβλίο αυτό είναι ό,τι πρέπει...

Θα σας προτείνω ακόμη ένα βιβλίο που σχεδιάστηκε για να μας τρομάξει: Graham Greene, Το υπουργείο του φόβου (Μετάφραση Δημήτρης Καρέλλας, Στέλλα Μακρή, εκδ. Γαβριηλίδης/Άρκτος, 1993). Εδώ

το πάνω χέρι έχει η
ενοχή· δολοφόνος από
οίκτο ο ήρωας
μετατρέπεται από θύμα
σε θύτη. Αυτά και
άλλα... γνωστά!

Ίσως, όμως, τρόμος και
φόβος να μην είναι
τίποτα μπροστά στην
πραγματικότητα της
ζωής που καταγράφει ο
αυτοδίδακτος Βασίλης
Καλαϊτζόγλου, Στις
παράγκες. Ιστορία μιας
ζωής (επιμέλεια
Δέσποινα Καρβέλα, εκδ.
Εστία, 1993). Από την
παράγκα της
Δραπετσώνας στο
πέτρινο σπίτι της
Αμφιάλης, η προσφυγιά
αποτυπώνει τη ζωή της,
μέσα στον πόλεμο, την
Κατοχή και την εξορία.

«Κάνει γαλήνη./ (Δίπλα
κάποιοι πλέκει./ Στο
άλλο το σπίτι./ Βλέπω τις
βελόνες/ να τρυπούν τους
τοιχούς)./ Βγαίνω
σιγανά από το
τσαλακωμένο/ πακέτο
της μέρας»: Μαρία
Κούρση, Το δωμάτιο των
ξένων (εκδ. τα τραμάκια,
1993).

Μικρά ή μεγάλα θέματα,
δεν έχει τόση σημασία·
σημασία έχει να μπορείς
να υπερασπιστείς κάτι -
που σημαίνει, δηλαδή, να
το πιστεύεις για να το
κάνεις πιστευτό.

Να, όπως, για
παράδειγμα, το βιβλίο
του Χρίστου Μόρτζου, Η
κρίση (εκδ. ερινεός 3,
1993): «Χάραξα τα μάτια

συμπτωματολογίας σε σύστημα δη-
μιουργικής γραφής. Ακόμη περισσό-
τερο όταν το αφηγηματικό «εγώ» δεν
θέλει ή δεν καταφέρνει να απεγκλω-
βιστεί από το «εγώ» του συγγραφέα
του, με την έντονη ψυχιατρική του
ιδιότητα παρούσα, και να μεταλλα-
χθεί σε μυθιστορηματικό ήρωα,
προσποιούμενο, έστω, ότι προσχω-
ρεί στον κόσμο της μυθοπλασίας του.

Αυτό σημαίνει έλλειψη εναλλαξιμό-
τητας στους ρόλους, αποστασιο-
ποίηση από την πράξη της αφήγησης
και φιλάρεσκη διατήρηση της ταυτό-
τητας που ούτε ποτέ θα αλλοιωθεί
αλλά ούτε θα επιτρέψει την υιοθέτη-
ση μιας άλλης οπτικής από εκείνη
του παντογνώστη αφηγητή. Έντονη
η κατάσταση αυτή στις τρεις «αυτο-
βιογραφικού χαρακτήρα» ιστορίες
που προανέφερα όπου η προσπάθεια
ταύτισης του αφηγηματικού «εγώ»
με το «εγώ» του μικρού ήρωα και την
οπτική του δεν δίνει τελικά παρά μια
νοσταλγική αλλά και συγκαταβατική
ενήλικη ματιά στον τότε εαυτό του.

Ενδεικτικό επίσης το γεγονός ότι η
ψυχιατρική ιδιότητα, έστω και λαν-
θάνουσα, παραμένει παρούσα σε όλη
την ερωτογραφία της παιδικής και
εφηβικής ηλικίας με αποτέλεσμα οι
ερωτικές στιγμές του τότε να μοιά-
ζουν αποστειρωμένες κάτω από την
ανάλυση της μετέπειτα ψυχολογικής
γνώσης.

Θα πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί
ότι, παρ' όλο το μονοδιάστατο που
προκαλεί εξ' αρχής το ψυχιατρικό
βλέμμα του αφηγητή στην κάθε ιστο-
ρία, σε κάποιες από αυτές, το ίδιο
γεγονός λειτουργεί και ως αφηγημα-
τικό τέχνασμα χαρακτηριστικό μιας
κατηγορίας διηγημάτων και που πα-
ραπέμπει σ' αυτό που ο Τζόυς είχε
αποκαλέσει «επιφάνεια», εννοώντας
κάποιες κρίσιμες αποκαλύψεις που
επιφέρουν μια αποφασιστική αλλα-
γή στην καθ' όλα οργανωμένη ζωή
του ήρωα, αφού λειτουργούν και σαν
μια λάμψη αυτογνωσίας. Χαρακτη-
ριστικό παράδειγμα μιας τέτοιας τε-
χνικής οι Δουβλινέζοι. Στον Α. Νι-
κολαΐδη, εντοπίζεται σε περισσότε-
ρα του ενός διηγήματα όπως στο
«Αντί οφθαλμού». «Το ξενοδοχείο»,
«Ο υδροκέφαλος Πρίαπος», «Στα
τάρταρα» κ.α. Πριν τελειώσω, όμως,
με την παρουσίαση αυτή, θα ήθελα
να αναφέρω επιγραμματικά την
ποιητικότητα και θεατρικότητα του
διηγήματος «Αυτοψία», να επιστή-
σω την προσοχή στο έξυπνο παιχνίδι
με το λόγο, τις λέξεις, τις σημασίες
και τις αμφισημίες που στήνεται στις
«Σταγόνες» και να εκφράσω την
προτίμησή μου για το αλλότροπο
«Πυράκανθοι» όπου το υπερφυσικό
με την αστυνομική πλοκή συνδυάζο-
νται για να δώσουν ένα πραγματικά

ενδιαφέρον τέχνασμα της γλώσσας,
ανοικτό ως προς τη λύση του, αμφί-
σημο στις ερμηνείες του, αναιρετικό
της σύζευξης αίτιου και αιτιατού.
Πιστεύω, τελικά, ότι τα διηγήματα
αυτά θα λειτουργούσαν καλύτερα αν
δεν είχαν συσσωρευτεί σ' έναν ενιαίο
τόμο αλλά με μια προσεκτικότερη
επιλογή είχαν ενταχθεί σε περισσότε-
ρα του ενός βιβλία.

Η Λότη Πέτροβιτς - Ανδρουσο-
πούλου είναι μία δοκιμασμένη στο
χώρο του παιδικού βιβλίου πεζο-
γράφος. Η ψυχογραφία των πέντε
προσώπων που επιχειρεί στα ισά-
ριθμα διηγήματα της συλλογής της
Οι ασκητές του πλήθους μαζί με μία
ρεαλιστική και βαθιά ουμανιστική
στο μήνυμά της εξιστόρηση παραπέ-
μπει σ' εκείνες τις θεωρητικές απαι-
τήσεις του διηγήματος που το εντάσ-
σουν στον ρομαντισμό και την ευαι-
σθησία που αυτός καλλιεργεί, δίνον-
τας με ακρίβεια εκείνες τις περι-
πτώσεις όπου ένα άτομο βρίσκεται
σε πλήρη εγρήγορση ή μοναξιά και
που την κρίσιμη αυτή καμπή της
ζωής του παρακολουθούμε «φωτο-
γραφικά», με την έννοια που είχε η
φωτογραφία όταν ανακαλύφθηκε.

Δεν είμαι σίγουρος κατά πόσο μία
τέτοια προσέγγιση κι ένα τέτοιο μή-
νυμα, που αμφιβάλλω έντονα αν λει-
τουργεί ακόμη και σ' αυτό το παιδι-
κό μυθιστόρημα, μπορεί να ικανο-
ποιεί τις απαιτήσεις του σύγχρονου
ενήλικα αναγνώστη. Η ιστορία των
πέντε διηγημάτων μοιάζει ιδιαίτερα
αφελής, πράγμα που εντείνει μία
παντελής έλλειψη δουλειάς πάνω σ'
αυτή τούτη την αφηγηματική τεχνι-
κή. Εξεζητημένες αλληγορίες και
συμπώσεις αλλά και μεταφυσική
αγωνία χαρακτηρίζουν και τα πέντε
διηγήματα όπου ο θάνατος του κε-
ντρικού ήρωα μοιάζει η μοναδική
και αναγκαία λύτρωση. Εξαιρεση
αποτελεί «Το παχύδερμο», όπου,
εδώ, η λύτρωση του κεντρικού προ-
σώπου επέρχεται διαμεσολαβημένη
μέσω του θανάτου από έρωτα ενός
ελέφαντα.

Πρωτοδημοσιευμένα δέκα χρόνια
πριν, μοιάζουν ήδη ξεπερασμένα.
Εμφανέστερα δε το διήγημα με τίτλο
«Το ψευδώνυμο» που, πέρα από το
παρωχημένο ιδεολογικό-κοινωνικό
του υπόβαθρο για το επώνυμο της
γυναίκας μετά το γάμο, δίνει μία
λύση επίπλαστη εφευρίσκοντας το
εύκολο τέχνασμα του τέλους με τις
εξωφρενικές συμπώσεις της πα-
ρουσίας, την τελευταία στιγμή, δύο
διαφορετικών προσώπων (αγοριού
και κοριτσιού) που φέρουν το πραγ-
ματικό όνομα και το αντρικό ψευ-
δώνυμο της συγγραφέως που πεθαί-
νει και στους οποίους κληροδοτεί
αντίστοιχα τα υλικά και πνευματικά

της επιτεύγματα. Έτσι «Οι ασκητές
του πλήθους» αναιρούν μέσα από
τις αφελείς λύσεις τους την ίδια την
απόλυτα ρεαλιστική αφήγηση που
με προσήλωσε υπηρετούν. Ο ανα-
γνώστης δεν έχει να προβληματιστεί
μπροστά στις έτοιμες ανακουφιστι-
κές λύσεις που του προσφέρονται
θωπεύοντάς τον...

Δεν χρειάζεται να υπενθυμίσω ότι
τα διηγήματα του Παύλου Μάτεσι
έχουν προδημοσιευτεί κατά τη
διάρκεια μιας δεκαπενταετίας, ήδη,
σε διάφορα λογοτεχνικά περιοδικά
ή σε προηγούμενη συλλογή διηγημά-
των του, πλην του τελευταίου που
δίνει και τον τίτλο του βιβλίου του
αυτού, το Ύλη δάσους. Εκείνο όμως
που εκπλήσσει στα κείμενα αυτά εί-
ναι η μορφική ενότητα και η γλωσσι-
κή συνέπεια που απολήγει σε μία
«ενιαία εντύπωση», προϊόν αναμφι-
σβήτητο μιας συνειδητής τεχνικής.
Και αυτό εκπλήσσει ακόμη περισσό-
τερο διότι το ύφος των διηγημάτων
αυτών είναι τελείως διαφορετικό
από τη μυθιστορηματική δουλειά
του, Την μητέρα του σκύλου που τον
καθιέρωσε πρόσφατα, εκτός από
επιτυχημένο θεατρικό συγγραφέα
και ως έναν από τους σημαντικότε-
ρους πεζογράφους μας διαψεύδο-
ντας όλους εκείνους που, υποβάλ-
ποντας τον ηλικιακό ρατσισμό, ανα-
μένουν τα μεγάλα λογοτεχνήματα
από νεοεμφανιζόμενους συγγραφείς
που τα ΜΜΕ αγκαλιάζουν υπα-
κούοντας σε μόνη τη λογική του σύγ-
χρονου μάρκετινγκ.

Ο Μάτεσις, με την Ύλη δάσους,
καταθέτει μία ακόμη ολοκληρωμένη
πρόταση λογοτεχνικής γραφής που
διέπεται από την απόλυτη ποιητικό-
τητα του λόγου, την οικονομία της
αφήγησης και την έκπληξη. Το διή-
γημα του Μάτεσι στέκει από τη με-
ριά της «ρομαντικής» πλευράς του
λόγου, με την έννοια ότι οι καταστά-
σεις που διηγείται δεν μπορούν να
χαρακτηρισθούν επικές αλλά αντί-
θετα λυρικές, στραμμένες προς τον
περιορισμένο ορίζοντα του υποκει-
μενικού εφιάλτη αλλά ταυτόχρονα
και του συλλογικού φόβου. Η τριτο-
πρόσωπη αφήγηση που κατά κανό-
να ακολουθείται στα δέκα αυτά διη-
γήματα υπηρετεί, μέσα από την αλη-
θοφάνεια του λόγου της, το φαντα-
στικό σε όλες τις υπεφυσικές του
εκδοχές. Παράλληλα, μία εξωτερική
εστίαση, που παραπέμπει σε κινη-
ματογραφική γραφή, αδυνατεί να
δώσει ψυχογραφίες προσώπων ή να
καθησυχάσει τον αναγνώστη. Η
γλώσσα ελλίσσεται και προκαλεί συ-
χνά την εξέλιξη των ιστοριών με τρό-
πο ανέλπιστο, αιρετικό. Οι φράσεις
λειτουργούν απελευθερωτικά από
τα αναμενόμενα νοήματα χωρίς
όμως και να θίγουν τη ροή, να γίνο-
νται δυσνόητες.

Η έλλειψη οριστικών άρθρων μπροστά από τα ουσιαστικά συμβάλλει στην έντονη αοριστία των δρωμένων, η διαταραχή των παραδειγματικών σχέσεων, αναιρώντας την αναφορικότητα του λόγου, διατάρασσει απρόβλεπτα και ύπουλα τη λογική της πρότασης ενώ η ρευστοποίηση του χωροχρόνου δημιουργεί μία επιπλέον διάχυση της αφηγούμενης ιστορίας που δεν οδηγεί παρά σε κλειστοφοβικά αδιέξοδα. Οι ανατροπές των καταστάσεων συχνές, ωθούν την αφήγηση σε μία αέναη περιπέτεια μέσα στον ίδιο της το χώρο όπου μία προηγούμενη θεσμική τάξη έχει ανεπιστρεπτί υποκατασταθεί από μία νέα αταξία. Οι μηχανισμοί του ονείρου συνιστούν εδώ αφηγηματικές τεχνικές με απρόβλεπτες εξελίξεις.

Παρ' όλο που δεν θα ήθελα να αναφερθώ σε συγκεκριμένες καταστάσεις από φόβο μήπως στερήσω τον αναγνώστη από την απόλαυση της ανάγνωσής τους, θα σταθώ σ' ένα διήγημα μόνο, τη «Δωρεά», τη μοναδική περίπτωση πρωτοπρόσωπης αφήγησης που, όμως, θα δεχτεί, εμβόλιμα αλλά σημασιολογικά καθαριστική, την τριτοπρόσωπη αφήγηση, λίγο πριν το τέλος. Η κοφτή πρόταση, η περιγραφική και αποστασιοποιημένη οπτική του δρώντος υποκειμένου από τα όσα του συμβαίνουν, ο μετατιθέμενος λόγος των άλλων προσώπων συντελούν στη δημιουργία μιας κατάστασης που παραπέμπει στην καφκική *Δίκη* και στον *Ξένο* του Καμύ τόσο από άποψη αφηγηματικής μορφής όσο και από άποψη περιεχομένου. Με μόνη διαφορά ότι εδώ η αφήγηση, με τη μεταστροφή της αφηγηματικής φωνής που δηλώνεται ως απόφαση της ομιλούσας γάτας (αφού την ονόμασαν γάτα, έγινε γάτα) όταν αποφασίζει να πεθάνει και να μιλήσει για το θάνατό της, συνεχίζεται και μετά από αυτόν διατηρώντας την ίδια αποστασιοποίηση που χαρακτηρίζει και τα προηγούμενα τεκταινόμενα της ιστορίας. Η ανατροπή του τέλους δίνει προς στιγμήν την εντύπωση και της λύσης του αινίγματος, την εξήγηση όχι μόνον του τι συμβαίνει αλλά και τη δικαιολόγηση της αρχικής πρότασης του διηγήματος που έθεσε σε λειτουργία τον όλο μηχανισμό της αφήγησης. Αντ' αυτού, όμως, ο αναγνώστης θα αισθανθεί ακόμη μία φορά προδομένος αφού το τέλος μοιάζει να εμπιπτει στην ίδια μεταφυσική που πρόβαλε η αρχή. Δεν μένει, βέβαια, άλλο από την απόλαυση της δημιουργικής ικανότητας της γραφής και την προδοτική δύναμη του λόγου ως παιχνιδιού που οδηγεί στους δικούς του λαβυρίνθους από όπου η ορθολογική σκέψη αδυνατεί να βρει εξό-

δους. Ποιος όμως διατείνεται ότι η λογοτεχνία θα πρέπει να αντανakλά την ίδια ψευδαισθητική οργάνωση της καθημερινής μας ορθολογικότητας που μας εγκλωβίζει σ' έναν μόνο τρόπο πρόσληψης των πραγμάτων; Τα διηγήματα του Μάτεσι, αρνούμενα τον αυτοεγκλεισμό μας, λειτουργούν από μόνα τους λυτρωτικά, ήτοι απελευθερωτικά. Γι' αυτό και συνιστούν μεγάλη λογοτεχνία.

Η πρωτοεμφανιζόμενη στη λογοτεχνία *Ζέτα Κουντούρη* χωρίζει τα δεκατέσσερα διηγήματα της συλλογής της ανά επτά σε δύο ενότητες με τίτλους «Σε τρίτο πρόσωπο» και «Σε πρώτο πρόσωπο», μη παραπέμποντας μ' αυτούς σε αφηγηματικές επιλογές αλλά στον τρόπο που διαρθρώνεται η θεματική τους. Παρ' όλα αυτά η διάκριση παραμένει αντικειμενικά ασαφής. Η γλώσσα λιτή, με σύντομες φράσεις, δημιουργεί συχνά διαπλοκές απρόβλεπτες που παρουσιάζονται συχνότερα στο πρώτο μέρος. Το ομότιτλο του βιβλίου διήγημα, *Η πρεμιέρα*, δομείται πάνω σ' ένα παιχνίδι του διπλού χώρου του θεάτρου και της πραγματικής ζωής στους οποίους κινείται ταυτόχρονα η πρωτοπρόσωπη ηρωίδα μέχρι την τελική σύνθεση του τέλους. Ένα παιχνίδι όχι άγνωστο θεματικά αλλά που το προτέρημά του είναι η ειρωνική ματιά που διατηρεί ο αφηγητής πάνω στους ήρωές του από την οποία δεν λείπει η συγκατάβαση. Την ίδια εντύπωση αφήνουν και τα άλλα διηγήματα ενώ ξεχωρίζει ως προς την πλήρη οικονομία της αφηγηματικής πράξης το πρώτο, με τίτλο «Τι νέα από τη Λούλα;», όπου οι διαφορετικές αφηγηματικές φωνές όχι μόνο αναιρούν η μία την άλλη αλλά και ανάγουν το ατομικό σε γενικό. Λιγότερο ικανοποιητικά τα «υποκειμενικά» της διηγήματα με την εσωστρεφή τους διάσταση, δεν παύουν, ωστόσο, να επαναπροσδιορίζουν κοινωνικούς ρόλους ή να καυτηριάζουν στερεότυπες καταστάσεις. Τα διηγήματα της *Ζέτας Κουντούρη* αποτελούν ευπρεπή δείγματα του είδους που υπηρετούν χωρίς όμως και να προτείνουν κάτι το καινούργιο. Ας σημειωθεί ότι τα διηγήματα αυτά, παρ' όλο που δεν έχουν προδημοσιευτεί σε άλλους χώρους, δεν δίνουν την αναμενόμενη εντύπωση μιας μορφικής ενότητας που θα δικαιολογούσε τη συνύπαρξή τους κάτω από την ίδια συλλογή.

Ο *Θανάσης Βαλτινός*, αντίθετα, συγκεντρώνοντας στη δική του συλλογή *Θα βρείτε τα οστά μου υπό βροχή* διηγήματα που έχουν δημοσιευτεί κατά την τελευταία τριακονταετία, δίνει ένα πανόραμα του συγγραφικού του στίγματος και την πολυμορφία της γραφής του. Πράγ-

ματι, σε πολλά από τα κείμενά του αναγνωρίζει εύκολα κανείς τη γλώσσα των διαφορετικών του μυθιστορηματικών έργων, από την *Κάθοδο των εννιά* μέχρι τον ποιητικό μονόλογο του *Μπλε θαθύ σχεδόν μαύρο* ή το ψευδο-δοκιμιακό *Στοιχεία για τη δεκαετία του '60*. Η ρεαλιστική γραφή χαρακτηρίζει τα περισσότερα από τα διηγήματα αυτά που εγγράφουν με συνοπτικό τρόπο την ιστορία μέσα στην Ιστορία, υπακούοντας σε μία μικρογραφική ανατύπωση της μυθιστορηματικής αλληλουχίας χωρίς όμως την ανάλογη ενασχόληση με την αναλυτική ψυχολογία των ηρώων. Η αλληγορική διάσταση του «Γύψου» δίνεται από τον τίτλο, ενώ το ίδιο το διήγημα προβάλλει τον διαρκή «δισταγμό» του αναγνώστη που το εντάσσει ταυτόχρονα στο χώρο του αμιγούς φανταστικού. Το «Πιπεριές στη γλάστρα», αντίστοιχα, αν και διαρθρώνεται πάνω σε αρκετά εμφανή ιστορικά συμφραζόμενα, δεν επιχειρεί μία «έξοδο», με την έννοια της έκδοσης της ιστορίας σ' ένα τέλος, αλλά, αντίθετα, κλείνει με την υποκειμενική ανακούφιση του πρωτοπρόσωπου αφηγητή, αφήνοντας ανοικτή τη σφαιρική λύση της ιστορίας. Αυτή η αφαιρετικότητα, η αποσπασματικότητα, η αναφορά στο μικρό που υπονοεί χωρίς να καταδηλώνει το μεγάλο, το πραγματικό ιστορικό πλαίσιο που υπερακαθορίζει την ιστορία, διέπει τα περισσότερα από τα δώδεκα διηγήματα της συλλογής, ακόμη και εκείνα που φαίνονται να επικεντρώνονται σε μία καθαρά ατομική υπόθεση. Και από αυτή τη συλλογιστική δεν θα πρέπει να εξαιρεθεί ούτε το ομότιτλο του βιβλίου διήγημα που διαπραγματεύομενο ένα μεταφυσικό τοπίο θρησκευτικών προκαταλήψεων δεν αφορά λιγότερο σε μία πραγματικότητα που η αναίρεση του τέλους, πέρα από μία αποστασιοποιητική διάσταση του αφηγητή, δημιουργεί την αμφισβημία της τελικής έκδοσης. Ο *Θανάσης Βαλτινός* αποδεικνύει με τη συλλογή του αυτή ότι το διήγημα λειτουργεί εξίσου πολύτροπα με τη μυθιστορηματική γραφή του συνιστώντας απλώς μία οικονομικότερη και ταυχρόνα λιγότερο συμβατική προσέγγιση της θεματικής του. Διότι, πράγματι, τα διηγήματα του συγγραφέα συνοψίζουν και συχνά προαναγγέλλουν αυτό που αποτελεί τον κύριο κορμό του λογοτεχνικού του έργου.

Όμως, οι όψεις του σύγχρονου ελληνικού διηγήματος δεν εξαντλούνται σε μόνα τα προαναφερόμενα βιβλία. Γι' αυτό θα επανέλθω σύντομα με άλλες πρόσφατες συλλογές διηγημάτων.

Δημήτρης Τσατσούλης

μου με φως, μήπως περάσουν στο όνειρο οι ναοί, τα μανσωλεία, οι περιπτώξεις με τα επιτηδευμένα σώματα των αγαλμάτων, μήπως και ξεφύγω από τα αδηφάγα βλέμματα των θεατών τοι

Ιπποδοομίου».

Ξεκλειδώνοντας το κείμενο: μια εισαγωγή στη θεωρία της λογοτεχνίας του Jeremy Hawthorn (Μετάφραση Μαρία Αθανασοπούλου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1993). Ένα σημαντικό βιβλίο γιατί κατορθώνει να ιεραρχήσει τα κυριότερα θέματα για τα οποία οι θεωρητικοί της λογοτεχνίας θεώρησαν σημαντικό να συζητήσουν· η μεταφορά αυτής της συζήτησης γίνεται με σαφήνεια και η μετάφραση της Μαρίας Αθανασοπούλου είναι ένα λαμπρό δείγμα της δυνατότητας να αποδοθούν στη γλώσσα μας, με πλαστικότητα και διαύγεια, δύσκολες έννοιες και δύστροπες, συχνά, εκφράσεις:

«Ο όρος "λογοτεχνική θεωρία" δεν συσχετίζεται απαραίτητως με την προσπάθεια να κανοναρχήσουμε τις ερμηνείες, συγκεκριμένων κειμένων· σε ορισμένες χρήσεις του, μάλλον δηλώνει τη γενική μελέτη της φύσης της λογοτεχνίας, που εξάγεται αφαιρετικά από την πρακτική της λογοτεχνικής κριτικής. Υπό την ευρύτερη αυτή έννοια, θα έπρεπε ή θα μπορούσε να απασχολεί, για παράδειγμα, τους θεωρητικούς της λογοτεχνίας η μελέτη της φύσης, της σύνθεσης...».

Ο Χαρτοκόπτης

Εγκώμιον

Σε μια αρπάγη! Είμαστε σε μια αλεστική μηχανή όπου οι αξίες αλέθονται και φτύνονται ως μiasματικά κατάλοιπα. Η χαμαιπετής «ιδέα» ανηψώνεται, γίνεται αλκή. Τα κουρέλια –τα ράκη της περιόδου– γίνονται περσικά χαλιά.

Οι κοινοτοπίες, τα μασημένα γίνονται ηδύτατα εδέσματα. Τ' αποκαΐδια πυργώνονται σε φωτιές που καταναλώνουν. Τα κυψά όντα ορθώνουν ανάστημα, μεταβάλλονται σε αρχαιοελληνικά αγάλματα. Το κάτουρο, άρωμα μυοσωτίδος. Η οσμή της οβουνιάς, οξυγόνο για τους τετραπληγικούς. Όλα αποθεώνονται μέσα στον αχρείο συσχετισμό. Της δύναμης. Της κουτοπονηριάς.

Υπερβολές; Καταχρεωμένες ρητορείες; Δικανικοί της πεντάρας; Επετειακές ρινοφωνίες; Ίσως. Όμως, όταν τα σκύβαλα λικνίζονται μπροστά στον θολό καθρέπτη και λιγοθυμούν από τις αυτοεπιθεβαιωτικές αντανakλάσεις του, τότε αξίζει τον κόπο να εκτεθείς. Να εκτεθείς στα διαβρωτικά, τα δηκτικά μάτια των άλλων. Έτσι ποιος –εξόν από τους καταραμένους μαφιόζους του πνεύματος– ξέρουν και κυρίως προάγουν αξίες όπως τους **Γ. Λυκιαρδόπουλο** και **Μ. Μαρκίδη**; Εγκώμιον λοιπόν για αυτές τις μοναχικές «αλπούδες», τους ιδεόληπτους, τους πιστωμένους στη μοναξιά. Να εξανθρωπισθούμε πρέπει. Διαβάζοντας τον «εξανθρωπισμό της γλώσσας», ένα από τα καλά, τα μαστορεμένα κείμενά μας.

Ξέρω τι λέω. Οι λογοτεχνικές αξίες εκταμιεύονται, όχι από την τράπεζα των ιδεών, αλλά από το μεγάλο δημοπρατήριο των συναλλαγών. Η μικρή κοινότητα όπου όλοι μας, λίγο-πολύ, λαθροβιούμε, έχει εν σμικρῷ όλα τα χαρακτηριστικά των άλλων κοινωνικών ομάδων: Συσπειρώσεις, συμμάχίες, οργανώσεις και παρα-οργανώσεις, στοές και λαγούμια, όπου όλα παίζονται στον ιζόγο της ισόχας. Αρχηγίες και υπαρχηγίες, φιλίες και μνησικακίες, όπου οι πιο αδύναμοι θα καούν. Όχι μόνο στην Ελλάδα. Και αλλαχού, βέβαια. Τον Ντιστογιέβσκι τον σιρίμωξαν στη γωνιά, τον σώριασαν στο καναβάτσο με έξυπνο και ακαριαίο upper-cut. Ας διαβάσουμε προσεκτικά την Dominique Arban και τον R. Girard. Ο «Υποχθόνιος» είναι η αποθέωση της μνησικακίας (haine) και Αντιζήλιας rivalité), ενός ανθρώπου που τιμωρήθηκε για την αλαζονεία του (την αξιοσύνη του μάλλον, που έκανε τους άλλους αξιολύπητα σκυλιά).

Δεν είμαι ο άνθρωπος που βίωσε τραυματικά (νά τος πάλι ο φροϋδικός βουντοτισμός) μια λογοτεχνική coitus á tergo και ωρύεται σ' αυτούς τους τόνους. Αλλά δεν ανέχομαι η Δημοκρατία των ιδεών να γίνεται φτηνό και εκφυλισμένο παζάρι αξιών, όπου αβράκωτοι γελωτοποιοί ποζάρουν ως αδέκαστες αυθεντίες, πνευματικοί Στέντορες αποκεφαλίζουν δημοσιογράφους επειδή εθίγη η πνευματική του ακρομεγαλία, και νήπιοι παρακεντιέδες πουλάνε πανάκριβα τα τσίτια τηςπραμάτειας τους. Στο μεταξύ ορισμένοι μοναχικοί περιπατητές – μνημόνευσα κάποιους πριν– θα τέρπονται στην ιδέα ότι τα βιβλία που χάρισαν με αφιέρωση δεν βρέθηκαν ακόμη στα υπαίθρια καροτσάκια των βιβλιοπωλών, πουλημένα χονδρικώς από ορισμένους σαλιάρηδες του πνεύματος.

Γιώργος Αριστηνός

*Το παραπάνω κείμενο είναι προφανώς νατουραλιστικό pastiche.

ΑΠΟ ΤΟΝ

**ΓΙΩΡΓΟ
ΑΡΙΣΤΗΝΟ**

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ προτείνουν

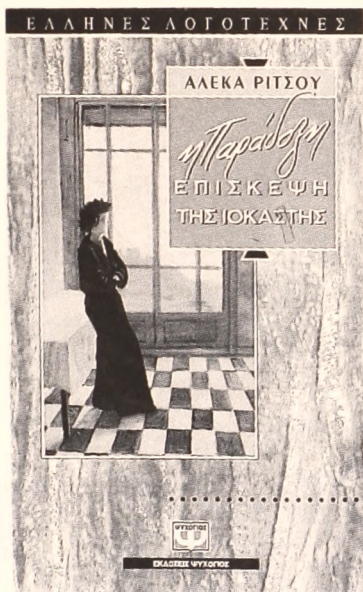

Με χαρακτηριστική μαεστρία αλλά και πάθος, ο Αμός Οζ υφαίνει τη δυνατή και παράξενη ερωτική ιστορία ενός ανθρώπου που θέλει να φθάσει στην αλήθεια πίσω από έναν πυκνό ιστό από ψέματα.

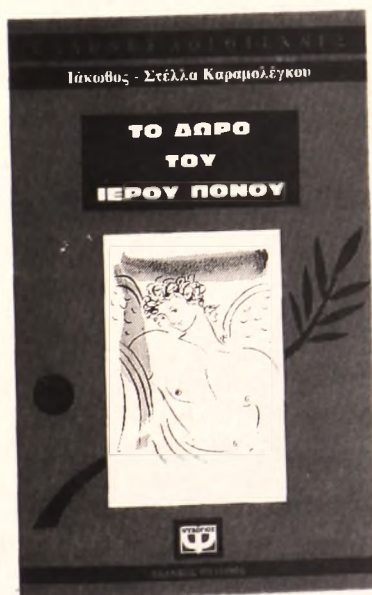

Μέσα από απίστευτες περιπέτειες πάνω στα χιονισμένα βουνά, η Μπέτι καταφέρνει να δραπετεύσει από τη βάνουση συμπεριφορά του Ιρανού άντρα της μαζί με την εξάχρονη κόρη της. Ένα συγκλονιστικό βιβλίο.

Σαββατόβραδο. Μια γυναίκα μόνη, η γυναίκα Χ. Δεν έχει φίλους, η σχέση με τον άντρα της είναι ανύπαρκτη. Στο σωπηλό σπίτι της, αναστατωμένη και γεμάτη ενοχές, θα περάσει ένα ολόκληρο βράδυ με την Ιοκάστη, μια φωνή από το παρελθόν. Και το πρωί θα τη βρει έναν καινούργιο άνθρωπο αφού η Ιοκάστη έχει παίξει το διπλό ρόλο του ψυχαναλυτή και του φύλακα-αγγέλου.

Μέσα σ' αυτό το δυνατό βιβλίο διαβάστε για τους γιατρούς που τάχθηκαν στον αγώνα, για ήρωες που ονειρεύονται τη νίκη, για τη μυθική Μητέρα Τερέζα, για όλους όσοι πολεμούν ενάντια στη μάστιγα του αιώνα.

Το βιβλίο κινείται ανάμεσα στο στοχασμό και το όνειρο και πραγματεύεται τη μαρτυρική πορεία του αδελφού της συγγραφέα με το σταυρό του μαρτυρίου του που δεν είναι άλλος από το AIDS.

Τύποι καθημερινοί, σκιτσαρισμένοι με αδρές γραμμές, γνήσιοι, αληθινοί, βαθιά ανθρωπinoι είναι οι ήρωες αυτού του βιβλίου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ

ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 1 - 106 79 ΑΘΗΝΑ

ΤΗΛ.: 3602535 - 3618654

Telefax: 01 - 3640683

Για αναγνώστες με απαιτήσεις

ΝΕΟΣ

ΟΓ

ΑΣΜ

ΕΡΜΗΣ

ΠΡΟΝΟΜΙΑΚΟΣ

17,75%

ΑΦΟΡΟΛΟΓΗΤΗ
ΑΠΟΔΟΣΗ

Ποιος σας δίνει περισσότερα;

Για σας, που ζητάτε υψηλή αφορολόγητη απόδοση από τις αποταμιεύσεις σας, η ΕΜΠΟΡΙΚΗ δημιούργησε το νέο, πρωτοποριακό λογαριασμό ΕΡΜΗΣ-ΠΡΟΝΟΜΙΑΚΟΣ, που αφορά τοποθετήσεις άνω των 3.000.000 δρχ. και σας προσφέρει έξι σημαντικά πλεονεκτήματα.

1. ΑΜΕΣΗ ΑΝΑΛΗΨΗ

Με το λογαριασμό ΕΡΜΗΣ-ΠΡΟΝΟΜΙΑΚΟΣ έχετε πάντα τα χρήματά σας σε πρώτη ζήτηση. Μπορείτε ακόμα, οποιαδήποτε στιγμή να κάνετε μερική αναληψη, με μόνη προϋπόθεση, φυσικά, τη διατήρηση του σταθερού υπολοίπου των 3.000.000 δρχ.

2. 17,75% ΚΑΘΑΡΗ ΑΦΟΡΟΛΟΓΗΤΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΣΕ ΕΤΗΣΙΑ ΒΑΣΗ

Η υψηλότερη απόδοση που μπορείτε να επιτύχετε, έχοντας μάλιστα τα χρήματά σας σε πρώτη ζήτηση. Θα το διαπιστώσετε, συγκρίνοντας τις αποδοσεις άλλων λογαριασμών, αφού αφαιρέσετε τους φόρους τους.

3. ΔΩΡΕΑΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΑΤΥΧΗΜΑΤΟΣ ΜΕΧΡΙ 20.000.000 ΔΡΧ.

Με το λογαριασμό ΕΡΜΗΣ-ΠΡΟΝΟΜΙΑΚΟΣ, είστε και καταθέτης και ασφαλισμένος. Γιατί καλυπτεσθε αυτόματα για απώλεια ζωής, μόνιμη μερική ή μόνιμη ολική ανικανότητα από ατύχημα, με ποσό μέχρι και 20.000.000 δρχ.

4. ΙΑΤΡΟΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΑ ΕΞΟΔΑ ΜΕΧΡΙ 400.000 ΔΡΧ.

Για αποταμιεύσεις-καταθέσεις από 20-50 εκατομμύρια δρχ., χορηγούνται επιπλέον, σε κάθε ατύχημα και 200.000 δρχ. για

ιατροφαρμακευτικά έξοδα. Το ποσό αυτό διπλασιάζεται, αν ο λογαριασμός ΕΡΜΗΣ-ΠΡΟΝΟΜΙΑΚΟΣ ξεπερνά τα 50 εκατομμύρια δρχ.

5. ΔΩΡΕΑΝ ΕΜΠΟΡΟΚΑΡΤΑ

Με το λογαριασμό ΕΡΜΗΣ-ΠΡΟΝΟΜΙΑΚΟΣ, γίνεστε κάτοχος της ΕΜΠΟΡΟΚΑΡΤΑΣ, που σας προσφέρει δωρεάν η ΕΜΠΟΡΙΚΗ για τον πρώτο χρόνο, για να κάνετε τις αγορές σας άνετα, σύγχρονα, χωρίς μετρητά, απολαμβάνοντας και όλα τα πλεονεκτήματα που τη συνοδεύουν.

6. ΔΩΡΕΑΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΑΞΙΔΙΟΥ 15.000.000 ΔΡΧ. ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΡΟΧΑΙΟΥ ΑΤΥΧΗΜΑΤΟΣ 1.000.000 ΔΡΧ.

Με το λογαριασμό ΕΡΜΗΣ-ΠΡΟΝΟΜΙΑΚΟΣ, έχετε ακόμα, εσείς και η οικογένειά σας, ασφαλεία ταξιδιού για προσωπικό ατύχημα, καθώς και ασφαλεία για τροχαίο ατύχημα σ' όλο τον κόσμο. Τα πλεονεκτήματα αυτά απορρέουν από τη χρήση ή την κατοχή της ΕΜΠΟΡΟΚΑΡΤΑΣ, που σας προσφέρεται δωρεάν με το άνοιγμα του λογαριασμού.

Ελάτε σήμερα σ' ένα από τα 314 και πλέον καταστήματα της ΕΜΠΟΡΙΚΗΣ και μιλήστε με τα εξειδικευμένα στελέχη της για τα πλεονεκτήματα του ΕΡΜΗΣ-ΠΡΟΝΟΜΙΑΚΟΣ.

Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ είναι πάντα κοντά σας με νέες ευκαιρίες κέρδους για σας. Και προσφέροντας πάντα πρωτοποριακές υπηρεσίες, αποδεικνύει καθημερινά στην πράξη την Τέχνη να είσαι Τράπεζα.

ΕΜΠΟΡΙΚΗ

η τέχνη να είσαι Τράπεζα